

A PODMANINI
PODMANICZKY-CSALÁD
TÖRTÉNETE

A PODMANINI ÉS ASZÓDI BÁRÓ PODMANICZKY- CSALÁD TÖRTÉNETE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA MEGBÍZÁSÁBÓL SZERKESZTI

DR. LUKINICH IMRE

X. KÖTET

A PODMANINI PODMANICZKY-CSALÁD
TÖRTÉNETE

ÍRTA:

DR. LUKINICH IMRE

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

1943

A PODMANINI PODMANICZKY-CSALÁD TÖRTÉNETE

ÍRTA :

DR. LUKINICH IMRE

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

1943

VÁROSI NYOMDA, DEBRECEN¹
1943—863.

ELŐSZÓ

A Podmaniczky-család történetének megírása gróf Vigyázó Ferenc végrendelete értelmében a Magyar Tudományos Akadémia kötelessége lévén, ennek a kötelességnek kívántunk eleget tenni akkor, midőn kiváló munkatársak segítségével, hosszú és fáradságos munkával kiadtuk a családra vonatkozó okleveles anyagot, hogy annak alapján a család történetét megírhassuk. Az 1559-ben kihalt Podmanini Podmaniczky-családra vonatkozó kutatásokat befejeztük és ezzel gróf Vigyázó Ferenc végrendeletének részben eleget tettünk.

Ez a kötet lényegileg azokból a bevezető tanulmányokból áll, amelyek a Podmaniczky-Oklevéltár kötetei élén megjelentek. Minthogy azonban az I. kötet megjelenése óta (1937) a család történetére vonatkozó kutatás állandóan tovább folyt és ennek következtében számos olyan adat került napvilágra, amely módosította vagy kiegészítette a bevezető családtörténeti tanulmányok megállapításait, szükségessé vált e tanulmányok átdolgozása és kiegészítése, hogy a Podmanini Podmaniczky-család története iránt érdeklődők kezébe hiteles adatokon nyugvó, megbízható családtörténetet adhassunk.

A ma is virágzó Podmanini és Aszódi Podmaniczky-család történetének megírása a legközelebbi jövő feladatai közé tartozik. A családtörténet megírását itt is meg kell előznie az anyaggyűjtés munká-

jának, mert a rákoskeresztúri kastélyban őrzött családi levéltár a családra vonatkozó anyagnak csak egy részét teszi és ez az anyag is hézagos. Az adatgyűjtés évek óta folyik s meg vagyunk arról győződve, hogy a közze-teendő családtörténeti anyag történeti ismereteink jelentékeny gyarapodását fogja jelenteni a XVI—XVIII. századra vonatkozólag és főleg családtörténeti szempontból lesz sűrűn használt forrásmű.

I.

Trencsén vármegye várai a honfoglalás korában. A vármegye szláv lakossága és magyar helységei. Telepitések a tatárjárás után. A magyarság Trencsén vármegyében a XIII—XIV. században.

A Névtelen Jegyző szerint a honfoglaló magyarok a Vág folyó mentén több várat találtak. „Mivel pedig az Isten kegyelme járt előttük, nemcsak a lakosokat magukat hódították meg, hanem elfoglalták egytől-egyig a váraikat is, melyeknek most is Sempte, Galgóc, Trencsén, Bolondóc és Bán a nevük. Majd miután a várakba őrköt helyeztek el, egészen a Morva folyóig mentek és torlaszokat állítva oda, a magyarok országának határait Boronáig és Sárvárig tűzték ki.”¹ Az itt felsorolt várak közül Blundus a későbbi Bolondóc vagy Becko várával,² Trusun pedig Trencsénnel³ azonos,

¹ Magyar Anonymus. Fordította: Pais Dezső. Budapest, 1926. 68—69. ll.

² 1208-ban Blundix (Hazai Okmt. VII. 6.), 1240-től kezdve Bolodoch v. Bolondóc alakban fordul elő. (L. pl. Hazai Okmt. VIII. 35.) 1247: Wenzel G.: Árpádkori Új Okmánytár. II. 194. 1255: Fejér: IV. vol. II. p. 336., 337. 1267: Fejér: IV. vol. III. p. 413. V. ö. gr. Teleki József: Hunyadiak kora Magyarországon. VI. 1. (Pest, 1863.) 208. l. és Melich János: A honfoglaláskori Magyarország. Budapest, 1925—29. 279. l. A vár későbbi történetére vonatkozó adatok felsorolása Fekete Nagy Antaltól: Magyarország tört. földrajza a Hunyadiak korában. IV. (Budapest, 1941.) 65—66. ll.

³ Trencsén neve a zobori apátság 1111. évi oklevelében említettik először „civitas Treinchen” néven. (Fejérpataky L.: Kálmán király oklevelei. Budapest, 1892. 42. l.) 1113-ban „villa Trencsciniensis” (Fejérpataky L.: id. ért. 69. l. és Hazai Okmt. VIII. 5.), 1208-ban „Trincin” (Hazai Okmt. VII. 5.), 1212-ben „castrum Trencinense” (Fejér: III. vol. I. p. 124—25.),

ellenben Bana,¹ Borona² és Saruuar³ váraknak közelebbi meghatározása még mindig a megoldandó feladatok közé tartozik.

1234-ben „castrum Trynchin“ (Fejér: III. vol. II. p. 402.) alakban fordul elő. Az egyedül csak Anonymusnál olvasható „Trusun“ névalak kétségtől elírás, talán Trunsun helyett, mely névalak *Pais Dezső* szerint Trücsünnek vagy Trüncsünnek olvasandó. (Id. kiadvány 145. l.) *Szabó Károly* szerint „igen hihető, hogy az eredetiben Trnsun állt, minek Trncsön vagy Trncsén kiejtés felelne meg“. *Gr. Teleki József*: VI. 1. 207. l. L. azonfelül *Fekete Nagy Antal*: 79—81. ll.

¹ *Cosmas* krónikájában olvassuk a következőket: „Quem rex Wladislaus recognoscens cognatum sibi, benigne suscepit et concessit militibus eius inhabitare locum, qui dicitur Banow, iuxta castrum nomine Trencin, locus in mediis silvis atque in montibus est situs et nimirum aptus atque optimus venationibus. Victualia autem et cetera naturae adminicula per praeceptum regis ab adiacentibus subministrabantur eis regionibus.“ *Chronicon Boemorum*. (Fontes rerum Bohemicarum. II. Praga, 1874.) p. 131. A Bana helynév azonosításában nagyobb eltérések vannak a történetírók között. *Szabó Károly* (*gr. Teleki József*: VI. 1. 164., 165. l.) a komárommegyei Bana faluval azonosítja, melynek környékén vármaradványok voltak találhatók (az oklevelekben említett castrum Bana), mely utóbb a jelentősebb várispánságok egyikének (banaí várispánság) lett a székhelye. Ezt a nézetet vallja *Botka Tivadar* (A vármegyék első alakulásáról stb. *Századok*, 1872. 28—29. ll.) és *Pesty Frigyes* is. (A magyarországi várispánságok tört. Budapest, 1882. 159. s. köv. ll.) Velők szemben *Pauler Gyula* (A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt. I. k. Budapest, 1899. 446. és 483. ll.) azt vitatja, hogy a komárommegyei Bana előfordul ugyan „régibb okmányainkban, de sohasem mint castrum, hanem villa Bana, kiejtés szerint bizonyosan Bána vagy Bányá“; szerinte Anonymus Bana helyneve a Pöstyénnel szemben fekvő Bánka helyvel azonos, mely név 1395-ben is Bányá nevet viselt. Ezt a nézetet vallja *Chaloupecky* (Staré Slovensko. p. 347.), sőt *Smilauer* is e felé hajlik. (Bratislava. IX. 1935. 593. l.) *Pais Dezső* (id. kiadv. 79. l.) a trencsénmegyei Bán helységgel azonosítja. *Ethey Gyula* (*Századok*, 1937. 127—28. ll.) a nyitrai megyei Vígvár (ma Vezze) helységgel azonosította. *Ethey* felfogásához csatlakozott *Fügedi E.* is (*Századok*, 1938. 290., 310.). *Simonyi Dezső* szerint Anonymus Bana várának tárgyi bizonyítékát a nyitrai megyei Bajna helység közelében lévő földvárban kell keresni, melynek ma is meglévő sáncai a honfoglalás idejében fennálló várakra engednek következtetni. (Szóbeli közlés, 1937. — V. ö. *Simonyi D.*: A szlávok földvárairól. *Századok*, 1940. 262—277. ll.) Úgy látszik, hogy a trencsénmegyei Bán kihagyandó a feltevésekből.

² *Pesty Frigyes* a trencsénmegyei Varin-nal vagy Varnával azonosítja. (A magyarországi várispánságok etc. 398. l.)

Anonymusnál nemcsak a honfoglalással szükségképpen együttjáró harcok előadása és az elfoglalt vagy megostromolt várak felsorolása olvasható, hanem annak a ténynek a kiemelése is, hogy az elfoglalt területek lakott területek voltak és hogy azok lakossága a Vág vidékén szlávnyelvű volt. A Vág völgyének a későbbi Trencsén megyére eső szakasza a honfoglalás korában, sőt a későbbi századokban is gyér lakosságú volt, de viszont ez a lakosság az Árpádkorból reánk maradt trencsénmegyei helynevek tanúsága szerint *túlnyomóan szláv* volt. A nélkül, hogy teljességre törekednénk, igazolásul felsoroljuk a következő helységeket: 1113-ból: Dobra, Nozdrokoc, Radis vagy Rasic, Latk.¹ 1208-ból: Skala (Szkalka), Ribnic, Zsolna, Stipnic

Ugyanígy *Pais Dezső* is (id. hely 79. l.). Meg kell említenünk, hogy ez a hely 1254-ben „terra de Varna” néven fordul elő (Újkori más. a köpcsényi lt. Lad. 12. fasc. 5.), 1267-ben Varna néven említették (*Wenzel*: III. 156., 157.), de csak mint possessio. Mint várról 1321-ben történik róla először említés. (Újkori más. a köpcsényi lt. Lad. 12. fasc. 5.) Ha a Varna (Varin) szó jelentése annyi, mint „várhoz tartozó”, akkor kétségtelennek kell tartanunk, hogy Varna olyan várnak volt a tartozéka, mely már korábban fennállott. Ebben az esetben a Turóc megye határán fekvő Óvár várra kell gondolnunk, mely elzárta a Vág-völgyet. Óvár egyike volt e vidék legrégebbi várainak, mely már a népvándorlás korában fennállott. (V. ö. *Lovcsdnyí Gyula*: A Vág és vidéke. Budapest, 1881. 81. l.) Okleveles emlékeink 1384-ben említik először e néven. (*Szabó K.*: VI. 1. 210. l.) Van olyan feltevés is, mely a Borona nevet a szláv „brana” szóval azonosítja, melynek jelentése „kapu” vagy „clausura regni”. Okleveles emlékeink szerint ilyen „clausura regni” említették pl. 1208-ban Skala vidékén (Hazai Okmt. VII. 5.), mely kétségtelenül azonos a hrozinkói szoros elzáró védőművel. (*Károlyi János*: A trencsényi vár. Trencsén, 1910. 13. l.) *Simonyi* szerint Borona a dévényi kapura (Porta Hungarica) vonatkozik (i. h. Századok, 1940. 275. l.).

² *Pestly Frigyes* (A magyarországi várispánások etc. 398. l.) Sasvárral azonosítja, mely a 13. század végén mint határszéli vár van említve. (Gr. *Teleki József*: VI. 1. 227. l.) *Pais Dezső* szerint (Magyar Anonymus. 108. l. és a *Scriptores rer. Hungaricarum*. I. 79—80.) Sárvárt „valószínűleg a Morva folyó mellett kell keresnünk, a XII. században magyar-cseh határu szolgált Olsava folyó torkolata körül.” Saruuart *Simonyi* az Olsava torkolatától délre lévő sáncmaradványokkal azonosítja Ung. Ostrau közelében. (Szóbeli közlés).

¹ *Fejérfatáky L.*: Kálmán király oklevelei, 69. l. Hazai Okmt. VIII. 5. l. V. ö. *Smilauer V.*: Vodopis starého Slovenska. Praha—Bratislava, 1932. 74. l.

(Isztebnyik), Szucsán, Hricso, Bela, Motesic, praedium Bani, Pruz.¹ 1212-ből: Rozvagy.² 1224-ből: Viedz.³ 1232-ből: Provta.⁴ 1234-ből: Ózor, Dezsér.⁵ 1238-ből: Geszte.⁶ 1242-ből: Nemsova, Liburcsa, Hradissa.⁷ 1243-ből: Puth, Tuchina, Vicsap.⁸ 1244-ből: Drietoma, Puruska,⁹ Puth. 1250-ből: Bicse, Hvosnica, Vágbeszterce.¹⁰ 1255-ből: Kobra.¹¹ 1259-ből: Mikus, Lednice, Horovce, Dulo.¹² 1262—65-ből: Dubnic, Rakolub, Klobucsa.¹³ 1267-ből: Varna.¹⁴ 1268-ből: Domanisa.¹⁵ 1269-ből: Jeszenice.¹⁶ 1271-ből: Lieszkóc, Beneuch.¹⁷ 1272-ből: Zliecho, Kasza.¹⁸ 1275-ből: Kuchina.¹⁹ 1276-ből: Helvény.²⁰ 1295-ből: Podluzsan, Nastic, Sitna.²¹

Ezzel a kétségkívül szláv eredetű helyneveket tartalmazó névsorral szemben azonban a következőket

¹ Hazai Okmt. VII. 4., 5., 6. l. *Smilauer* : 72. l. Hricsóra és a praedium bani-ra l. *Smilauer* : 66. l.

² *Fejér* : III. vol. I. p. 124—25.

³ *Fejér* : III. vol. I. p. 448.

⁴ Hazai Okmt. VII. 21. l. *Smilauer* szerint Pravotice Bántól d. (l. m. 95. l.)

⁵ *Fejér* : III. vol. II. p. 402. Slovensky Letopis. 1880. (IV.) 280. *Smilauer* : 94. l.

⁶ *Fejér* : IV. vol. I. p. 132. Szalka és Trencsén vidékén fekűt.

⁷ Hazai Oklevéltár. 9. l. *Smilauer* : 70. l.

⁸ *Wenzel* : VII. 134. l. Puth fekvése bizonytalan. *Smilauer* Vicsapot Oroszlánkő vidékére teszi. (69. l.)

⁹ *Fejér* : IV. vol. I. p. 345—47. *Wenzel* : VII. 174—75. II. Slovensky Letopis. 1880. (IV.) 281.

¹⁰ Tört. Tár. 1899. 653. *Fejér* : IV. vol. II. p. 65. *Gr. Teleki József* : VI. 1. 215. l. *Ortvay Tivadar* : Magyarország egyházi földleírása. I. 97. l.

¹¹ *Fejér* : X. vol. III. p. 255.

¹² Hazai Okmt. VI. 98. l. Az oklevelekben említett : Gown, Gouor, Gowor, Souor stb. helyet *Smilauer* (68. l.) a mai Horovce (Horóc) helységgel azonosítja. *Fekete Nagy Antal* : 125. l.

¹³ Héderváry-Oklevéltár. I. 3.

¹⁴ *Wenzel* : III. 156. l. Az imént már említettük, hogy már 1254-ben említik.

¹⁵ *Wenzel* : VIII. 218. Hazai Okmt. VII. 110. l.

¹⁶ *Fejér* : IV. vol. III. p. 33.

¹⁷ *Wenzel* : III. 256. l.

¹⁸ *Fejér* : X. vol. III. p. 259.

¹⁹ *Fejér* : V. vol. II. p. 307.

²⁰ Hazai Okmt. VI. 215. l.

²¹ *Fejér* : VI. vol. III. p. 109.

kell tudnunk : A magyarság megtelepedésének korára vonatkozólag két fontos kritériumot vehetünk figyelembe és pedig a tót orrhangú $o < u$ és a tót $g < h$ változást. Az első a X. század végén, a másik a XII. század végén fejeződött be. Azok a helynevek tehát, amelyekben a magyarban *um, un, om, on* található a mai tót *u* helyén (pl. a pozsonymegyei Dombó $<$ tót Dubová), a mellett bizonyítanak, hogy a magyarságnak ezeket még a X. század folyamán kellett átvennie, vagyis a magyarságnak a X. században az illető helység közelében okvetlenül a tótsággal együtt kellett laknia. A magyar *g* hang pedig a tót *h* helyén azt igazolja, hogy a magyarság azon a területen legkésőbb a XII. század végéig telepedett le. Trencsén megyében nincs biztos adatunk a tót orrhangú magánhangzó megőrzésére, a megőrzött *g*-re azonban több példánk van. Ebből tehát az következik, hogy a *magyarság Trencsén megye egyes részeiben a X. század után, de mindenesetre a XII. század vége előtt megtelepedett*. S valóban a XIII. század első éveitől fogva oklevélileg is kimutathatók a trencsénmegyei magyar eredetű telepek : 1208-ból : Samar.¹ 1232-ből : Nádas.² 1234-ből : Egresd és talán Bán.³ 1258-ból : Ugróc.⁴ 1297-ből : Újfalú Szkalka mellett.⁵

A magyarságnak a XIII. század folyamán való fokozatos térfoglalását főképpen a határ- és dűlőnevek mutatják. Igaz ugyan, hogy a szláv vidékeken előfor-

¹ Hazai Okmt. VII. 5. Zamard néven is említve. A Zamárdra vonatkozó adatok felsorolása *Fekete Nagy Antal* : 210—212. ll. V. ö. *Nagy Iván* : Magyarország nemes családjai. XII. 300—301. ll. A példák egy részére, nemkülönben az ismertetett hangtani törvényekre *Kniezsa István* egyetemi tanár figyelmeztetett.

² Hazai Okmt. VII. 21. „Terra Nadas“. *Smilauer* (95. l.) Nyitra nádassal azonosítja. Az ugyanakkor említett Vyssian helyet *Smilauer* Vizocsánnal azonosítja. *Pesty Frigyes* (A magyarországi várispánságok. 508. l.) a magyar Varsány névalak eltorzítását látja Vyssianban.

³ *Fejér* : III. vol. II. p. 402. Az adatok felsorolása *Fekete Nagy Antal* : 116—117. ll.

⁴ *Fejér* : IV. vol. II. p. 466. A névalak szláv és jelentése : *magyaré* ; ez arra mutat, hogy a hely első birtokosa, vagy telepítője magyar volt. V. ö. *Melich J.* : id. mű 366. l. Az adatok *Fekete Nagy Antal* : 81—83. ll.

⁵ *Fejér* : VI. vol. II. p. 99—100. „Villa Wyfalva“ néven említve a határjáró-oklevélben.

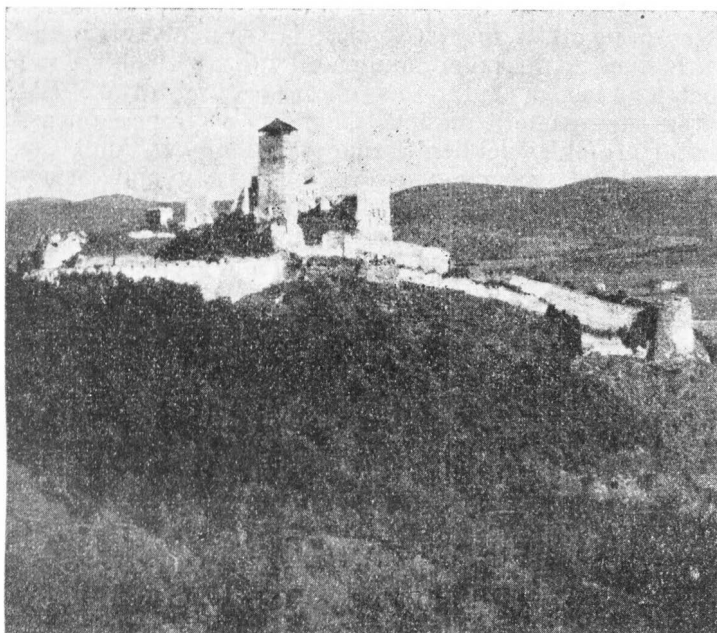
duló magyar helynevek a valóságban gyakran csak magyar birtoklást, nem pedig magyar lakosságot jelentettek,¹ s ennek következtében téves volna magyar hangzású helynevekből egész határozottsággal és kivételt nem ismerve magyar lakosságra következtetni, de az is kétségtelen, hogy maga a névadás abban a feltevésben történt a magyar névadók részéről, hogy a nevet a lakosság vagy annak egy része megérti és a gyakorlati életben használja is. S az oklevelekben sűrűn előforduló „vulgo, vulgariter“ kifejezés igazolja is, hogy a magyar hely-, határ- vagy dülőnevek gyökeret vertek a közhasználathoz, megértették és használták azokat ott is, ahol a lakosság zöme vagy többsége nem magyar volt. Az ilyen magyar névátvétel mindamellett csak ott élt tovább, ahol a szláv lakosság az idők folyamán közéje települt, vagy telepített magyar diasporák nyelvét megértette, s ezért a magyar hely-, dülő- vagy határnevek szlávra való fordítását nem tartotta szükségesnek. Ott ellenben, ahol a lakosság összetételében változások történtek és a magyar szigetek vagy szórványok idővel eltűntek, velők együtt eltűntek, vagy legfeljebb csak szláv formájukban maradtak fenn és éltek tovább a hely-, dülő- és határnevek is.

A magyar elemnek erősebb térfoglalása Trencsén megye területén a tatárjárás után következő időkre esik. A megye területe, különösen pedig annak sűrűbben lakott déli része 1241-ben elpusztult, mert Baidar hadserege azon keresztül vonult az ország belseje felé.² IV. Béla király a szétszéledt vagy kiirtott lakosság pótlását legsürgősebb feladatai egyikének tekintette. Kitűnt ugyanis, hogy a Vág völgynek nagy stratégiai jelentősége van, mert könnyen volt megközelíthető hadseregek számára is azokon a szorosokon keresztül, melyek már az ősidőktől fogva használt közlekedési útvonalak voltak a Vág völgye és a szomszédos tartományok között. Országos érdek volt tehát a Vág völgyének újból való betelepítése és azzal kapcsolatosan az itteni várvédelmi rendszernek további kiépítése.

¹ V. ö. *Csánki Dezső*: Máramaros megye és az oláhság a XV. században. A M. Tört. Társulat 1889. évi vidéki kirándulása. Budapest, 1889. 38—39. ll. és Kőrös megye a XV. században. Budapest, 1893. 125—26. ll.

² *Olchváry Ödön*: A muhi csata. Századok, 1902. 415. l.

A telepítés súlypontja elsősorban természetesen azokra a helységekre esett, amelyek a *trencsényi vár tartozékai* voltak,¹ de a tatárjárás alatt elpusztultak. Trencsén vára a Vág völgy kulcsa lévén, mely legutóbb is megállotta helyét Baidar mongol hadseregével szemben,² sürgős szükség volt egyrészt a pusztán ma-

Trencsén vára.
(Fényképfelvétel.)

radt régi vártartozékok új betelepítésével, másrészt pedig új vártartozékok létesítésével biztosítani a vár ellenállóképességét. A király az új telepésekkel mindenek-

¹ A tartozékokat *Pesty Frigyes* (A magyarországi várispánságok etc. 608. l.), *Károlyi János* (A trencsényi vár. Trencsén, 1910. 15. l.) és legpontosabban *Fekete Nagy Antal* (80—81.) névszerint felsorolja.

² *Szabó Károly* jegyzete Rogerius mester Siralmas Énekéhez. (Pest, 1861.) 48. l.

előtt a régi vártartozékokat igyekezett benépesíteni, hogy a várszolgálat a régi keretek között mielőbb meginduljon és csak akkor gondolt új vártartozékok létesítésére,¹ amikor a trencsényi várispánság megszűntetésével² a Vág folyó középső szakaszán megalakult Trencsén vármegye és az új vármegye területének védelme főként a trencsényi várra hárult.

A telepítésben a németeken³ és a szlávokon kívül szerep jutott a magyarságnak is. A magyar elemnek a régi és idáig szláv lakosságú vártartozékokba való betelepítését a határ- és dűlőnevek mutatják. 1241 után észrevehető módon megnőtt a trencsénymegyei határjáró-oklevelekben a magyar szóanyag, amit csak azzal lehet megmagyarázni, hogy nagyobb arányú magyar megtelepedést tételezünk fel. Ezt látszik igazolni a következő néhány példa:

1242. Liburcsa vidékén: „*Tulgy arbor*“ és „*Nir arbor*“, sőt ugyanott egy „*Berch*“ nevű hegy is.⁴

1244. Várna és egyidejűleg Szucs vidékén egy-egy „*Bercz*“ nevű hegy.⁵

1245. Zlatócz vidékén egy „*Berch*“ nevű hegy.⁶

1245. Isztebnyik környékén „*arbor, quae vulgo nyárfa nuncupatur*“... „*Ad arborem Tolgyfa nominatam*“... „*Tendit per Berch... juxta Bik... in magnam silvam fagorum, quae vulgo Bik vocantur... sub illicibus quae vulgo Tolgyfa nominantur*“.⁷

1247. Liburcsa vidékén: „*arbor Tülgy*“ és „*arbor Nyir*“.⁸

1259. Dulo vidékén: egy „*Berch*“ nevű hegy.⁹

¹ Pl. Helvény (Hazai Okmt. VI. 215.), Bicse és Hvosnica (Fejér: IV. vol. 2. p. 65.), Jesesin (Wenzel: II. 46.) stb.

² A várispánság történetét l. *Pesty Frigyes*: A magyarországi várispánságok etc. 508—513. ll.

³ „*Hospites de villa Mikus*“, olvassuk 1259-ben. Hazai Okmt. VI. 98.

⁴ Hazai Oklevéltár. 10. l. *Fekete Nagy Antal*: 147. l.

⁵ *Fejér*: IV. vol. I. p. 546—47.

⁶ *Smilauer*: i. m. 73. l.

⁷ *Kiadva Slovensky Letopis*. (Szerk. *Fr. V. Sasinek*.) VI. (1882.) 144—45. ll.

⁸ *Fejér*: IV. vol. I. p. 471—72.

⁹ Hazai Okmánytár. VI. 98. l.

1265. Kobra vidékén: „arbor ulmi vulgariter Zill“, „magnus Berch“.¹

1272. Zliecho vidékén: „magna petra Solimos dicta“.²

1297. Viedz (Ujezdo) vidékén: „meta arborea vulgo Szilfa vocata... monticulus Kelemenhalma... fons Bechokutja dictus... locus Rakatya Mochar“.³

A felsorolt és példaképen idézett adatok valóban a magyar elemnek bizonyos fokú térfoglalását igazolják. Valószínűtlennek látszik ugyanis magyar szavaknak beiktatása olyan nagyfontosságú oklevelekbe, mint aminők a határjáró-okiratok, amelyeknek szövegét az egyes szavak vagy kifejezések fontos birtokjogi jelentőségénél fogva nemcsak a közvetlenül érdekelt személyeknek, hanem a környék lakosságának is meg kellett érteniök. Ennek következtében alig kétséges, hogy ahol a határjáró-oklevél terminológiája vegyesen magyar és tót, ott nemcsak a birtokosok, hanem a lakosok között is voltak magyarok. Ott azonban, ahol a terminológia csak tót szavakat tartalmaz, egészen jogosan következtethetünk a magyar elem hiányára vagy eltűnésére.

A telepítéseken kívül a megye védelmét volt hivatva szolgálni a *várjobbágságnak* nagyobb arányú megnevesítése⁴ és *új várak* emelése a Vág völgyének egyes pontjain.⁵ S bár IV. Béla ezirányú tevékenységének igazolására vonatkozólag itt kevesebb adatunk van, a meglévő adatok is egy tervszerű védelmi

¹ *Fejér*: X. vol. III. p. 255—56.

² *Fejér*: X. vol. III. p. 259. Újabbkori másolata a Hg. Batthyány-Strattmann-család köpcsényi levéltárában. — A Solymos hegy később Sokolie nevet kapott. *Smilauer*: i. m. 90. l.

³ *Fejér*: VI. vol. II. p. 99—100. és Slovensky Letopis. IV. (1880.) 279—80. *Fekete Nagy Antal*: 206. l. Az itt említett Kelemenhalma most tót alakjában ismeretes. (*Smilauer*: 330. l.)

⁴ Erre példák: 1265-ben említetnek a „nobiles de Moyteh“. *Fejér*: X. vol. III. p. 255—56. A hely — *Smilauer* szerint (i. m. 73. l.) — Motesicével azonos. 1276-ban a „nobiles de Egresd“. Hazai Okmt. VI. 214., 215. Győri tört. és régészeti füzetek. Győr, 1865. III. k. 111., 112. ll.

⁵ Hricsó (1265.), Kasza (1250—1272.) s talán Lednice, Oroszlánkő és Szucsá várak.

politika jeleinek látszanak. Ezt a politikát a XIII. század végén Csák Máté nádor is folytatta akkor, amidőn III. Endre uralkodása alatt az összes vág- és nyitravidéki királyi javaknak birtokába jutván,¹ elég erősnek érezte magát arra, hogy a megszerzett területeken függetlenül berendezkedjék. Bizonyos, hogy Csák Máté tudatában volt a Vág völgy trencsénmegyei szakasza stratégiai jelentőségének és azt védelmi berendezkedésre kiválóan alkalmasnak tartotta. Innen van az, hogy ezt a területet a terephez alkalmazkodó várhalózat kiépítésével hatalmas várrendszerre alakította.

Bolondóc, Trencsén, nemkülönben az imént épített *Kasza*² és *hricsói*³ vár a Vág-vonalat védelmezte, Trencsén feladatai közé tartozott ezen kívül a Morvaországból Magyarországra vezető régi hrozinkai szorosnak a védelme is. A XIII. század végén épült a Bebrava völgyét őrző *ugróci* vár,⁴ a következő években pedig

¹ *Pór Antal*: Trencsényi Csák Máté. Budapest, 1888. 48. l.

² Kasza vár *Pesty Frigyes* adatai szerint (Helységnév-tár. 55. Trencsén megye I. 230. l.) már 1250-ben fennállott, mint királyi vár. 1272-ből említve: *Rudnay Béla*: Újfalu ssyak és Rudnayak pereit a Petrőczyek ellen. Budapest, 1910. 45. l. *Fejér*: X. p. 3. — 1318-ban Loránd várnagy említve. Tört. Tár. 1907. 192. l. 1330: castrum Kasza. Anjoukori Okmt. II. 501. *Fejér*: VIII. vol. III. p. 451. V. ö. *Szabó Károly* a gróf *Teleki József*: Hunyadiak kora c. művében. VI. 1. 209. l. *Fekete Nagy Antal*: 69—71. ll.

³ 1264-ben várként említik. (*Wenzel*: III. 118—119.) 1254-ben még terra vagy possessio Hircsin (*Fejér*: VI. vol. II. p. 415.), Hircichou (*Fejér*: VI. vol. II. p. 380.; IV. vol. II. p. 241.). IV. Béla 1264-ben Miklósnak „de genere Beych“ adományozta. *Wenzel*: III. 118—119. 1271: u. o. VIII. p. 343—44. 1272: u. o. IV. p. 9—10. — 1278: u. o. IV. p. 173. — 1282: u. o. IV. p. 246. — 1297: u. o. V. p. 177. A vár további történetére l. *Lovcsányi Gyula*: A Vág és vidéke. Budapest, 1881. 99—100. és e mű alapján *Krasznayánszky Károly*: A regényes Vág völgy várainak történelmi emlékei és regéi. Trencsényi kir. kath. főgymn. 1907—1908. évi ért. 11—12. ll. Főleg azonban *Fekete Nagy Antal*: 67—68. ll.

⁴ 1295-ben tétetik róla első ízben említés. *Fejér*: VII. vol. III. p. 108. *Wenzel*: XII. p. 572. Monumenta Ecclesiae Strigoniensis. II. 375. 1297-ben Csák Máté tulajdonába jutott. *Wenzel*: XII. p. 640. Mon. Eccl. Strigoniensis. II. 407. l. *Pór Antal*: i. m. 31. l. *Fekete Nagy Antal*: 81—83. ll.

*Sztrecsen*¹ és talán a régi maradványokon felépült *Óvár*,² melyek Turóc megye felől védelmezték Trencsén megye területét, *Várna*,³ mely a Varinka folyó, *Budetin*,⁴ mely a Kiszuca folyó völgyét zárta el, *Lietava*,⁵ mely a Zsilinka völgyén át vezető ősi közlekedési útvonalat őrizte, *Lednice*, *Oroszlánkő* és *Szucsá* várak, melyek eredete állítólag IV. Béla idejére esik,⁶ mely utóbbi várak Morvaország felől védelmezték a megye területét, végül pedig a várvédelem tartalékaul szolgáló központi fekvésű *besztercei*⁷ és talán az ettől északra fekvő *szulyói* vagy *rohácsi* vár.⁸ E várak egy része mint láttuk, már az Árpádok korában megvolt, Csák Máté korában azonban, amikor egy nagy vár-

¹ Eredete állítólag az Árpádok korába nyúlik vissza. (*Lovcsányi Gyula*: i. m. 82. l.) 1321-ben várként említik. *Fejér*: XI. p. 509. *Szabó K.*: VI. 1. 210. l. *Fekete Nagy Antal*: 76—78. ll.

² A Vág völgy legrégibb várai egyikének tartják. (*Lovcsányi Gy.*: 80—81. ll. *Krasznayánszky K.*: i. m. 5. l.), 1384-ben várként említik. *Fejér*: XI. p. 533. *Szabó K.*: VI. 1. 210. l. *Fekete Nagy Antal*: 75—76. ll.

³ Várna (Varin) városáról már megemlékeztünk.

⁴ 1330-ban turris Budetin. *Fejér*: VIII. vol. III. p. 489. V. ö. 1321: *Fejér*: XI. p. 509. 1385: *Fejér*: X. vol. VIII. p. 174. L. azonfelül *Lovcsányi*: 92—93. *Krasznayánszky K.*: 8—9. ll. *Fekete Nagy Antal*: 66—67. ll.

⁵ 1318-ban Endrej várnagy említve. *Tört. Tár.* 1907. 195. l. 1384: *Fejér*: XI. p. 530., 533. 1385: *Fejér*: X. 8. p. 174. *Fekete Nagy Antal*: 73—74. ll.

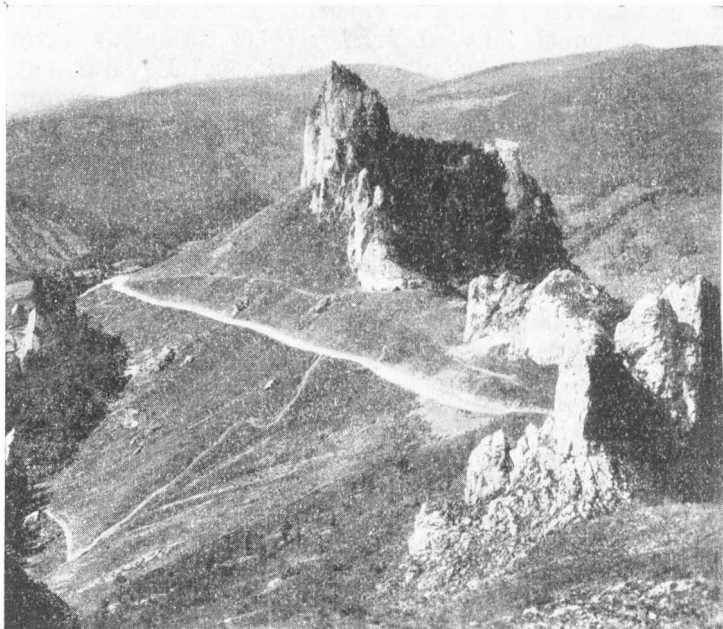
⁶ V. ö. *Ernyey József*: *Oroszlánkő vára és urai*. Fejérpataky László-émlékkönyv. Budapest, 1917. 113—114. Azonfelül *Lovcsányi Gy.*: i. m. 117., 123. ll. *Krasznayánszky K.*: i. m. 16—17., 19., 21. ll. *Szucsára*: *Hazai Okmt.* VII. 55. *Smilauer*: i. m. 72. l. *Fekete Nagy Antal*: 71—72., 74—75., 78—79. ll.

⁷ 1325: *Tört. Tár.* 1907. 183. l. *Fejér*: XI. p. 510. és *Ernyey J.*: id. tan. Fejérpataky-émlékkönyv. 114. l. 1339: *Gogan és Anian alvárnagyok*. Anjoukori Okmánytár. III. 569. 1354: *Paulus de Ugal condam banus, nunc vero protonotarius noster et castellanus de Bezterce*. Anjoukori Okmt. VI. 172. és *Tört. Tár.* 1899. 82., 83. ll. A későbbiekre von. l. *Wenzel Gusztáv*: *Stibor vajda*. Budapest, 1874. 37., 118—119. ll. *Szabó K.*: VI. 1. 209. l. *Fekete Nagy Antal*: 63—65. ll.

⁸ *Krasznayánszky K.*: i. m. 12—13. ll. A vár állítólag már az Árpádok korában fennállott. V. ö. *Siegmeth K.*: *Helyrajzi vázlatok a Vág vidékéről*. (A Magyarországi Kárpát-egyesület Évkönyve. XIV. 1897. 16. l.) Egy 1470-ből való adat szerint, ebben az évben kapott engedélyt Szulyói Illés várépítésre. (Múzeumi törzsanyag.) *Fekete Nagy Antal*: 76. l.

rendszer alkotórészeivé váltak, jelentőségük jóval megnövekedett.

Ennek a nagyméretű várrendszernek a fenntartása nagy feladatot rótt a várak mindenkori tulajdonosaira. Különösen nehéz volt a várnak várjobbágyokkal való ellátása, mert a IV. Béla ideje óta folya-

Oroszlánkő romjai.

(Fényképfelvétel.)

matban lévő várépítések, a sok háborút nem is említve, a különben sem sűrű lakosságú Magyarország teljesítőképességét csaknem meghaladták. Az emberanyagban mutatkozó hiányt Csák Máté, IV. Béla példáját követve, telepítésekkel igyekezett pótolni, hogy ily módon a várszolgálat ellátását intézményesen biztosítsa. Úgy látszik, hogy Csák Máté korában az új várak létesítésével párhuzamosan folyt a telepítés munkája is. Egyes

történetírók az új telepek egész sorát neki tulajdonítják.¹

Önként felmerül az a kérdés, hogy az új telepeknek lakosokkal való benépesítése, vagy pedig a már meglévő helységeknek felfrissítése honnan történt? Elsősorban a magyar elemnek tudatos betelepítését kell feltételeznünk, mert a Csák-nemzetségből származó magyar főúrnak, aki a szomszédos cseh-morva tartománnyal ellenséges viszonyban állott,² nem állhatott érdekében a szlávság erősítése a Vág völgyében. Neki a morva szomszédságra való tekintettel arra kellett törekednie, hogy a hatósága alá tartozó területeken a magyar elemet erősítse, mert ezzel csak saját hatalmának szinte természetes feltételeit biztosította. A betelepítés munkájában azonban szerepet juttatott a szláv és a német elemnek is,³ annál az egyszerű oknál

¹ *Bottka Tivadar*: Trencsini Chák Máté és kortársai. Budapest, 1873. 22. l. Állítólag az ő nevéhez fűződik Bobot-Lehota, Petri-Lehota, Barát-Lehota, Lehotaváralja, Cselko-Lehota, Plebán-Lehota és Budetin-Lehota létesítése. (*Károlyi János*: A trencsényi vár. Trencsén, 1910. 33. l.) A Lehota-név jelentőségére von. l. *Melich János* tanulmányát. (Három helynévről. Századok, 1907. 321—323. ll.) Petri-Lehotára l. Orsz. Lt. Post. advoc. 26—27. Cselko-Lehotára Orsz. Lt. Dl. 10.917. Hosszúmező (Dlhepolje) alapítólevelét ismerjük, az alapítás 1320-ban történt. (Hg. Esterházy-család levéltára. Rep. 27. fasc. E. nr. 158. Kiadva: Századok, 1872. 43—44. ll.)

² V. ö. *Pór Antal*: i. m. 132—35. ll. és *Bottka T.*: i. m. 47—49. ll.

³ A fentemlített *Hosszúmező* bizonyára német telepítés; a telepítő Sildelmanus neve legalább is erre látszik mutatni. 1370-ben Henrik volt a telep soltész. (Századok, 1872. 44—45. ll.) *Illava* lakosai közt is sok volt a német elem. — (1390: hospites nostri de Leva. 1399: querela civium et hospitum regalium ex Leva. *Károly János* közlése a Magyar Sion IV. 1866. 376—377. ll. *Chorényi József*: *Illava okmánytára*. Trencsén, 1896. 27—29. ll.) Tamás erdélyi vajda és trencsényi ispán 1339-ben kiállított okleveléből az tűnik ki (*Chorényi J.*: i. m. 26—27. ll.), hogy a betelepítés Károly Róbert által történt. A Nádasd környékén található „*ballis Klochwald*“ (1330. Anjoukori Okmánytár. II. 500—501. ll.) is német eredetre mutat. Német eredetű volt *Zsolna város* lakossága is, mely 1321-ben nyerte kiváltságlevelét. (*Szabó K.*: VI. 1. 211. l.) *H. Kaser* szerint (Der Volks- und Kulturboden des Slowakei-deutschthums. Breslau, 1934. 87—88. ll.), „eine deutsche Oberschicht besaßen die Orte Podmanin, Kolarovice (?) und Pruskau. Zahlreicher sind die deutschen Namen solcher

fogva, mert a szomszédos területek nagyrészt szláv többségűek voltak, és mert ekkor még mindig tartott a németiségnek kelet felé való terjeszkedése is.¹ Az alább közlendő adatok arról tesznek tanúságot, hogy a betelepített lakosság jelentékeny százaléka tényleg magyar volt, mely kétségtől erősitette az itt talált magyar szigeteket és talán terjeszkedett is. Ezzel válik érthetővé az a sajátságos tény, hogy a megye területének egyes helyei a XIV. század folyamán teljesen magyar színezetet nyertek.

1327. A Viszolaj és Szverepecz helységek határaitól felvett oklevelekben a következő magyar nevek fordulnak elő: „arbor *Gemölchen*... arbores vibex et fagus, qui in vulgari dicuntur *Nyrfa* et *Bykfa*... lapis *Bohdalkwy*“.²

1328. Károly Róbert király átiratában Vieszd vidékén: „Waag *Wyfolunal*... *zylfa*... *Kelemenholma*... fons *Brethokuta*... locus *Rakatyamachar*“.³ (V. ö. az 1297-i oklevél magyar szavaival, fentebb.)

1330. Nádasd határjárásában: „villa *Egedhazas-nadasd*... *Melpatak* vocata meta... meta cum

Städte, Dörfer und Burgen des mittleren Waagtales, für die keine besonderen Deutschumbeweise vorliegen. Hier reihen sich an Waagneustadt und Waagbistritz die Orte Illau und Dorf Löwenstein, liegt die Burg Löwenstein bei Trentschin“ etc. Ezzel az állítással szemben meg kell jegyezni, hogy *Podmanin* és *Pruszka* lakossági viszonyairól nincsenek adataink. *Ernyey József* szerint *Pruszka* neve eredetileg Poroszkó, Pruski volt és csak újabban nevezték el Poroszkának, amiből a németek a hely német eredetére következtettek. *Oroszlánkönek* Löwenstein neve 1447-ben fordul elő először Lebanstein alakban, de ez a névalak a Leva-Leba-Illava névalakkal függ össze. (Oroszlánkö vára és urai. Fejérpataky- emlékkönyv. 109., 112. l.) *Kolarovice* („vulgariter Henrici villa“) német telepítés volt. Slov. Letopis. VI. 142—143.

¹ Szilécia pl. a XIV. században már német jellegű tartomány volt. V. ö. *Tyc Teodor*: Die Anfänge der dörflichen Siedlung zu deutschem Recht in Grosspolen, Breslau, 1930. 8. l. L. azonfelül *K. Berger*: Die Besiedlung des deutschen Nordmährens im 13. und 14. Jahrhundert. Brünn, 1933.

² XVI. századi egyszerű másolata a gr. Nádasdy-család nádasdladányi levéltárában. Okiratok. I. 7. *Fekete Nagy Antal*: 208. lap.

³ Eredetije Orsz. Levéltár. Dl. 1461. Egyszerű 17. sz. másolata u. o. Dl. 25,031. Kiadva *Fejér*: VIII. vol. 3. p. 288. *Fekete Nagy Antal*: 206. l.

Eghazasnadasd... berch... rivulus Zuhanos... petra qui Veresky dicitur... mons Hedyesmalnica... pratum Kerekreth... aqua Kysnes... Rakathya bokor“.¹

1341. Zamárd határjárásában: „arbores *Jeghenyefa... virgultum Cipkebukur... unam arborem kverci* (így!) *vulgo Tulfa*“.²

1355. Misen helység határjáró-oklevelében: „pons supra rivum *Teplapataka... fons Haskwthfew... petra vulgo Farcasku* vocata... mons vulgo *Farkashydggy... silva vulgo Bykerdeu* dicta... arbor vulgo *Zylffa... mons vulgo Kerekhygh* vocatus... alius mons *Predbarheghie* dictus... *Temdukhygh... mons Borloghygh* vocatus... arbor vulgo *Tyzaffa... spelunca Bohomir parloga* dicta“.³

1351. Lucska vidékén: „unam petram *fekete keo* vocatam... ad quendam montem vulgo *Kyeshed* vocatam...“⁴

1364. Latk helység határjárásában: „arbor *teulg* vulgariter dicta“.⁵

1364. Zliecho környékén: „petra *Vereskeo*“.⁶

1369. Vizsola és Szverepec határában: „arbor *Galganya... rubetum Veresharahst*“.⁷

1379. Lieszkóc vidékén: „*Benkhege* mons... mons *Zamaarheeg... arbor Teldfa... Gerchenbokor... Teldfa... Harasth... arbor Hasfa et Venchfa... Galagonyafa*...“⁸

¹ Anjoukori Okmánytár. II. 500—501. 1. Újabbkori hiteles másolata a Hg. Batthyány-Strattman-család köpcsényi levéltárában. *Fekete Nagy Antal*: 159. 1.

² Bossányi-család lt. (M. Tud. Akadémia kéziratára.) Tartalmát adja *Iványi Béla*: Trencsén vármegye levéltárai. Levéltári Közlemények. XIV. (1936.) 228—230. II. *Fekete Nagy Antal*: 212. 1.

³ Eredetije a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárában. Törzssanvag. Azonfelül Magyar Tud. Akadémia oklevelei. Okl. Gyűjt. Ivrét. 5. *Fekete Nagy Antal*: 155. 1.

⁴ Kiadva a Podmaniczky-Oklevéltár. I. k. 5., 6. II.

⁵ Eredetije a Rudnay-levéltárban. XIV. 501.

⁶ Eredetije Orsz. Levéltár. Dl. 4449. 17. sz. hiteles másolatai, u. o. Dl. 795. és 4448. 18. sz. másolatai u. o. Dl. 794., 24,911. és 25,086. Kiadva *Fejér*: IX. vol. 6. p. 128. *Fekete Nagy Antal*: 214. 1.

⁷ Eredetije Orsz. Levéltár. Dl. 5762.

⁸ Egyszerű másolata a gr. Nádasdy-család nádasdladány lev. Okiratok. I. 8. *Fekete Nagy Antal*: 148. 1.

1381. Dezsér vidékén : „villa *Farkasfalw*... nemus *Eresthwen*...”¹

1408. Strezsenic, Noszic, Kliesztina és Milochow környékén : „*Nadaalsaar* slavonice *Pyewyczneblatho*... *Thaareth* slavonice *Thorowaluka*... montes *Bykhegh* slavonice *Bwkowahora*, necnon *Orlowhwge* slavonice *Dubowahora*... *bercz* vulgo *Stranya*... silva vulgo *Bykerdew* slavonice *Bukowyna*... *virgulta megye*... mons *Warhege*... silva *Alihalbyk* slavonice *Prechna-bukowyna*... mons *Kaaczheegh*... *Theyeshegh* slavonice *Mlechnahora*... rivulus *Thamaspataka*...”²

1413. Dulo vidékén : „*Hozywdulewfeld*... locus *Kaladamegy*... locus *Hedalja*... locus *Erezthwenalya*... locus *Agyagos*... locus *Parthjeletwalo Agyagus*... locus *Ozthroeghalya*...”³

1417. Krasznó vidékén : „*Kyscheewys*... rivulus *Kysrakpathaka*... mons *yavorfa*... fluvius *Nagrapathaka*... rivulus *Swrokpathaka*...”⁴

¹ Eredetije Orsz. Levéltár. Dl. 7420. *Fekete Nagy Antal* : 109. l.

² Eredetije Orsz. Levéltár. Dl. 936., 1430., 9416. *Fekete Nagy Antal* : 136. l.

³ Eredetije Orsz. Levéltár. Dl. 10, 1 26. *Fekete Nagy Antal* : 115. l.

⁴ Eredetije a Hg. Esterházy-család levéltárában. Rep. 94. I. 1. *Fekete Nagy Antal* : 141. l.

II.

Trencsén megye várai a XIV. században. A telepítések kérdése. A Podmaniczky-család eredete. Első ismert tagjai a XIV. századból. A család nemessége. A család elágazásai. A Lucskaiak. A Lucskai-testvérek pere. Az első Podmaniczkyak.

Azt a védelmi rendszert, melyet Csák Máté helyes stratégiai érzékkel és Trencsén megye területének különleges földrajzi helyzetére való tekintettel épített ki, Károly Róbert és utódai fenntartották, sőt továbbfejlesztették. Zsolna¹ és Kiszucaújhely² a XIV. század folyamán nyertek erősség-jelleget; jelentőségük a többiekéhez hasonlóan, elsősorban a megye területére vezető szorosoknak védelmében állott. Továbbfolyt a telepítés munkája is, melyre a várszolgálat biztosítása végett volt szükség, de ebben az Anjoukat s főleg Károly Róbert királyunkat már különleges szempontok vezették. Az Anjouk trónrajutásának Csák Máté volt egyik legnagyobb ellenzője, aki a Vág völgyében a központi királyi hatalomtól függetlenül rendezkedett be arra a katonai erőre támaszkodva, melyet váraiban és a várakhoz tartozó helységeikben állandóan készenlétben tartott. Károly Róbert a Vág völgyének további védelmét nem akarta erre a Csák Mátétól átvett katonai erőre bízni, s ezért egyrészt minden valószínűség szerint kicseréltette a régi várórségeket — aminek a következménye az itteni magyarság számbeli megfogyatkozása lett — másrészt pedig új telepítések révén hozzá hívebb

¹ 1350-ben említetik, mint castrum. *Fejér*: XI. p. 512. — *Gr. Teleki József*: VI. 1. 210. l.

² 1358-ban említik mint várat. *Fejér*: XI. p. 516. és *gr. Teleki*: VI. 1. 210. l.

elemek feladatává kívánta tenni a várszolgálat ellátását. Minthogy pedig Károly Róbert hatalmi törekvéseinek alapja és támasza évtizedek óta a magyar tenger mellék és a horvát-szlavon területek voltak, feltevésünk szerint a telepítés családonként, vagy nagyobb tömegekben leginkább *innen* történt a XIV. század első felében, mert a király e területek lakosságának hűségében feltétlenül megbízott.

A délről való feltelepítés Károly Róbert utódai alatt is gyakorlatban maradt, a következő évszázadban pedig szinte rendszerre vált, főleg azután, hogy a délvidéki forradalmi mozgalmak véglegesen megszűntek. Az e korbéli telepítéseknek *kellős céljuk* volt: a törökök előnyomulása következtében hazátlanná vált lakosság elhelyezése és a huszita háborúk következtében néptelenekké vált területek benépesítése. A XV. század derekán a déli vidékekről való telepítés mellett *Erdélyből* is történt telepítés a Vág mellékére,¹ Mátyás király pedig adómentesség ígéretével igyekezett arra bírni a jobbágyságot és általában azokat, akikben megvolt a hajlandóság, hogy Hricsó és Oroszlánkó vidékén megtelepedjenek.²

A jobbágyok szabad költözködési jogának változatlan fennállása a XIV. és XV. század folyamán a jobbágyok önkéntes helyváltoztatását lehetővé tette.³ Bizonyosnak kell tartanunk azonban azt is, hogy a

¹ V. ö. Nagy Iván: VI. 308. l.

² Mátyás királynak 1467 július 5-én kelt felhívása a következőket tartalmazza: „Nos pertirencias castrorum nostrorum Richo et Orozlan kw vocatorum nunc habi atoribus destitutas, populosas efficere et multitudine populorum intendimus decorare; volumus igitur, ut quicumque libere conditionis homines ad pertinencias dictorum castiorum nostrorum commorandi causa venire voluerint, libere veniant et secure commorentur sub nostra protectione et tutela speciali. Illis ergo, qui ad desertas domus venerint et in eisdem edificia fecerint, trium integrorum annorum, qui vero ad promptas descenderint, unius integri anni a die adventus ipsorum libertatem donamus, ipsos ab omnibus daciis, collectis, taxis am ordinariis, quam extraordinariis eximentes, immo damus, eximimus et supportamus“ etc. (Másolata Knauz Nándor hagyatékában a Magyar Tud. Akadémia Történettudományi Bizottságának másolatgyűjteményében.)

³ V. ö. Sinkovics István: A magyar nagybirtok clete a XV. század elején. Budapest, 1933. 54—56. ll.

gyakorlat a földesuraknak is jogot adott arra, hogy jobbágyaikat kicserélhessék, vagy oda telepíthessék, ahova akarták, még akkor is, ha uradalmaik egymástól földrajzilag távol estek. Amikor tehát 1321 után a trencsénmegyei várak királyi kézbe kerültek, vagy amikor utóbb e várak egyik-másika gazdát cserélt, a vártartozékok lakosságának kicserélésére, vagy esetleg új telepek létesítésére megvolt a lehetőség, melylyel a mindenkori birtokosok a szükséghez képest éltek is.

Az *alsólendvai Bánffy-család* 1379 óta volt birtokosa Bolondóc (Beckó) várának,¹ de ugyanez a család nagy uradalmakkal rendelkezett Temes, Valkó, Somogy, Zala, Veszprém és Kőrös megyékben is.² A *szerdahelyi Dersfy-család*, melynek egyik tagja 1420-ban Sztrecsen várát kapta királyi adományban,³ ugyancsak Kőrös, Baranya, Somogy, Zala, Tolna, Győr és Veszprém megyékben volt birtokos.⁴ A *Lévai Cseh-család*, mely a XV. század második felében szorosabb kapcsolatba jutott a Podmaniczkyakkal, Bodrog, Valkó, Pozsega, Vas, Tolna és Fejér megyékben volt birtokos.⁵ *Dobozi Dánfy András*nak, Ugróc vára tulajdonosának, Temes,⁶ Békés⁷ és Arad megyében⁸ voltak birtokai. A *Gúthi Ország-családnak*, mely Csejte várát bírta,⁹ Temes,

¹ *Teleki* : VI. 1. 223. I. A családra l. *Fekete Nagy Antal* : 218—219. II.

² V. ö. *Csánki* : II. 73., 366., 662., III. 129—31., 214., 263. II. *Csánki* : Kőrös megye a XV. században. 22., 49., 119., 126. II.

³ *Krasznayánszky Károly* : A regényes Vág völgy várainak történelmi emlékei stb. Trencsényi kir. kath. főgimn. Értesítője 1907—1908. 7. I.

⁴ *Csánki* : Kőrös megye a XV. században. 17., 18., 121. és 127. II. *Csánki* : II. 544., 563., 696—697., III. 186., 269., 476., 577. II.

⁵ *Csánki* : II. 214—15., 369., 437—39., 816—17., III. 365., 462—63. II.

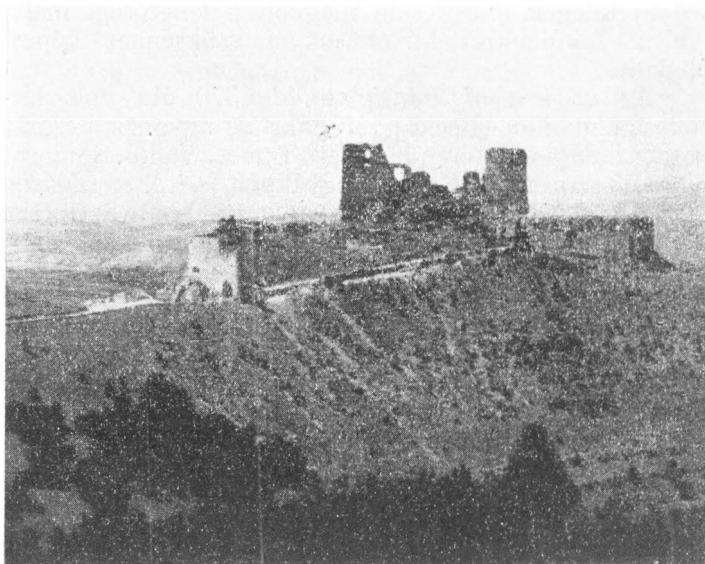
⁶ *Csánki* : II. 77.

⁷ *Karácsonyi János* : Békés vármegye története. I. 223. s köv. II.

⁸ *Márki Sándor* : Arad vármegye és Arad sz. kir. város története. I. Arad, 1892. 295. I. A család trencsénmegyei vonatkozásai *Fekete Nagy Antal*nál : 240—41. II.

⁹ *Jedlicska Pál* : Kiskárpáti emlékek. II. Eger, 1891. 504. s köv. II.

Valkó és Pozsega megyékben voltak birtokai.¹ Gúthi Ország Mihályról tudjuk, hogy 1445-ben a Vág vidékének védelme reá és *Szentmiklósi Pongrácra*, Sztrecsen és Óvár várak urára,² volt bízva, aki Temes, Krassó és Keve megyékben volt birtokos.³ A *Zápolyai-család*, mely 1475 óta bírta Trencsén és Szucsá várakat,⁴ nem-

Csejte vár romjai.
(Fényképfelvétel.)

különben Lietavát,⁵ tudvalevőleg az ország leggazdagabb birtokos családjai közé tartozott. A *Szepetki-családnak*, mely Ugróc várának volt a birtokosa, Vas és Zala megyében voltak birtokai⁶ stb.

¹ *Csánki* : II. 86., 378., 445. ll.

² *Lovcsányi Gy.* : A Vág és vidéke. Budapest, 1881. 81. l.
A családra l. *Fekete Nagy Antal* : 335—340. ll.

³ *Csánki* : II. 87., 112., 122. ll. V. ö. *Károlyi János* : A trencsényi vár. Trencsén, 1910. 46. l.

⁴ *Károlyi János* : i. tan. 48. l. *Fekete Nagy Antal* : 408—411. ll.

⁵ *Lovcsányi Gy.* : i. tan. 96. l.

⁶ *Csánki* : II. 851. és III. 186. ll. *Fekete Nagy Antal* : 365—66. ll.

Valószínűnek kell tartanunk, hogy részben az itt felsorolt családok, részben pedig a velők közelebbi kapcsolatban állók több trencsénmegyei helységnek vagy telepnek voltak a megalapítói. Feltevésünk szerint ilyenek: *Gebrenolehota*,¹ mely a Körös és Somogy megyékben birtokos Gerebeni-család telepítése a XV. század első feléből.² Esetleg *Konska* h., melyet az alsó-lendvai Bánffy- vagy a szerdahelyi Dersfyek alapíthattak.³ Valkó megyei telepítésnek látszik a Bánffyak, vagy a Lévai Csehek, vagy a Guthi Országok révén *Orehove*,⁴ *Szvinna*,⁵ Pozsegából valónak látszik *Jasztrebi*,⁶ Körös megyéből valónak *Vaszka*⁷ és *Pri-lesz*.⁸ Megemlítendő, hogy a déli megyékből valók s Magyarország XV. századi közeletében ismételtelen szerepet játszottak a Bontosovci,⁹ Kaplathi,¹⁰ Sztreszenovici,¹¹ Zaluski¹² és Breszti családok¹³ tagjai is.

Ez a felsorolás nem tart igényt a teljességre. Inkább csak kísérletnek tekinthető annak kimutatására, hogy

¹ *Teleki*: VI. 1. 214. l.

² *Csánki*: Körös megye etc. 10. és 86. II. és II. 675. l.

³ *Csánki*: Körös megye etc. 32. l. Megjegyzendő, hogy Liptó és Turóc megyékben is voltak Konszka nevű helységek.

⁴ *Csánki*: II. 339. l.

⁵ *Csánki*: II. 355. l.

⁶ *Csánki*: II. 413. l.

⁷ *Csánki*: Körös megye etc. 54. l. *Pesty Frigyes* szerint (Helységnévtár. 55. Trencsén megye. I. 239—40.) régebben a Kardosfalva és Kardos-Lehota nevet viselte.

⁸ *Csánki Dezső* jegyzetei közt a M. Tud. Akadémia Tört. Bizottságának másolatgyűjteményében. A helység neve már 1359-ben említettetik.

⁹ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 285. l. V. ö. *Csánki D.*: Körös megye etc. 20., 76. ll.

¹⁰ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 285. l. V. ö. *Csánki*: II. 321., 374. ll. Kaplat nevű helység Nyitra megyében is van.

¹¹ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 359. l. V. ö. *Csánki*: II. 427. és 444. l.

¹² Podmaniczky-Oklevéltár. I. 27., 153., 162., 165., 242. ll. V. ö. *Csánki D.* jegyzeteivel, ahol 1435-ben van róla először említés. (M. Tud. Akadémia Tört. Bizottságának másolatgyűjteménye.)

¹³ Vagy Briesztenszky-, Brestyenzsky-családok. (*Kempe-len F.*: Magyarországi családok. II. 433. és 440. ll.) Említve Podmaniczky-Oklevéltár. I. 242. l. A helység a zágrábmegyei Gradec várhoz tartozott. (*Csánki D.* jegyzetei. U. o.) A trencsénmegyei Bresthyen, Bresthen, Brieszten (Pruzsínától keletre) a XV. sz. végén említettetik először. (1492. Orsz. Lt. Dl. 19,923. és 1496. U. o. 20,315. *Fekete Nagy Antal*: 104. l.)

a középkori felsőmagyarországi vármegyék lakossága sokféle népelemből és az ország legkülönbözőbb vidékeiről verődött össze, mely lakosság idővel a többséget alkotó népelembe olvadt bele. Azt is elismerjük, hogy a délről való telepítés a felsorolással még nincs bizonyítva; a valószínűség azonban, bár a felsorolt helynevek Magyarországnak más, szlávoktól lakott vidékein is előfordulnak, a hirtokosok azonosságánál fogva, igen nagy.

A *Podmaniczky-család*ot is azok közé a családok közé számítjuk, amelyek Magyarország déli vidékeiről kerültek a megye területére. A család déli, sőt délszláv eredete mellett szól az első, névszerint ismert Podmaniczkyaknak keresztnéve: *Adrián* és *Zwanys*. E nevek egyike sem volt használatos reánk maradt alakjukban a cseh-tót nyelvben, ellenben el volt terjedve az adriamenti szlávoknál és pedig az előbbi, mint a latin Hadrián-név változata, az utóbbi pedig mint a Joannes név olaszos alakjának Giovanninak délszláv formája.¹ Ez az olasz hatás viszont arra látszik mutatni, hogy a család eredeti lakóhelye a horvát vagy a dalmát tengermelléki lehetett s Károly Róbert király innen telepítette át őket — bevált hűségük alapján a Mátyusföldre, hogy itt a királyi érdekek szolgálatába álljanak.

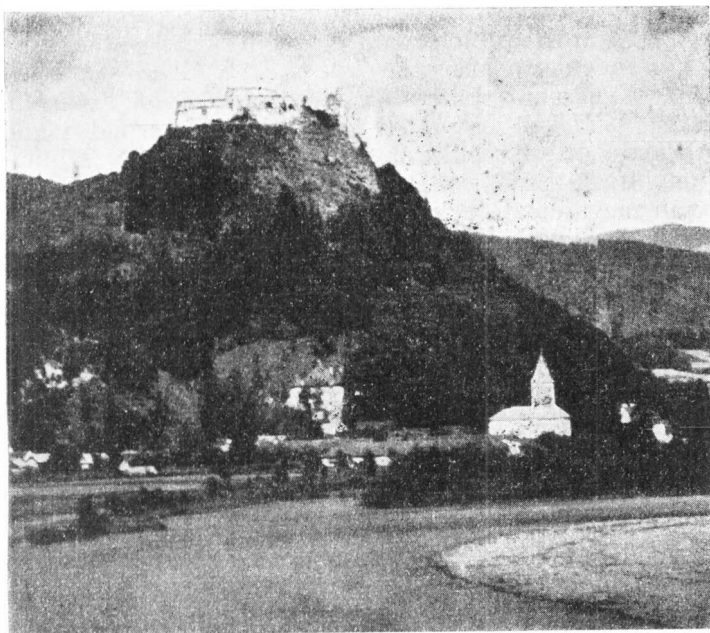
A családnév: *de Poamanin* eredetét a Vágbesztercétől keletre fekvő *Podmanin* nevű helységtől vette. A helység maga a *Manin-hegycsoport*² tövében keletkezett, innen a név is: *Podmanin*, vagyis *Manin-alja*. Eredetileg csak néhány, idetelepített családnak szolgált lakóhelyül; kezdettől fogva gyér lakosságú helység volt s ilyen maradt később is. Lakói a besztercei vár

¹ *Melich János* szerint (Szláv jövevényszavaink. I. 2. Budapest, 1905. 113. l.) ott, ahol a szlávok közt az olaszok terjesztették a kereszténységet, az olasz Giovanni névalak az adriai tengermelléki szláv nyelvekben (görzi szláv, horvát-dalmát) a Zuane, Zsvan, Zvane stb. névalakká változott. Az Adrián-névre l. *Melich*: I. 2. 152. l.

² Leírását l. *Siegmeth Károly*: Helyrajzi vázlatok a Vág vidékéről. (A Magyarországi Kárpátgyűlés Évkönyve. XXIV. 1897. 16—17. II.) *Petrogalli Artúr*: Kirándulás a Manin-szoroson át a szulyói völgybe. (Trencsényi kir. kath. főgymn. Ért. 1892—93. 3—13. II. képekkel.)

szolgálatában állottak ugyan, maga a helység azonban eleinte nem volt a vár tartozéka, azzá csak a XV. század második felében vált,¹ a Podmaniczkyak tudatos birtokpolitikája eredményeként.

Vágbeszterce Csák Máté halála után a Vág-vidék többi várával együtt királyi vár lett. Mint várról,

Vágbeszterce vár romjai.
(Fényképfelvétel.)

1325-ben történik róla először említés,² de már Csák Máté korában erősség lehetett, mert nem valószínű, hogy Károly Róbert király a várakkal egyébként sűrűn megrakott Vág völgyében mindjárt azok birtokbavétele után új várak építésével foglalkozott volna.

¹ V. ö. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 96. l.

² *Fejér*: XI. p. 510. *Ernyey József*: i. tan. *Fejérpataky-
emlékkönyv*. 114. l. Azonfelül *gr. Teleki*: VI. 1. 209. l. és
Wenzel G.: *Stibor vajda*. Budapest, 1874. 118—119. ll.

A vár a Vág folyó jobbpartján, a Vág folyó balpartján fekvő Vágbeszterce helységtől északra, egy meredek sziklaháton épült. Észak felől teljesen elzárta a szűkké vált Vág völgyet, mely tőle délre tágas síksággá szélesült. A vár helye úgy volt megválasztva, hogy az korlátlanul uralkodhassék a Vág folyó trencsénmegyei szakaszának nagy része felett. A Podmaniczky-család tagjai éppen a várnak kedvező helyzeténél fogva váltak a XVI. század első felében a megye területe nagy részének mindenható uraivá.

A Podmaniczky-család első ismert ősről, Adrián fiáról Miklósról egy 1351-ben kelt oklevél ad némi tájékoztatást. Ez oklevél szerint Podmaniczky Miklós már birtokszerző volt, amennyiben királyi adomány útján megszerezte a közelebbről meg nem határozható Lucska nevű erdőbirtokot.¹ Személyi viszonyaira és magánjogi helyzetére vonatkozólag abból az 1399-ből való oklevélből következtethetünk, melynek alapján a besztercei vár akkori birtokosa *Sandzilvogius* (Sendzivoj) kalisi palatinus² Podmaniczky Miklós fiának *Silvanis*nak (János, Zwanis) azt a kedvezményt adta, hogy családja ezentúl csak egy lándzsával való szolgálatra lesz köteles a szent korona és a vár mindenkori birtokosa iránt. Ez az oklevél „*nemes*“-nek nevezi Podmaniczky Silvanist, ami teljes összhangban áll az 1351-i oklevélben említett *nova donatio* tényével, mert hiszen csak nemesek részesülhettek új királyi adományokban, — de egyúttal közelebből meghatározza Silvanis nemességének jellegét is. Kétségen felül áll ugyanis, hogy a Podmaniczkyak ebben az időben még nem tartoztak az országos nemesek közé, hanem csak a királynak trencsénmegyei, illetőleg besztercei *praedialis*ai közé. A Podmaniczkyakat, akik eredetileg a besztercei várnak voltak délről odatelepített várjobbágyai, tulajdonképpen Nagy Lajos király nemesítette meg a lucskai erdőbirtok adományozása által, a nélkül azonban, hogy őket a várszolgálat alól teljesen mentesítette volna. A várszolgálat kötelezettsége továbbra is fennállott, bár talán kisebb mértékben, mint előbb, sőt

¹ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 3—7. ll.

² Személyi adatait l. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 8—9. ll.

idővel inkább csak elméletben — de mégis fennállott, ami a gyakorlatban annyit jelentett, hogy a meg-nemesített várjobbágyot helyhez kötötte és pedig ahhoz a helyhez, ahova eredetileg is szolgálattal tartozott, vagy ahová a meg-nemesítés alkalmával a király kirendelte. Mindebből pedig az következik, hogy a szolgálat helyéről való önkényes távozás a nemesi előjogok elvesztését vonta maga után, mert a várbirtokos és a meg-nemesített várjobbágy közt fennálló magánjogi viszonynak a meg-nemesített várjobbágy részéről való egyoldalú megszűntetése ellentétben állott a fennálló jogrenddel és ennek következtében feltétlenül maga után vonta a megfelelő megtorló intézkedéseket.¹

Az okleveles emlékekben előforduló „*conditionarius, conditionarii nostri*” kifejezések azonos értelműeknek látszanak a „*praedialis*” szó fogalmával. Mindkettő *feltételekhez kötött, vagy feltételektől függő nemesítést, illetőleg nemességet* jelentett eredetileg; utóbb azonban a „*praedialis*” megjelölés inkább az egyházi nemességre, jobbanmondva: egyes egyházak nemességére² vonatkozott, bár még a XV. században is előfordul a királyi praedialisok megnevezése.³

Az 1399-i kiváltságlevélnek egyes kifejezései⁴ arra engednek következtetni, hogy a Podmaniczky-családot a beszercei vár uraihoz fűző kötelékek *hűbéri színezetűek* voltak. Nem a király mentesíti Silvanist a két felfegyverzett lándzsással való várszolgálat alól, hanem a király tudtával és beleegyezésével a beszercei vár birtokosa és mindezek fejében Silvanis és utódai nemcsak a szent

¹ Erről a kérdésről részletesen tájékoztat *Fekete Nagy Antal* tanulmánya: Az országos és particularis nemesség tagozódása a középkorban. Domanovszky Sándor-emlékkönyv. (Budapest, 1937.) 159—184. ll. és Magyarország tört. földrajza IV. 49—57. ll.

² *Ozori József*: Az esztergomi érsek praediális nemesei. Magyar Sion. 1887. 101. l.

³ L. pl. Zsigmond kir. 1414-i rendeletét, melyben szó van róluk: „*nobiles praediales ad possessiones Beztherche et Bwchke (Bicse) vocatas spectantes*”. (Wenzel G.: Stibor vajda. 159. l.)

⁴ „*Cum consensu ac propria voluntate inclitissimi principis Sigismundi regis Hungariae*.” . . . „*ut ipse suique posterit deinceps sacre corone, necnon nobis ac nostris successoribus . . . servituri sunt astricti*”. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 8. l.

koronának, hanem a vár birtokosainak és utódainak is hűséggel és szolgálattal tartoznak. Vagyis egyfelől a várszolgálat, másfelől pedig a vár birtokosaitól ennek fejében nyújtandó védelem kölcsönössége változatlanul fennállott és pedig — s szerintünk ez a lényeg —, *szerződészerű egység* alapján. A nemes szolgálni köteles, de ennek ellenértékeként védelmet követelhet a maga és családja számára. Az oklevélnek „talio“ és „recompensa“ kifejezései világosan erre utalnak. Ez a szerződészerű magánjogi jelleg viszont hiányzik a királyi adományok okleveleinek a szövegéből, mert az alattvalói hűség semmiféle feltételtől nem függhetett és alku vagy egység tárgyát nem képezhetette.

Az a hűbéri színezetű magánjogi viszony, mely a Podmaniczky-családot Sandzylógus kalisi palatinushoz fűzte, megmaradt akkor is, amidőn Trencsén megye területének legnagyobb része a vágmenti várak (Bolondóc, Trencsén, Kasza, Szucsá, Oroszlánkő és Ugróc),¹ s köztük Beszterce révén² *Stibor erdélyi vajdának* birtokába jutottak. Mikor pedig Stibor vajda 1414 nyarán elhalt,³ Zsigmond király a család sürgős kérésére újból megerősítette a kalisi vajda kiváltságlevelét,⁴ ami arra mutat, hogy a várszolgálatnak a kiváltságlevelében körvonalazott módja feltétlenül előnyös volt a családra nézve.

Ámbár az okleveles adatok hiánya miatt a Podmaniczky-család e korbéli történetét részleteiben nem ismerjük, annyi mégis megállapítható, hogy a család már a XV. század első felében *több ágra* szakadt, sőt azáltal, hogy a család egyes tagjai az időközben szerzett birtokokon véglegesen megtelepedve, elszakadtak Pod-

¹ A várakra vonatkozó adományleveleket l. *Wenzel G.*: Stibor vajda. 49., 51., 52., 53., 54—56., 64—65., 65—66., 69—70., 77., 78., 79., 83., 85., 86—90., 112—13., 133—34., 139. stb. ll.

² A besztercei várnak jelentőségét mutatja az is, hogy Stibor vajda címei közé is felvette a vár nevét, sőt azt úgy tünteti fel, mint egy új vármegye központját: „Nos Stiborius de Bolundotz vayvoda Transilvaniensis, Nitrie, Trenchinii, Bistricieque comitatum comes, necnon tocius fluvii Wag dominus.“ *Wenzel G.*: id. tan. 118. l.

³ V. ö. *Wenzel G.*: id. tan. 29. l.

⁴ Podmaniczky-Oklevéltár. I. k. 13—14. ll.

manintól, új családok megalapítóivá lettek. Ilyenek voltak pl. a *Lucskaiak*, akik azok közül a Podmaniniak közül valók voltak, akik a XIV. században megszerzett lucskai erdőbirtokon telepedtek meg.¹ A lassanként önállósult oldalágak és a „de Podmanin“ nevet viselő törzs között azonban birtokügyek, így különösen Lucska birtoka miatt ellentétek támadtak. Lucskai Bertalan ugyanis arra törekedett, hogy az egész lucskai erdőbirtok osztatlanul családja kezén maradjon,² viszont a *Podmaniniak*, vagy másként a *Podmaniczkyak* a közös származás jogán az erdőbirtok felére igényt tartottak. Az ekként támadt ellentét utóbb annyira elfajult a két ág között, hogy egy alkalommal tettlegességre került köztük a sor és verekedés közben Adrián unokája Antal életét vesztette. (1428.)

A nem szándékos emberölésért Lucskai Bertalan két fiát: Lőrincet és a „Klobucsai“ előnevet használó Barnabást vették gyanúba, akik be is vallották, hogy Antal halálát ők okozták ugyan, de csak véletlenségből („casualiter“). A Podmaniczkyak vádat emeltek a két testvér ellen, Zsigmond király azonban, talán az előre feltett szándék hiánya miatt, vagy a két testvér harctéri érdemeire való tekintettel — megkegyelmezett nekik, mindössze csak arra ítélvén őket, hogy Antal családjának fizessék meg a nyitrai káptalan előtt a szokásos, illetőleg megegyezésen alapuló vérdíjat.³ Antal hozzátartozói azonban nem akartak megnyugodni a királyi ítéletben, a pénzbeli kártérítést sem fogadták el,⁴ sőt az időközben az Al-Duna mellékéről Budára érkező király előtt azzal az újabb váddal léptek fel a két Lucskai testvér ellen, hogy azok nemhogy semmiféle megbánást nem mutatnak, hanem Antal családjának minél több kellemetlenséget igyekeznek okozni és azonfelül kihívóan sétálgatnak, vagy lovagolnak

¹ V. ö. a turóci konvent 1418. március 18-i kiadványával. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 14—15. ll. *Fekete Nagy Antal*: 294—95. ll.

² L. az 1418. március 18-án kelt tiltakozását. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 14—15. ll.

³ Zsigmond király 1428. március 28-i rendelete. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 16—17. ll.

⁴ A nyitrai káptalan 1428. december 2-i oklevele. U. o. I. 18—19. ll.

az özvegy háza előtt mindenkinek nagy megbotráncolására („in displicentiam et maximam molestiam orphanorum ac fratrum et amicorum Antonii“). A király az új vádak alapján azonnal felfüggesztette a vérdíj megfizetésére vonatkozólag kibocsátott rendeletét és vizsgálatot rendelt el a most elhangzott vádak valósága ügyében.¹ Antal családja az 1428. december 17-i királyi rendelet birtokában, mindaddig nem volt hajlandó egységre lépni a két Lucskai testvérrel, míg tőlük az újabban elkövetett sérelmekért megfelelő elégtételt nem nyer. Mikor tehát a Lucskaiak 1429 januárius 14-én megjelentek a nyitrai káptalan előtt, hogy előzetes megegyezés alapján végre rendezzék a vérdíj kifizetésének ügyét, Antal családja kijelentette a káptalan előtt, hogy mindaddig nem lép velök egységre, míg az általuk nemrég elkövetett sérelmekért megfelelő elégtételben nem részesülnek.² A per további menetét nem ismerjük.

Felemlítendőnek tartjuk, hogy a fenti perben szereplő *Lucskai Lőrinc* tevékeny részt vett azokban a pártküzdelmekben, melyek Albert király halála után (1439) a magyar trón birtokáért Erzsébet özvegy királyné és a Jagello-házból való I. Ulászló között folytak.³ Lucskai Lőrinc Erzsébet pártján állott s Nyitra várát, melynek parancsnoka volt, az Erzsébet-pártiak kezére játszotta, miértis I. Ulászló király trencsénmegyei birtokait: Lucska, Vrchtepla és Csernakokostelec helységekben elkoboztatta és az 1428-ban megölt Podmaniczky Antal fiának Lászlónak és másodunokatestvérének Klobucsai vagy Klobusiczky Miklósnak, Klobucsai László fiának adományozta. Mindketten, de főleg Klobusiczky Miklós Ulászló király érdekében fejtettek ki nagy tevékenységet a pártharcok idején, s a király ezeket a szolgálatokat kívánta most jutalmazni.⁴ Hunyadi János kormányzó a volt Lucskai-

¹ 1428. december 17-ről keltezve. U. o. I. 20—21. ll.

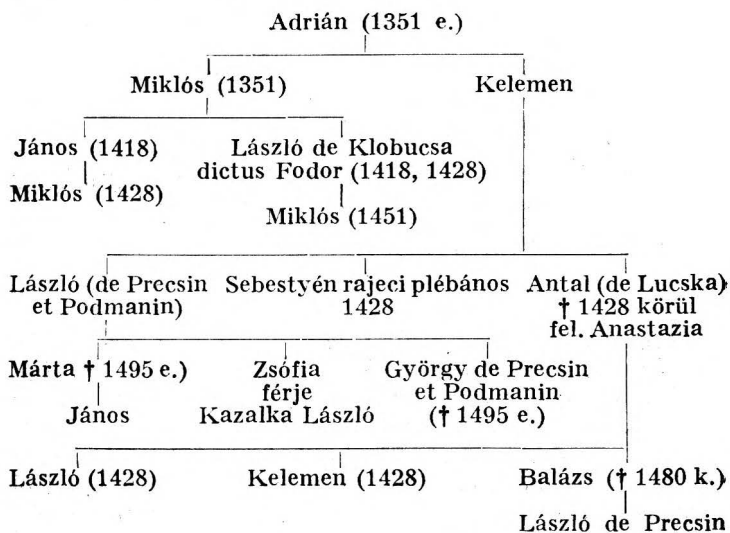
² A nyitrai káptalan 1429. jan. 14-i kiadványa. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 21—23. ll.

³ L. ezekre gr. Teleki József: Hunyadiak kora. I. 238. s köv. ll.

⁴ I. Ulászló 1440. augusztus 2-án kelt rendeletei. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 23—25. ll. Továbbá a turóci konventnek a beiktatást tanúsító jelentése 1440. október 1. U. o. I. 26—29. ll.

birtokokat 1451-ben új adomány címén újból Klobusiczky Miklósnak és Podmaniczky Lászlónak biztosította.¹

Az első Podmaniczkyakról az alábbi leszármazási tábla² tájékoztat :

¹ Az adománylevél szövege Podmaniczky-Oklevéltár I. 29—30. ll.

² Azok a genealógiai táblák, melyeket br. Podmaniczky Frigyes (Naplótörödékek. 1824—1887. IV. k. 160. l. Budapest, 1888.) és utána Feöldy Doby Antal (Podmaniczky-család. Budapest, 1901. 19. l.) tettek közzé, nem helytállóak. Az általunk közölt leszármazási táblára l. a Podmaniczky-Oklevéltár. I. k. 15. és 19. ll. továbbá III. k. 14. l.

III.

Podmaniczky László pályája. A besztercei vár és uradalom megszerzése. Antal aulae miles. Részvétele a különféle hadjáratokban. Birtokszerzései. Emelkedése a katonai pályán. Családi viszonyai.

A Podmaniczky-család vagyonának és az ország politikai közéletében való érvényesülésének alapjait *Podmaniczky László* vetette meg. László ifjúsága azokra az időkre esett, melyekben állandóan folytak a párt-harcok, nemkülönben a törökökkel és a Felső-Magyarországot támadó, majd később megszálló csehekkel a változatos sikerű küzdelmek. A Podmaniczky-család tagjai az országos nemesekkel együtt évtizedeken át fegyverben állottak és maguknak a legkülönbözőbb harctereken igyekeztek hírt és becsületet szerezni. De vagyont is. A vagyonszerzés együttjárója volt a hadviselésnek és akinek a szerencse kedvezett, a hadjáratok folyamán gazdaggá lehetett. Podmaniczky László is a szerencse kegyeltjei közé tartozott, s ő, aki 1428 táján csak szerény vagyon birtokosának tarthatta magát — mert hiszen a podmanini, lucskai, vrchteplai és csernakokoszteleci birtokrészek csekély értéket jelenthettek —, a század derekán már nagy vagyon felett rendelkezett.

A Vág völgyét 1423, főleg azonban 1428 óta gyakran érték huszita támadások. Trencsén megye területe 1430-tól 1434-ig többször vált elkeseredett harcok színhelyévé. Így 1431-ben Illava környékén tíznapos küzdelem folyt a csehek és a magyarok között, 1432-ben Lednice vára került cseh kézre, 1433-ban pedig Vágbeszterce város

ment tönkre.¹ Kétségtelen, hogy a Podmaniczkyak anyagi helyzete nagyon megromlott ezekben a válságos időkben, mert a harcok szintere jórészt Beszterce környékére esett. Azáltal azonban, hogy a család tagjai katonai szolgálatot vállaltak és pedig részint a várakban — amire egyébként nemességük jellege is kötelezte őket —, részint pedig a bandériumokban, nemcsak fenntartották magukat, hanem megtalálták a módját és lehetőségét a vagyonszerzésnek is. I. Ulászló pártján, majd később a Hunyadi-ház szolgálatában hosszú időn át tevékeny szerepet vittek, s ez idő alatt nemcsak biztosították maguk számára a Hunyadiak jóindulatát, hanem éltek a vagyongyűjtés minden kínálkozó alkalomával is. Podmaniczky László, aki szerény viszonyok közt élő conditionarius nemesként indult neki az életnek, 1458-ban már arra hivatkozhatott a fiatal Mátyás király előtt — kinek megválasztása érdekében különben Szilágyi Mihálylyal együtt sokat fáradozott —, hogy Hunyadi László különféle címeken 12 ezer aranyforinttal tartozott neki, mely adósság mindezeideig nem nyert elintézését.² Mátyás király főként a Hunyadi Lászlóval szemben fennálló követelés ellenértékeként adományozta neki 1458. március 15-en, tehát mindjárt trónrajutásának kezdetén, a besztercei várat és a hozzátartozó uradalmat.³

¹ „Illi perfidissimi heretici Hwzzithe inter ceteras civitates, oppida et villas harum partium nostrarum superiorum et signanter ex utraque parte fluvii Wagh sitas et adiacentes predictum oppidum nostrum Byzthricza hostiliter invadentes et pluribus vicibus depredantes ignis incendio combussissent.“ Zsigmond király 1435. szeptember 6-i kiváltságleveléből. Kiadta: *Tóth-Szabó Pál*: A cseh-huszita mozgalmak és uralom története Magyarországon. Budapest, 1917. 368. l. Az említett harcokra lásd u. o. 109., 114., 118. ll.

² „Tum pro eo, quod alias predictus condam spectabilis et magnificus Ladislaus comes Bystriciensis frater noster eidem Ladislao Podmaniczky pro suis servitiis duodecim milibus florenorum auri debitor remanserit, volentes nos sibi reddere liberales,“ etc. Az 1458. március 15-i adományleveléből. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 32. l. A kérdéses összeg nagysága azzal magyarázható, hogy itt tulajdonképpen elmaradt zsoldfizetésről van szó, mert Podmaniczky nem egyedül, hanem egy csapat élén szolgálta a Hunyadi-házat.

³ Az adománylevél szövege kiadva a Podmaniczky-Oklevéltár. I. 31—33. l.

A *besztercei vár*, mint láttuk, 1325-től fogva királyi vár volt. A század végén (1397) Zsigmond király Sandzilvogius kalisi palatinusnak adományozta Óvár, Hricsó és Lietava várakkal együtt;¹ 1400-ban Stibor erdélyi vajda birtokában találjuk,² kinek halála után (1414) újból királyi vár lett. Mint ilyen adományozta Zsigmond király 1437-ben feleségének Borbála királynénak,³ 1439-ben pedig Albert király a feleségének Erzsébet királynénak, Trencsén, Oroszlánkő, Szucsá, Sztrencsén és Óvár várakkal együtt.⁴

A vár *tartozékai* az adománylevél szövege szerint 1439-ben a következők voltak: Beszterce város, Malikovalehota, Hlinik, Sczevnik, Plevnik, Domanis, Orlove, Rasov, Lednicza, Tepla, Praznov, Kathlina, Predmir, Hwoznicza, Gebrenelehota, Wertisel, Kleschina.⁵ Az 1458-i adománylevél azonban nem egyezik az 1439-ivel; hiányzik belőle: Malikovalehota, Hlinik, Kathlina és Kleschina. Ellenben új birtokként szerepel benne: Podhrad, Podvasje, Vrchtepla és Csernakokostelec.⁶ A két utóbbinak a vár tartozékai közé való iktatása bizonyára Podmaniczky László kérésére történt, aki a régi családi birtokoknak a vár tartozékai közé való sorozásával megkezdte a besztercei uradalom kiépítését, mely ettől fogva valóban életének egyik főcélja lett.

A háborús évek a birtokszerzésekre kiválóan alkalmasak voltak. Mátyás király uralkodása nem tartozott Magyarország történelmének békés korszakai közé, hiszen alig volt esztendő, melyben magyar vér ne omlott volna az ország területének védelmében, vagy a király nagy politikai terveinek és elgondolásai-

¹ L. a Podmaniczky-Oklevéltár. I. 9. l.

² „Dictum castrum nostrum Bistrice“, mint az Stibor vajda 1400-ból való oklevelében olvasható. Wenzel G.: Stibor vajda. Budapest, 1874. 118. l.

³ *Thallóczy Lajos*: Magyar várak 1437 körül. Arch. Közl. XII. (1878.) 112—15. l.

⁴ Eredetije a bécsi Staatsarchivban. Kiadva gr. Teleki J.: X. 43—46. ll.

⁵ Eredetije a bécsi Staatsarchivban. Az eredeti oklevelet használtuk.

⁶ L. a Podmaniczky-Oklevéltár. I. 32. l. Malikovalehota Hlinik, Kathlina és Kleschina helységeket 1438-ban Albert király a Hathnai-családnak adományozta (Orsz. Lt. Múz. Balassa-lt.), azért hiányzanak az 1458-i okiratból.

nak szolgálatában. 1458-tól kezdve a Felső-Magyarországot megszállva tartó csehek,¹ a nyugtalan oláh vajdák, a Bosznia elfoglalására induló törökök, majd hosszú ideig a cseh királyság ellen nehéz küzdelmek folytak, melyek során számtalan út és lehetőség kínálkozott a személyes érvényesülésre, az egyéni törekvések kielégülésére, családok számára pedig az emelkedésre. A Gúthi Ország, a Zápolyai (Szapolyai),² a Lévai Cseh, Magyar stb. családok ebben a korszakban jutottak az első sorba és pedig nemcsak a közélet terén, hanem vagyon tekintetében is, mert a király nagylelkű és bőkezű volt, aki a neki tett szolgálatokat mindig pazar kézzel jutalmazta. Podmaniczky László, már mint aulae miles,³ aki tehát, mint ilyen, állandóan a király udvarában vagy környezetében tartózkodott, természetesen résztvett a különféle hadjáratokban, s többi kortársához hasonlóan, ő is igyekezett vagyonát gyarapítani, ha arra módot látott. Szolgálatkészsége, egyéni tulajdonságai, s nem utolsósorban az a körülmény, hogy a Hunyadi Jánosnak és Lászlónak annakidején tett szolgálatokat időnként eszébe juttatta az atyja és bátyja emlékét kegyelettel ápoló fiatal királynak,⁴ mind tényezők voltak Podmaniczky László vagyonának gyarapodásában.⁵

¹ „In nonnullis exercitibus expeditionibus tam contra Bohemos, alias partes regni nostri superiores igne et gladio vastantes, quam etiam contra perfidissimos Turcos huius regni nostri hostes infestissimos“, — olvassuk a király 1466. febr. 6-i adománylevelében. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 53. l.

² A Gúthi Ország és a Zápolyai vagyonra l. *Demkó Kálmán* tanulmányát: Felsőmagyarországi várak és várbirtokok a XVI. században. *Hadtörténelmi Közl.* 1914. 212. l. *Szerémi—Ernyey*: A Majthényiek és a Felvidék. I. 340—41. ll.

³ Az aulae milesre vonatkozólag l. *Csánki Dezső*: I. Mátyás udvara. Századok, 1883. 538. l. és *Czimer Károly*: Az Árpád-házi királyok várjobbágysai. Szeged, 1914. 37. l. V. ö. a Podmaniczky-Oklevéltár. I. 37. l.

⁴ „Pro fidelibus servitiis eiusdem, que ipse primum condam illustribus principibus dominis Johanni comiti Bistriensi genitori et Ladislao fratri nostris carissimis felicitium recordationum“ etc. olvassuk az 1460-i adománylevelben. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 38. l.

⁵ Mátyás király 1458 elején nagyobb összeget utalt ki Rozgonyi Sebestyénnek, Podmaniczky Lászlónak és Lyppai Zawysának „in recompensam servitiorum“. *Tóth-Szabó Pál*: i. m. 420. l.

Ekként szerezte meg 1460-ban a sárosmegyei Újvár várának és tartozékainak zálogbirtokát is. Ez a vár eredetileg Perényi-birtok volt, 1460-ban azonban a cseh Ratkovszki Péter kezén volt,¹ akitől a királyi seregek 1461-ben visszafoglalták. Az újból magyar kézre került várat a Perényi-család váltotta azután magához.² 1465-ben királyi adományképpen nyerte a trencsénmegyei Horóc és Szavcsina helységeket, továbbá Ilhalka (Lehota) egy részét,³ egy évvel később pedig Bán mezővárost, ugyancsak zálogbirtokul.

Bán mezőváros ebben az időben a Kaszai-család tulajdonában volt, mint zálogbirtok. E család, mely nevét a Trencséntől északkeletre fekvő Kasza vártól⁴ vette, egyike volt a Vág völgy legrégibb birtokos nemes-családainak. Tagjai élénk részt vettek azokban a háborús küzdelmekben, melyek folyamán Trencsén megye területe nem egyszer harcszíntérré változott. Úgy látszik, az a tény, hogy a királyi hatalom időnként gyengének bizonyult a határok védelmére és ennek következtében a Vág völgyének lakossága kénytelen volt megalkudni a nagy erővel támadó csehekkel, a Kaszaiakat is arra kényszerítette, hogy egyességre lépjenek a huszitákkal, hogy ekként igyekezzenek megmenteni, ami a nagy bizonytalanságban menthetőnek látszott. Az sem lehetetlen azonban, hogy a Kaszaiak az itteni lakosság egy részével együtt elfogadták a huszita-tanokat és meggyőződésből állottak a csehek mellé.⁵ Bármilyen is azonban végeredményben az indítók, annyi tény, hogy a család éles ellentétbe jutott Mátyás királlyal, aki végre rendet akart teremteni a Felvidéken s aki éppen ezért a megtorlás fegyvereit szigorúan

¹ Tóth-Szabó Pál : i. m. 239. l.

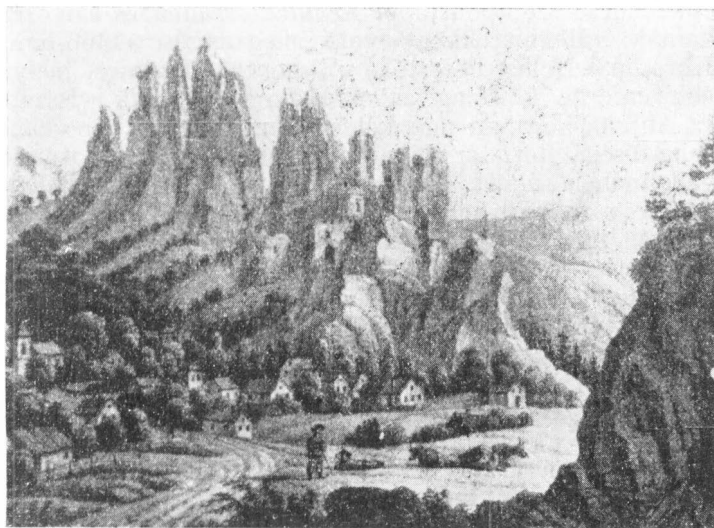
² Csánki Dező : Magyarország tört. földrajza. I. 284. l.

³ V. ö. a Podmaniczky-Oklevéltár. I. 50—53. ll.

⁴ A kaszai várra l. Fekete Nagy Antal : 69—71. ll.

⁵ „Ipsi...sepius latronibus Bohemis, qui hoc regnum nostrum preda et igne vastabant, adherendo, sepius etiam eosdem latrones in hoc regnum nostrum per se inducendo, predas, incendia, spolia, devastationes et alia plurima malorum genera cum ipsis latronibus in eodem regno nostro commisisse” etc. állapítja meg a Kaszaiakról az 1467. januárius 18-i adománylevel. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 68. l.

alkalmazta azokkal szemben, akik ellenfelei voltak.¹ Így vesztették el a Kaszaiak Bán városát, melyet a király hadiérdemei jutalmaképpen 2400 aranyforintban Podmaniczky Lászlónak zálogosított el 1466-ban.² Az adománylevél kiállítása azonban nem jelentette egyúttal a birtokhavételt. A Kaszaiak nem voltak hajlan-

Lednice romjai kelet felől.
(Regélő c. folyóirat 1830.)

dók átvenni a zálogösszeget és vonakodtak kibocsátani közülük ezt az értékes zálogbirtokot,³ a bíróság akaratával szemben azonban hasztalan volt minden ellenállás. A mezőváros 1467 elején valóban Podmaniczky László birtokába került és pedig az eredeti 2400 aranyforintnyi zálogösszeg helyett 2200 aranyforintban.⁴

Bán mezővárosnál kisebb értéket jelentett a Hathnai Györgytől 1466-ban megszerzett *Hatne, Proszne, Mari-*

¹ A Kaszaiak e korbeli szereplésére l. Szerémi—Ernyey J.: A Majthényiek és a Felvidék. I. 352—54. ll.

² Podmaniczky-Oklevéltár. I. 53—55. ll.

³ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 57—59., 63—64. ll.

⁴ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 64—66., 67—69., 70—76. ll.

kova és *Kliestina* helységeknek zálogbirtoka.¹ Mint-hogy azonban ezek a helységek a besztercei uradalom szomszédságában feküdtek, s részben annak tartozékát alkották 1438 előtt, az uradalom tervbevett kiépítése végett Podmaniczky László szívesen kötötte meg az egyességet Hathnai Györggyel.

Nagyjelentőségűnek ígérkezett azonban a család emelkedése szempontjából *Lednice várának* és tartozékainak zálogbirtokként való megszerzése 1466-ban, Korompai Nehéz Pétertől és Simontól.² *Lednice*, melynek eredete állítólag az Árpádkorba nyúlik vissza,³ az Anjouk korában már kétségtelenül királyi vár volt.⁴ Jelentősége főleg a bizonytalan északnyugati határok védelmében állott. Tartozékait ismerjük; 1471-ben 2 mezőváros, 20 helység, 1475-ben 1 mezőváros és 23 helység, a XVI. század derekán pedig 26 helység tartozott hozzá,⁵ amiből arra lehet következtetni, hogy nem volt jelentéktelen erősség. 1432-ben, mint már láttuk, a cseh husziták kezére jutott,⁶ 1460-ban „*Vaclav Bjelik* alias *de Cornis*“ volt a tulajdonosa,⁷ de az sem lehetetlen, hogy 1432 óta állandóan cseh kézen volt. Bjeliket magát is az ellenséges cseh kapitányok közt említik 1463-ban.⁸ A *lednicei* zálogbirtok azonban — úgy látszik — csak a papiroson volt Podmaniczky László kezén, a valóságban Bjelik maradt továbbra is a tulajdonosa, talán a Podmaniczky-család ugyanekkor sokat szereplő másik tagjának,

¹ Podmaniczky-Oklevéltár I. 55—56., 60—63. ll.

² Podmaniczky-Oklevéltár. I. 59—60. ll.

³ *Lovcsányi Gy.*: A Vág és vidéke. 117. l. A vár rövid történetére l. *Mednyánszky Alajos*: *Malerische Reise auf dem Waagflusse in Ungarn*. Pest, 1826. 69—71. ll. *Gr. Teleki József*: VI. 1. 209—210. ll. *Fekete Nagy Antal*: 71—73. ll.

⁴ 1341-ben említik várnagyát. Tört. Tár. 1907. 195. l.

⁵ 1471-re: Orsz. Lt. Dl. 17,185. 1475-re: Orsz. Lt. Dl. 17,715. A XVI. századra l. *Demkó Kálmán*: Magyarország hadiereje a XVI. században. Hadtört. Közlemények. 1916. 319. l.

⁶ *Tóth-Szabó Pál*: i. m. 114. l.

⁷ *Slov. Letopis*. VI. (1882) 134. l. *Wertner* szerint (Magyar hadjáratok a XV. szd. második felében. Hadtört. Közl. XIII. [1912] 443—444.) ez a *Kornicz* Bjelik nem azonos a *lednicei*vel.

⁸ *Szerémi—Ernyey J.*: i. m. I. 353. l. *Wertner Mór*: id. tan. (Hadtört. Közl. XIII. [1912.] 82., 202.)

Balázsnak közbelépésére, aki Bjelik unokáját bírta feleségül, vagy még inkább azért, mert időközben Bjelik is meghódolt a magyar királynak. Annyi bizonyos, hogy a vár 1471-ben és 1476-ban ismételtén gazdát cserélt,¹ de Podmaniczky László egyik esetben sem szerepelt a birtokosok között. 1504-ben Podmaniczky László fia János és Korompai Nehéz Péter özvegye közt folyt per Lednice zálogbirtoka miatt.²

Ezek a birtokszerzések vagy birtokszerzési kísérletek Podmaniczky László tevékenységének kisebb jelentőségű és magánjellegű megnyilvánulásai voltak. Podmaniczky László élethivatásának a kardforgatást tartotta, innen van az, hogy még a béke napjaiban sem szerette fegyvereit pihentetni. 1462-ben a Felvidéket megszálló csehekkel állott hadilábon, s bár tudomása volt arról, hogy a cseh vezérek egyik-másika közben egyezkedési tárgyalásokat folytatott a király megbízottaival, azoknak minél nagyobb károkat igyekezett okozni.³ Mikor pedig 1465-től fogva Mátyás király személyes irányítása mellett újból megindultak a Felvidéken a harcok a csehek ellen, ezekben Podmaniczky László nemcsak résztvett, hanem már jelentékenyebb hatáskörhöz is jutott. Erre mutatnak az 1467. januárius 11-én és 19-én kelt azok a királyi rendeletek, amelyekben Mátyás király meghagyja a Kosztolány vár vidékén lakó nemeseknek, hogy amikor Podmaniczky László a csehek ellen folyamatban lévő hadjárat céljaira munkásokat, szekereket és egyéb szükséges dolgokat kíván tőlük, a felszólításnak haladéktalanul, súlyos büntetés terhe alatt engedelmeskedni kötelesek.⁴ Vagy amikor Podmaniczky László és emberei saját szükségletükre élelmiszereket szállítanak, tőlük senkinek sem szabad vámot szedni.⁵

¹ V. ö. Szerémi—Ernyey : i. m. I. 342. l.

² L. Podmaniczky-Oklevéltár. I. k. 421—423., ll.

³ „Conqueritur etiam (Korbel cseh vezér) adversus majorem et minorem Podmaniczky, quia ut dicit, castellanus ipsorum de Bistricia et aliunde spoliat rusticos et colonos suos et deprædatur villas suas ad Bicka (Bicse) pertinentes.“ Az esztergomi érsek 1462-ben kelt jelentéséből. (Epistolae Mathiae Corvini regis Hungariae. Cassoviae, 1744. I. 86.)

⁴ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 66—67. ll.

⁵ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 69—70. ll.

Mínthogy az utóbbi évek folyamán az Északnyugati Felvidék gyakran vált kemény küzdelmek színhelyévé, másrészt pedig, mivel Mátyás király 1466 óta Podjehrád cseh királlyal is háborút viselt, a király nagy gondot fordított a Vág-vidék ellenállóképességének fokozására és az itteni várrendszer további fejlesztésére.

Ezt a célt szolgálta az Oroszlánkő és Hricsó várak környékére való rendszeres *telepítés*,¹ továbbá az a királyi engedély (1470), melynek alapján lehetővé vált *Bán* mezővárosnak újból *erődítménnyé* való átalakítása.² Mikor Podmaniczky László az erre vonatkozó királyi engedélyt megkapta, már kapitány volt a királyi zsoldoseregben,³ sőt Mátyás király nem sokkal utóbb a magyar hadaktól megszállott *Morvaország katonai parancsnokává* is kinevezte. Egy 1470. június 14-i okirat „capitaneus marchionatus nostri Moravie“-nak nevezi.⁴ A kinevezés kétségtől bizonysítvány Podmaniczky László katonai képességéről, de azt is mutatja, hogy egyike lehetett Mátyás király kedveltebb katonáinak.

Podmaniczky László morvaországi működéséről közelebbi adataink nincsenek. Abból azonban, hogy egymásután kapott birtokadományokat, az látszik, hogy megfelelt a beléje helyezett bizalomnak és változatlanul bírta a király kegyeit. 1470. júniusában megszerezte a Bán szomszédságában lévő *Brezolup* nevű helységet,⁵ melyet a sok akadály ellenére is meg tudott tartani magának.⁶ 1471-ben új adományt eszközölt ki *Beszterce várára* és tartozékaira a maga és János nevű fia számára,⁷ 1472-ben királyi adományul nyerte a tren-

¹ Az 1467. július 5-i királyi rendelet másolata Knauz Nándor hagyatékában. (M. Tud. Akadémia Tört. Biz. másolatgyűjt.) Erről már említést tettünk.

² 1470. januárius 7-ről. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 89. l. A város a XV. század derekán (1454 k.) erősség lehetett, mely azonban közben elpusztult. Ezért kaphatott Podmaniczky László engedélyt a városnak várrá való átalakítására. L. *Fekete Nagy Antal*: 62—63. ll.

³ „Consideratis fidelitate et servitiis fidelis nostri egregii Ladislai Podmanyczki de Podmano capi'anei gentium nostrarum“, — olvassuk az előbb idézett oklevélben. U. o. 89. l.

⁴ 1470. június 14. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 90. l.

⁵ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 90—91. ll.

⁶ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 92—94., 97., 98—100., 113—114. ll.

⁷ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 95—97. ll.

csénmegyei *Lédec* és *Mojtin* (*Majtény*) nevű birtokokat¹ s bár ezek miatt ellentétbe jutott a kaszai vár ekkori tulajdonosával, Magyar Balázsszal, aki szintén jogot formált erre a két birtokra,² azokat mégis sikerült megtartania³. 1473-ban a sülyi és kartali Etele-családtól megszerezte a Bán szomszédságában fekvő *Prusz* helységet zálogbirtokként.⁴ Brezolup és Prusz megszerzése azt mutatja, hogy Podmaniczky László a közben várrá kiépített Bánt egy új uradalom központjává akarta kifejleszteni. Pedig ugyanekkor két nagy morvaországi váruradalom birtokosának is mondhatta magát: a brumowinak és a szlavicsininak.⁵

Brumow a Vlara szoros közelében feküdt s jelentősége a Magyarország felé vezető szorosok védelmében, illetőleg elzárásban állott. Morvaország középkori történetében épúgy szerepet vitt,⁶ mint a tőle nyugatra fekvő *Szlavicsin* vára.⁷ Mind a kettő egy-egy nagy uradalomnak volt a középpontja, mely uradalmak a magyar-morva határok mentén terültek el. Valószínű, hogy megszerzésükkel Podmaniczky Lászlónak messzemenő tervei voltak. Egy olyan birtoktestet akart létrehozni, mely magában foglalta volna egyfelől a vágbesztercei, másfelől pedig a brumow-szlavicsini uradalmakat es idővel természetesen a közéjük ékelődő ledniceit is, melyet rövid ideig tényleg már magáénak mondhatott. Ez utóbbinak végleges megszerzése azonban csak János nevű fiának sikerült.

Az a nagy gazdagság, melyet Podmaniczky László az évek hosszú során át ingó és ingatlan javakban felhalmozott, sok ellenséget szerzett neki nemcsak a trencsénmegyei birtokos nemesek körében, akiket talán irigységgel és féltékenységgel töltött el a valamikor conditionarius nemes Podmaniczky-család hatalmának állandó és nagyarányú emelkedése, hanem a királyi udvarban is. Különösen *Bán mezőváros*, illetőleg vár

¹ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 101. l.

² Podmaniczky-Oklevéltár. I. 103—106. ll.

³ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 107—108. ll.

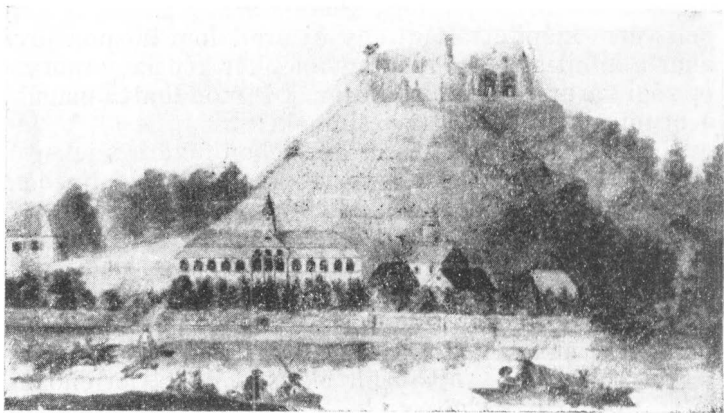
⁴ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 112—113. ll.

⁵ 1474. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 116—117., 135. ll.

⁶ V. ö. F. J. Schwoy: Topographie von Markgrathum Mähren. II. (Wien, 1793.) 494—95. ll.

⁷ F. J. Schwoy: i. m. II. 609—611. ll.

birtoka miatt volt nagy az elkeseredés a Podmaniczkyak iránt azok körében, akik különféle címeken maguk is jogot formáltak Bán birtokára. A *Kaszaiak* nem sokat jelentettek ebben a tekintetben, mert maguk is csak zálogbirtokosok voltak, és pedig törvénytelen zálogbirtokosok,¹ ellenben *özv. Ludányi Tamásné sz. Nyffor*

A Vágbesztercei vár romjai XVII. században.
(Lent a vágváraljai Balassa kastély.)

(Noffri, Onoffry, Onuphrius) Veronika már arra hivatkozhatott, hogy családja 1433 óta törvényesen beiktatott zálogosbirtokosa volt Bán mezővárosának egészen 1452-ig, amikor is a Kaszaiak azt erőszakkal elvették tőlük.² Midőn a Kaszaiak bukása után nyilvánosságra jutott, hogy a király a várost Podmaniczky Lászlónak adta zálogba, Ludányi Tamásné azonnal bejelentette igényét³ s bár Podmaniczky Lászlónak a birtokba való beiktatása 1466. október 7-én megtörtént,⁴

¹ V. ö. *Szerémi—Ernyey* : I. 352. l.

² *Szerémi—Ernyey* : I. 349. és 352. ll. A Noffryakra l. *Wertner Mór* : Magyar hadjáratok a XV. sz. második felében. *Hadtört. Közl.* XIII. (1912.) 420. l. *Fekete Nagy Antal*: 295—296. ll.

³ L. az 1466. szeptember 29-i oklevelet. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 63—64. ll.

⁴ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 65. l.

Ludányi Tamásné mégis megindította az igénypert.¹ A per évekig húzódott és közben Mátyás király engedélyt adott Podmaniczky Lászlónak arra, hogy a per tárgyát képező Bán mezővárost erősséggé alakíttassa át, de az özvegynek végül is sikerült bebizonyítania, hogy Bán eladományozása jogtalanul történt, mert a mezővárosnak ő, illetőleg a Noffry-család a jogos zálogos birtokosa. Ennek következtében az igazságos király 1480. augusztus 18-án kelt rendeletével özv. Ludányi Tamásnénak ítélte Bán városát és arra utasította a nyitrai káptalant, hogy a felperest annak birtokába vezesse be.² Podmaniczky László a maga és gyermekei nevében természetesen tiltakozott a beiktatás ellen,³ ami által a tényleges birtokbavételt sikerült is meggátolni, de egyidejűleg megindította az igénypert is bizonyára arra hivatkozva, hogy annakidején, amikor a Kaszaiak hűtlensége napvilágra került, a Bánra vonatkozó adomány kieszközlése az ő részéről jóhiszeműleg történt és ő a királyt a tényálladék tekintetében nem vezette félre.⁴ A birtokper csak 1489-ben, Podmaniczky László halála után ért véget oly egységgel, mely özv. Ludányi Tamásné kielégítette.⁵ A Podmaniczky-család csak ettől az időtől fogva tekinthette magát Bán mezőváros és vár zavartalan birtokosának.

Akadályokkal járt a hontmegyei Vámosmikola és Szakállos helységeknek és vámhelyeknek zálogbirtokként való megszerzése,⁶ nemkülönben a trencsénmegyei Drienove és Hlinik helységek birtokának a család számára való biztosítása is.⁷ Általában megállapítható, hogy az a lendület, mely Podmaniczky László egyéniségét pályájának nagyobb részén át jellemezte, az utolsó évtizedben lelohadt, hogy helyet adjon a meglévő birtokok zavartalan megtartására és a

¹ V. ö. az 1467. október 13-i oklevéllel. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 179—180. II.

² Podmaniczky-Oklevéltár. I. 137. I.

³ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 141—142. II.

⁴ V. ö. Szerémi—Ernyey: I. 690. I.

⁵ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 200—203. II.

⁶ 1478. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 128—131. II.

⁷ 1481. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 144—145., 152—156., 158., 161., 164—169., 170—172. II.

család jövőjének biztosítására irányuló igyekezetnek. Aligha tévedünk, ha azt állítjuk, hogy ebben a fordulatban nagy szerep jutott Podmaniczky László második feleségének: *Gúthi Országh Ilonának*.

Podmaniczky László kétszer nősült. Első felesége *Erzsébet* asszony („domina Elisabeth“) néven fordul elő okleveles emlékeinkben.¹ Személyi adatait közelebről nem ismerjük.² Ebből a házasságból *János* nevű fia, továbbá *Anna* és *Krisztina* nevű leányai születtek.³ Anna gergelylaki *Buzlay Mózes*nek lett a felesége,⁴ Krisztina pedig *Szerdahelyi Imrefy* vagy *Kiss Mihály*-hoz ment nőül.⁵

Második felesége *Gúthi Országh Ilona* volt, kit 1478 előtt vett feleségül.⁶ Országh Ilona nem Országh Mihály nádornak volt a leánya, ahogyan azt itt-ott olvashatjuk,⁷ hanem a nádor János nevű testvéröccsének.⁸ Podmaniczky László mint brandeisi Giskra János cseh huszita vezér özvegyét vette feleségül, akinek Országh Ilona második felesége volt.⁹ Ebből a második házasságból négy gyermek származott: *Mihály*, *István*,

¹ 1467. október 13. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 79. l.

² *Nagy Iván* (IX. 334.) Gálszécsi Magdolnát említi P. László első feleségéként. (A Gálszécsiekre, akik a XV. szd. végén kihaltak, l. *Nagy Iván*: IV. 318. l.) Ezt a feltevést báró *Podmaniczky Frigyes* (Naplótöredékek. III. 151—152. ll.) és utána *Feöldy Doby Antal* (Podmaniczky-család. 5. l.) átvették Nagy Ivántól. *Budai Ferenc* Polgári Lexikonában, melyre náluk utalás történik, erre vonatkozólag nincs adat.

³ L. erre Podmaniczky László 1485. január 22-én kelt végrendeletét. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 184—186. ll. V. ö. U. o. I. 79. l.

⁴ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 176., 186., 191. ll. *Fógel J.* : II. Ulászló udvartartása. Budapest, 1913. 59., 60. ll.

⁵ A családra l. *Nagy Iván* : V. 235—36. ll. V. ö. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 99., 186., 275. ll.

⁶ Az oklevelek ebben az évben említik először. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 128. l.

⁷ Pl. *Nagy Iván* : VIII. 283. *Jedlicska Pál* : Kiskárpáti emlékek. II. 505. l. *Feöldy Doby Antal* : i. m. 5. l. *Budai Ferenc* : Polgári Lexikona. II. 83. l.

⁸ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 150. és 337. ll.

⁹ *Budai Ferenc* : Polgári Lexikona. II. 83. l. Giskra halálának idejét nem ismerjük. (*Rónai Horváth Jenő*: Mátyás király hadjáratai. Hadtört. Közl. 1890. 169. l.)

László és Margit. Ez utóbbi mesztegnői *Szerecsen Györgynek* lett a felesége.¹

A második házasság nagymértékben emelte Podmaniczky László személyes súlyát, mert hiszen ennek révén a hatalmas és nagybefolyású nádorral került sógorságba. S ha Podmaniczky László az ekként kínálkozó alkalmakat talán nem is használta fel a maga személyes előnyére, az új rokoni kapcsolat gyermekeinek emelkedésében kétségkívül fontos tényező volt. Mindamellet néhány birtokot a nádor egyenesen Guthi Országh Ilonára való tekintettel adományozott Podmaniczky Lászlónak; abból legalább, hogy pl. 1478-ban Podmaniczky László és felesége együttesen kapták Vámosmikola és Szakállos,² 1482-ben pedig a hontmegyei *Peröcsény* felét,³ erre következtetünk. Az ekként nyert birtokok azonban korántsem voltak elegendők ahhoz, hogy az esetleg özvegyi sorsra kerülő Országh Ilonának megfelelő megélhetést biztosítsanak; ezt Podmaniczky László is megértette. Innen van az, hogy felesége kívánságának megfelelően 1481-ben Bán városát, Prusz és Brezolup nevű birtokokkal együtt,⁴ a következő évben pedig vámosmikolai, szakállosi és peröcsényi birtokrészeit, továbbá a vrchteplai és csernakokosteleci zálogbirtokokat⁵ neki engedte át. Országh Ilonának azonban gondja volt gyermekei sorsának biztosítására is s bár uránál kieszközölte, hogy 1481-ben a két házasságból származott három fiú (János, Mihály és István, László valószínűleg később született) egyformán részesüljön Drienove és Hlinik birtokában,⁶ utóbb keresztülvitte azt is, hogy Podmaniczky László kellő időben *végrendelkezzék* és ilyenformán a tényleges vagyon közte és a gyermekek közt igazságosan, végérvényesen és mindenféle pereskedés kirekesztésével⁷ osztassék fel.

¹ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 307. l.

² Podmaniczky-Oklevéltár. I. 128—130. ll.

³ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 156—158. ll.

⁴ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 150—151. ll.

⁵ 1482. március 7. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 159—160. ll.

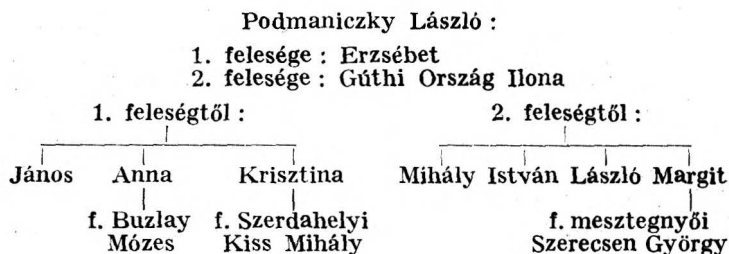
⁶ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 144—45., 152—55., 158., 161., 164—166., 167., 169., 170—172. ll.

⁷ „Nolens etiam, ut consors sua, puta generosa domina Elena de Guth post mortem ipsius Ladislai Podmaniczky in

Az 1485. januárius 22-én a nyitrai káptalan előtt tett végrendelet szerint Podmaniczky László özvegye és Mihály, István és László nevű fiai kapják a Morvaországban fekvő Brumow és Szlavicsin nevű várakat, továbbá a trencsénmegyei Bán erősséget. Beszterce várát Podmaniczky László legidősebb fia János örökli, aki egyúttal a család fejeként lesz tekintendő. A leányok mindegyike, tekintet nélkül arra, hogy férjhez ment-e, vagy pedig még mindig hajadon, egy-egy aranyozott ezüstkupát és ezer aranyforintot kapott.¹

Podmaniczky László 1488 végén, vagy 1489 elején halt el.²

Podmaniczky László családja a fentiek szerint a következő tagokból állott :

edibus seu laribus alienis hospitia petitaret, prolesque sui mutuo inter se et vicissim litium controversiarumque ac contentionum processus haberent et actitarent“ etc. A végrendeletből idézve. (Podmaniczky-Oklevéltár. I. 184. l.)

¹ A végrendelet közzétéve a Podmaniczky-Oklevéltár. I. 184—186. ll.

² Egy 1489. május 4-én kelt oklevélben (Podmaniczky-Oklevéltár. I. 198. l.) van először néhaiként feltüntetve.

IV.

Podmaniczky Balázs személye. Téves azonosítások vele kapcsolatban. Birtokai. Családi viszonyai. Felesége, Vencel vagy László nevű fia.

A Podmaniczky-családnak a XV. század derekán sokat szereplő és sokat emlegetett tagja volt *Podmaniczky Balázs*, az 1428 előtt elhalt Antalnak (de Lucska) fia.

Podmaniczky Balázs fiatalsága a cseh huszita háborúk korára esett. Lehetséges — mint azt egyesek állítják is —, hogy ezekben ő is résztvett és mint annyian sokan mások a trencsénmegyei nemesek közül, ő is a csehek közé állott és azok soraiban harcolt a királyi seregek ellen. Ezek azonban csak feltevések. Feltevésnek kell tartanunk azt az állítást is, mely szerint Podmaniczky Balázs egyike volt azoknak, akik a cseheket 1431-ben a Magyarország területére való betörrésre rábírták,¹ mert erre sincsen adatunk. *Borotini Blaskónak*,² aki 1432-ben a csehek által csellel megszerzett Nagyszombat városának lett parancsnoka, Podmaniczky Balázsszal való azonosítása³ téves. Blaskó (Balázs) és Podmaniczky Balázs két különböző személy, kiknek csak keresztnévük egyezik. *Thuróczy* krónikája annyit ír Blaskóról, hogy kisvagyonú és jelentéktelen ember volt, aki magyar és cseh csőcselékből álló és

¹ *Sasinek* tanulmánya a Letopis. I. 12. l. Szerémi—Ernsey: i. m. I. 342. l.

² „Blazko de Borotyn civitatis Tyrnawiensis assessor“, olvassuk egy 1434-ből való oklevélben. *Tóth-Szabó Pál*: i. m. 363. l.

³ *Sasinek* id. tan. Letopis. I. p. 13. Nagyszombat elfoglalására l. *Tóth-Szabó Pál*: i. m. 112—113. ll.

zsákmányra éhes serege élén csellel szerezte meg Nagyszombat városát.¹ Minthogy Thuróczy és az őt követő *Bonfini*² kortársai voltak a XV. század második felében már nagyobb szerepet vivő Lászlónak és Balásznak, kétséggkívül megemlítették volna Blaskónak Podmaniczky Balázsszal való azonosságát, ha az megfelelt volna a tényállásnak. S itt meg kell jegyezni, hogy Podmaniczky Balázs neve a XV. század első felében folyó huszita háborúk történetének előadásában semmiféle cseh forrásban nem szerepel,³ ami arra mutat, hogy a csehek közt nem volt jelentősebb szerepe.

Podmaniczky Balásznak *Magyar Balázsszal*, Mátyás király legkiválóbb hadvezéreinek egyikével való azonosítása⁴ is téves, pedig ennek is vannak hirdetői, nemcsak a keresztnevek azonossága alapján, hanem főleg azért, mert mindketten emlegetett katonák voltak, akik érdemeik jutalmaként Trencsén megyében nagy váruradalmakat kaptak a királytól. Ezek az egyezések könnyen válhattak téves következtetések okaivá. Pl. az 1458-i hadjáratban⁵ Rozgonyi Sebestyén mellé Podmaniczky Balázst teszik vezértársul Magyar Balázs helyett.⁶ Mindaz, amit Magyar

¹ Quidam Blasko, exigui tum census, tum nominis“, etc. *Chronica Hungarorum*. p. IV. c. XXI. (*Schwandtner*: SS. rerum Hung. I. Tirnaviae, 1765. p. 384. Ugyanezt idézi *Gerő János* is: A cseh husziták Magyarországon. Besztercebánya, 1910. 144. l.)

² *Rerum Hung. dec. III. libr. III.* (Lipsiae, 1771.) p. 410.

³ Nem említi pl. sem a *Chronica Bartossii* (Mon. Hist. Boemiae. Ed. G. Dobner. I. Pragae, 1764.), sem pedig a *Chronicon veteris collegiati Pragensis*, 1419—1441. (*Font. rerum Austriacarum*. II. 78—102.), pedig mind a kettő részletes adatokat tartalmaz.

⁴ *Sasinek* pl. a Magyar Balázsról szóló adatokat Podmaniczky Balázs életrajzában tárgyalja. Letopis Matice Slovenskej. IX. 1. f. 12—13. II. L. azonfelül *Szerémi—Ernyey*: i. m. I. 343. I. *Tóth Zoltán*: i. m. 72. I.

⁵ *Rónai Horváth Jenő*: Mátyás király hadjáratai. Hadtört. Közlemények. 1890. 165—167. II. *Tóth Szabó Pál*: i. m. 306—307. II. és ugyancsak tőle: Giskra, különös tekintettel Abauj megyére. Budapest, 1903. 40. I.

⁶ *Sasinek* tanulmánya a Letopis. I. 12. és *Szerémi—Ernyey*: i. m. I.

Balázsról¹ és Podmaniczky Balázsról² tudunk, nyilvánvalóvá teszi, hogy kettőjük azonosításának a kereszt-név egyezésén kívül semmiféle alapja sincsen. Podmaniczky Balázs 1480 szeptember előtt halt el,³ Magyar Balázs ellenben jóval túlélte őt. Ismeretes róla, hogy 1489-ben az illavai plébániatemplomban két oltárnok-ságot alapított „pro sue et parentum suorum animarum salute”.⁴ 1492-ben pedig eladta a noszici soltsz-ságot az egyik trencsénmegyei birtokos nemes családnak.⁵ Nem sokkal 1492 után halhatott el.

Podmaniczky Balázs korábbi életéből jóformán csak az a mozzanat ismeretes, melyet *Bonfini* őrzött meg számunkra, hogy t. i. Podmaniczky Balázs 1466 elején milyen körülmények közt hagyta ott a csehek-et és lett Mátyás király hívévé. Van ugyan egy adat 1462-ből, mely szerint egy bizonyos „*Bodmenky*” ebben az évben Albert osztrák herceg szolgálatában állott,⁶ de nem valószínű, hogy ez a Bodmenky azo-

¹ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 77—78., 81., 83—88., 117—122., 137. ll.

² Podmaniczky-Oklevéltár. I. 103—106., 107., 108., 109—111. ll.

³ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 137., 138—140. ll.

⁴ Ekkor úgy szerepelt, mint „Blasius Magyar de Kazza alias woyvoda Transilvanus”. (Az oklevél eredetije a gr. Nádasdy-család nádasdladányi levéltárában. Kiadta: *Károly János*: Oklevelek gr. Nádasdy Ferenc nádasdladányi levéltárából. Budapest, 1879. 29. l. és *Chorényi J.*: Adatok és okmányok az illavai r. kath. plébánia történetéhez. Nyitra, 1898. 62—63. ll.) Magyar Balázs 1473 eleje óta volt erdélyi vajda. (Podmaniczky-Oklevéltár. I. 110.) A Liber dignitatum saecularium (Orsz. Levéltár) szerint csak 1473—1475 közt volt erdélyi vajda Később csak mint volt vajdát említik. Egy 1484. december 26-i oklevélben olvassuk: „Quasdam litteras magnificorum dominorum condam Johannis Pongracz de Dengelegh et Blasii Magyar alias similiter wayvodarum harum partium Transylvanarum, praedecessorum videlicet nostrorum.” (*Gr. Teleki József*: XII. 273. l. és *Csánki D.*: V. 166. l.) Egy 1490. március 3-i oklevélben hasonlóképpen volt erdélyi vajdaként említ Zápolyai István: „Ob sinceritatem amicitie que inter nos et magnificum dominum Blasium Magyar alias wayvodam Transsylvaniensem contracta et fixa esse perhibetur” etc. (*Chorényi J.*: Illava okmánytára. Trencsén, 1896. 49. l.) Az „alias” szó jelentése gyakran azonos az „egykor”-szóval.

⁵ Orsz. Levéltár. Dl. 33,895. *Fekete Nagy Antal* szíves közlése.

⁶ 1462. június 10-én a következőket írta Jörg von Stain, VI. Albert (megh. 1463.) osztrák herceg kancellárja, Annenbergi

nos volna Podmaniczky Balázsszal.¹ Bonfini elbeszélése szerint Svehla cseh vezér *Kosztolány* várának elfoglalása után *Nagyszombat* városának megszerzését vette tervbe. Századosainak egyike magyar volt, névleg Podmaniczky Balázs, aki tudomást véván Svehla legújabb haditervéről, nyíltan kijelentette, hogy bárhova és bárki ellen szívesen fog fegyvert a kezébe, de semmiképpen sem hajlandó hadakozni hazája ellen; ha pedig e miatt ellentétbe jutna Svehlával és társaival, kész önként távozni, ha erre megkapja az engedélyt. Svehla megadta azt neki, s most Podmaniczky Balázs egyenesen Nagyszombatba ment, hogy a város lakosságát a csehek részéről fenyegető veszedelemre figyelmeztesse. Svehla nagyszámú sereg élén valóban megjelent a város falai előtt, s katonai haladéktalan behocsáttatását kérte az öröktől. Mikor pedig azok vonakodtak eleget tenni a felszólításnak, maga elé hívatta a város híráját és arra igyekezett rávenni, hogy nyitassa meg a kapukat előttük, hangoztatván, hogy nincs mitől tartaniok, mert ők élelemlél és szállásnál egyebet nem kívánnak a város polgárságától. Ezt hangoztatták egyébként a kapuk előtt tolongó cseh katonák is. Ekkor történt, hogy a falakon megjelent Podmaniczky Balázs, aki tudomásukra adta, hogy mivel a város jól el van látva sereggel és kellően meg is van erősítve, itt semmi kilátásuk sincs a könnyű győzelemre, jobb tehát, ha eltávoznak innen. S a csehek, miután látták, hogy Podmaniczky Balázs vette kezébe a város védelmét, otthagyták a várost és Kosztolányba vonultak vissza.²

Parcifalnak: „Auch lass ich ew wissen, daz wir yetz drew vellid haben, der Fronawer vnd Marschall ligen hie oben ob dem Tursen mit tausenten, der *Bodmenky* enthalb der Tunaw als mit zwelf hundertent“ etc. *J. Chmel*: Urkunden, Briefe und Actenstücke etc. aus den Jahren 1443—1473. Wien, 1850. 307. l. (Fontes rer. Austriacarum. Dipl. II.)

¹ *Sasinek* (i. m. Letopis. I. p. 13.) pl. azonosítja.

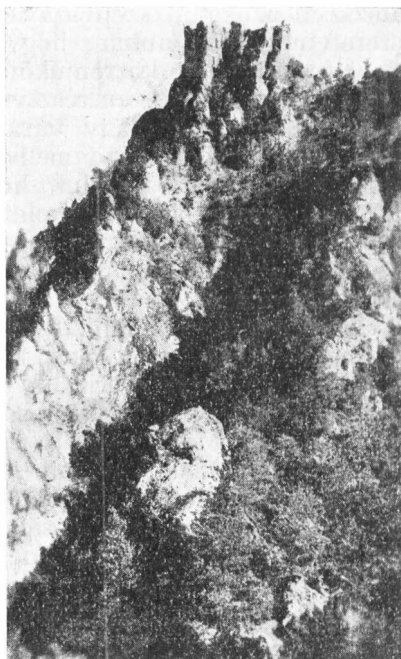
² Dec. IV. lib. I. (Lipsiae, 1771.) p. 551. Ugyanez röviden *Sasinek*nél is. (Letopis. I. p. 13.) L. azonfelül gr. *Teleki József*: i. m. III. 446. Az esetet *Rónai Horváth Jenő* (Hadtört. Közlemények. 1890. 169. l.) 1465-re, *Tóth Szabó Pál* ellenben (i. m. 330. l.) 1467 elejére teszi. L. azonfelül *Jedlicska P.*: Kiskárpáti emlékek. II. 327—329. II. *Gerő János*: i. m. 148. l.

Bonfini előadásában kétségekívül megtalálható a humanista történetíróknál szokásos túlzás és az érdekességre való törekvés, néha talán magának az igazságnak rovására is. Bonfini nem vette észre, hogy ellentmondás van abban, hogy akkor mondatja el Podmaniczky Balázssal azokat a szép szavakat, melyek szerint hazaszeretete gátolja abban, hogy Nagyszombat városának elfoglalásában közreműködjék, amikor közvetlenül azelőtt már ténylegesen résztvett a szintén magyar területen fekvő Kosztolány várának elfoglalásában. Bonfini előadásából mindamellett tényként annyit mindenesetre el lehet fogadni, hogy Podmaniczky Balázs 1465 végeig a csehek oldalán harcolt Mátyás király ellen, résztvett Kosztolány várának elfoglalásában is, de azután hamarosan otthagya a cseheket, mert kétségtelennek tartotta közeli bukásukat,¹ sőt az első kedvező alkalommal nyíltan ellenük fordult, hogy ezzel viszont előnyöket biztosítson a maga számára, ha majd meghódol a király előtt. Svehla halála és seregének megsemmisülése után Podmaniczky Balázs meghódolt Mátyás király előtt. Mint a megtért emberek általában, ő is a volt szövetségesek és barátok kérlelhetetlen ellenségeképpen lépett fel és az ellenük intézett kíméletlen támadások által akart bizonyosságot tenni arról, hogy meggyőződésből és nem egyéni érdekből fogadott hűséget a magyar királynak. Szövetkezett tehát a Podjebrad György cseh királlyal hadilábon álló morvaországi elégedetlenekkel, szám-talan beütést intézett Morvaország területére és a cseh király híveinek birtokait széltiben-hosszában pusztította, amit annyival könnyebben megtehetett, mert a birtokában lévő *malenovici* várból,² mely a Morva folyó egyik mellékvölgyében, Ungarisch-Hradischtól északra

¹ Ami be is következett. V. ö. *Tóth Szabó Pál*: i. m. 330. l. Itt említjük meg újból, hogy Kosztolány vár visszavételében Podmaniczky Lászlónak is szerepe volt. L. erre Mátyás király 1467. január 11-i rendeletét. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 66—67. és *Tóth Szabó Pál*: i. m. 451. l. V. ö. Kosztolány ostromára *gr. Teleki József*: III. 499. s köv. II. IX. 226., 234. II.

² Malenovic vár történetét l. *Fr. J. Schwoy*: *Topographie vom Markgrathum Mähren*. II. Wien, 1793. 561—64. II. — Arra vonatkozólag, hogy a vár mikor került Podmaniczky Balázs birtokába, adataink nincsenek.

feküdt, efféle portyázó hadműveletekre könnyű lehetőség kínálkozott. Mindezek miatt 1467 nyarán Podjebrad kénytelen volt közvetlenül Mátyás király közbelépését kérni arra, hogy mielőbb rendelje vissza a morva

Hricsó várának romjai.
(Fényképfelvétel.)

földön pusztító Podmaniczky Balázst.¹ Személyes bátorságáról, a reábízott feladatok pontos elvégzésével tanúsított megbízhatóságáról² a király is tudomást

¹ Podmaniczky Balázs 1466-i támadásaira l. *gr. Teleki József*: III. 476. l. A későbbiekre u. o. III. 514. l., továbbá Podjebrad 1467. július 15-én kelt levele Mátyás királyhoz és Vitéz János esztergomi érsekhez. *Gr. Teleki József*: XI. 278—79., 279—280. ll. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 77—78. ll. — L. azonfelül *Tóth Zoltán*: Mátyás király idegen zsoldos-serege. Budapest, 1925. 73. l.

² Mindezen tulajdonságai elsorolva az adománylevélben. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 83. l.

szerezvén, öt csakhamar familiárisává tette, 1468. december 28-án pedig érdemei jutalmazásaképpen neki adományozta a trencsénmegyei Hricsó várát tartozékaival együtt.¹

Hricsó már a XIII. század elején (1208) említetik, mint „predium de Ryzoi”.² 1254-ben: terra Hirichou, illetőleg possessio Hirichin.³ 1264-ben IV. Béla király már mint várat Miklósnak „de genere Beych” adományozta,⁴ aki viszont azt 1278-ban Byter comesnek adta el.⁵ Csák Máté halála után királyi vár lett⁶ s mint ilyen zálogosította el 1392-ben Zsigmond király.⁷ A XV. század derekán Neczpáli László, 1450 körül pedig állítólag a híres Szentmiklósi Pongrác volt a birtokosa.⁸

A vár tartozékai 1468-ban a következők voltak: Alsó- és Felsőhricsó, Hricsóváralja, Peklina, Alsó- és Felsőhloboke, Zavadka, Bicsánska-Lhota, Ovcársko, Nagykotheso és Dlhépole.⁹ A váruradalom tehát nem számítható a jelentősebbek közé, minthogy azonban a Vág mellék Zsolnától ny. a hricsói uradalomhoz tartozott, a vár tulajdonosa szinte korlátlan ura lehetett a Vág folyó ezen jól védhető szakaszának. Ebben állott Hricsó várának tulajdonképpeni jelentősége. Az 1469 március 12-i beiktatás egyébként ellentmondás nélkül folyt le, ami arra mutat, hogy Szentmiklósi Pongrác, aki 1469 körül halt el,¹⁰ csak átmenetileg, rövid ideig

¹ Az adománylevél kiadva Podmaniczky-Oklevéltár. I. 83—86. ll.

² Hazai Okmánytár. VII. 5. *Smilauer* is (p. 66.) Hricsóval azonosítja.

³ *Fejér*: IV. vol. II. p. 241. és VI. vol. II. p. 380., 415.

⁴ *Wenzel*: Árpádkori Új Okmánytár. III. 118—119. ll. 1271-re: *Wenzel*: VIII. 343—44. ll. 1272-re: *Wenzel*: IV. 9—10. ll.

⁵ *Wenzel*: IV. 173. I. Említve 1282-ben: *Wenzel*: IV. 246. I. 1297-ben: u. o. V. 177. I.

⁶ 1321-ben várként említve. 1833. július 29-én kelt hitcés másolata a köpcsényi (illetőleg körmendi) levéltárban.

⁷ „Desew iudici Comanorum reginalium” 3000 aranyforintért Lietavával és Rajecceel együtt. (*Csánki Dezső* jegyzetei közt, a M. Tud. Akadémia Tört. Bizottságának másolatgyűjteményében.)

⁸ *Szerémi—Ernyey*: I. 333. és 381. ll. Hricsóra I. *Fekete Nagy Antal*: 67—68. ll.

⁹ Felsorolva az adománylevélben. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 84. I.

¹⁰ *Szerémi—Ernyey*: I. 298. I.

és közben érvényességét veszített jogcímen bírhatta a várat, miért is fiainak most, amikor Hricsó új kezekbe került, semmiféle jogcímük nem volt arra, hogy óvást emeljenek Podmaniczky Balázs beiktatása ellen.

Podmaniczky Balázs 1469 májusában új adományt eszközölt ki *Precsin*, *Facsó* és *Hlinik* helységek birtokára, arra hivatkozva, hogy ezek régi családi birtokok voltak, de a reájuk vonatkozó iratok a közelmúlt idők zavaros viszonyai közt elkallódtak.¹ Tény, hogy Facsó vidéke a legrégebbi családi birtokok közé tartozott.² Precsin ellenben a rendelkezésünkre álló adatok szerint, csak a XV. század közepén jutott a család birtokába, Hlinikkal együtt, mely helység eredetileg a besztercei várnak volt egyik tartozéka.³

Podmaniczky Balázs életének utolsó szakáról csak annyit tudunk, hogy a hetvenes években *per folyt* közte és Podmaniczky László között azon ingó értékek miatt, melyeket Podmaniczky László annakidején Podmaniczky Balázs egykori malenovici várnagyának, Kozalka Vencelnek, vagy másképp Lászlónak, akivel sógorságban állottak,⁴ átadott. Az ez ügyben kiküldött békebíróság ítélete szerint ezekért az ingóságokért Podmaniczky Balázst terhelte a felelősség, ő tehát az ingóságokat Podmaniczky Lászlónak visszaadni, illetőleg értéküket megtéríteni volt köteles. Balázs azonban erre egyáltalában nem volt hajlandó s mindenféle kifogással húzta-halasztotta az ügy elintézését. Közben a békebírák közül többen elhaltak, az életben maradtakat viszont Podmaniczky Balázs reábirta arra, hogy ne tegyenek vallomást arról, hogy a békebírák annakidején miként döntöttek. Így történt, hogy Podmaniczky László ismételt sürgetés ellenére sem tudta megkapni a békebírák ítéletét. Ekkor azután a nádorhoz fordult, aki haladéktalanul elrendelte a még életben lévő békebíráknak: Szulyói Illésnek és Stranyei Labuth Jánosnak hivatalos kihallgatását és vallomásuknak hozzá való felterjesztését. A kihallgatás 1477. október

¹ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 87—88. II.

² 1351. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 3—7. II.

³ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 87. I. jegyzet.

⁴ L. a Podmaniczky-Oklevéltár. III. 14. I. közölt lezármazási táblát.

elsején a besztercei várban valóban meg is történt s az mindenben megerősítette Podmaniczky László panaszának alaposságát.¹ A nádor a jelentés alapján most már elrendelte a vizsgálatot és annak lefolytatásával a garamszentbenedeki konventet bízta meg.² Az eredményt nem ismerjük.

Podmaniczky Balázs 1480-ban halt el.³ Úgy látszik, a legszívesebben Hliniken lakott, ezért nevezték *hlinikinek* is.⁴ Kétszer nősült. *Első felesége*, mint már említettük, *Bjelik Vencelnek*, a lednicei vár urának unokája,⁵ mások szerint leánya⁶ volt. *Második felesége Svidrigalnak*, a cseh huszita vezérnek, akit szintén hliniki előnévvel szoktak emlegetni, az özvegye, *Dorottya* volt.⁷ Dorottya asszonynak Svidrigallal kötött házasságából két fiú: *János* és *Miklós*,⁸ a másodikból pedig egy fia született: *Vencel*,⁹ vagy másképpen László.¹⁰

Podmaniczky Balázs halálának az lett az első következménye, hogy Podmaniczky László, akivel állandó feszült viszonyban élhetett, meg akarta szerezni *Hliniket*, mert az szerinte valamikor a besztercei várhoz tartozott. Ki is eszközölte, hogy Mátyás király 1481. február 21-én a Hlinik birtokban rejlő királyi jogot neki és fiainak adományozta.¹¹ Balázs özvegye és a Svidrigal-fiúk természetesen tiltakoztak a beiktatás ellen,¹² mert hiszen Hliniket már atyjuk is bírta és az csak Svidrigal özvegye útján került Podmaniczky

¹ Az 1477. október 4-i okirat kiadva a Podmaniczky-Oklevéltár. I. 118—120. ll.

² 1477. november 27. Podmaniczky-Oklt. I. 121—122. ll.

³ Egy 1480. augusztus 21-én kelt oklevél először említi az özvegyet. Podmaniczky-Oklt. I. 137. l.

⁴ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 138. l.

⁵ *Szerémi—Ernyey*: i. m. I. 342. l.

⁶ *Nagy Iván*: IX. 335. l. *Br. Podmaniczky Frigyes*: III. 153. l. *Feöldy Doby Antal*: i. m. 6. l.

⁷ Dorottya nem Svidrigal leánya, mint azt *Szerémi—Ernyey*: I. 342. l. írja, hanem felesége volt. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 155. l.

⁸ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 154—155., 174. ll.

⁹ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 173., 174. ll.

¹⁰ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 245. l.

¹¹ Az oklevél kiadva Podmaniczky-Oklevéltár. I. 144—145. ll.

¹² 1481. október 1. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 152—154. ll.

Balázs birtokába, aki azután arra nova donatit szerzett,¹ — mindamellett Mátyás király 1482. március 6-án elrendelte, hogy a nyitrai káptalan Podmaniczky Lászlót és fiait vezesse be Hlinik és a benne rejlő királyi jognak a birtokába.² A beiktatás ellen most Dorottya asszony tiltakozott³ s amikor Podmaniczky László az újból kieszközölt királyi rendelet alapján a nyitrai káptalan által foganatosíttatni akarta a birtokba való beiktatást, annak 1483. május 14-én Svidrigal Miklós ismételten ellentmondott.⁴ A birtokper további fejleményeit nem ismerjük.

Balázs özvegyének helyzete azzal, hogy Mátyás király neki adományozta egy zsolnai házasteleknek és az ottani soltészszági jognak a tulajdonát,⁵ biztosított-nak látszott. Az özvegy azonban 1483-ban elhalt, s ekkor a zsolnai házastelket és a soltészszági jogot Zsolna városa megvásárolta az özvegy örököseitől: Podmaniczky Venceltől és a két Svidrigal-fiútól 400 aranyforintért.⁶

Podmaniczky Balázs egyetlen fiának *Vencel-Lászlónak* élete, a rendelkezésünkre álló adatok tanúsága szerint, hosszú éveken át nyugtalan és zaklatott volt. Valószínű, hogy atyja halálakor kiskorú volt még és ezt, valamint az özvegynek tájékozatlanságát igyekeztek kihasználni azok, akik szemet vetettek a család birtokában lévő kétségkívül jelentékeny vagyona. Ebben, mint láttuk, Podmaniczky László és családja járt elől jó példával; nem csoda tehát, ha ebben őket idegenek is követték, így *Tettauer Vilmos*, királyi zsoldban álló kapitány, aki jelentékeny szerepet vivén Mátyás király hadjárataiban,⁷ harctéren szerzett érdemeire való hivatkozással már 1481 táján megszerezte

¹ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 158. l.

² 1482. április 29-i nyitrai káptalani kiadvány. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 167—169. ll.

³ 1483. május 1. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 169. l.

⁴ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 170—172. ll. Valószínű, hogy az özvegy ekkor már nem élt.

⁵ 1480. augusztus 20. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 137. és 138—140. ll. A zsolnai soltészszági jogra l. *Szerémi—Ernyey*: i. m. 287., 300—302. ll.

⁶ A turóci konvent 1483 október 14-i kiadványa. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 173—175. ll.

⁷ *Tóth Zoltán*: Mátyás király idegen zsoldos-serege. Budapest, 1925. 85., 170., 173. ll.

a királytól *Hricsó várát* és a *bicsei várkastélyt*.¹ Mivel pedig nem voltak hatalmas pártfogói, a kiskorú Podmaniczky Vencel kénytelen volt eltérni a rajta esett méltánytalanságot. Mihelyt azonban elérte a nagykorúságot, az volt az első teendője, hogy Zápolyai István nádor előtt eltiltsa Tettauert Hricsó és Bicse elfoglalásától, illetőleg birtoklásától.² Mikor azonban arról győző-

A nagybicsei nagy kastély 1887. táján
(Egykorú képről készült fénykép.)

dött meg, hogy a hatalmas Tettauerrel szemben mitsem ér ez a tiltakozás, átruházta Hricsó és Bicse tulajdonjogát nagybefolyású rokonára, Podmaniczky Lászlónak János nevű fiára,³ abban a feltevésben, hogy Podmaniczky Jánosnak majd lesz gondja arra, hogy úgy Hricsót, mint Bicsét megszerezze és megtartsa családja számára. Valószínűnek látszik egyébként, hogy ebben az időben már teljes egyetértés és összhang volt Pod-

¹ Orsz. Lt. Dl. 18,757. A turóci konvent 1497. február 6-i kiadványa szerint (Podmaniczky-Oklevéltár. I. 303. l.) ez 1485 táján történt, Podmaniczky Vencel előadása alapján.

² Trencsén, 1493. július 9. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 245. l.

³ 1494 november 3. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 257. l.

maniczky László és Balázs leszármazottai között. Erre mutat a hricsói és bicsei transaction kívül az a tény is, hogy Podmaniczky Vencel 1495-ben Precsin helységnek felét Podmaniczky Jánosnak hagyományozta arra az esetre, ha fiúutódok nélkül halna el.¹

A Hricsó, illetőleg Bicse visszaszerzésére irányuló törekvések mindamellet nem jártak eredménnyel. Tettauernek volt annyi befolyása, hogy megvédelmezze érdekeit. Mikor azonban 1496 végén, vagy 1497 elején Tettauer elhalt, Podmaniczky János ösztökélésére Podmaniczky Vencel újból előállott a Hricsóra és Bicsére vonatkozó igényeivel a nádor előtt, s a felhozott érvek erejével valóban elérte, hogy 1497. januárius 20-án a nádor elrendelte a turóci konventnek, szólítsa fel Tettauer Vilmos fiait Hricsó és Bicse visszaadására.² Ez a felszólítás február 6-án meg is történt.³

Podmaniczky László-Vencel további életét alig ismerjük. Annyit tudunk róla, hogy Precsini vagy Precsinszky néven is emlegették,⁴ s hogy 1534-ben Podmaniczky János hívei közt sorolták fel,⁵ 1538-ban még élt. Ebben az évben a nyitrai káptalan előtt 6 és fiai átengedték Podmaniczky Jánosnak és Ráfaelnek Hricsó várát, Bicse városát, nemkülönben a zsolnavárosi soltészszágot.⁶

Fiairól, az 1538-ban említett *János*ról és *Balázs*ról csak annyit tudunk, hogy János 1559-ben még élt és azok közé a Podmaniczky-leszármazottak közé tartozott, akik a Podmaniczky-vagyon egy részére igényt tartottak, de siker nélkül.⁷ Benne Podmaniczky Balázs ága kihalt.

¹ 1495 július 12. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 260—261., 264—265. ll.

² 1497. január 20. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 299. l.

³ A turóci konvent jelentése 1497. február 6-ról. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 303—306. ll.

⁴ 1508-ban. (Podmaniczky-Oklt. I. 545. l.) 1525-ben. (Podmaniczky-Oklt. II. 318. l.)

⁵ Podmaniczky-Oklevéltár. II. 502. l.

⁶ 1538. febr. 8. Podmaniczky-Oklevéltár. III. 12—14. ll.

⁷ Podmaniczky-Oklevéltár V. 233, 234. l.

V.

Podmaniczky János megegyezése néhány birtokperben. A Podmaniczky-vagyon felosztása. Házassága. Törekvései a besztercei váruradalom kikerekítésére. II. Ulászló királytól nyert birtokai. Hricsó és Nagybicse, Lednice, Sztrecsen, Zsolna, Szucsán, Budetin, arad-, békés- és csanádmegyei, továbbá erdélyi birtokai. Béla és Trakostyán vára. Birtokai Buda körül. Vágbeszterce városának kiváltságlevele. Az udvarban mint kamarás és főkamrás. Bárói rangra emeltetése. Gyermekai: László, Margit és Ferenc Adám. Halála.

Okleveles emlékeink névszerint 1467-ben említik először anyjával, *Erzsébet* asszonnyal és *Krisztina* nevű nőtestvérével együtt.¹ Neve mellett sem ebben az oklevélben, sem a későbbiekben semmiféle korjelző megkülönböztetést nem találunk s így nincs módunkban születési évét még valószínűleg sem megállapítani. A róla szóló adatok 1489-ig² kivétel nélkül atyjával együtt említik, atyja különféle birtok- vagy peres ügyeivel kapcsolatban, amiből arra lehet következtetni, hogy atyja mellett a megosztatlan családi vagyon kezelésében önálló szerep nem jutott számára. Atyja halála után (1489 körül) azonban minden tekintetben függetlenné vált, s atyja 1485-i végrendelete értelmében³ *Beszterce várának* és uradalmának korlátlan birtokába jutván, megnyílt előtte az érvényesülés minden útja.

¹ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 79—80. ll.

² 1471: Podmaniczky-Oklevéltár. I. 97. l. 1473: U. o. I. 114. l. 1480: U. o. I. 136., 141. ll. 1481: U. o. I. 152—154. ll. 1482: U. o. I. 155., 165., 167. ll. 1483: U. o. I. 170—172. ll. 1485: U. o. I. 185. l. 1486: U. o. I. 195. l.

³ Podmaniczky-Oklevéltár. I. k. 185. l.

Podmaniczky János mindenekelőtt azt a peres ügyet rendezte, mely Ludányi Tamás özvegyének, Veronika asszonynak *Bán városának* birtokára emelt igénye miatt — úgy látszik — már 1467 óta folyt¹ és most 1489 folyamán a Veronika asszonnyal megkötött és Mátyás király által jóváhagyott egyezményvel sikeres befejezést nyert.² Ezzel az ügygel párhuzamosan folytak azok a tárgyalások, melyek a féltestvérek közt egy egészen új osztozkodás alapján voltak hivatva biztosítani a családi békét és nyugalmat. Podmaniczky László tudvalevőleg 1485. januárius 22-én akként végrendelkezett, hogy első házasságából származott fia, János kapja Beszterce várát és tartozékait, második felesége Országh Ilona és tőle született fiai: Mihály, István és László pedig a megerősített Bán városát, továbbá a morvaországi Brumov és Szlavicsin nevű várakat.³ Minthogy a végrendelet azt is meghatározta, hogy ez az osztozkodás csak Országh Ilona haláláig lesz érvényben s ennek halála után a mindkét házasságból származó testvérek a teljes egyenjogúság alapján lesznek kötelesek újból felosztani a családi vagyont, és minthogy közben Országh Ilonának László nevű legkisebbik fia is elhalt, az özvegy attól tartott, hogy János vagy egészen új, számára természetesen kedvezőbb osztozkodást fog követelni, vagy legalább is igényt emel majd László hagyatékának egy részére, amivel pedig megrövidíti az ő gyermekeit. Podmaniczky János viszont arra hivatkozhatott, hogy a családi vagyon legfőbb alkotórészei: a besztercei, a báni, s a brumov-szlavicsini uradalmak még atyja második házassága előtt kerültek a család birtokába s bár azok felett atyja teljes joggal rendelkezhetett, mégis vitatható, különösen a végrendelező halála után, az egyenlő arányban való részesedés jogosultsága. De bármi volt is végeredményben az ellentéteknek oka, Országh Ilona sürgős szükségnek tartotta fiai érdekei biztosítását és egy bizonytalan kimenetelű, hosszadalmas birtokper elkerülése végett a mielőbbi egyességet.

¹ Podmaniczky-Oklevéltár. I. k. XLIV—XLV. II.

² Podmaniczky-Oklevéltár. I. 200—202., 202—203., 203—204. II.

³ Podmaniczky-Oklevéltár. I. k. XLVIII. és 184—186. II.

Jánossal egyetértve tehát néhány főurat kért fel döntőbírául s ezek tanácsára hallgatva, az érdekelt felek tényleg újból felosztották a vagyont egymás között. Az új felosztás lényegileg azonos volt az 1485-i végrendelet megfelelő intézkedéseivel s ehhez az osztozkodáshoz Mátyás király is hozzájárult.¹ A fiatalabb Podmaniczky-fiúk: Mihály és István tiltakoztak ugyan az ellen, hogy édesanyjuk az ő tudtukon kívül meg egyezett a családi vagyon felosztására vonatkozólag Jánossal,² de mikor kitűnt, hogy édesanyjuk éppen az ő érdekeik megóvása végett siettetle a Jánossal való egyesség megkötését s az egyesség valóban az ő javukat szolgálja, maguk is megnyugodtak a különben is jogerőssé vált osztozásban.

Nagyjelentőségű mozzanat volt Podmaniczky János életében a *Lévai Cseh*, vagy *Vajdafi János* leányával, *Borbálával*³ kötött házassága 1491 végén. Házassága révén számos előkelő és nagybefolyású családdal (Gúthi Országh, Haraszthy, Paksy stb.)⁴ jutott közelebbi összeköttetésbe. Anyagilag is gyarapodott; felesége jelentékeny összeget kapott a leánynegyed fejében atyjától,⁵ sőt néhány év múlva a *Gúthi Országh-vagyon* egy részét is megszerezte. Borbála asszony ugyanis unokája lévén Országh Mihály nádornak (†1481),⁶ az ország egyik leggazdagabb főúranak, 1498-ban a közvetlen leszármazás címén Országh Mihály László nevű fiának halála után igénypert támasztott unokatestvérei: Országh Zsigmond és ennek öccsei ellen,⁷ anyai részének kiadatása végett. Kétségtelen,

¹ 1490. januárius 5. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 205—208. ll.

² 1490. januárius 5. U. o. I. 209. l.

³ A Lévai Cseh-család leszármazási tábláját l. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 129. és 309. ll.

⁴ V. ö. *Nagy Iván*: Magyarország családai. III. 17—18. ll. A Gúthi Országh leszármazásra l. *Jedlicska Pál*: Kiskárpáti Emlékek. II. Eger, 1891. 505. l.

⁵ 1492. januárius 13. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 214—215. ll. Podmaniczky János ugyanakkor apósától zálogbirtokként megszerezte a hontmegyei Peröcsény és Szakállas nevű birtokokat is. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 213—14. ll.

⁶ V. ö. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 309. l.

⁷ A családi viszonyok feltüntetését l. *Jedlicska Pál*: id. művében. II. 505—506. ll.

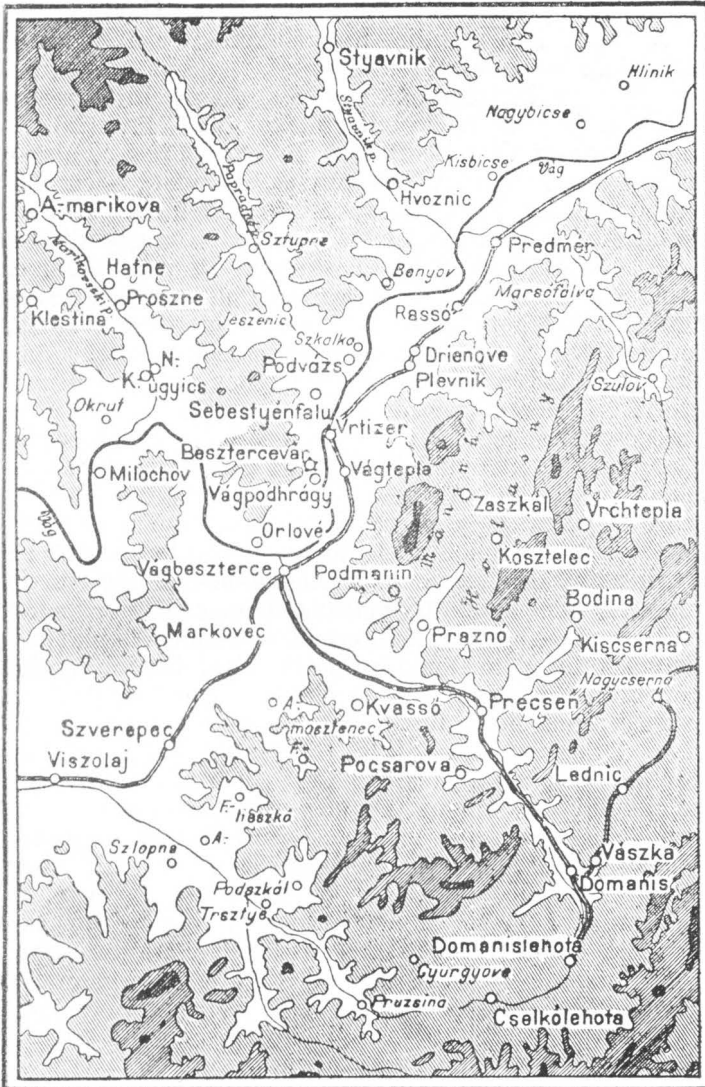
hogy érdemes volt a pert megindítani, mert Csejte, Jókó, Tapolcsány, Surány, Szécsény, Hollókő, Sirok, Szomolyán váraknak és a hozzájuk tartozó birtokoknak leánynegyede és azonfelül a jegybér volt a per tárgya.¹ Ez a per két évtizedig húzódott el, közben (1501) Podmaniczky Jánosnak a felesége, a pert tulajdonképpen megindító Lévai Cseh Borbála asszony is elhalt,² de *Margit nevű leánya* 1511-ben nádori ítélet alapján mindazt megkapta, amire édesanyja annak idején igényt formált.³

Podmaniczky János azonban nemcsak felesége hozománya révén gyarapította örökölt vagyonát, hanem szerzemények útján is. Az ingatlan vagyon lévén az érvényesülés alapja és feltétele, mindenki vagyonszerzésre, vagy vagyona gyarapítására törekedett s ezt a célt békés eszközökkel, megegyezés útján, nem ritkán erőszakosan, a hatalmasabb jogán, sőt a törvény megsértését is vállalva igyekeztek elérni. A Podmaniczky-család története — a többi nemesi család történetéhez hasonlóan — a birtokszerzések, vagy a birtokszerzési kísérletek minden fajára vonatkozólag tartalmaz példákat. A családi levéltárak periratainak nagy tömege is arra mutat, hogy a birtokszerzés vágya, vagy a földéhség a társadalmi életnek mindenkor a legerőteljesebb mozgatói közé tartozott. A birtokszerzés tekintetében Podmaniczky János is hasonló volt kortársaihoz. Róla is azt állapíthatjuk meg, amit kortársai túlnyomó többségéről, hogy élelmeseek voltak az alkalmak kihasználásában, fáradhatatlanok a jogcímek megszerzésében, kíméletlenek érdekeik védelmében, s míg egyrészt meglepő élelmességet mutattak az ország legkülönbözőbb részeiben fekvő nagy uradalmak adományának kieszközlésében, addig másrészt éppenséggel nem voltak kényesek vagy válogatósak a jelentéktelen kisbirtokok vagy birtokrészek megszerzésében sem.

¹ A nyitrai káptalan jelentése 1498. február 4. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 310—313. II. V. ő. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 309. l.

² 1501. december 7. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 381. l.

³ 1511. november 11. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 49—59. II. L. azonfelül Podmaniczky-Oklevéltár. II. 59. és II. 60—64. II.

VÁGBESZTERCE VÁRÁNAK TARTOZÉKAI. (Glaser Lajos terv.)

Podmaniczky János trencsénmegyei birtokszerzéseiben bizonyos tervszerűséget találunk. Úgy látszik, az volt a legfőbb gondja, hogy kikerekítse a *besztercei váruradalma*t s a vártartozékokból, továbbá az időközben szerzett birtokokból egy összefüggő birtoktestet alkosson. A besztercei vár *tartozékai* 1471-ben a következők voltak: Váralja, Orlove, Podváz (Alsó-, Felső-), Nagyugyics, Egyházas (Kis-)ugyics, Styavnik, Krehrenolehota, Hvozníc, Predmér, Rassó, Plevnik, Urtizer, Tepla, Lehotka, Kostelec, Vrchtepla, Kőmegy (Alsó-, Felső-, Skálke-major és Zaskalje), Prazno, Lednic, Domanis, Knezvolhota, Kiscserna, Podmanin, Facskolehota, Cselkolehota, Vaszka, Pocsarova, Bán városa, Bodina és Precsin.¹ A felsorolt tartozékok közül Bán városa az 1485-i végrendelet értelmében az ifjabb ágnek jutott. Állandóan a besztercei váruradalom törzséhez tartozott tehát a Vág folyó jobbparti mellékén az egész Styavnik völgy, továbbá a Papradno völgytorkolat vidékén fekvő Podváz és a Marikovska patak völgyét lezáró Ugyics helységek közt elterülő Vág-könyök, a besztercei vár mögöttes területe. A Vág balpartján: a Predmértől délkeletre a Holasnje-hegyláncig, majd ennek a gerincén húzott vonal az Ostrenec hegyig, azután a Vrchtepla—Kiscserna—Lednic—Vaszka—Domanis—Cselkolehota és a Domanis patak által bezárt terület egészen Vágbesztercéig és végül a Vág-vonal Predmérig. Ez a hatalmas birtoktest néhány helységnek (pl. Marsófalva, Drienove) kivételével a besztercei vár vonzási körébe esett; az itt fekvő helységek legnagyobb része osztatlanul a Podmaniczkyaké volt, amennyiben pedig e családnek az egyes helységek birtokában másokkal kellett osztozkodnia, törekvésük arra irányult, hogy idővel lehetőleg mindenütt ők legyenek az egyedüli földesurak. 1490-től fogva a legtöbb egyességnek és pernek a tárgya ezzel a törekvéssel áll vonatkozásban.

Podmaniczky László még 1481-ben megszerezte a Plevnik tőszomszédságában lévő *Drienove* helységet² a királyi joggal együtt, a beiktatás azonban a közvet-

¹ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 96. l. V. ö. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 32. l.

² Podmaniczky-Oklevéltár. I. 144—145., 152—155. ll.

lenül érdekelt Ardaháti-család ellentmondása miatt¹ éveken át késett; csak 1492 decemberében sikerült Podmaniczky László örököseit a birtokba, illetőleg az abban rejlő királyi jog birtokába bevezetni.² Ugyancsak 1481-ben nyerte Podmaniczky László királyi adományképpen a Nagybicsetől északkeletre fekvő *Hlinik* helységet,³ mely adomány ellen viszont a Podmaniczkyakkal sógorságban álló Hliniki Svedergal(Svidrigal)-család tiltakozott⁴s bár a király ismételten elrendelte a birtokba való iktatást,⁵ az a Svedergalok tiltakozása következtében⁶ nem volt végrehajtható. Mikor azonban Podmaniczky János 1494-ben Podmaniczky Balázs fiától Venceltől megszerezte *Hricsó* várát, továbbá a *nagybicsei várkastélyt* a tartozékokkal együtt,⁷ Hlinik, amely eredetileg különben is Besztercéhez tartozott,⁸ akadály nélkül Podmaniczky János birtokába került. A fentiekén kívül Podmaniczky László zálogban bírta a hricsói uradalomhoz tartozó *Kotesót* is,⁹ ami arra enged következtetni, hogy már Podmaniczky László foglalkozott a besztercei uradalom határainak északi irányban való kiterjesztésének gondolatával.

Podmaniczky János 1495-ben biztosította családjá számára a közben igényperrel megtámadott *Vrchlepla* és *Kostelec* teljes tulajdonjogát és a Szalóki Boda-családdal kötött egyesség értelmében *Facsko* helység

¹ V. ö. 1482: Podmaniczky-Oklevéltár. I. 155—156., 161., 164—166. II. 1483: U. o. I. 170—171. II.

² Podmaniczky-Oklevéltár. I. 227—234., 241—42. V. ö. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 243—244. II. A vitás birtokügyet mindamellett csak 1496-ban intézték el egymásközött véglegesen békés megegyezés útján, melynek értelmében Drienove a Podmaniczky-családnak, Alsópodvázis pedig az Ardaháti-családnak jutott bizonyos korlátozásokkal. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 274—277. II.

³ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 144—145. II.

⁴ 1481: Podmaniczky-Oklevéltár. I. 152—155. II.

⁵ 1482: Podmaniczky-Oklevéltár. I. 158. 1483: Podmaniczky-Oklevéltár. I. 169. I.

⁶ 1482: Podmaniczky-Oklevéltár. I. 167—169. 1483: U. o. I. 170—173. II.

⁷ V. ö. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 257. I.

⁸ V. ö. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 87. I. jegyzet.

⁹ 1482: Podmaniczky-Oklevéltár. I. 161—164. II. V. ö. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 84. I.

felét is.¹ Ugyanakkor ugyancsak egyesség útján megszerezte *Precsint* is unokatestvérétől, *Precsini Lászlótól*,² azzal a feltétellel, hogy *Precsini Lászlót* másutt kárpótolja.³ Minthogy azonban *Vrchtepla*, *Kostelec*, továbbá *Facsko* és *Budinalehota* birtokokra a szomszédos *Szulyói-család* is igényt jelentett be, sőt — bizonyára elfogadható jogcímek alapján — e család azt is ki tudta eszközölni, hogy a nádor 1496-ban a *Szulyóiaknak* a kérdéses helységek birtokába való beiktatását el is rendelte,⁴ *Podmaniczky János* csak erőlyes tiltakozással tudta, legalább is egyelőre, meggátolni a *Szulyói-család* beiktatását.⁵ Ez a per egyébiránt csak 1500-ban ért véget olyanformán, hogy a peres felek a király által kinevezett békebírák döntése alapján abban egyeztek meg, hogy amennyiben a *Szulyóiak* egy bizonyos, meghatározott időn belül 200 forintot fizetnek *Podmaniczky*nak, akkor megtarthatják *Budinalehotát* és *Alsólehotát*; ellenkező esetben, *Podmaniczky János* a zálogösszeg lefizetése után lefoglalhatja azokat magának. Ugyanez a döntőbírság elutasította a *Szulyóiaknak* *Ugróóra*, *Teplára*, *Kostelec*re és *Facskóra* vonatkozó követeléseit, azzal az indokolással, hogy igényeiket nem tudták okleveles adatokkal igazolni.⁶

A terjeszkedés tervszerűségének egyik megnyilvánulása volt az a birtokcsere, mely *Podmaniczky János* és *Zápolyai István* nádor közt 1496-ban jött létre, melynek értelmében *Podmaniczky János* a *Besztercétől* távolabb eső *Lédec* és *Mojtin* birtokokat elcserélte *Milochovval*, továbbá *Markuslehotával* és *Harbatinnal*.⁷

¹ 1495: *Podmaniczky-Oklevéltár*. I. 258—259. 1498-ban ugyanattól a családtól megszerezte a *budinalehotai* és *alsófalui* részeket is. *Podmaniczky-Oklevéltár*. I. 328—330. II. V. ö. 1503: *Podmaniczky-Oklevéltár*. I. 392—398. II.

² 1495: *Podmaniczky-Oklevéltár*. I. 260—261. II. Lásd azonfelül *Podmaniczky-Oklevéltár*. I. 264—265. II.

³ 1495: *Podmaniczky-Oklevéltár*. I. 265—266. II. A kárpótlás 1508-ban megtörtént. *Podmaniczky-Oklevéltár*. I. 545—548. II.

⁴ 1496: *Podmaniczky-Oklevéltár*. I. 269., 272—273. II.

⁵ 1496: *Podmaniczky-Oklevéltár*. I. 273—274. II. Lásd azonfelül u. o. I. 277—278. II.

⁶ 1500: *Podmaniczky-Oklevéltár*. I. 361—364. II. és 364—367. II.

⁷ 1496: *Podmaniczky-Oklevéltár*. I. 286—288. II. V. ö. 1504: U. o. I. 407., 418—420. II.

Különösen Milochoy és Markuslehota (Markovec) megszerzése volt fontos, mert ezek révén birtokába jutott a Besztercével nyugaton közvetlenül érintkező hegyvidék, aminek védelmi szempontból volt jelentősége. Ezzel a cserével egyidejűleg indult meg az a per is, mely a Podmaniczky-család kezén 1466 óta lévő Hatnai-féle zálogbirtokok¹ ügyében folyt Podmaniczky János és a Hatnaiak között. A kérdéses birtokok (*Hatna, Prosna, Katlina, Marikovahota, Klestina*) a Marikova völgy mellékét Podmaniczky János kezére juttatták volna egészen a morva határig, ami a gyakorlatban annyit jelentett volna, hogy a vártól északra elterülő vidék, talán a Papradno völgy néhány helységének kivételével, osztatlanul Podmaniczky-birtokká vált volna. A per 1498 őszén indult meg.² Utóbb a Hatnaiak kihalván, a per alatt lévő birtokok tulajdonjogát II. Ulászló király Korlátkői Oszvaldnak adományozta,³ aki viszont 1511-ben e birtokokra vonatkozólag mindenmű jogát átruházta Podmaniczky Jánosra.⁴

A váruadalom kikerekítését célozta a felsorolaton kívül az az egyesség is, mely Podmaniczky János és a Kvassaiak közt 1501-ben létesült. Podmaniczky János ugyanis a Besztercétől délkeletre fekvő *Kvassó* helység megszerzésére törekedett, mely ebben az irányban a várhoz legközelebb esett. Eleinte a Vág folyó jobbpartján lévő Lehota (Precsény-Lehota) helységet akarta Kvassóért cserébe adni,⁵ de azután abban állapodtak meg, hogy a Kvassaiak Kvassó fejében megkapják ugyan Markuslehotát, de viszont, mint praedialisták, szolgálatra kötelesek a besztercei várral szemben.⁶ A vár biztonságát szolgálta Szucsinafalvának eladása is Nádasdy Gáspár részére,⁷ mert egyrészt az érte kapott összegben megvásárolhatta a Marsovszkiak

¹ 1466 : Podmaniczky-Oklevéltár. I. 55—57., 60—63. ll.

² Podmaniczky-Oklevéltár. I. 330—332. ll. L. azonfelül I. 441—442. ll.

³ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 603—607. ll.

⁴ 1511 : Podmaniczky-Oklevéltár. II. 40—41. ll. Ebben az esztendőben az itteni helységekben birtokos más családok is megegyeztek Podmaniczky Jánossal. II. 48—49. ll.

⁵ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 367—368. ll.

⁶ 1501 : U. o. I. 374—375. 1504 : U. o. I. 407., 416—418. ll.

⁷ 1502 : Podmaniczky-Oklevéltár. I. 382—383. ll.

plevniki birtokrészét,¹ másrészt megszerezhetette a vár tövében fekvő *Sebestyénfalva* nevű helység jelentékeny részét is, melyet Nádasdy Gáspár engedett át neki ugyancsak Szucsinafalva fejében.²

Ha a besztercei vár körül elterülő vidék megszerzésére irányuló tevékenység eddigi eredményeit tekintjük, meg kell állapítanunk, hogy Podmaniczky Jánosnak alig másfél évtized alatt jelentékeny mértékben sikerült megnövelnie vára uradalmát. Földesúri jogainak kiterjesztése mindössze délnyugati irányban nem járt eredménnyel, mert a Besztercét Bellussal összekötő régi országot mentén fekvő *Szverepec* és *Vizsolaj* nevű helységeknek megszerzése, a Vizsolaji-család ellenállása következtében, idáig nem sikerült. Podmaniczky János azonban 1507-ben valamiféle, közelebb nem ismert jogcímen, keresztülvitte, hogy Perényi Imre nádor elrendelte az említett helységek birtokába való beiktattatását. A beiktatás végrehajtása mindamelllett az érdekelt felek részéről tanúsított szokatlanul kemény ellenállás miatt nem volt keresztülvihető.³

Mellőzve az apróbb szerzemények felsorolását, melyek Podmaniczky János számára egy-egy helység teljes birtoklását tették lehetővé,⁴ tény, hogy Podma-

¹ 1502 : U. o. I. 384—385. ll. L. azonfelül : 1504: Podmaniczky-Oklevéltár. I. 413—415. ll.

² 1503: Podmaniczky-Oklevéltár. I. 385—387. ll. 1504: U. o. I. 403. és 411—413. ll. Itt említjük meg, hogy Podmaniczky János 1492-ben királyi adományban megszerezte Horovec, Szucsinafalva és Lehotka nevű helységeket (Podmaniczky-Oklevéltár. I. 222—223., főleg a jegyzetét. L. azonfelül u. o. I. 223., 224—227. ; I. 235., 238—241. ll.) a bennük rejlő királyi joggal együtt, bizonyára azon a címen, hogy azok 1465 óta atyja birtokában voltak. (Podmaniczky-Oklevéltár. I. 50—51. ll.) A birtokba való iktatást 1494-ben rendelték el (u. o. I. 250. l.), de a beiktatásnak többen ellentmondtak. (Podmaniczky-Oklevéltár. I. 251—253. ll.) A nádor csak 1496-ban rendelte el újból Podmaniczky Jánosnak a birtokba való bevezetését, miután a tiltakozó érdekelték elmulasztották a kitűzött tárgyaláson való megjelenést. (Podmaniczky-Oklevéltár. I. 279—280., 289—290. ll.)

³ 1507: Podmaniczky-Oklevéltár. I. 532—534. ll. Perényi Imre nádor 1519. október 31-én elrendelte Podmaniczky Mihálynak beiktattatását. (Podmaniczky-Oklevéltár. II. 243—250. ll.)

⁴ 1504-ben megszerezte *Prota* (Pravotic) helység jobbágyságait. (Podmaniczky-Oklevéltár. II. 3—7., 7—10. ll.) 1510-ben

niczky Jánosnak szívós és tudatos munkával a besztercei várat egy jelentékeny uradalom központjává tennie sikerült. Ez az uradalom viszont földrajzi helyzeténél fogva nemcsak gazdaságilag, hanem stratégiailag is nagyfontosságú volt. A besztercei uradalomnak a Vág völgyben elfoglalt kedvező helyzete tulajdonosainak is

a budinaléhotai és kiscsernai birtokrészeket. (Podmaniczky-Oklevéltár. I. 583. l.) Somogy megyében is voltak kisebb birtokai. (1500: Podmaniczky-Oklevéltár. I. 402—403. ll.) Zálogul bírta a *fejérmegyei Vál* birtok felét is. Erre vonatkoznak a következő adatok: 1511. december 3. Szentgyörgyi Péter országbíró előtt Budán, Podmaniczky János a maga és felesége Margit, továbbá leánya Margit nevében arra kötelezi magát, hogy amennyiben Somi Józsa fia Gáspár a nekik eladott fejérmegyei Vál birtok feléért a 2000 frt vételárat visszafizetné, ő kész az említett félbirtokot visszabocsátani. Ugyanebben az ügyben 1516. szeptember 17-én ugyancsak

különös jelentőséget biztosított azokban a küzdelmekben, melyek Mátyás király halála után a magyar királyi korona birtokáért megindultak. A Podmaniczkyak ezekben a küzdelmekben Ulászló cseh király személye mellett foglaltak állást, elsősorban kétségkívül azon kapcsolatok erejénél fogva, melyek őket, mint egyúttal morvaországi nagybirtokosokat, a cseh korona viselőjéhez fűzték. De másrészt ők is, mint annyian mások, a magyar-csehmorva perszonális únióban olyan politikai és katonai jelentőségű államszövetséget láttak, mely a török portától fenyegetett Kelet-Európa sorsára döntő befolyást gyakorolhatott és Magyarország helyzetét és ellenállóképességét a Duna-medencében nagymértékben megerősíthette.

Részleteit annak a tevékenységnek, melyet Podmaniczky János II. Ulászló megválasztása érdekében, majd megválasztása után kifejtett, közelebbről nem ismerjük.¹ Csak a királyi kegy számos megnyilvánulását látjuk, melyek arra mutatnak, hogy Podmaniczky János mindvégig II. Ulászló kedvelt hívei közé tartozott s vele szemben a király meglepően bőkezű volt. Nemcsak címeikkel és méltóságokkal halmozta el, hanem hatalmas birtokadományokkal is, melyek Podmaniczky Jánost és családját a legjelentékenyebb főrangú családok sorába emelték.

Valóban jelentős birtokgyarapodás lett volna Podmaniczky János számára a *hricsói és a nagybicsei uradalmak* megszerzése 1494-ben, ha a közte és az érdekelt felek közt erre vonatkozólag kötött egyezmény valódi

Szentgyörgyi Péter országbíró meghagyja a budai káptalannak, hogy Somi Józsa fia Gáspár kérelmére intse meg Szokoly Jánosné Podmaniczky Margitot, hogy 2000 frt lefizetése ellenében a fejemegyei Vál birtok felét és tartozékait bocsássa vissza, ha pedig ezt megtenni vonakodnék, akkor idézze meg. A budai káptalan néhány nap múlva (1516. szeptember 27-én) jelentette is az országbírónak, hogy Szokoly Jánosnét megidézte. (Valamennyinek eredetije a gr. Erdődy-család galgóci levéltárában. Lad. 53. fasc. 5. nr. 20. Iványi Béla egyetemi tanár szíves közlése.) *Máramarosi birtokaira* (1506.) I. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 478—481. II.

¹ Podmaniczky János bárói oklevele felemlíti, hogy II. Ulászló megválasztása után Podmaniczky nagy segítségére volt a királynak katonáival a külső és belső támadások ellen. (Turul, 1891. 58. l.)

és nem csak látszategyezmény lett volna. Az 1494-i jogátruházás azonban merő formáság volt, mely azt a célt szolgálta, hogy a kérdéses uradalmak a Podmaniczky-család számára biztosíttassanak.

Lednice vára 1466 óta volt — legalább is papíron — a Podmaniczky-család birtokában, mint zálogbirtok.¹ A vár tartozékaival együtt azért volt reájuk nézve kiváló fontosságú, mert a beszercei és a lednicei uradalom összefüggő birtoktestet alkotott, sőt közvetlen szomszédságba jutott a család brumovi uradalmával is. Érthető tehát, hogy nemcsak Podmaniczky László igyekezett megtartani ezt a zálogbirtokot, hanem fia János is, sőt ez utóbbi, a király kegyeit felhasználva, egyenesen a lednicei uradalomnak örökjogú megszerzésére törekedett. 1504-ben ki is eszközölte, hogy II. Ulászló király Lednicét tartozékaival együtt neki adományozta.² A beiktatás azonban nem ment simán, mert a beiktatás ellen az arra kitűzött napon többen tiltakoztak,³ köztük Korompai Nehéz Péter özvegye, Zsófia asszony is, akinek férje 1466-ban Lednicét, melyet maga is csak zálogban bírt, Podmaniczky Lászlónak elzálogosította.⁴ Podmaniczky János azt képzelte, hogy ha megfizeti az özvegynek azt a zálogösszeget, mely annakidején Lednice fejében Korompai Nehéz Péternek volt megállapítva, akkor az özvegy le fog mondani a Lednicére vonatkozó minden jogáról, az ő javára. Az özvegy azonban nem volt hajlandó elfogadni ezt a megoldást, bár arra királyi rendelet is utasította;⁵ de mivel úgy látta, hogy a hatalmas Podmaniczky Jánossal szemben aligha lesz módjában helytállani, a várra vonatkozó minden igé-

¹ A vár történetének áttekintése Podmaniczky-Oklevéltár. I. k. XL—XLI. II. V. ö. a Hg. Batthyány—Strattmann-család köpcsényi lt. lad. 20. f. 4. nr. 34. Azonfelül *Fekete Nagy Antal*: i. m. 71—72. II.

² 1504. március 4. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 404—406. II.

³ 1504. április 16. U. o. I. 407—411. II.

⁴ Podmaniczky-Oklevéltár. I. k. XLI. I. „Castrum Lednyce vocatum in comitatu Thrinchiniensi habitum egregio condam Petro Nehez de Korompa titulo pignoris inscriptum“ etc. 1504. május 1. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 421. I.

⁵ 1504. május 1. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 421—423. II

nyét átruházta Ráskai Balázs királyi tárnokmesterre, aki természetesen vállalta a per folytatását.¹ Innen van az, hogy amidőn Podmaniczky János kieszközölte az új beiktatás elrendelését a királynál, Ráskai Balázs annak is ellentmondott.² A per további részleteit nem ismerjük, nem tudjuk, hogy megtartotta-e Podmaniczky János továbbra is Lednicét, vagy pedig kénytelen volt azt kezéből kiengedni. Ráskay Gáspár 1515-ben átadta a várat Sárkány Ambrus országbírónak, aki 1525-ben II. Lajostól, királyi adománylevelet szerzett reá.³

Ellentmondást váltott ki II. Ulászlónak az a rendelkezése is, mellyel *Sztrecsen várá*t, továbbá *Zsolna városát* és a turócmezei *Szucsán várá*t tartozékaikkal együtt 1508-ban Podmaniczky Jánosnak adományozta.⁴ E várak és a hozzájuk tartozó uradalmak részben Kinizsi Pál özvegyének kezén voltak zálogban, aki ekkor már Horváth Márk volt horvát bánnak volt az özvegye. A beiktatás alkalmával az eddigi zálogtulajdonosok erélyesen tiltakoztak a király által elrendelt beiktatás ellen⁵ s ennek következtében azt nem lehetett végrehajtani.

Bármilyen nagy értékeket képviseltek is pillanatnyilag az említett zálogbirtokok, melyek közé az utóbb Korlátkői-családnak adományozott *Budetint* is számíthatjuk,⁶ azok birtoklása végeredményben mégis csak bizonytalan volt, mert azokat bármikor megtámadhatták perrel. Ez az oka annak, hogy mivel a sok ellentétes érdek miatt nem volt lehetséges Trencsén megye területén nagyobb uradalmak megszerzése, Podmaniczky János, sok tekintetben atyja példáját

¹ 1506. november 6. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 499—500. ll.

² 1507. január 15. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 503., 512—514. ll.

³ 1525. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 364—367. ll. és *Fekete Nagy Antal*: 71. l.

⁴ 1508. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 559—561. ll.

⁵ 1508. október 19. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 565—568. ll.

⁶ V. ö. 1510. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 603—607. ll. A Korlátkői-család tényleges birtoklására azonban nincs adatunk.

követve, egyáltalában nem válogatott, ha birtokszerzésre alkalma nyílt az ország területének bármelyik részén.

1508-ban királyi adományban megszerezte az arad-megyei *Ötvenablakú*, a békésmegyei *Szentandrás*, *Csaba-csüd*, *Szentetornya*, *Királyság* és a csanádmegyei *Donát-tornya* nevű birtokokat, melyek Korvin János fiának, Kristófnak halálával a koronára szállottak.¹ Úgy látszik azonban, hogy ennek az adománylevélnek kieszközlése körül visszaélések történhettek.² Az oklevélben említett Dobozi Dánfy András ugyanis, akinek Korvin János — ugyancsak ennek az oklevélnek a tanúsága szerint — a fenti birtokokat adományozta s akinek halála után ugyanazok a birtokok Korvin Kristófra szállottak, még 1495 táján elhalt;³ ennek következtében Dánfy halálával a kérdéses birtokoknak Korvin Jánosra⁴ kellett volna visszaszállaniok, aki különben 1490-ben Dánfyt a Mátyás király által adományozott birtokokban megerősítette s nem Korvin Kristófra, aki akkor, mikor Dánfy meghalt, meg sem született. Podmaniczky Jánosnak és a vele együtt adományban részesülő Horváth Jánosnak beiktatása nagy ellenállással találkozott, sőt ezek tulajdonképpen soha nem is jutottak a most nekik adományozott helységek tényleges birtokába.⁵

Podmaniczky János 1508-ban, talán a Gúthi Ország-h-rokonság címén, adományt eszközölt ki a királytól a maga és bethleni Bethlen Miklós számára, melynek értelmében közös birtokként megkapták Gúthi Ország-h Sebestyén özvegyének, Vízaknai Margit asz-

¹ II. Ulászló adománylevele 1508. június 13. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 551—553. ll.

² L. *Karácsonyi János*: Békés megye története. I. 223—224. ll.

³ *Karácsonyi János*: i. m. II. k. 41. l.

⁴ Itt említjük meg, hogy 1502. május 31-én Korvin János Szentgyörgyi Péter országbíró, Bornemisza János kincstárnokot és Podmaniczky János kamarást 8000 frt lefizetéséről nyugtatja. (Gr. Erdődy-család galgóci lt. Lad. 28. fasc. 15. nr. 1. Iványi Béla egyetemi tanár szíves közlése.) Erre vonatkozólag l. *Schönherr Gy.*: Hunyadi Corvin János. 252. l.

⁵ V. ö. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 553. l. V. ö. II. Lajos király 1520. június 2-i rendeletével. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 271—274. ll.

szonynak vagyonából a Fehér megyében fekvő *Bolya*, *Hidegvíz*, *Sztíne* és *Ladamos* helységeket más részbirtokokkal együtt.¹ Minthogy azonban ezek a birtokok már évekkel előbb az erdélyi káptalan tulajdonába jutottak,² a káptalannak módjában állott megvédelmezni érdekeit az új adományosokkal szemben. Valószínűnek kell tartanunk, hogy ennek az adománylevélnek a gyakorlatban nem volt jelentősége.

Hasonlíthatatlanul többet ért ennél annak a királyi adománynak a kieszközlése, melynek erejénél fogva 1510-ben megszerezte a hunyadmegyei *Aldiód* (Algyógy) *városát* tartozékaival együtt. Ez az uradalom *Korvin Jánosé* volt, kinek halála után gyermekeire szállott, de midőn azok is elhaltak (1505 és 1508), Radul havasalföldi vajda kapta adományul azért, hogy Magyarországhoz csatlakozott.³ 1508-ban azonban Radul is elhalt⁴ s az ekként a koronára szállott birtokot, mely 13 egész faluból és öt részbirtokból, illetőleg pusztából állott,⁵ II. Ulászló király Podmaniczky Jánosnak adományozta, részint hű szolgálatai jutalmául, részint azon 7 ezer aranyforint fejében, amellyel neki a király, salláriuma címén, tartozott.⁶ A beiktatás ugyanazon év vége felé minden ellentmondás nélkül megtörtént.⁷ Ez volt az első eset Podmaniczky János életében, hogy ellentmondás nélkül jutott egy nagyobb uradalom birtokába. Az aldiódi uradalom értékes birtok volt, hiszen mindig előkelő tulajdonosai voltak, de Podmaniczky Jánosra nézve csak viszonylagos értékkel bírt. Aldiód messze esett nemcsak Trencsén megyétől, hanem Budától is, ahová Podmaniczky Jánost kamarási teendői kötötték, azonfelül erdélyi

¹ 1508. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 569—570. ll.

² L. *Beke Antal*: A kolozsmonostori konvent levéltára, Budapest, 1898. 82., 86. ll. és *Beke Antal*: Az erdélyi káptalan levéltára. Budapest, 1892. II. füzet, 158., 162. ll.

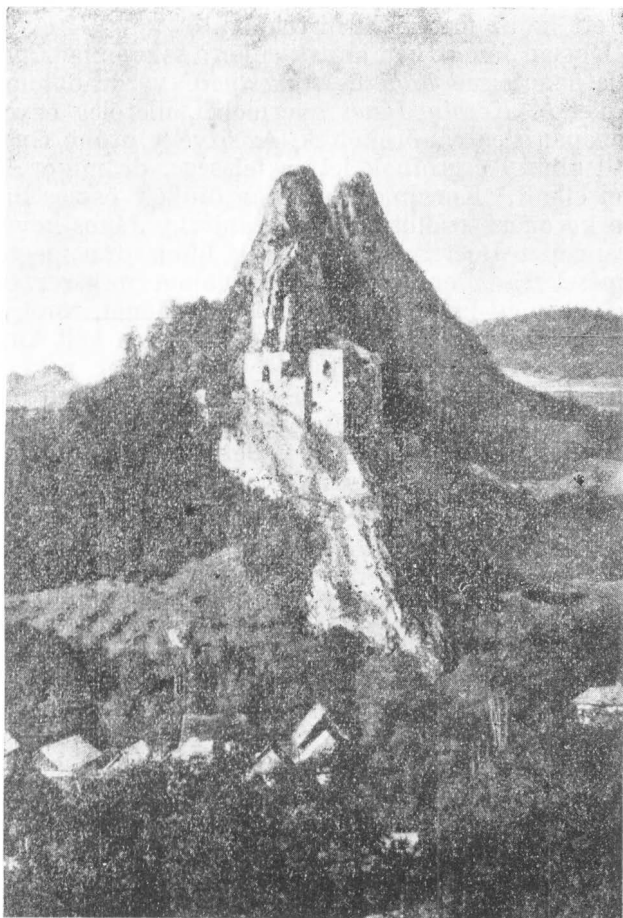
³ *Csánki Dezső*: Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában. V. k. (Budapest, 1913.) 55. l.

⁴ *J. Chr. Engel*: Geschichte des ungrischen Reichs und seiner Nebenländer. IV. 1. (Halle, 1804.) 190. l.

⁵ *Csánki*: V. 55. és Podmaniczky-Oklevéltár. II. 37. l.

⁶ 1510. januárius 1. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 576—578. ll.

⁷ 1510. december 18. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 609—613. ll.

Lednice romjai.
(Fényképfelvétel.)

kapcsolatai sem voltak. Amikor tehát alkalma nyílt megfelelő árért eladni ezt az uradalmat, azt el is adta. Lehet, hogy az adomány kieszközlésének is ez volt az igazi célja. Aldiódot 1511 őszén *Szobi Mihálynak* és feleségének *Dessewffy Zsófiának* kezén találjuk,

akiket a kolozsmonostori konvent ellentmondás nélkül vezetett be az uradalom birtokába.¹

Korvin Jánosé volt annakidején a szlavóniai Zagoria kerületben fekvő *bélai* és *trakostyáni* váruradalom is. Mindkettőt *Korvin János* gyermekei, illetőleg özvegye Frangepán Beatrix örökölték. Az özvegy utóbb György brandenburgi örgrófnak lett a felesége, de mikor 1510 elején elhalt,² Korvin János után örökölt összes birtokai a koronára szállottak. Podmaniczky János kevéssel a Frangepán Beatrix haláláról vett hírek után megtette a lépéseket az említett két uradalom megszerzésére és mivel nagy kegyben állott II. Ulászlónál, törekvése teljes sikerrel is járt. Az 1510 április 25-én kelt királyi adománylevél Béla és Trakostyán várakat neki, továbbá feleségének Csáky Margitnak és Margit nevű leányának juttatta, annyival is inkább, mert Podmaniczky János kötelezettséget vállalt arra vonatkozólag, hogy Jajca vára fenntartási költségeihez ezer forinttal hozzájárul.³ Azonban a két szlavóniai várral szemben is az volt a helyzet, mint volt az erdélyi aldiódi uradalommal szemben: t. i. távol estek Podmaniczky János szokott tartózkodási helyeitől, azonfelül pedig új tulajdonosukat semmiféle különleges érdek nem fűzte Szlavóniához, vagy Szlavónia jelentősebb családjaihoz. Amikor tehát Gyulay János a különben bonyolult tulajdonjogú *Trakostyán* és tartozékai fejében 700 aranyforintot ajánlott fel az új tulajdonosnak, Podmaniczky János készségesen elfogadta ezt az ajánlatot, mely őt könnyen szerzett jelentékeny összeghez juttatta, sőt kieszközölte ahhoz a királyi jóváhagyást is.⁴ *Béla vára* és tartozékai egyelőre megmaradtak Podmaniczky János kezén. Később Gersei Pethő Ferenc megvásárolta tőle; legalább a somogyi konvent által 1514. június 26-án kiállított oklevélből⁵ egyébre nem lehet következtetni.

¹ A kolozsmonostori konvent jelentése 1511. október 10. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 36—40. ll. *Csánki*: V. 55. l.

² *Schönherr Gyula*: Hunyadi Corvin János. Budapest 1894. 313. l.

³ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 584—586. ll.

⁴ 1510. június 22. U. o. I. 597—602. ll. V. ö. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 29—33. ll.

⁵ Podmaniczky-Oklevéltár. II. 96—99. ll.

Ha mindezek után Podmaniczky János szívósan folytatott birtokszerzési tevékenységének eredményeit összefoglaljuk és kirekesztjük azokból a felesége révén szerzett birtokokat,¹ akkor meg kell állapítanunk, hogy Trencsén megye területén kívül úgyszólván sehol máshol nem tudott gyökeret verni, mert vagy beiktatása nem sikerült, vagy pedig maga adott túl hamarosan az új szerzeményeken, melyekhez semmiféle családi vagy más érzelmi kötelékek nem fűzték, s amelyek legfeljebb jól hasznosítható alkalmi üzletek voltak számára. Attól az időtől fogva azonban, hogy királyi kamarássá lett s mint ilyennek, lehetőleg a király környezetében kellett tartózkodnia,² észrevehető az a törekvése, hogy valahol a *királyi székhely környékén* is tegyen szert olyan birtokokra, honnan minden nagyobb készület és fáradság nélkül, bármikor megjelenhessen az udvarban. Ezért szerezte meg zálogbirtokként az Újszász közelében fekvő *Szele, Györgye és Félegyház* nevű birtokokat, illetőleg birtokrészeket, melyek valamikor Garai Jóbnak, Garai László nádor fiának voltak a birtokai. Garai Jóbban kihalván (1482 körül) a Garai-család, birtokai a koronára szállottak. E birtokok Podmaniczky János halála után azonban mások kezére jutottak.³

Az említett indítók vezette akkor is, midőn ugyancsak zálogban megszerezte a premontreieknek Szent Mihály arkangyalról nevezett prépostságától a

¹ Ilyen volt Szakállos, Vámosmikola, Peröcsény hont-megyei birtokok fele. E birtokok másik fele Podmaniczky László feleségéé, Lévai Cseh Ilonáé volt. (1478 : Podmaniczky-Okleváltár. I. 129—131. ll. 1482 : I. 159—160. ll. 1490 : I. 210. ll. L. azonfelül I. k. XLV., XLVII. ll.) Podmaniczky János és felesége 1492 óta bírták zálogban az említett helységeket, (Podmaniczky-Okl. I. 213—214. ll.) 1504-ig, amikor is Lévai Cseh Zsigmond vissza akarta azokat váltani. (I. 423., 435—438. ll.) Az e miatt támadt per 1507-ben ért véget olyanformán, hogy Podmaniczky János elfogadta a fenti birtokokért járó zálogösszeget. (I. 525—526. ll.)

² 1508-ban Budán 400 aranyért egy kőházat vásárolt. *Br. Nyáry Albert* : A modenai Hyppolit-codexek. Századok, 1874. 8. l. Az erre vonatkozó oklevél a Podmaniczky-Okleváltár. II. 71—72. ll.

³ V. ö. János király 1530. április 24-i oklevelével. Podmaniczky-Okleváltár. II. 433—434. ll. L. azonfelül 1522 : II. 277—280. ll.

Budától északnyugatra fekvő *Borosjenőt*,¹ melynek közelében azután 1513-ban szőlőt vásárolt.² Nem lehetetlen, hogy az volt később a terve, hogy Borosjenőből, továbbá a korábban megvásárolt kisszántói és hidegkúti birtokokból³ idővel nagyobb uradalmat létesítsen. Terveit azonban — úgy látszik — váratlanul bekövetkezett halála miatt nem tudta megvalósítani.

Podmaniczky János nemcsak nagy vagyonszerző volt, hanem sokfelé tekintő szervező is. Atyjának elgondolását, hogy a besztercei váruradalmat területileg kiépítve, a Vág völgy egyik katonai és gazdasági központjává kell tenni, tulajdonképpen sohasem tévesztette szem elől. Erre mutattak már ismertetett birtokszerzése, melyekben lehetetlen fel nem ismerni a tervszerűséget; de ugyanezt célozták azok a kísérletek is, melyek a vár szomszédságában élő *kisbirtokos elemnek a vár szolgálatába* állítására irányultak. 1491-ben Karthuz Vencel és Jeromos arra kötelezték magukat, hogy a besztercei várhoz tartozó *Pocsarovalehota* nevű birtok fejében, melyet Podmaniczky Jánostól kaptak, szolgálni fognak a besztercei vár mindenkori urának.⁴ 1498-ban Szaniszló *kislednici soltész* őri szolgálatra kötelezte magát a Kisdomanisnál elfolyó patak mentén, de ennek fejében Podmaniczky Jánostól a maga és családja számára védelmet nyert.⁵ 1501-ben a Kvasaiak, cserében Markuslehotáért, átengedték *Kvassó* nevű birtokukat Podmaniczky Jánosnak, kivel, nemkülönben a besztercei várral szemben mint praedialisták, szolgálatra kötelezték magukat.⁶ Mindezek szórványos adatok ugyan, melyekből nem szabad egy hűbérszerű

¹ L. II. Lajos király 1525. február 22-én kelt rendeletét. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 336. l. L. azonfelül: II. 361—364. ll.

² Podmaniczky-Oklevéltár. II. 77—78. ll.

³ 1508: Podmaniczky-Oklevéltár. I. 535—538. ll. Kisszántó és a temesmegyei Doboz helységek miatt 1521-ben is folyt a per. (Podmaniczky-Oklevéltár. II. 275—277. ll.) 1526-ban új adományképpen Podmaniczky Ferenc Ádámnak és Podmaniczky Mihálynak és fiainak jutott. (1526. február 6. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 374—375., 376—378., 379—384. ll.)

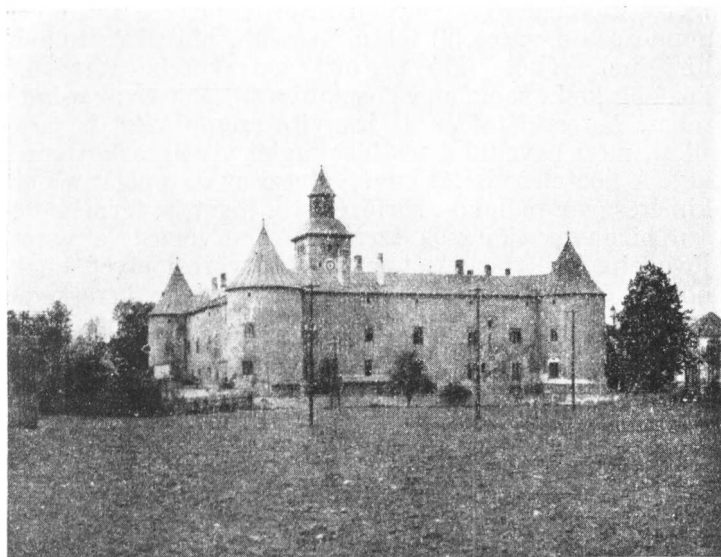
⁴ 1491. május 30. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 211—212. ll.

⁵ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 313—314. ll.

⁶ 1501. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 374—376. ll.

szervezet tényleges fennállására következtetni, de annyit viszont fel lehet tételezni, hogy Podmaniczky János ennek valamilyen formáját besztercei váruradalomban megvalósítani törekedett. A fenti példák erre mutatnak.

Arra vonatkozólag, hogy Podmaniczky János Vágbesztercét a Vág völgy egyik gazdasági központjává

A nagybecsei kastély a restaurálás előtt.
(Fényképfelvétel.)

akarta fejleszteni, közvetlen adataink vannak. A városnak (oppidum) földrajzi fekvése főleg kereskedelmi szempontból volt fontos. Utak és völgyek futottak össze Besztercénél, vagy közvetlen szomszédságában, melyek távolabbi vidékek mezőgazdasági vagy ipari termékeinek közvetítésére alkalmasak lévén, már a korábbi időkben is bizonyos jelentőséget adtak Besztercének. A fejlődés lehetőségeit a Podmaniczkyak felismerték, ez volt az oka annak, hogy egyrészt a vár tartozékainak gyarapításával növelni akarták vonzási területét, másrészt időszerű intézkedésekkel a város

fejlődésének akartak nagyobb és maradandóbb lendületet biztosítani. Erre azért is volt szükség, mert a város a Giskrával folytatott harcok idején sokat szenvedett, lakossága megfogyatkozott s fejlődésében határozott visszaesés állott be.¹ 1506-ban a besztercei magisztrátus és Podmaniczky János, mint földesúr között olyan *egyeség jött létre*, mely nagyobb önállóságot és mozgási lehetőségeket biztosított a város hatóságának. Az egyezmény mindenekelőtt megállapította, hogy a közügyek gondozása a város 52 tekintélyesebb, házzal és földdel bíró polgárából álló testület hatáskörébe tartozik; közülök kell évenként választani a bírakat és az esküdteteket. A testületet ez az irányító szerep azért is megilleti, mert egyedül e testület tagjai viselik a közterheket. A közteherviselés címén élvezi az 52 polgár a borkimérés és a pálinka-, sörfőzés stb. jogát is, természetesen bizonyos előírások szerint. A húsvágást, a városi jövedelmek bérbeadását, a befolyó városi jövedelmekből a kölcsönfolyósítást magánosok részére kereskedés céljából, a város falainak védelmében és karbantartásában való részvételt, a különféle kézművesek (posztósok, kovácsok stb.), továbbá a zsellérek és más szegényebb elemek tartózkodási helyének s életmódjának, végül a vadászat, halászat jogának szabályozását ennek a testületnek a hatáskörébe utalták. A város szinte teljes mentességet nyert a földesúri robot és vármunka alól, s az elnyert önkormányzat fejében csak évi 100 forintot és némi természetben való járandóságot volt köteles fizetni. Az igazságszolgáltatás tekintetében arra irányult a városi hatóság törekvése, hogy a várost a főbenjáró esetek kivételével Korpona városától² függetlenítse.

¹ „Considerantes inopiam, egestatem seu ruinam et quasi omnimodam desolationem dicti oppidi nostri Byztrichensis penes fluvium Wagh“ etc. olvassuk az 1506. januárius 9-i oklevélben, Podmaniczky-Oklevéltár. I. 470. l.

² Korponára, mint felebbviteli törvényszékre l. gr. Teleki József: Hunyadiak kora Magyarországon. VI. k. 1. rész. (Sajtó alá rendezte Szabó Károly. Pest, 1863.) 211. l. Zsolnára vonatkozólag. Turócszentmártonra: u. o. VI. 1. 297. l. Privigyére: u. o. VI. 1. 230. l. a Magyar Tud. Értekező. I. 129. l. Csetnek: u. o. VI. 1. 312. l. Zótyomlípce: u. o. VI. 1. 314. l. Különösen pedig Sbornik Muzeálnej Slovenskej Spolocnosti.

Az egyezmény¹ ezen vázlatos tartalmi ismertetésének tanúsága szerint Podmaniczky János jelentékeny anyagi áldozatot hozott akkor, amidőn némi tiszteletdíj és természetben való járandóság fejében lemondott földesúri jogainak gyakorlásáról és a városi ügyek intézését teljesen a polgárookra, illetőleg a kebelükből választandó hatóságra bízta. De viszont kétségtelen, hogy az ekként létrejött önkormányzat megadta a további fejlődés lehetőségét s Podmaniczky János arra is számított, hogy a város fejlődése révén megtalálja majd számításait is. Hogy a remélt fellendülés mégsem következett be, annak az volt az oka, hogy Mohács után a Vág völgye évtizedeken át harcszintér volt, ahol szembenálló érdekek folytattak elszánt küzdelmet egymással. E küzdelmek során a Vág völgyben is minden visszafejlődött.

Azok a kedvezmények, amelyeket ugyanez időtájban Podmaniczky János *besztercei zselléreinek és jobbágyainak*,² továbbá *borosjenei és hidegkúti jobbágyainak*³ kieszközölte, arra mutatnak, hogy benne volt érzék jobbágyainak a sorsa iránt és hogy azok terhein könnyíteni igyekezett, már csak azért is, hogy elejét vegye a jobbágyok vándorlásainak és így a munkáskezek esetleges hiányának. A jobbágyoknak biztosított kedvezmények révén meg akarta szüntetni a körükben itt-ott mutatkozó nyugtalanságot és izgatottságot is, melyet a közelmúltban lezajló németországi nagy parasztforradalmak⁴ idéztek elő, különösen az ország nyugati vidékein.

Mindaz, amit Podmaniczky János birtokszerzéseivel kapcsolatosan, ha vázlatosan is, előadtunk, Podma-

XXV. (1931.) évf. melléklete 39. l. *Pojnik*: u. o. VI. 1. 312. l. L. azonfelül *Csery József*: Korpona városának ismertetése. Magyar Tudományos Értekező. I. (1862.) 32. l.

¹ Az egyesség oklevele közzétéve Podmaniczky-Oklevéltár. I. 470—478. ll. Itt említjük meg, hogy II. Ulászlók irály 1511. március 30-án megerősítette a Vágbeszterce város kiváltságaira vonatkozólag a XV. század folyamán kiadott okleveleket. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 23—26. ll.

² Buda, 1507. március 12. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 518—519. ll.

³ 1508 április 9. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 535—538. ll.

⁴ V. ö. *Márki Sándor*: Dózsa György. Budapest, 1913. 137. s köv. ll.

niczky János tevékenységének csak egyik, bár igen fontos fejezete. Életének igazi jelentősége azonban nem ebben áll, mert a vagyongyűjtésre és főleg a birtokszerzésre irányuló készség többé-kevésbé e kor minden fiában ki volt fejlődve, hanem *közéleti pályájában*, mely egy szívós akaratú, céljai felé tudatosan haladó és az érvényesülés útjait sikerrel járó főúr életének pályája.

Említettük már, hogy Podmaniczky János pályájának emelkedésében döntő tényező volt az a körülmény, hogy kezdet óta Ulászló megválasztatása mellett foglalt állást és azután mindvégig kitartott mellette. Királya hálás volt iránta a tanúsított hűségért, amit már ismertetett adományaival eléggé kimutatott; de gondja volt arra is, hogy hű szolgáját minél szorosabban kapcsolja magához, családjához és udvarához is. Podmaniczky Jánost 1498 óta *a király kamarásai között* találjuk,¹ ami annyit jelentett, hogy most már az udvari személyzet létszámába tartozott és mint ilyen, a király személye, illetőleg családja körül teljesített szolgálatokat. A kamarási tisztség ennél fogva a király bizalmának volt a jelképe és viselői az ő meghitt emberei közé tartoztak.² Nagyobb szerep jutott a kamarásoknak *II. Ulászló király házassága* (1501) óta, mert ettől fogva az udvari élet mozgalmasabb és színesebb lett, s az udvari életben a többnyire gazdag és előkelő nemesi családokból származó kamarásokra, akiknek a száma nem volt meghatározva, különféle teendők várokoztak. Ők voltak az udvari ünnepségeknek, a pompás felvonulásoknak díszei, akiket a tömegek mindenkor megbámultak. Életmódjuk természetesen költséges volt, s bizonyára ez szolgált legtöbbjük számára jogcímül arra, hogy maguk számára különféle birtokadományokat eszközöljenek ki. Podmaniczky János is azóta részesült nagyobb birtokadományokban, mióta kamarási szolgálatokat teljesített, s azóta kapott fontosabb feladatokat is. Ilyennek tekinthető 1499-ben a *zágrábi püspökség birtokainak kormányzóságával* való megbízatása. A püspökség 1499. április 15-e óta üres volt, s csak 1500

¹ 1498. november 7. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 329. l. *Főgel József*: II. Ulászló udvartartása. Budapest, 1913. 65. l.

² V. ö. *Csánki Dezső*: I. Mátyás udvara. Századok, 1883. 535. l. *Főgel József*: i. m. 61. l.

tavasán töltötték azt be Baratin Lukácsal.¹ A sedis vacantia tartamára Buthkay Péter somogymegyei főispán² és Podmaniczky János kamarás kezelték a püspöki vagyont,³ ami valószínűleg jövedelemmel is

A PODMANICZKY-CSALÁD BÁRÓI CÍMERE.

(Földy Doby Antal : Podmaniczky-család 10. l.)

¹ *Borovszky Samu* : Baratin Lukács. Századok, 1900. 831—834. II. és Podmaniczky-Oklevéltár. I. 345. l. — 1499-ben egyébként Podmaniczky János tagja volt annak a bizottságnak is, mely Székely Jakabbal akart megegyezni. (*Schönherr Gyula* : Hunyadi Corvin János. 247. l.)

² 1496-ban kapott címerbővítést II. Ulászlótól (Turul, 1906. 17—18. II.), kinek régi hívei közé tartozott.

³ A császári káptalan 1500. február 25-i oklevele. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 343—344. II.

járt. Megnövekedett tekintélyére mutat, hogy 1500 májusában azok között az egyházi és világi főméltóságok közt találjuk, akik kezességet vállaltak az Oszvald zágrábi püspök hagyatékából *Jajca várának* felszerelésére és védelmére felvett kétezer forintnyi összeg visszatérítéseért.¹

A király és a királyné udvarában és az ő személyük körül teljesített sokféle és a kamarási tisztség természetéből folyó szolgálat mellett Podmaniczkynek kétségkívül számos más olyan munkakör és különleges feladat jutott osztályrészül, melyek megoldása hűséget, odaadást, ügyességet és intelligenciát követelt tőle. Erre különösen akkor nyílt alkalma, amikor Ulászlót 1504 elején szélütés érte s Korvin János pártja is erősen mozgolódott, hogy Korvin Jánost nádorrá tegye. Nádorrá való megválasztatását nehezen sikerült meggyőztetni.² Máskép nem tudjuk megmagyarázni azt az idáig szokatlan rangemelést, amely őt és családját a bárói ranghoz juttatta.

A bárói oklevél szövege a következő :

Nos etc. Ad perpetuam rei memoriam volumus pervenire, quod cum nil aptius, nihil et accomodius ad retinendam amplitudinem imperiumque propagandum constitui posse, veterum omnium sapientum et gravium virorum iudicio traditum sit, quam si principes et reges in eos, qui reliquis virtute atque industria praestant, se se munificos ac liberales exhibeant et quos verae laudis sectatores clarissimorumque facinorum aemulos intuentur, hos mirificis gloriae titulis claros et insignes reddant, non minoris esse ducentes gloriosum aliquem et celebrem ex praeclare gestis facere, quam si seipsos eisdem artibus altius eveherent. Horum nos praeceptis et rebus insistere cupientes, quos veris laudibus et ingenuis moribus atque splendidissimo illustrium virtutum ornatu praeditos cognoscimus, hos nimirum, ne praemio suo virtus fraudata videatur, ad splendidioris nominis decus inducere studemus. Eo enim latius nominis nostri splendorem diffundere videbimur, quo in plures benemeritos et laude dignos benefici deprehendimur, nam tanto clarius liberalitatis gloria

¹ 1500. május 15. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 345—350. ll.; l. különösen a 350. l. jegyzetét.

² *Schönherr Gyula*: i. m. 295. s köv. ll. Megjegyzendő, hogy az 1505-i rákosi végzést Podmaniczky János is aláírta. (*Jászay Pál*: A magyar nemzet napjai a mohácsi vész után. I. 156. l.)

fulget, quanto munificentiae dona latius patentiusque extenduntur. Haec enim remunerandi ratio, ut regni decus magis magisque apud externos propagat et subditos ad res egregias obeundas his propositis praemiis acrius vehementiusque inflammat. Idcirco animo saepe diuque revolventes sedula et fidelia servitia, quae nobilis *Johannes de Podmanin* cubiculariorum nostrorum regaliū magister per tot continuos annos, a primo huius nostri regni Hungariae exordio, in variis ac difficilibus rebus nobis exhibuit, nullis neque rebus, neque persona suis parcendo, in omni fortunae casu nobis adhaesit et omnia adversa pro nobis et penes fidem ac integritatem suam magno semper animo subire non dubitavit, maxime vero dum civilibus discordiis omnia in hoc regno nostro fluctuarent et armis hostilibus regnum undique circumsonaret, idem nostros ductus nostraque auspicia secutus, cum plerisque equitibus, quos propriis opibus alebat, partes nostras strenue viriliterque tutatus est. Cuius postea virtutis fideique esse... in dies magis ac magis spectandum (?) videbatur.

Cum *ecclesiae Zagradiensis*, quae tunc praesuli erat viduata, moderamen commissemus, non modo in ipsius episcopatus bonorumque suorum fideli conservatione et tuitione praeclare se ac optime gessit, verum etiam castro nostro *Jailza*, quod saepius ingenti periculo laborabat, saepius magnae salutis fuit. Nam cum illud aliquotiens victualium inopia premeretur et Turci ingenti manu omnem commeatum intercipere conarentur resque ob hoc in discrimen esset abducta, ipse Johannes animadvertens non parvum periculum imminere, strenue ac alacriter, exiguo licet equitatu adiutus, tantum oppidanis rerum ad victum necessariorum invexit, ut omnis obsidionis timor penitus tolleretur. Haec ubi et alia quamplura egregia sapienterque ab ipso suscepta ac gesta comperimus, eundem in nostrum domesticum contubernalem et cubicularium ascivimus, nostri scilicet corporis curam suae fidei et probitati concedentes. In quo quidem munere ita se gessit et eo studio, industria, sollertia, integritate nobis inservivit, ut suis meritis exigentibus ad altiora provehi meruerit. Quapropter eum ceteris nostris *cubiculariis praefectum magistrumque* praeposuimus, quo quidem magistratu in hunc praesentem diem cum ingenti sua laude praefungitur adeoque nos sedulitate servitiorum suorum quotidie devincit, ut ad eum ornandum et clarioribus titulis stemmateque insigniori cumulatius et splendidius illustrandum singularem curam habere cogamur. Quamvis itaque etiam aliquin ex clara et insigni prosapia sit oriundus, tamen ampliori ipsum titulo et nomine statuimus honestandum, cum praesertim non modo a fidelium servitiorum sedulitate, verum etiam a maximarum virtutum cultu, animorum dexteritate, a rerum gerendarum prudentia, a reliquis denique corporis animique dotibus nostrae Celsitudini meruerit commendari.

Decrevimus itaque et constituimus ipsum *ordini, numeroque baronum* adiacere et annectere, quo ad cetera virtutum et

probi atis officia persequenda habilior et promptior reddatur. Animo igitur deliberato nostraque ad haec certa accedente voluntate et scientia, praefatum *Johannem* eiusque *filium* L.¹ quinimo servitorum ipsius contemplatione etiam *suos fratres* L. et L. prolemque horum rite et legitime aut iam natam, aut in posterum nascituram, de regiae nostrae potestatis plenitudine, de consensu et beneplacita voluntate illustrissimae *dominae Annae reginae* consortis nostrae carissimae praelatorumque et baronum nostrorum huius regni consilio in barones nominamus, eligimus et creamus coetuique baronum ascribimus et annumeramus et in evidentius signum huius nostrae erga ipsum *Johannem* eiusque *filium* fratresque suos praetactos gratiae et benevolentiae eidem *Johanni* filioque ac fratribus suis praedictis, haec armorum insignia, quae in parte nostra avita et paterna arma existunt:

Scutum scilicet aurei coloris, in cuius medio aquila alba capite superne porrecto, alis expansis ac corpore in longum producto collocatur, os ita apertum gerens, ut ex rostro patulo et hyante lingua latius exorta aliquid lambere et quasi auras captare videatur, pedibus autem ad terram demissis et unguibus curvis et adnatis (?), quasi vestigio nititur et stantis atque erecti corporis pre se fert imaginem; que cum tota lacteo colore niteat, stolla tamen aurea inter utrasque alas interiecta pectus undique in modum fascie circumligat. Cui quidem clipeo galea imminet, ex cuius vertice ala suis fulcra coloribus consurgit, deindeque mixti flores tamquam flato violentiori agitati hinc inde circumfunduntur.

Animo ita d. liberato et ex certa nostrae Maiestatis scientia duximus dandum et concedendum eaque arma nostra ex superabundanti nostra erga eos gratia communicanda decernentes per expressum et annuentes, ut ipse *Johannes* ac *filius* et fratres sui praefati universique ipsorum haeredes, ac tota posteritas legitima ab his ipsis progressa et propagata, his armis et insignibus libere ac publice pro ipsorum arbitrio in bellis, duellis, hastiludiis, torneamentis, banderiis ceterisque omnibus exercitiis militaribus et actibus ioco vel serio ineundis, in sigillis, etiam signis, anulis, papilionibus, foribus, monumentis, ac aliis omnibus rebus et actionibus consuetis uti semper et frui possint, adiicientes insuper et annuentes, ut iidem *Johannes* ac *filius* et fratres sui praenominati ipsorumque universa posteritas *liberum ceræ rubrae* ad haec insignia exprimenda *usum et facultatem* habeant, unacum ceteris privilegiis, honoribus, libertatibus, immunitatibus, quibuscunque aliae paris ordinis personae in regno nostro Hungariae utuntur, fruuntur et gaudent, quolibet de iure aut consuetudine. Immo creamus, ascribimus damusque, concedimus et annuimus harum nostrarum, quibus secretum sigillum nostrum, quo ut

¹ A Jászóvári formuláskönyvből a nevek rendszerint hiányoznak; a szövegben itt és alább olvasható L betűk a ma használt N betűt pótolják.

rex Hungariae utimur, est appensum, vigore et testimonio literarum mediante. Datum.¹

Abból a formuláskönyvből, mely XV. és XVI. századbeli, de még Mohács előtt kelt oklevelek másolatait és kivonatait tartalmazza, az oklevél keltét nem lehet megállapítani, mert az a formuláskönyvből hiányzik. Mivel azonban az oklevél felemlíti, hogy Ulászló

PODMANICZKY LÁSZLÓ PECSÉTJE 1484 AUGUSZTUS 15-ÉN KELT
CSEHNYELVŰ OKLEVELÉN
(Orsz. Levéltár. Dl. 18,992.)

király Anna királyné hozzájárulásával emelte bárói rangra Podmaniczky Jánost fiával és két fiútestvérével együtt, a királyné pedig tudvalevőleg 1506. július 26-án halt el, a rangemelésnek 1506 júliusa előtt kellett megtörténnie.²

A rangemelés indokolása — mint láttuk — előadja, hogy Podmaniczky János katonáival nagy szol-

¹ Az oklevél szövegét Schiller Bódog közli: Az örökös főrendiség eredete Magyarországon. Budapest, 1900. 327—329. l.; a szöveget tőle vettük át.

² A bárói oklevél felemlíti Podmaniczky János főkamarási szolgálatait is; minthogy azonban Podmaniczky János 1503 óta viselte ezt a tisztséget, az oklevél kelté 1503—1506 közé teendő.

gálatokat tett a királynak a megválasztatása után bekövetkezett zavaros időkben; azután pedig, mint a zágrábi püspökség birtokainak kormányzója, megmentette a püspöki javakat a pusztulástól, mert e javak egy része — úgy látszik — török szomszédságban feküdt; továbbá hathatósan közreműködött abban, hogy Jajca vára sikeres ellenállást fejthetett ki az ostromló törökök ellen. Végül megemlékezik azokról a szolgálatokról is, melyeket Podmaniczky János mint kamarás, majd mint *főkamarás* teljesített a királyi udvarban. A király mindezen érdemek jutalmazása végett, Anna királyné hozzájárulásával határozta el magát arra, hogy Podmaniczky Jánost fiával és a két fiútestvérével együtt az ország bárói közé emeli, részükre *új címert* adományoz és pedig különös királyi kegyként ugyanazt a fehér sast, melyet a Jagelló-család ősi címerében is láthatunk, a vörös viasszal való pecsételés kiváltságával toldva meg ezt a kitiűntetést.

Az *új címer* tehát: arany mezőben kiterjesztett szárnyú és nyitott csőrű fehér sast tüntet fel, melynek mellén kötelék módjára alkalmazott aransáv látható. A pajzsot sisak fedi, természetes színű csukott szárnyat ábrázoló oromdísszel; sisakfoszlányul többszínű virágdisz van alkalmazva.¹

Ettől az időtől fogva a Podmaniczky-családnak az az ága, mely rangemelésben részesült, nem használta többé a *régi címer*: nyíl által átfúrt és hasonló nyilat markoló meztelen kart,² hanem, legalább is a pecsétek

¹ A fentiekre vonatkozólag I. Décsényi (Schönherr) Gyula: II. Ulászló korabeli címeres-levelek. Turul, 1891. (IX.) 57—59. II. Ugyanez közzétéve Feöldy Doby Antal: Podmaniczky-család. Budapest, 1901. 7—8. II. Doby a címerrajzot is közli: 10. l. és színes mellékletként. Itt említjük fel azt, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum kéziratárában őrzött: cod. lat. med. aevi, 321. sz. kézirat a Podmaniczkyaknak II. Ulászló király által adományozott címereslevélből csak a befejező 12 sort tartalmazza, mely a vörös pecsét használatáról szól. A címereslevél eleje, illetőleg majdnem az egész oklevél hiányzik a kéziratból, mert az a levél, mely a címerlevelet tartalmazta, valamikor kivétetett. (Bartonic Emma dr. szíves közlése.) Schiller Bódog szövegközlése (I. fent) a Schönherr által is használt Jászóvári codexből való.

² Décsényi Gyula: i. tan. Turul, 1891. 58. l. Doby A.: i. m. 5. l. és színes mellékletben is.

tanúsága[szerint, a fehér sast. Fehér sast látunk Podmaniczky Ráfael vágbesztercei síremlékén is.¹

Genealógusaink szerint Podmaniczky János bárósága „az első, címeradományozással egybekötött rangemelés”.² „A bárósítás, illetőleg a mágnsági rendbe, az ország nagyságosai közé való emelés... a legritkább esetekben fordul elő e korban, eleinte csupán vörös viasszal való pecsételés jogával kapcsolatosan, mint

PODMANICZKY JÁNOS PECSÉTJE 1511 JÚLIUS 6-ÁN
KELT OKLEVELÉN

(Podmaniczky-Oklt. II. 34—35.)

a lendvai Bánffyaké 1483-ból. Címeradományozással egybekötve, tehát a későbbi rangemelések előképeként, eddig a Drágfiakét ismertük legrégebbsnek 1507-ből, a Podmaniczkyaké azonban néhány évvel megelőzi ezt, tehát a legelső, mit e nemből felmutatni tudunk.”³

Meg kell említenünk, hogy azokban az oklevelekben, melyek Podmaniczky Jánosról, továbbá fiáról és fiútestvéreiről szólnak, a bárói rangot sohasem találjuk feltüntetve. Az oklevelek Podmaniczky Jánost

¹ A síremlék rajzát *Doby Antal* : i. m. 17. l. közli.

² *Csoma József* : Mohácsi vész előtti címerlevelek nyomai. Turul, 1906. (XXIV.) 18. l.

³ *Décsényi Gy.* : id. tan. Turul, 1891. (IX.) 58. l. A vörös viasszal való pecsételés rangjelentősége *Schiller Bódog*nál : i. m. 242—243., 269. ll.

felváltva „magnificus“-nak,¹ „egregius“-nak² nevezik, ami arra mutat, hogy főkamarási méltóságánál fogva őt már az ország főurai közé számították ugyan, de e tisztséggel járó címkérdés még nem volt kialakulva.

Életének utolsó szakában, 1510—1514-ig *pozsonyi főispán* és egyúttal a *pozsonyi vár kapitánya* volt.³ A pozsonyi főispán, vagy a másik elnevezést használva : a pozsonyi gróf, már a mohácsi vész előtti időkben az ország bárói közé tartozott. Ide sorolja a Tripartitum is : P. I. Tit. 94.

Podmaniczky János *első felesége* Lévai Cseh János leánya *Borbála* volt,⁴ kivel 1491 végén, vagy 1492 januáriusa körül lépett házasságra.⁵ Felesége Gúthi Ország Mihály nádornak (†1481) lévén unokája,⁶ 1498-ban pert indított unokatestvérei ellen a nagyatyai birtokokból őt törvény szerint megillető résznek kiadatása végett.⁷ Ez a per, melyre már hivatkoztunk, sokáig elhúzódott ; közben 1501 folyamán Borbála asszony is elhalt⁸ s így a per folytatása Podmaniczky Jánostól született gyermekeire : Lászlóra és Margitra maradt.

László először 1496-ban említetik abban az egyes-ségben, melyet Podmaniczky János kötött Zápolyai István náddal néhány helység elcserélése ügyében.⁹ 1504-től fogva az ő nevében folyt a per az anyai örök-

¹ Pl. 1503. március 3. (Podmaniczky-Oklevéltár. I. 385. l.) ; 1504. január 3. (U. o. I. 402. l.) ; 1504. március 4. (U. o. I. 404. l.) ; 1504. április 16. (U. o. I. 408. l.) ; 1504. április 26. (U. o. I. 411. l.) ; 1504. április 27. (U. o. I. 416. l.) ; 1504. április 29. (U. o. I. 419. l.) stb. A „magnificus“ címre l. *Schiller Bódog* : i. m. 275—277. ll.

² 1503. november 21. (U. o. I. 392., 398. ll.) ; 1503. december 16. (U. o. I. 401. l.) ; 1504. április 26. (U. o. I. 414. l.) ; 1504. június 19. (U. o. I. 424., 426. ll.) ; 1504. szeptember 29. (U. o. I. 436. l.) ; 1505. november 12. (U. o. I. 464. l.) ; 1506. november 16. (U. o. I. 504. l.) ; 1507. május 4. (U. o. I. 520. l.) stb.

³ *Ortvay Tivadar* : Pozsony város története. III. k. (Pozsony, 1894.) 174. és 193. ll.

⁴ A Lévai Cseh-család leszármazási tábláját l. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 129. l.

⁵ 1492. január 13-i oklevélből következtetve. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 213—214., 214—215. ll.

⁶ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 309. l. a leszármazási tábla.

⁷ 1498. januárius 22. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 309—313. ll.

⁸ Az 1501. december 7-én kelt oklevélben olvasható „ex generosa quondam domina Barbara, olim consorte sua“ kifejezés bizonyossága szerint. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 381. l.

⁹ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 286—288. ll.

ségért,¹ de mikor 1505-ben, gyermekkorban elhalt,² a per továbbvitele Margit nevű leánytestvérére hárult.

Margit, akit a Perényi Imre nádor által 1507 szeptember 9-én kiállított, úgynevezett „időlátott levél” tizenegy évesnek ítélte³ s akinek e szerint 1496 körül kellett születnie, az anyai örökségért folytatott pert,⁴ mely a Podmaniczky János és Lévai Cseh Zsigmond közt 1507. június 7-én kötött egyezmény értelmében⁵ egyideig szünetelt, 1511-ben nádori ítélettel megnyerte s ezzel hatalmas vagyonnak lett a tulajdonosa.⁶ 1513 körül Szokoly Jánosnak lett a felesége,⁷ aki unokája volt Szokoly Péter macsói bánnak és fia Szokoly Albert belgrádi bánnak.⁸ Anyai és 1514 után atyai öröksége rendkívül nagy vagyont jelentett.⁹ 1531 előtt halt el.¹⁰

Podmaniczky János több évi özvegyiség után 1510-ben *másodszor nősült*, feleségül vevén (1510. januárius 15 és április 15 közt)¹¹ *Csáky Mihály* és *Rozgonyi Anna* leányát¹² *Margitot*. A házasságkötés után, talán az esetleg születendő gyermekek békés birtoklásának biztosítása végett, Podmaniczky János és fiútestvérei 1510. június 3-án *újból felosztották*, az általuk felkért döntőbírák tanácsára hallgatva, az egész Podmaniczky-vagyont. Podmaniczky Mihály és István a morvaországi birtokokat, nemkülönben Bán városát a tartozékokkal együtt idáig osztatlanul bírták; Podmaniczky Mihály azonban igényt emelt a besztercei uradalomból való részesedésre is, arra hivatkozva, hogy 1490-ben István-nal együtt bejelentette tiltakozását a Podmaniczky

¹ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 429—434., 439—440. ll.

² 1505. október 25-i oklevél szerint. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 462. l.

³ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 528—529. ll.

⁴ L. pl. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 462—464., 467—468., 489—492., 508—510., 511—512., 523. stb. ll.

⁵ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 523—524. ll.

⁶ 1511. november 11. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 49—59. ll.

⁷ L. erre az 1513. április 29-i oklevelet. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 88. l.

⁸ *Nagy Iudn*: Magyarország családjai. X. 787—788. ll. és *Budai Ferenc*: Polgári Lexikona. (Pest, 1866.) 255. l.

⁹ V. ö. az 1543. április 29-i oklevél adataival. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 88—89. ll.

¹⁰ Podmaniczky-Oklevéltár. II. 436. l.

¹¹ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 586. l. jegyzet.

¹² Turul, 1891. (IX.) 36. l.

János és az ő édesanyjuk közt létesült osztozkodás ellen.¹ A felkért döntőbírák azonban azt vitatták, hogy akkori tiltakozásuknak semmiféle gyakorlati jelentősége nincs és az akkori egyesség érvényességét nem lehet megtámadni; így tehát a jelen alkalommal legfeljebb csak a Mihály és István közt teendő osztozásról lehet szó. Fel is osztották a reájuk eső részt olyanformán, hogy Mihály kapta Brumovot és Szlavicsint, István pedig Bánt a tartozékokkal. Beszterce továbbra is Podmaniczky János kezén maradt. Ugyanekkor azonban abban is megállapodtak, hogy ha István az idők folyamán püspökséget vagy más nagyobb javadalmazású egyházi méltóságot fog kapni, akkor köteles lesz Bán városáról Podmaniczky János, illetőleg utódai javára lemondani, ennek fejében viszont Podmaniczky János minden évben 100 forintot köteles fizetni Podmaniczky Mihálynak. Ha az egyességet megkötő felek valamelyike utódok nélkül halna el, akkor az elhalt félnek Brumovban, Szlavicsinban, Bánban és Besztercében lévő birtokrészei — néhány, kegyeletes rendeltetésű birtok, továbbá a leánynegyed kivételével — az életben maradt testvérré száll, bizonyos feltételek mellett.²

Ezt az osztozkodást 1511. október 29-én a Podmaniczky-testvérek *hatályon kívül helyezték* és abban állapodtak meg egymás között, hogy a családi vagyont a jövőben közösen kezelik, egymással nem perlekednek és amennyiben bárki közülök megszegné a most kötött egyességet, vagy azon változtatásokat akarna keresztülvinni, az illetőt 5 ezer aranyforint bírság terhelje.³ Ennek a közös birtoklásra irányuló egyességnek a hátterét nem ismerjük. Mindegyik Podmaniczky nagy vagyonszerző volt, perlekedéstől sem vonakodtak, soha egyikük sem volt hajlandó áldozatot hozni a másik kedvéért s idáig is féltékenyen ragaszkodtak mindahhoz, amit szereztek vagy örököltek. Az egyesseg létrejöttében minden valószínűség szerint döntő szerepe volt annak a körülménynek, hogy Podmaniczky János, aki már lemondott arról, hogy fiúutódai legyenek és kezdett már beletörődni abba is, hogy a leányát meg-

¹ 1490. januárius 5. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 209. l.

² 1510. június 3. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 587—594. ll.

³ Podmaniczky-Oklevéltár. II. 46—48. ll.

illető birtokrészek kivételével az egész Podmaniczky-vagyon Podmaniczky Mihályra és utódaira száll, békét és nyugalmat óhajtott s mindezt hajlandó volt áldozatokat is hozni.

Megváltozott azonban a helyzet akkor, amikor 1513 végén, vagy 1514 legelején fia született s Margit asszony gyermekágyban elhalt. Az újszülött fiú: *Ferenc Ádám*, dajkakézre került¹ s dajka nevelte továbbra is, mert féltestvére Margit közben már férjhez ment. Az új helyzetben bizonyára Podmaniczky János sem ragaszkodott az 1511 október 29-i egyességhez és attól fia érdekében késéskívül szabadulni is igyekezett. 1514. szeptember 27-e és november 11-e közt azonban ő is elhalt,² miután sógorát Buzlay Mózes főudvarmestert³ felkérte fia gyámjául és a fiát jog szerint megillető vagyon gondnokául.⁴

Ferenc Ádám, akit azonban inkább *Ferenc* néven emlegetnek az oklevelek, 1531 előtt elhalt.⁵ Közéleti szereplésre, vagy másirányú tevékenységre tehát sem alkalma, sem ideje nem volt. Neve 1520-tól fogva⁶ elég sűrűn előfordul ugyan a peresiratokban, azonban mindig gyámjaival: először Buzlay Mózzsal, utóbb pedig Podmaniczky Mihálylyal⁷ együtt, akik a kiskorú Ferenc nevében és érdekében pereskedtek. Vele kihalt Podmaniczky János ágazata.

¹ 1514. januárius 15. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 92—94. ll. A Podmaniczky-Oklevéltár. II. 203. jegyzetben különbséget tettem Podmaniczky Jánosnak Ádám Ferenc nevű fia és a most született fiú között. Ez a megkülönböztetés azonban téves, tévedtek azok az oklevelek is, melyek Podmaniczky János fiáról („nomine liberorum magnifici condam domini Joannis Podmaniczky“. II. 202—203. ll.; l. azonfelül 1525: II. 329., 330. ll.) szóltak. Az oklevelek kiállítóit a kettős név vezette félre. Ferenc Ádámot később inkább csak Ferenc néven említik. (V. ö. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 333. jegyzet.)

² Podmaniczky-Oklevéltár. II. 109. l. jegyzet.

³ Podmaniczky-Oklevéltár. II. 170. l. jegyzet.

⁴ V. ö. Buzlay Mózes 1517. évi végrendeletével. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 172—173. és II. 179. ll.

⁵ Podmaniczky-Oklevéltár. II. 445. l.

⁶ 1520: Podmaniczky-Oklevéltár. II. 268. l. 1522: U. o. II. 276., 280. l. 1525: U. o. II. 329., 333., 335., 339., 362. ll. 1526: II. 375., 376—377., 378., 379., 381. ll. 1527: 386., 395. ll. 1528: II. 404., 409., 418. ll. 1529: II. 421., 422., 428. ll.

⁷ Pl. 1525. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 335. l.

VI.

Podmaniczky László és második házasságából származó fiai: László, Mihály és István. 1490. januárius 5-i tiltakozásuk. Mihály a királyi udvarban. Összeütközése Sárközy Alberttel és ebből támadt pere. Az 1510. június 3-i családi egyesség. Tarkő vára és Tárca kastély birtokában. A bolesói birtokviszály. A báni birtok elzálogosítása. Közéleti pályája. Családi viszonyai.

Podmaniczky László második felesége Güthi Országh Ilona volt, akit 1478 előtt vett feleségül. Ebből a második házasságból négy gyermek származott: Mihály, István, László és Margit. Ez utóbbi mesztgynyői Szerecsen Györgynek lett a felesége.¹

Az itt említett László az 1485-i végrendelet értelmében Mihály és István fitestvéreivel együtt és egyforma jogon osztozkodott a morvaországi várakon.² Minthogy azonban abban az egyességben, amelyet Podmaniczky János és Podmaniczky László özvegye Országh Ilona a Podmaniczky-vagyon felosztására vonatkozólag kötöttek, mely egyesség 1490 januárius 5-én királyi megerősítést nyert,³ a kis Podmaniczky László neve nem fordul elő, kétségtelennek kell tartanunk, hogy az utóbbi 1485—1490 közt elhalt. Mesztgynyői Szerecsen Györgyné Podmaniczky Margit 1501 május és 1503 november közt halt el.⁴

¹ L. erre vonatkozólag a Podmaniczky-Oklevéltár. I. k. XLVI—XLVII. ll.

² Podmaniczky-Oklevéltár. I. 185. l.

³ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 205—208. ll.

⁴ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 388. l. V. ö. U. o. I. k. 306—309., 372—373. ll.

A második házasságból származó gyermekek, így különösen *Mihály* és *István*, 1480 óta szerepelnek az oklevelekben. Kiskorúak lévén, hosszú időn keresztül atyjok természetes gyámsága alatt állottak s csak azokban a peres ügyekben említettnek, melyekben valamilyen jogcímen ők is érdekelve voltak. Ilyennek tekinthető az 1480. március 24-i oklevél, melyben Podmaniczky László a maga és fiai nevében elismeri, hogy Ardóháti Miklós megfizette neki azt a hitbért és jegyajándékot, mely őt néhai *Márta* nevű testvére után, aki Ardóháti Franknak volt a felesége, jogszerint megillette.¹ Vagy az az oklevél (1480. szept. 26), melyben Podmaniczky László és fiai tiltakoztak Ludányi Tamás özvegyének, Veronika asszonynak *Bán város* birtokába való beiktattatása ellen.² Ide számítható az 1481-i adománylevél is, melynek értelmében Podmaniczky László és fiai együttesen kapták királyi adományban a *Drienove* és *Hlinik* birtokokban rejlő királyi jogot.³ Még akkor is atyjok gyámsága alá tartozó kiskorúak voltak, amikor Podmaniczky László 1485-ben a nyitrai káptalan kiküldöttjei előtt végrendelkezett. A *végrendelet* értelmében a morvaországi Brumov és Szlavicsin várak, továbbá Bán város tartozékaikkal együtt feleségét Ország Ilonát, azután Mihály, István és László nevű fiait illették; maga a besztercei váruradalom a legidősebb fiúnak, az első házasságából származó Jánosnak lett kizárólagos tulajdona.⁴ Atyjuk szerezte meg 1488-ban a maga és fiai számára a nyitramegyei *Renyek* és *Libocha* nevű helységek egyes részeit is királyi adományképpen, bár a beiktatásnak ellentmondottak.⁵

Midőn 1489. május 4-én Kishelvényi Imre elismerte a nyitrai káptalan előtt, hogy Podmaniczky János, Mihály és István teljesen kielégítették őt egy Podma-

¹ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 136—137. ll.

² Podmaniczky-Oklevéltár. I. 141—144. ll. 1486 : U. o. I. 193. l.

³ 1481. október 1. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 152—155. ll. Erre az ügyre vonatkoznak a következő adatok : 1482 : I. 155—156., 164—166., 167—169. ll. 1483 : I. 170—172. ll. 1492 : I. 227—234., 241—242., 243—244. ll.

⁴ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 184—186. ll.

⁵ 1488. augusztus 4. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 194—197. ll.

niczky- atyafiságon alapuló hitbér és jegyajándék kifizetése által,¹ Podmaniczky László már nem élt. Ennek következtében ez az oklevél tekinthető a Podmaniczky fiúk *első önálló* ténykedésének, bár Podmaniczky Mihály és István egyik későbbi nyilatkozata szerint, még mindig kiskorúak voltak és így érvényes jogügyletek kötésére nem voltak feljogosítva.² A féltestvérek kiskorúsága lehetett az oka annak, hogy Podmaniczky János atyja halála után saját felelősségére és testvéreitől függetlenül intézkedett a sürgősebb természetű peres ügyekben, mint pl. 1489. július 5-én, amikor Ludányi Tamás özvegyével egyességre lépett a *Bán város* birtoka miatt hosszú idő óta folyó perben;³ vagy amikor 1489 végén mostohaanyjával megállapodott a *Podmaniczky-vagyon felosztása* tekintetében.⁴

Az a körülmény, hogy Podmaniczky János újabban önállóan járt el olyan ügyekben is, melyek a család többi tagjait is érdekelték és az a hír, mely szerint a családi vagyon felosztására vonatkozólag az ő tudtuk és hozzájárulásuk nélkül készült édesanyjukkal egyességet kötni, arra készítette a magukat sértve érzett Mihályt és Istvánt, hogy 1490. januárius 5-én személyesen tiltakozzanak Báthory István országbíró előtt mindenféle egyességekötés ellen, mert az ilyeneket jogaik nyilvánvaló megsértésének tekintik.⁵ E tiltakozásnak a tiltakozók kiskorúsága miatt nem volt ugyan jogi jelentősége, de azért annyi mégis megállapíthatónak látszik, hogy egyrészt a féltestvérek közt lévő viszony ettől az időtől fogva megromlott, másrészt pedig Podmaniczky János is körültekintőbb lett minden olyan birtok- vagy peres ügyben, mely féltestvéreivel is kapcsolatban állt. Ez volt az oka annak, hogy 1492-ben, a köz-

¹ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 197—198. II.

² „Tuncque ipse Michael et Stephanus adtunc ad aliquam divisionem faciendam iuxta huius regni Hungarie consuetudinem propter eorum iuvenilem etatem omnino inhabiles et impotentes fuissent“ etc. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 590. I.

³ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 200—202., 202—203., 203—204. II.

⁴ Mátyás király megerősítése 1490. januárius 5. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 205—208. II.

⁵ 1490. januárius 5. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 209. I.

ben — úgy látszik — nagykorúvá lett Podmaniczky Mihályval együtt jelent meg Báthory István országhírő előtt s ez alkalommal mind a ketten olyan egyességre léptek a szintén jelenlévő Dobozi Dánfy Andrással, melynek értelmében kétszáz forintért visszabocsátották neki az *ugróci vár*hoz tartozó *Podluzsán* és *Nastic* nevű zálogbirtokokat.¹ Podmaniczky Jánosnak testvéreiről való gondoskodását mutatja, hogy amikor 1484-ben királyi adományt eszközölt ki a trencsénmegyei *Horovec*, *Szucsinafalva* és *Lehotka* nevű birtokokra, az adományt féltestvéreire is kiterjesztette.² Igaz ugyan, hogy a királyi adománynak egyelőre csak elvi jelentősége volt, mert a beiktatást meggátolták,³ de viszont nem volt kétségbevonható Podmaniczky Jánosnak ebben az ügyben a féltestvérei iránt tanúsított előzékenysége sem.

Podmaniczky Mihály és István azt a kedvező körülményt, hogy bátyjuk a királyi udvarban befolyáshoz jutott és II. Ulászló kedvelt hívei közé tartozott, a maguk számára is megkísérelték gyümölcsöztetni. Törekvésük eredményes volt, mert pl. 1496-ban nádori rendelettel beiktatták őket az *ugróci vár*hoz tartozó *Feketeerdő* és más erdők birtokába,⁴ mely erdőségek a Dobozi Dánfy Andrással 1492. november 25-én kötött egyesség erejénél fogva őket illették. Ebben a nádori rendeletben csak az a feltűnő, hogy nem említi meg Podmaniczky Jánost, aki pedig az 1492. november 25-i egyesség értelmében birtokostársa volt Mihálynak. Eppen ezért fel kell tételeznünk, hogy közben a féltestvérek közt különböző megállapodások jöttek létre, melyek egyike arra vonatkozhatott, hogy az *ugróci erdőségek* Mihály és István osztatlan birtokai maradjanak, amivel szemben Podmaniczky János javára másutt mondanak le igényeikről. Ilyesféle egyesség alapján szerezte meg Podmaniczky János 1496-ban *Drienovét*,⁵

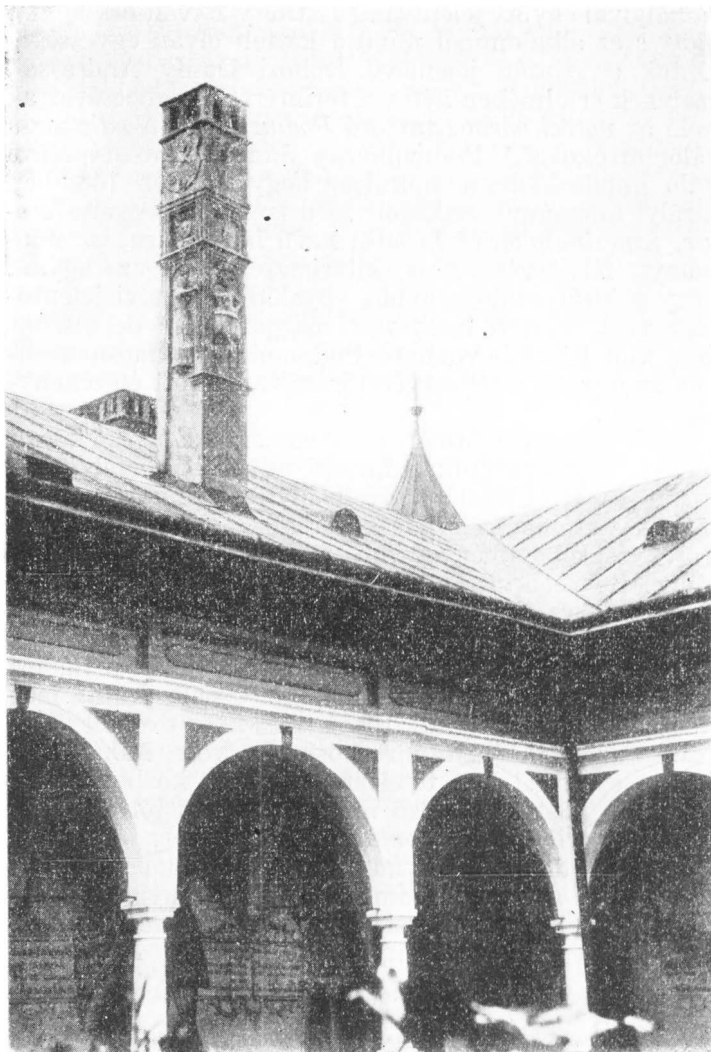
¹ 1492. november 25. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 235—238. ll.

² 1494. szeptember 16. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 250. l.

³ 1494. szeptember 19. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 251—253. ll.

⁴ 1497. március 27. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 269—271. ll.

⁵ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 274—277. ll.

A nagybicsei nagy kastély egyetlen, megmaradt eredeti
kéménye a XVII. századból.

(Fényképfelvétel.)

pedig ennek birtokáért 1481 óta közösen pereskedtek, továbbá nádori rendelettel *Szucsinafalvát, Horovecet és Lehotkát*,¹ pedig ezeknek 1494 óta féltestvéreivel együtt volt a tulajdonosa.

Míg Podmaniczky Lászlóné Ország Ilona élt, a család ez ágának főleg a báni uradalom kikerekítésére volt gondja. 1497-ben meg is szerezték a Bántól északra fekvő *Pruz* nevű birtoknak felét;² a birtok másik felét Podmaniczky László még 1481. augusztus 10-én feleségének ajándékozta a nyitrai káptalan előtt Bán városával és e várostól dk. eső Brezolup nevű helységgel együtt.³ Ez utóbbi birtokokat az özvegy 1499-ben „legkedvesebb fiának“, az akkor már egyházi pályán lévő Istvánnak ajándékozta,⁴ a Bánhoz tartozó többi birtok azonban továbbra is osztatlan családi birtok maradt, melynek ügyeivel közösen is foglalkoztak.⁵ Minthogy azonban az özvegy úgy érezte, hogy az István fiának adott ajándékért Mihály fiát és unokáját Szerecsen Annát is kárpótolni kellene, átengedte ez utóbbiaknak a *Solymos várára* vonatkozó anyagi igényeit. A várat ugyanis 1462-ben Lippával együtt Giskra János kapta; a vár utóbb alsólindvai Bánffy Miklós birtokába került királyi adományképpen,⁶ de Ország Ilona szerint Bánffy nem volt hajlandó neki, akinek első férje tudvalevőleg Giskra János volt, megtéríteni a solymosi vár után őt megillető jegyajándékot és hitbért, ami pedig nagy értéket képviselt. Amikor tehát az özvegy arról értesült, hogy Bánffy Miklós 1503 folyamán elhalt, azonnal pert indított fia János ellen, akinek ügyében II. Ulászló akként ítelt, hogy a még kiskorú Bánffy János három év múlva huszonötödmagával esküt tenni

¹ 1496. június 3. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 279—286., 289—290. ll.

² 1497. május 23. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 306—309. ll. 1500 : U. o. I. 342—343. ll. 1501 : U. o. I. 379—380. ll.

³ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 150—151. ll.

⁴ 1499. szeptember 1. U. o. I. 337—338. ll.

⁵ Ilyen ügy volt a podluzsányi hetivásár kérdése 1499 : Podmaniczky-Oklevéltár. I. 338—339. ll. 1500 : I. 344., 350—353. ll.; a podluzsányi erdők kivágása. I. 371—372. ll.; a bánvárosi vámszedés kérdése 1501. U. o. I. 377—379. ll.

⁶ V. ö. Márki Sándor : Arad vármegye és Arad sz. kir. város tört. I. (Arad, 1892.) 114—115. ll.

köteles a kapornoki konvent előtt arra, hogy úgy ő, mint atyja teljesen ártatlanul kerültek bele ebbe a perbe.¹ A pert utóbb Podmaniczky Mihály átvette s ámbár Bánffy János 1505. október 23-án huszonötödmagával letette a kívánt esküt,² a per még hosszú időn át tovább folyt.³

Podmaniczky Mihály időközben *királyi udvarnok* (aulicus) lett; gyakran megfordult tehát a királyi udvarban és a király kíséretének lett egyik tagja.⁴ Egyik budai időzése alkalmával, 1504. aug. 16-a körül történt, hogy *nádasdi Sárközy Albert* nemes ember korompai Nehéz Péter özvegyének, Zsófia asszonynak peres ügyeiben Budán járván, Takács Pálnak a Duna mellett fekvő házában szállott meg. Podmaniczky Mihály innen egy fiatalember által azzal az ürüggyel hívatta ki, hogy mesztegnői Szerecsen Lajos kíván vele találkozni. Mikor Sárközy a hívásnak engedve kijött a Duna partjára, Podmaniczky Mihály emberei lefogták, gazdájuk elé hurcolták, ahol hajánál fogva a földre rángatták. Podmaniczky Mihály azután bottal, három szolgálja pedig vasvesszővel véresre verte. Mint-hogy Sárközy e miatt a személyes sérelem miatt panaszszal fordult a királyhoz, II. Ulászló elrendelte a vizsgálatot.⁵ A nyitrai káptalan Podmaniczky Mihályt a vett királyi parancs értelmében megidézte. Sárközy mester 1506 eleje óta már Szentgyörgyi Péter gróf országbíró és erdélyi vajda titkára⁶ lévén, módjában állott a rajta elkövetett személyes sérelem megtorlását szorgalmazni; így a per folytatását nem lehetett meggátolni. Podmaniczky Mihály azonban nem akart tudomást venni az idézőparancsokról, miértis a király,

¹ 1503. november 10. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 388—389. ll.

² Podmaniczky-Oklevéltár. I. 459—460., 461—462. ll.

³ 1506: Podmaniczky-Oklevéltár. I. 483—484., 484—485., 501—502., 502—503. ll.

⁴ Az udvarnokokra I. Csánki *Dezso*: I. Mátyás király udva a. Századok, 1883. 536. l.

⁵ 1504. november 21. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 442—444. ll. Erről az esetről *Fógel József* is megemlékezik: II. Ulászló udvartartása. 62. l. Azonfelül I. *Sárközy Imre*: A nádasdi Sárközy-család. Turul, 1906. 28. l.

⁶ *Sárközy Imre*: i. tan. Turul, 1906. 29. l.

mint egy súlyos természetű hatalmaskodási ügy fő-tényezőjét, jószágvesztésre ítélte és birtokait egy bizottság által le is foglaltatta.¹ Az ítélet végrehajtására — a jelek szerint — nem került sor,² de maga az ítélet azt igazolja, hogy a törvénynek abban az időben még egy hatalmas család egyik tagjával szemben is érvényt tudtak szerezni.

Ennek a hatalmaskodási ügynek oka elsősorban abban a perben keresendő, mely a Podmaniczky-család és korompai Nehéz Péterné közt már hosszú évek óta folyt, s amelyben Sárközy védte az özvegy érdekeit. Nem lehetetlen azonban az sem, hogy Podmaniczky Mihálynak személyes okai is voltak. Sárközy mester ugyanis Trencsén megyében is birtokos volt; birtoka volt a Domanis szomszédságában lévő Vaszkán és a Bellustól keletre fekvő Szlopnán.³ Mindkét hely Podmaniczky-érdekeltségbe eső területen feküdt; Vaszka egy része a besztercei vár tartozékai közé tartozott és így megvolt a lehetőség a személyes ellentétek kifejlődésére és az összeütközésre.

Kétségtelen, hogy azoknak az egyezkedéseknek, melyek a Podmaniczky-vagyon felosztására vonatkozólag folytak a testvérek között, s az 1510. június 3-án megkötött *eggyességben* végződtek, főmozgatója Podmaniczky Mihály volt. Az egyezkedési tárgyalások során nem is titkolta, hogy István testvérével nem kíván osztozkodni, ellenben részt követel mindkettőjüknek Podmaniczky János örökségéből és szerzeményeiből. Az osztozkodás azonban a felkért döntőbírák közbelépése és felvilágosításai után mégis úgy alakult, hogy a morvaországi két vár Podmaniczky Mihálynak, a

¹ 1506. október 23. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 493—499. ll. Talán ezzel az ügygel függ össze az a kelet nélkül ráánkmaradt oklevél a jászói formuláskönyvben, amelyben a király arról biztosítja Podmaniczky Mihályt, hogy ha akar, szabadon jöhet a királyi udvarba. (Iványi Béla egyetemi tanár közlése.)

² A Perényi Imre nádor előtt 1507. május 4-én kötött egyesség alkalmával, melyben Klucsove és Böleso birtokokra vonatkozólag megegyeztek Kaszai Györggyel, jelen volt a három Podmaniczky-testvér is. (Podmaniczky-Oklevéltár I. 520—522. ll.) Ezt az egyességet II. Ulás 16 király is megerősítette. (Podmaniczky-Oklevéltár. I. 526—528. ll.)

³ Sárközy Imre: id. tan. Turul, 1906. 30. l.

báni birtok Podmaniczky Istvánnak, a beszerzei uradalom pedig Podmaniczky Jánosnak jutott. Abban is megegyeztek, hogy az esetben, ha István püspökséget vagy nagyobb egyházi javadalmat kap, akkor lemond Podmaniczky János javára a báni birtokról. Podmaniczky János és utódai viszont mindaddig, amíg Bán birtokában vannak, évenként Szent Mihály napján 100 forintot fizetnek Mihálynak és utódainak a báni jövedelmekből. Ha János elmulasztaná megfizetni ezt az összeget, akkor 200 forintot, s ha ezt sem fizetné meg, akkor 400 forintot köteles fizetni; azonkívül meg kell osztania a báni és a szlavicsini uradalmakat is olyanformán, hogy Bán egészen Jánosnak, illetőleg utódainak, Szlavicsin pedig egészen Mihálynak és utódainak jusson. Bármelyik fél ágazatának kihaltával az életben maradt ág öröklí a kihalt ág egész vagyonát, néhány kegyeletes rendeltetésű helység kivételével.¹

Ez az osztozkodás tehát alig változtatott valamit az eddigi állapotokon. Minthogy azonban a birtokfelosztás most már közös megegyezéssel jött létre, nem lehetett többé egyéni sérelmek vagy panaszok forrása, bár nem tagadható, hogy az új felosztás egészben véve Podmaniczky Jánosnak kedvezett.² Mihály ez alkalommal kétségkívül áldozatokat hozott a béke kedvéért. János ezt el is ismerte és azzal akarta viszonozni, hogy segítségére volt birtokadományok kieszközlésében. Így jutott 1511. januárius elsején a *sárosmegyei Tarkó vára* és *Tárca kastély* birtokába, közösen nagy-lucei Dóczy Ferenc királyi kamarással együtt.³ Lehet,

¹ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 587—594. II.

² Az oklevélben homályos pont a morvaországi várbirtokok kérdése. Az oklevélben ugyanis azt olvassuk, hogy azok Podmaniczky Mihálynak jutottak; azonban az oklevél szövege szerint abban állapodtak meg, hogy amennyiben Podmaniczky János nem fizetné meg a Bánért járó évi összeget, akkor meg kell osztania a szlavicsini és báni uradalmat. Ebből arra lehet következtetni, hogy az oklevél szövegezése hézagos, kimaradt belőle az, hogy Podmaniczky Istvánnak jutott nemcsak a báni uradalom, hanem a szlavicsini uradalom is, vagy legalább is ennek egy része.

³ Podmaniczky-Oklevéltár. II. 12—16. II. Ez az uradalom 1512-ben Szatmári György kezébe került zálogbirtokként. (Tóth Szabó Pál: Szatmári György prímás. Budapest, 1906. 130. l.)

hogy Podmaniczky Mihály csak átmenetileg volt tulajdonosa ennek a különben jelentékeny várbirtoknak, s az is lehet, hogy a gyakorlatban sok hasznát nem is vette ennek a birtokadománynak, már csak a nagy távolság miatt sem, de a királyi kegynek megnyilvánulása mégis arra mutat, hogy Podmaniczky Mihály közéleti pályája emelkedőben volt, érdemesnek tartották vele foglalkozni. A Podmaniczkyak közt 1511. október 29-én létrejött és már ismertetett családi megállapodásból¹ is arra kell következtetni, hogy a testvérek közt — főleg a korkülönbségből származó ellentétek — szűnőben voltak, közelebb jutottak egymáshoz, mert felismerték a családi összetartásban rejlő nagy erőtenyezőt. A család befolyásának és társadalmi súlyának emelkedése tulajdonképpen ettől az évtől kezdődik.

Amikor 1513 elején bizonyossá vált, hogy Podmaniczky István elnyeri a nyitrai püspökséget, Podmaniczky Mihály és János azonnal megegyeztek abban, hogy Podmaniczky Mihály az 1510. június 3-án kötött egység értelmében *Bán város fejében* neki járó évi 100 forintot 1000 forintért megváltja, de oly feltétellel, hogy amennyiben János fiúutód nélkül hal el, akkor a báni uradalom Podmaniczky Mihályra száll, aki János esetleges özvegyének és leányának 500 forintot fizet érte.² Az 1511. október 29-i egység tényleges fennállását pedig az a nyilatkozat tanúsítja, amelyben Podmaniczky Jánosnak *Margit* nevű leánya, férjhezmenetele alkalmából, atyját, továbbá mindkét nagybátyját a Beszterce, Bán, Brumov és Szlavicsin várak, illetve kastélyok után járó hitbér és jegyajándék, valamint leánynegyed megfizetéséről nyugtatja.³ Ez a nyilatkozat volt egyébként az utolsó nyoma a három fitestvér közt újabban állandósult egyetértésnek, mert Podmaniczky János — mint láttuk — 1514 őszén elhalt.

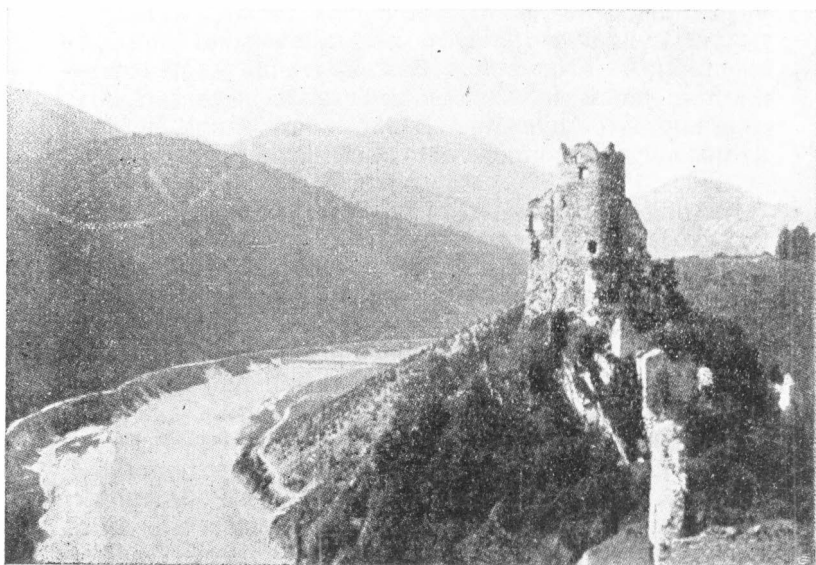
Podmaniczky János halála után Podmaniczky Mihály lett a család feje. Ő lett a már többször említett 1511. október 29-i egyezmény értelmében a családi vagyon kezelője, bár Podmaniczky János rendelkezése követ-

¹ Podmaniczky-Oklevéltár. II. 46—48. II.

² Podmaniczky-Oklevéltár. II. 79—80. II.

³ 1513. április 29. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 88—89. II.

keztében a kiskorú fiának, Ferenc Ádámnak jutott örökség gondozása Buzlay Mózes udvarmesterre hárult. Podmaniczky Mihályra szállottak a János által folytatott peres ügyek is,¹ még azok is, melyekben a perek tárgya kizárólag Podmaniczky János fiát érdekelte.² A pereknek különben sem volt szűkében. Szélsőségekre hajló természete sokszor ragadta olyan utakra, melyek csak perekben végződhettek. Ilyen volt 1518 táján a

Óvár romjai.
(Fényképfelvétel.)

bolesói birtok kérdése. Bohuniczky János bolesói birtok-résztére ugyanis, bár az bizonyos idő óta Rozson Kelemen és László, továbbá Szlavnicai Sándor Márton kezén volt, mint zálogbirtok, Podmaniczky Mihály is igényt emelt. Ki is eszközölte azt a királyi rendeletet,

¹ Pl. 1516 : Podmaniczky-Oklevéltár. II. 105—113., 114—121., 123—124. ll., 142—143., 143—148. ll. 1517 : II. 154—156., 157—159., 165—167. ll. stb. 1519 : II. 236—239. ll.

² Pl. 1516 : Podmaniczky-Oklevéltár. II. 125—127. ll.

melynek értelmében Podmaniczky Mihály a kérdéses zálogbirtokot átvehette.¹ Minthogy azonban a zálogbirtok eddigi tulajdonosai nem voltak hajlandók a birtokot átengedni az új tulajdonosnak, s mivel Podmaniczky azt mégis birtokba vette, az ügyben legközvetlenebbül érdekelt Rozson-testvérek és pedig Rozson Kelemen kaszai várnagy és fiai, továbbá Rozson László, Péter és Benedek, Kelemennek a testverei és más családtagok, azonfelül számos nemes és környékbeli jobbágysándor Mártonnal együtt, 1518. március 28-án körül fegyveres erővel támadtak Bolesóra, Podmaniczky Mihály ottani kúriáját valósággal ostrom alá fogták, s ha emberei a kúria falai mögött ellen nem állottak volna, valamennyien nyomorultul ott veszttek volna. A király e miatt a hatalmaskodási ügy miatt maga elé idéztette a Podmaniczky Mihály által névleg megnevezett személyeket, hogy feleljenek az ellenök emelt vádakra.²

Podmaniczky Mihály azonban nem jelentette a királynak, hogy a Rozsonok által elkövetett hatalmaskodás után közvetlenül, vagyis március 28-án körül, a hatalmaskodás megtorlásaként ő és beszercei várnagya, továbbá néhány szomszédos birtokosnemes és nagyszámú jobbágys mintegy ötszázan, leginkább morvák, megtámadták Bolesót, ahol a Rozsonoknak részbirtokuk volt, sőt ahol erődszerű fatornyot is emeltek a magok védelmére s ezt a tornyot az odavitt ostromló eszközökkel ostrom alá fogták, bevették és lerombolták, a szekrényeket és ládákat szétdúlták s az értékesebb holmikat magukkal vitték. E miatt Rozson Kelemen és társai is siettek panaszt emelni a király előtt, aki most már ebben az ügyben is elrendelte a vizsgálat megindítását.³ Ez a kettős per sokáig elhúzódott. Közben Podmaniczky Mihály beszercei várnagya (1518. szeptember 11.) fegyveresen támadt Bolesóra és ott erőszakoskodott; néhány hónappal később (1518. december 23.) pedig maga Podmaniczky Mihály rontott

¹ 1518. február 20. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 181—183. ll.

² A nyitrai káptalan jelentése 1518. június 22. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 189—194. ll.

³ 1518. június 14. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 195—200. ll.

fegyveresektől kísérve Rozson Kelemen bolesói kúriájára s bár az ottaniak ellenállása miatt azt nem tudták lerombolni, Rozson Kelemen jobbágynak marhái mégis elhajtották.¹ Ezzel szemben Podmaniczky Mihály arra hivatkozhatott, hogy 1518. december hó 25-én Rozson Kelemen és Elek szkalkai apát emberei megtámadták az ő nem-nemes familiárisait Bolesóban és félholtra verték őket;² mégis a király Podmaniczky Mihályt és társait arra ítélte, hogy a nyitrai káptalan előtt harmadmagukkal a tisztítóesküt letenni tartoznak abban, hogy ők az ellenök emelt vádakat tárgyában ártatlanok.³ Podmaniczky Mihály azonban nem tette le a kitűzött napon a tisztítóesküt,⁴ kétségkívül azzal az indokolással, hogy a hatalmaskodások ismertetett sorozatának megindítója nem ő, hanem a Rozson-testvérek voltak, akik és jobbágaik már 1515 folyamán garázdálkodtak a besztercei várhoz tartozó területeken, elpusztították a vetéseket, elhajtották a barmokat, úgyhogy ezzel Podmaniczky Mihálynak 500 forintnál több kárt okoztak.⁵

A per végét nem ismerjük. Abból azonban, hogy Podmaniczky Mihály és István 1519. október 19-én a turóci konvent előtt visszavonták régi tiltakozásukat a Rozson-testvéreknek Klobusiczky György klobusici birtokrészébe való beiktattatása ellen, sőt a tiltakozásból származó pereket is megszüntették kölcsönös egység útján,⁶ arra lehet következtetnünk, hogy közben a szembenálló felek a bolesói hatalmaskodási ügyben is megegyeztek egymással.

Alig simultak el a bolesói hatalmaskodási ügy hullámai, máris új bonyodalom támadt a Zsolnától keletre fekvő *Zavodje* helység birtoka miatt. *Zavodje* ugyanis királyi adományképpen Podmaniczky Mihálynak jutott, azonban Horváth Mihály sztreceseni vár-

¹ 1519. március 29. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 218—221. ll.

² 1519. március 31. U. o. II. 222—225. ll.

³ 1519. február 9. U. o. II. 213—217. ll.

⁴ A nyitrai káptalan jelentése 1519. április 6. U. o. II. 226. l.

⁵ 1519. augusztus 4. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 228—231. ll.

⁶ 1519. október 19. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 234—236. ll.

nagy, úrnőjének Kereky Gergely özvegyének, Magyar Benigna asszonynak parancsára, fegyveres erővel támadt Podmaniczky Mihálynak Zavodjében tartózkodó familiárisaira, akik csak futással menthették meg életüket s a helységet a sztreceseni vár számára elfoglalta. A király természetesen haladéktalanul vizsgálatot rendelt el a panasz tárgyában,¹ az özvegyet is megidéztette, aki azonban nem jelent meg.² A per további sorsát az adatok hiánya miatt nem ismerjük.

Feltűnő, hogy Podmaniczky Mihály 1524 folyamán a báni várkastélyt és tartozékait zálogba adta Tárczay János özvegyének, Zádorlaki Sára asszonynak. Ez az ügylet bizonyára kapcsolatban van az 1511. januárius elsején kelt királyi adománnyal, mely Podmaniczky Mihályt a sárosmegyei Tarkő várának és a tárcai várkastélynak birtokába juttatta, mint társbirtokost.³ A sárosmegyei birtoklásra vonatkozó adatokat nem ismerjük, de II. Lajos király 1524. december 21-én kelt beiktató parancsából arra lehet következtetni, hogy Podmaniczky Mihály kárpótolni akarta Tárczay Jánosét, aki különben anyósa volt, a tőle kapott anyagi szolgáltatásokért. Megemlíthetjük, hogy a báni beiktatásnak Podmaniczky István püspök ellentmondott,⁴ kétséggkívül azért, mert Podmaniczky Mihály nem volt tulajdonosa a báni birtoknak, mert hiszen az 1513. március 22-i családi egyezmény értelmében Podmaniczky János megváltotta Podmaniczky Mihálynak Bánra vonatkozó jogigényeit ezer forinttal és mert Podmaniczky Jánosnak Ferenc Ádám nevű fia ekkor még élt. II. Lajos király valóban úgy döntött az ellentmondásból támadt perben, hogy Podmaniczky Mihály nem volt feljogosítva a báni várkastélyt zálogba adni, mert annak tulajdonjoga Ferenc Ádámot illeti.⁵ A per hallatára a régi tulajdonosok, a Kaszai-

¹ Mindezekre l. a nyitrai káptalan 1520. április elseji jelentését. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 257. l.

² Podmaniczky-Oklevéltár. II. 267—269. ll.

³ L. erre a Podmaniczky-Oklevéltár. II. 12—16. ll.

⁴ 1524. december 31. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 306—309. ll.

⁵ 1525. február 12. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 328—333. ll.

család tagjai is életjelt adtak magukról és ők is bejelentették igényüket a per tárgyát képező Bán városára.¹

Az érvényben lévő családi egyezmények erejénél fogva a besztercei uradalom Podmaniczky János fiának, Ferenc Ádámnak kezén maradt. Podmaniczky Mihály az uradalommal csak gyámi minőségének keretei közt és természetesen felelősséggel rendelkezhetett. Podmaniczky Mihálynak azonban e korlátozások ellenére is gondja volt Besztercére, mely a családi hatalomnak és tekintélynek alapját képezte, ezért mindig készen állott a besztercei érdekek védelmére. 1522 májusában pontosan megállapíttatta a nyitrai káptalannal a *besztercei váruradalomnak Morvaország felé eső határait*, melyek idáig bizonytalanok voltak és ez alkalommal hivatalosan is megállapították, hogy Magyarország és Morvaország közt a Becsva folyó a határ.² A határ-megállapítást feltüntető *térképvázlat* a legrégibb magyar térképek közé tartozik.

De bizonytalanok voltak a besztercei váruradalomnak határai *Jablonova felé* is. Ebből a bizonytalanságból Podmaniczky Mihály és a Marsovszky-család egyes tagjai közt 1524-ben kölcsönös hatalmaskodások által megelőzött per származott, mely hosszú ideig folyt,³ de kimenetelét adatok hiányában nem tudjuk megállapítani.

Podmaniczky Mihály *közeleti pályája* azóta, hogy udvarnok lett,⁴ a királyi udvarral szoros kapcsolatban állott. 1517-ben *kamarásként* és egyúttal a *királyi gyalogtestőrség kapitányaként* említik;⁵ testőrkapitány-

¹ 1525. március 19. U. o. II. 359—361. ll.

² 1522. május 22. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 281—285. ll.

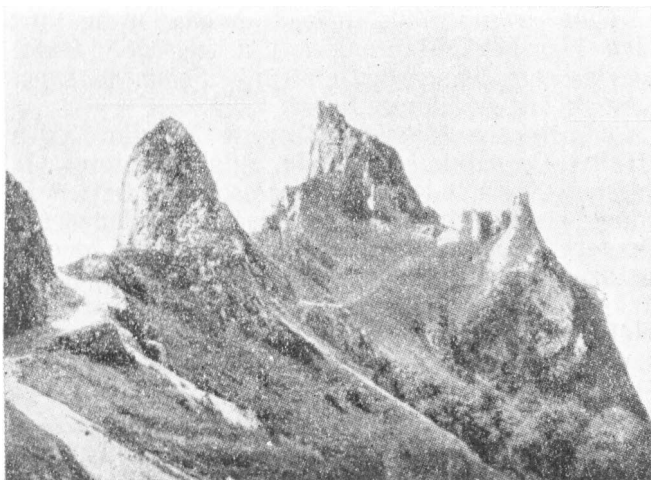
³ 1524 március 8. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 296—299. ll. 1525 : II. 309—320., 320—328., 339., 343—345., 345—349., 354—357., 358—359., 371—372. ll.

⁴ 1504. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 442—444. ll. Az 1518. évi 7. tc. kiküldte testvérével Istvánnal együtt a morva határok védelmére. *Budai F.* : III. 73. l. *Doby Á.* : i. m. 11—12. ll.

⁵ Podmaniczky-Oklevéltár. II. 168—169. ll. „Aulicorum nostrorum Hungarorum gravis armaturae capitaneus“, olvasuk 1526-ban. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 374. l. L. azonfelül *Fógel J.* : II. Lajos udvartartása. 60. l.

ként szerepelt a későbbi években is egészen haláláig.¹ A legtöbb esetben „magnificus” címmel illették, mint az ország báróinak egyikét.

Felesége Tótselymesi Tárczay Jánosnak leánya, *Katalin* volt,² kinek anyja az 1524. december 31-i oklevélben említett *Zádorlaki Sára*, a Bethlen-családnak volt a tagja.³ A Tárczay Katalinnal kötött házasságból

Oroszlánkő romjai.
(Fényképfelvétel.)

1522-ben a következő gyermekek éltek : *János*, *Ráfael*, *Burián*, *Ilona*, *Sára*, *Katalin* és *Magdolna*.⁴ 1525-ben

¹ 1519 : *Podmaniczky-Oklevéltár*. II. 222., 228. ll. 1520 : U. o. II. 269. l. 1522 : U. o. II. 281. l. 1525 : U. o. II. 368., 370. l. 1526 : U. o. II. 374. l.

² *Márki S.* : Arad vármegye etc. tört. I. 336. l. V. ö. *Podmaniczky-Oklevéltár*. II. 160. és 306. ll. *Majthényi György* 1640 körül kelt genealógiai feljegyzéseiben Tárczay Miklóst említi Katalin atyjául. *Tört. Társ.* 1897. 138. és 141. ll. *Nagy Iván* (XI. 45.) szerint Tárczay Katalin Tárczay Jánosnak és Bethlen Sárának a leánya. Ugyanígy *Turul*. 1897. (XV.) 50. és 53. ll.

³ L. a szépesi káptalannak 1549. április 23-i oklevelét. *Podmaniczky-Oklevéltár*. IV. 28. l.

⁴ *Iványi Béla* : *Trencsén megye regesztái*. Levéltári Közlemények. 1937. 237. l.

László nevű fia is említették,¹ ami arra mutat, hogy ez a *László* 1522 után született. 1529-ben azonban már nem szerepel a testvérek között,² amiből arra lehet következtetni, hogy közben elhalt. Szereplésének későbbi nyomaival nem is találkozunk többé. Podmaniczky Mihály legfiatalabb gyermeke *Anna*³ és *Saloména*⁴ volt.

A névleg felsorolt leányok közül *Sára* budetini Szunyogh Mózesnek lett a felesége,⁵ *Katalin* Elefánty Mihályhoz ment nőül,⁶ ennek halála után pedig Guzich Horváth Miklósnak lett a felesége.⁷ *Ilona* és *Magdolna* sorsa ismeretlen előttünk. *Saloména* Lipcsey Orbánnak lett a felesége.⁸

Podmaniczky Mihályné Tárcazy Katalin 1551-ben még élt.⁹ Podmaniczky Mihály, mint ismeretes, 1526 augusztus 29-én a mohácsi csatáson elesett.¹⁰ Hősi halálával elsimította ugyan gyarlóságait s talán az általa elkövetett igazságtalanságokat is jóvátette, egészben véve azonban életpályája nem volt kedvező hatással féktelenségekre hajló fiaira. Podmaniczky Jánosnak és Ráfaelnek élete — Burián elég korán elhalt — nem tartozik a magyar történelemnek okulásra alkalmas lapjai közé.

¹ Podmaniczky-Oklevéltár. II. 369—370. II. 1526 : II. 375., 378., 381., 384. II. 1527 : II. 387. l.

² 1529. december 20. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 429. l.

³ Nagy Iván szerint (IX. 336. l.) Anna zábláti Hrussóy Jánoshoz ment nőül. Ez a Hrussóy Jánosné Podmaniczky Anna 1551-ben is szerepel. Országos Levéltár Dipl. 17,368.

⁴ Podmaniczky-Oklevéltár. IV. 183. l.

⁵ Nagy Iván : IX. 339. l. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 437. l. Tört. Tár, 1897. 138., 141. II.

⁶ Podmaniczky-Oklevéltár. II. 437. l. Nagy Iván : IX. 339. l.

⁷ Rudnay Béla : A Zsámbokréthyak. (Budapest, 1908.) 30., 34., 90. II.

⁸ Podmaniczky-Oklevéltár. IV. 183. l.

⁹ Podmaniczky-Oklevéltár. IV. 450—51. II.

¹⁰ Egyháztört. Emlékek. II. 196. l. Tört. Tár, 1897. 138. l. Oláh Miklós levele Ursinus Veliuszhoz 1532. március 10-én. (Levelezése. Közzéteszi Polyi Arnold. Budapest, 1875. 208. l.) Jászay Pál : A magyar nemzet napjai a mohácsi vész után. I. (Pest, 1846.) 8. l. Budai Ferencnél (Polg. Lexikon. III. 73—74. l.) olvassuk, hogy Podmaniczky Mihálynak szerepe volt az ütközet előtt a haditervek megállapításában is.

VII.

Podmaniczky István. Egyházi pályára lép, csanádi nagyprépost és kanonok, esztergomi főesperes és kanonok. 1512-ben nyitrai püspök. Tevékenységének emlékei. — A dömösi prépostság, a pilisborosjenei birtokért folytatott perek. A mohácsi ütközetben és Zápolyai János pártján. A székesfehérvári koronázás. Ferdinánd pártjának megerősödése. Podmaniczky István átpártolása. A második székesfehérvári koronázás, 1527. Birtokügyei. Halálának időpontja.

1480 előtt született.¹ Nevével és Mihály testvérének a nevével az 1480. március 24-i oklevélben találkozunk először.² Az 1480 óta kiadott oklevelekben többször említik ugyan és pedig mindenkor testvérével együtt, azonban minden egyéni megkülönböztetés vagy bővebb magyarázat nélkül. A fennmaradt adatokban *iffúságára* vonatkozólag semmit sem találunk; nem tudjuk, hol nőtt fel, milyen volt a képzettsége, járt-e valahol a külföldön iskolába. egyetlen olyan adatunk van csupán, melyből egyéniségére is lehet következtetni: a már említett, 1499. szeptember elsején kelt oklevél, melyben édesanyja neki, mint „valamennyi gyermeke közt a legkedvesebb”-nek adta Bán városát az ott lévő várkastéllyal, továbbá Prusz és Brezolup birtokokkal.³ Bizonyára szelídebb és simulékonyabb

¹ Vincenzo Guidoto, a velencei köztársaságnak követe II. Lajosnál, 1525. évi jelentésében azt írja róla, hogy „de eta de anni 55 in circa”. (Egyháztörténelmi Emlékek etc. I. k. Budapest, 1902. 215. l.) Eszerint 1471 körül született volna; ez a kormeghatározás azonban egyéni nézetén alapszik.

² Podmaniczky-Oklevéltár. I. 136. l.

³ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 337—338. ll.

volt, mint indulatos és erőszakosságra hajló Mihály bátyja, ezért is nyerte meg anyja szeretetét. Hatással lehetett egyéniségének kifejlődésére az a körülmény is, hogy az *egyházi pályára* lépett, annyira-amennyire teológiai tanulmányokkal is foglalkozott és azoknak elvégzése után kétségkívül a kisebb rendeket is felvette.

Az egyházi pályán, bár nem volt felszentelve, elég gyorsan emelkedett, amiben bizonyára része volt Podmaniczky Jánosnak is, akinek a befolyása a királyi udvarban közismert volt. 1507 elején már *csanádi nagyprepostnak* és *kanonoknak*, egyúttal azonban *esztergomi főesperesnek* és *kanonoknak* nevezik az emlékek.¹ Minthogy azonban inkább csak javadalomélvezésről volt szó s nem az egyházi méltóságokkal együttjáró kötelességek gyakorlásáról, melyek helyhez kötöttek volna, Podmaniczky István jobbára Trencsén megyében élt. Többnyire Mihály bátyjával együtt szerepelt mindenütt ott, ahol a Podmaniczky-család érdekeiről volt szó. Így 1507 végén Mihálylyal együtt adta el *bolesói* részbirtokát a Szűz Mária tiszteletére épült besztecei templomban felállított Mindszentek-oltára igazgatójának, a beiktatásnak azonban a közelebbiről érdekelt családok ellentmondottak.² Egyik részese volt az 1510. június 3-i, már ismertetett *családi egyességnek*, melyben hatályon kívül helyezték az 1490 januárius 5-i tiltakozást,³ melynek gyakorlati jelentősége különben sem volt és egy új vagyonfelosztásban egyeztek meg egymással. Az ekkor létesült egyességnek egyik legjellemzőbb pontja Podmaniczky Istvánra vonatkozik. Azt olvassuk ugyanis az oklevélben, hogy amennyiben Podmaniczky István idővel, Isten kegyelméből, nagyobb egynázi javadalmat vagy püspökséget nyerne, akkor lemond Bán városáról és tartozékairól Podmaniczky János és Mihály javára, bizonyos feltételek mellett.⁴ Nem szenved kétséget, hogy az a vagyongyarapodási lehetőség, mellyel a családi egyesség Podmaniczky

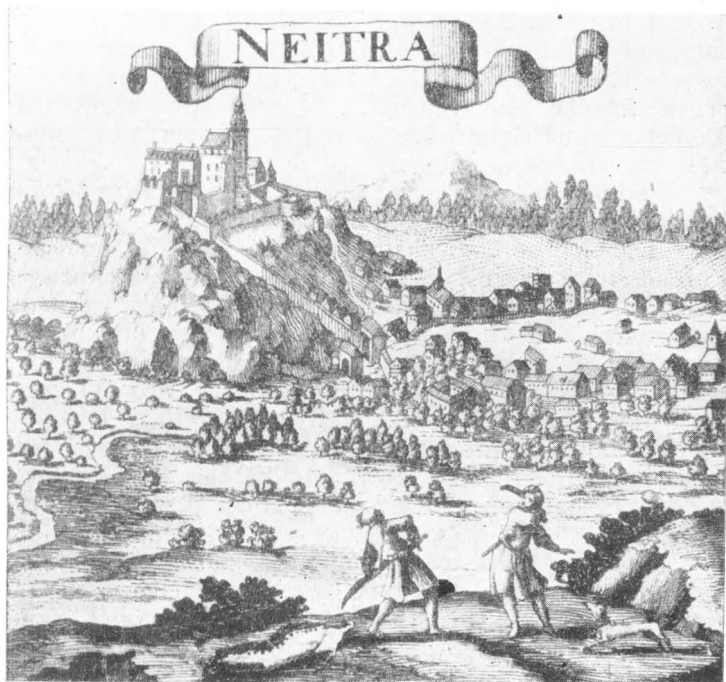
¹ 1507. május 4. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 520. l.

² 1507. december 16 és 1508. április 21. Podmaniczky-Oklevéltár. I. 535. és 542—545. ll.

³ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 209. l.

⁴ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 592. l.

Jánost és Mihályt kecsegtette, mindkettőjüket, de különösen Podmaniczky Jánost erősebb tevékenységre ösztönözte abban az irányban, hogy Podmaniczky István mielőbb püspökséghez jusson. Teljes lévén köztük az egyetértés, aminek bizonyága a már ismerttetett 1511. október 29-i családi egyezmény is,¹ minden

Nyitra vára.

(Birckenstein : Ertzherzogliche Handgriffe. Wien, 1686. 148. l.)

befolyásukat latbavetették a közösen óhajtott cél érdekében. Erre csakhamar megjött az alkalom, amikor 1512 folyamán *Erdődy István nyitrai püspök* elhalt.³ A két idősebb Podmaniczkynak összeköttetések erejé-

¹ Podmaniczky-Oklevéltár. II. 46—48. ll.

² Erre a kérdésre vonatkozólag l. a Podmaniczky-Oklevéltár. II. 91—92. ll.

nél fogva sikerült öccsüket a király által *nyitrai püspök*-nek kinevezetni és a királyi kinevezéshez a pápai megerősítést is kieszközölni még 1512-ben.¹

Podmaniczky István, hár többek között csanádi nagyprépost volt, idáig csak az alsóbb egyházi rendeket vette fel, de pappá nem volt felszentelve. Püspökké kineveztetése után legelső teendői közé tartozott magát 1513. februárius 2-án *pappá szenteltetni*, melyet néhány nap múlva, februárius 6-án püspökké való szenteltetése követett. 1513. április 17-én tartotta ünnepélyes külsőségek között első miséjét.² A püspökké szentelést Demeter sanctuariiai püspök, nyitrai főesperes és kanonok végezte.³

Podmaniczky István püspökké szentelése után azonnal időszerűvé váltak az 1510. június 3-i családi egyességnek Podmaniczky Istvánra vonatkozó pontjai, különösen azok, melyek a *báni uradalom* birtoklására vonatkoztak. S Podmaniczky János és Mihály valóban már március 22-én megegyeztek abban egymás között, hogy Mihály ezer forintnyi végkielégítés fejében egyzsersmindenkorra lemond a Bánért neki járó évi száz forintról olyan feltétellel, hogy amennyiben Podmaniczky János fiútód nélkül halna el és Bán városa ennek következtében reászállana, köteles lesz Podmaniczky János özvegyének és leányának ötszáz forintot fizetni.⁴

Amilyen könnyen mondott le az új püspök a családi vagyonnak bizonyos részeiről, épolý szívósan ragaszkodott *püspökségének javaihoz*. Jogaiból nem

¹ „Confirmatus est anno Domini 1512“, olvassuk egy egykorú feljegyzésben. *Knauz N.* : Magyar Sion. VII. (Esztergom, 1869.) 83. l.

² *Vagner József* : Podmaniczky István nyitrai püspök és egy történeti hazugság. Magyar Állam, 1900. április 6. V. ö. Századok, 1900. 755. l. *Czeizel Gábor* : Történeti mese etc. Budapest, 1902. 4. l. V. ö. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 91. l.

³ „Anno Domini 1513. Stephanus Podmonichky episcopus Nitriensis ordinatus est in episcopum per reverendissimum Demetrium episcopum Sanctuariensem, necnon canonicum et archidiaconum Nitriensem etc.“ *Knauz N.* : Magyar Sion. VII. 83. l. Említi *Czeizel* is : i. h. Mint püspök vett részt 1514-ben a Rómából hazaérkező Bakócz Tamás fogadtatásán. (*Tóth Szabó Pál* : Szatmári György. 167. l.)

⁴ Podmaniczky-Oklevéltár. II. 79—80. ll.

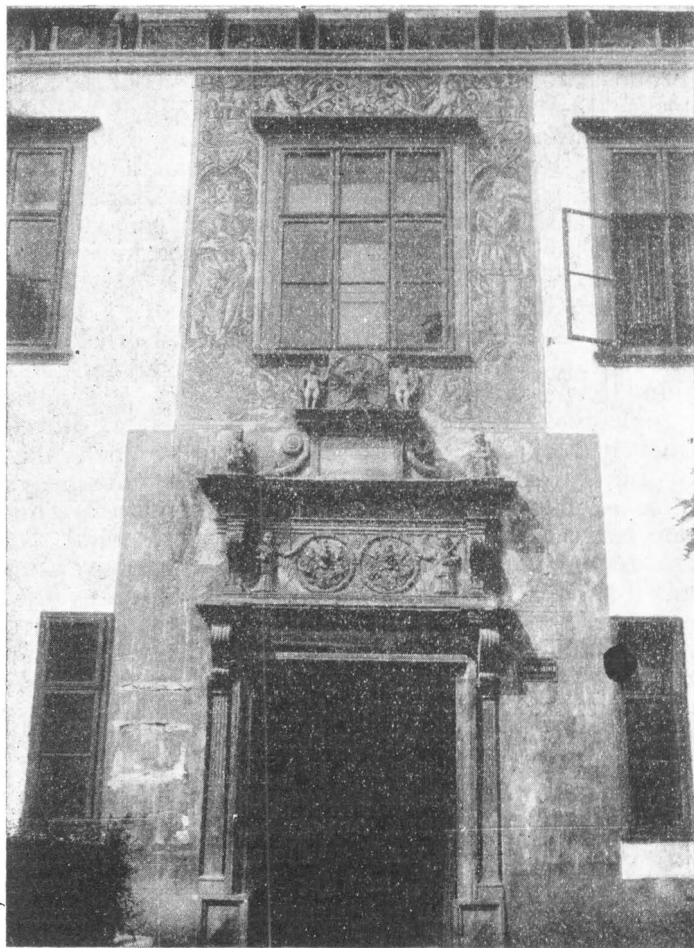
volt hajlandó engedni, s ahol érdekeinek védelméért pereskednie kellett, készségesen vállalta az ezekkel szükségszerűen együttjáró terheket és kellemetlenségeket. Ilyen per volt a közte és Simonyi Mátyás diák közt még Thurzó Zsigmond püspöksége (1503—1504) óta húzódó hatalmaskodási per,¹ melyben végül is 1518. április 13-án kiegyeztek.² Vagy a Salgay Mihály nyitrai várnagy ellen indított per, aki az ő közvetlen elődjének, Erdődy Istvánnak halála után lefoglalta a püspökség gabonáját, állatállományát és összes jövedelemforrásait s mindezt megtartotta magának. Az új püspök e miatt panasszal élt s II. Lajos király el is rendelte a vizsgálatot.³

Nem kerülte el figyelmét az az 1500 óta húzódó bonyolult csereügy sem, mely közvetlenül érdekelte a nyitrai káptalant is. II. Ulászló király ugyanis 1500 táján István moldvai vajda kérésére és a magyar országnagyok hozzájárulásával visszaadatta Imrefy Mihálylyal azokat az okleveleket, amelyeknek alapján Imrefy jogot formálhatott a belsőszolnokmegyei Csicsó várára. Kárpótlásul neki adományozta a Trenacsén megyében fekvő és a nyitrai káptalanhoz tartozó *Hricsó* várát és a *bicsei várkastélyt*. Hogy azonban ilyenformán a nyitrai káptalan se szenvedjen károsodást, a király arra kötelezte magát, hogy mielőtt reá száll a *dömösi Szent Margit prépostság*, akkor azt a nyitrai káptalanhoz fogja csatolni. Minthogy pedig ez a prépostság 1500 táján éppen üres volt, arra utasította az akkori esztergomi érseket, Bakócz Tamást, hogy a prépostságot minden jogával együtt adja át a nyitrai káptalannak és az akkori püspököt, Sánkfalvay Antalt vezesse be annak birtokába. A prépostságnak a nyitrai káptalan birtokaihoz való csatolása megtörtént és pedig ellentmondás nélkül; Podmaniczky István mindamellett 1520-ban mégis szükségét érezte annak,

¹ 1516. július 28.: Podmaniczky-Oklevéltár. II. 121—122. ll. 1516. szeptember 1.: U. o. II. 127—133. ll. 1517. januárius 27.: IU. o. I. 148—152. ll. 1517. március 1.: U. o. II. 153—154. ll. 1517. augusztus 2.: U. o. II. 164—165. ll.

² Podmaniczky-Oklevéltár. II. 185—187. ll.

³ 1519. januárius 3. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 206—209. ll.

A nagyhícsi kis kastély kapuja 1918 előtt.
(Fényképfelvétel.)

hogy a garamszentbenedeki konvent által átírassa az átcsatolással összefüggő primási, illetőleg királyi okleveleket, melyek közben feledésbe merülhettek, hogy így a nyitrai káptalan érdekei mindenkor megvédhetők legyenek.¹ A prépostságot² ezen a címen tartotta később is birtokában.

György kolosi apátnak 1524 körül támadt vizzályában az alap-ok Podmaniczky Istvánnak, mint nyitrai püspöknek és egyúttal nyitramegyei főispánnak erélyessége volt. Az apát ugyanis egy peres ügyből kifolyólag a megyei törvényszék ítélete következtében 32 forintot tartozott fizetni Bossányi Jánosnak. Minthogy azonban a kirótt bírságot különböző okok miatt nem tudta megfizetni, a megye hatósága — élén a püspök-főispánnal, az alispánnal és néhány szolgabíróval — lefoglaltatta a kolosi apátság két faluját. Ebből hatalmaskodási per keletkezett, melyben a király természetesen elrendelte a vizsgálatot.³ A per kimenetele nem érdekel bennünket közelebbről, de Podmaniczky István szerepe abban jellemző adat az ő egyéniségére.

Bár a püspök a perek elől nem tért ki, a maga részéről szívesen közreműködött a *peresfelek kibéklítésében*, ha arra felkérték. Ilyen volt 1520-ban a Cseh János és Kisdovorányi Pál közt lévő vizzály elintézése olyanformán, hogy az érdekelt felek arra kötelezték magukat a nyitrai káptalan előtt, hogy Podmaniczky püspök előtt az általa kítűzött határnapon 200 forint bírság terhe alatt egyességet fognak kötni.⁴

Mint minden Podmaniczkyban, a püspökben is élénk volt a *vagyongyűjtés* vágya. Hogy tőkepénzzel rendelkezett, az a tény mutatja, hogy Aczél Ferenc királyi titkár 1518-ban a király és Pál prépost kincstartó nevében a végvárok szükségleteinek fedezésére 100 forintot vett tőle kölcsön.⁵ Hogy nem háritotta

¹ V. ö. a fentiekre a Podmaniczky-Oklevéltár. II. 262—265. ll.

² A helytartó és a tanácsosok jelentése 1528. július 12-én. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 416—417. ll. és Egyháztört. Eml. I. 391—392. ll. L. azonfelül Egyháztört. Eml. I. 389. l.

³ 1524. május 1. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 300—305. ll.

⁴ Podmaniczky-Oklevéltár. II. 252—253. ll. V. ö. az 1523. május 26-i oklevéllel. U. o. II. 287., 288—290. ll.

⁵ Podmaniczky-Oklevéltár. II. 184—85. ll.

el magától a birtokszerzésre vonatkozó alkalmakat, a *kamenicsáni részbirtok* megszerzése mutatja, melynek birtokába 1520. januáriusában iktatták be.¹ Része volt abban is, hogy 1526 februárius 6-án családja *új adományképpen* megkapta a pilismegyei *Kisszántó*, *Borosjenő* egész, *Hidegkút* és *Felkeszi* részbirtokokat. Az adománylevél kifejezetten hivatkozik Podmaniczky Mihálynak és Istvánnak „sokszoros érdemeire“, melyek a királyi kegy megnyilvánulását jól kiérdemelték. Ez az adomány Podmaniczky Istvánra is vonatkozott; ő is részese lett az új birtoknak,² mely Podmaniczky János elgondolása szerint az előretörő Podmaniczky-családnak a királyi udvar közelében volt hivatva állandó tartózkodási helyet biztosítani. A beiktatás 1526. július 15-én megtörtént és pedig minden ellentmondás nélkül,³ ami annál csodálatosabb, mert hiszen Borosjenő egy része és azonkívül még négy jobbágytelek régóta az ebben az időben inkább csak címében élő nyúlzigeti premontrei prépostság tulajdona volt, melynek ezidőbeli prépostja *Fegyverneky Ferenc* erős harcot folytatott a prépostság anyagi érdekeinek védelmében.

A prépost figyelmét nem is kerülte el az a tény, hogy a prépostság borosjenei birtokrészeit 1470 táján a budai káptalan, később pedig Podmaniczky János bérelte. Mikor azonban a bérlet Podmaniczky János fiára, a kiskorú Ferenc Ádámra szállott, akinek a nevében gyámja, Podmaniczky Mihály intézkedett, ez utóbbi a hér fizetését megtagadta és a prépostsági birtokrészeket és telkeket elfoglalta. Fegyverneky e miatt panaszt emelt a királynál s mivel a megejtett vizsgálat igazolta a panasz jogosultságát, II. Lajos 1525 elején a prépostságnak, illetőleg a nyúlzigeti Szent Mihály-egyháznak megítélte a borosjenei részeket, Podmaniczky Mihályt ellenben 16 forintnyi büntetéssel

¹ Podmaniczky-Oklevéltár. II. 254—256. II. L. azonfelül az 1529. május 24-i oklevelet is. U. o. II. 420—422. II. Több oklevél szól a Nyitra közelében fekvő parucái birtokrészek megvételéről 1523—1525 közt. (Nyitrai káptalan prot. 1520—1535. 43., 45., 93. II. Iványi Béla egyetemi tanár közlése.)

² 1526. február 6. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 374—375., 376—378. II.

³ Podmaniczky-Oklevéltár. II. 381—384. II.

sújtotta.¹ A prépostságot annak rendje és módja szerint be is vezették a birtokrészekbe ; Podmaniczky Mihály azonban nem sokat törődött ezzel a beiktatással, mert annak lefolyása után újból elfoglalta a prépostság itteni birtokrészeit és telkeit s az itt lakó jobbágyok közül többeket elfogatott.² Fegyverneky erre újból a királyhoz sietett panaszával és segítséget kért az erőszakos főúr ellen. II. Lajos haladéktalanul el is rendelte, hogy Podmaniczky Mihályt, mint „erőszakos és vakmerő bitorlót“, ki kell kergetni az elfoglalt birtokrészekből, ki kell erőszakolni az elfogott jobbágyoknak és parasztoknak a szabadon bocsáttatását és újból birtokba kell helyezni a jogos tulajdonost.³ Podmaniczky Mihálynak mindamellett hosszú időn át módjában állott meggátolni az ítélet végrehajtását.

Mivel 1526 elején nyilvánosságra jutott, hogy a Podmaniczky-család új adományképpen megkapta többek között Kísszántó és Borosjenő egész birtokokat, Fegyverneky úgy érezte, hogy neki oka van attól tartani, hogy most véglegesen elvesz a premontreiek borosjenei részbirtoka ; ezért a már meghozott királyi ítéletre hivatkozva, újból erőlyesen megsürgette a rend tulajdonjogának megvédését. A király ez alkalommal is helyt adott a kérésnek, annál is inkább, mert — legalább is az oklevél szavai szerint — Podmaniczky Mihály eljárása a királyi tekintély semmibevételének látszott, s újból elrendelte, hogy Podmaniczky Mihályt, ezt a bitorlót, az elfoglalt birtokrészekből ki kell vetni és azokat vissza kell adni a premontreieknek.⁴ A közbejött mohácsi katasztrófa miatt azonban, melyben a király is, Podmaniczky Mihály is elesett, a borosjenei birtokper szünetelt. A török támadás alkalmával elpusztult helység Podmaniczky István kezén maradt, aki Mohács után a család feje és a kiskorú örökösök

¹ 1525. február 22-e után kelt oklevél. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 335—339. ll.

² 1525. március 2-i oklevél és az oklevél hátlapjára írott egyidejű megjegyzések. U. o. II. 339—342. ll.

³ 1525. március 27. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 361—364. ll.

⁴ 1526. május 18. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 379—381. ll.

természetes gyámja lévén,¹ nemcsak a Podmaniczky-családot törvényesen megillető vagyon birtokához ragaszkodott, hanem az itteni részbirtokokhoz is, ideértve a négy jobbágytelket is, melyeket Podmaniczky Mihály még 1526 nyarán elfoglalt s amelyek azóta a Podmaniczkyak kezén maradtak. Fegyverneky azonban, mielőtt a viszonyok kissé megszilárdultak és a jogrend annyira-amennyire helyreállott, I. Ferdinándnál keresett jogorvoslást, aki e miatt 1528. március 31-én megidéztette Podmaniczky Istvánt.² A bírói tárgyalások során a püspök ügyvédje hangoztatta ugyan, hogy ügyfele teljesen ártatlan a hatalmaskodás ügyében és erre a tisztítóeskü letételét is felajánlotta, a király azonban az eléje tárt adatok alapján akként döntött, hogy a prépostságot a borosjenei birtokrészek és jobbágytelkek birtokába vissza kell helyezni.³

A borosjenei birtoküggyel függ össze az a *hatalmaskodási per* is, melynek egyik tényezője Podmaniczky Ferenc Ádám volt, akit 1528 tavaszán Fegyverneky Ferenc prépost azzal vádolt, hogy a Szent Mihály-egyház tulajdonát képező *borosjenei erdőt* jogtalanul kivágatta. Borosjenő ugyanis 1526 szeptemberében légegett, amikor t. i. a törökök a főváros környékét végigpusztították s a borosjenei lakosok — állítólag Ferenc Ádám utasítására — kivágták a prépostság itteni erdejének szálfaít, hogy azokból felépíthessék házaikat. Ez a tény azonban nyilvánvalóan hatalmaskodás volt, de egyúttal jelentékeny anyagi kárt is jelentett a Szent Mihály-egyháznak, miért is a budai káptalan a király parancsára megidézte Ferenc Ádámot, akit a bírói tárgyaláson ügyvédje képviselt. Az ügyvéd tagadta, hogy a fák kivágása Ferenc Ádám utasítására történt és ügyfele nevében felajánlotta a harmadmagával leteendő tisztítóeskü is a nyitrai káptalan előtt.⁴ Podmaniczky Ferenc

¹ V. ö. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 386—388. ll.

² Podmaniczky-Oklevéltár. II. 399—402. ll.

³ 1528. május 8. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 403—406. ll. A borosjenei birtokügyet áttekinthetően ismerteti *Oszwald Arisztid*: Fegyverneky Ferenc sági prépost etc. Szent Norbert-emlékkönyv. Budapest, 1934. 72—74. ll.

⁴ A budai káptalan jelentése 1528. május 20. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 409—412. ll.

Ádám a tisztítóesküt 1528. június 20-án harmadmagával valóban le is tette, mire a pert megszüntették ellene.¹

Podmaniczky István a *mohácsi ütközetben* résztvett. Bandériumával a szemtanú Brodarics előadása szerint a második harcrendben állott,² a király közvetlen közelében, a többi egyházfő bandériumával együtt.³ Innen menekült állítólag Pozsonyba.⁴ A püspöki karból rajta kívül még a következők éltek túl a mohácsi szerencsétlenséget: *Várdai Pál* egri, *Erdődy Simon* zágrábi, *Gosztonyi János* erdélyi, *Szalaházi Tamás* veszprémi, *Brodarics István* szerémi és *Gúthi Országh János* váci püspök.⁵ Az élethen maradt püspökökre rendkívül nehéz viszonyok között óriási feladatok vártak; nemcsak a hitegység megbontása ellen irányuló törekvések következtében, melyek idáig is sok gondot okoztak az egyháznak, hanem a királyi trón betöltésének halasztást nem tűrő kérdése miatt is, melyben a tömegek az egyházfejedelmektől várták az útmutatást. Igaz ugyan, hogy a püspöki karnak a legutóbbi évtizedek pártkülzdelmeiben való tényleges részvétele ártott a papság tekintélyének, de még mindig az egyház volt az egyetlen tényező, mely uralkodott a tömegek felett és irányító befolyást gyakorolhatott a tömegelhatározásokra. A *királyválasztás kérdésében* azonban, melyet valamennyi magyar politikai párt és különösen a II. Lajos özvegye körül csoportosuló régi

¹ Podmaniczky-Oklevéltár. II. 418. l.

² A csata leírását l. *Gyalókey Jenő*: A mohácsi csata. Mohácsi Emlékkönyv. (Szerk.: *Lukinich Imre.*) Budapest, 1926. 220. s. köv. ll.

³ Brodarics István leírásának fordítása, *Bartonic Emmától*: Mohács Magyarországa. Budapest, 1926. 129. l.

⁴ *Fessler I. A.*: Die Geschichten der Ungern und ihrer Landsassen. VI. (Leipzig, 1823.) p. 320. *Ortvay Tivadar* (Mária, II. Lajos magyar király neje. 1505—1558. Budapest, 1914. p. 215.) felsorolja, hogy kik érkeztek a mohácsi csata után Pozsonyba, de Podmaniczky István nincs köztük; valószínű, hogy a püspök egyenesen Nyitrára vagy Vágbesztercére menekült. — Oláh Miklós szerint Erdődy Simon, Podmaniczky István és Brodarics István menekültek csak meg az ütközetben résztvett püspökök közül. (Levelezése. Közzéteszi: *Ipolyi Arnold.* Budapest, 1875. 207. l.) Egyháztört. Eml. II. 196—197. ll.

⁵ 1526-ból való jegyzék. Egyháztört. Emlékek. I. 295—296. ll.

udvari párt a legsürgősebb teendőnek jelentett ki, arra hivatkozva, hogy az ország az adott helyzetben nem maradhat fej nélkül, a püspöki kar is megoszlott. Erdődy Simon, Szalaházi Tamás és Brodarics István kezdettől fogva az özvegy királyné fítestvérének, Ferdinánd osztrák főhercegnek érdekeit szolgálták.¹ Várdai Pál egri püspök Zápolyai János erdélyi vajda mellett látszott huzgólkodni² s tényleg egyike volt azoknak, akik az 1526. november 5-re meghirdetett székesfehérvári országgyűlés meghívóját aláírták.³ Gosztonyit már püspökségének földrajzi helyzete is az erdélyi vajda pártjához kötötte; a váci és a nyitrai püspökök állásfoglalása pedig leginkább attól függött, ki a helyzet ura és különösen, ki van az ország fővárosának birtokában. Ilyen körülmények között szó sem lehetett a püspöki kar egységes állásfoglalásáról. Tulajdonképpen *Podmaniczky Istvánnak* kellett volna kezébe vennie az irányítást, mint a legrégebb és a korra nézve is a legöregebb püspöknek, azonban belőle hiányzott a kezdeményező erő és a mozgékonyság;⁴ visszahúzódo természetű is gátolta minden nagyobb tevékenység kifejtésében és így a püspöki kar tagjai a küszöbön álló királyválasztás esélyeit különleges helyzetük és egyéni érdekeik szempontjából mérlegelték. A közérdek itt is háttérbe szorult a magánérdekek mellett.

A régi udvari és a régi köznemesi párt szervezkedése azonnal megindult, mihelyt II. Lajos király halála kétségtelen bizonyosságot nyert. A Werbőczy István által irányított köznemesi párt fűrgőbb volt és mert olyan társadalmi osztályra támaszkodott, mely a célokat és a vezér személyét illetőleg évtizedek óta

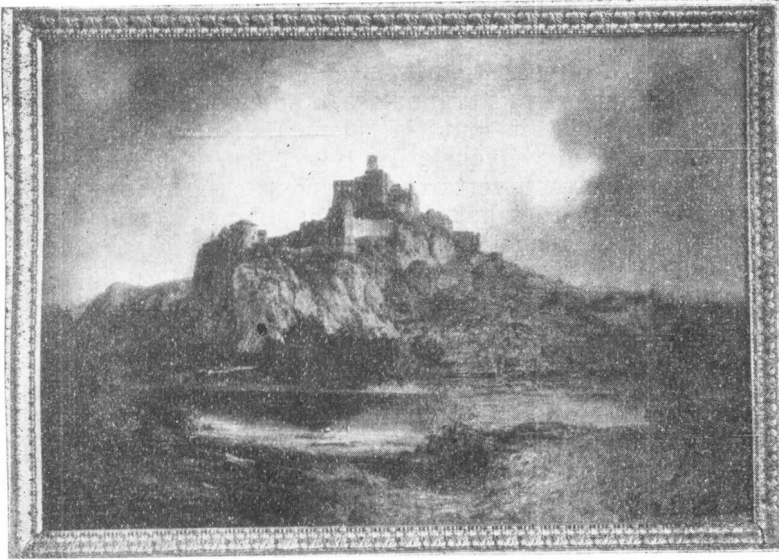
¹ V. ö. Egyháztört. Emlékek. I. 282., 291. ll. Erdődy Simon később János királyhoz csatlakozott. Az 1527 novemberi budai országgyűlés I. artikulusából (Magyar Országgyűlési Emlékek. I. 154. l.) erre lehet következtetni.

² *Jászay Pál*: i. m. I. 78., 80. ll. Magyar Országgyűlési Emlékek. I. 8—10. ll. *Szalay László*: Magyarország története. IV. (Lipce, 1854.) 5. és 14. ll.

³ *Pray G.*: *Epistolae procerum regni Hungariae*. I. (Pozsony, 1806.) 276—277. ll. Magyar Országgyűlési Emlékek. I. 9—10. ll. és *Jászay Pál*: I. 85. l.

⁴ „Homo devoto et che non molto se interpone ne le facende“, írta róla Vincenzo Guidoto: i. h.

egységes volt, az október 14-i tokaji gyűlésen egyértelműen Zápolyai János erdélyi vajda jelöltsége mellett foglalt állást,¹ s az ő nevével indult a meghirdetett székesfehérvári királyválasztó országgyűlésre is. Podmaniczky István Országh János váci püspöktársával együtt a Zápolyai-párthoz csatlakozott, nemcsak azért,

Trencsén vára.

(Ligeti Antal festménye a M. Tud. Akadémia heti üléstermében.)

mert a Ferdinánd pártiak szervezkedése ebben az időben még kezdeti állapotban volt, hanem bizonyára *egyéni okokból* is. A Zápolyai-család 1475 óta Trencsén, Illava, Kasza és Szucsá váraknak volt a tulajdonosa. Utóbb a lipthói, árvai, turóci és a bajmóci uradalmakat is megszerezte² s ezzel olyan óriási birtoktestnek lett

¹ *Fraknói V.*: Werbőczy István életrajza. Budapest, 1899. 242. s köv. ll. és Magyar Országgyűlési Emlékek. I. 6—7. ll.

² *Károlyi János*: A trencsényi vár. Trencsén, 1910. 48—49. ll. *Chorényi József*: Illava okmánytára történeti bevezetéssel. Trencsén, 1896. 22—23. ll. *Fessler I. A.*: Die Geschichten der Ungern etc. VI. 343. l.

urává itt, az Északnyugati Felföldön, mellyel szemben a közbeékelődött és magántulajdonban lévő kisebb váruradalmak alig jutottak nagyobb szerephez. A Podmaniczkyak a terjeszkedő Zápolyai-családdal sűrű összeköttetésben állottak. Így pl. 1496-ban Zápolyai István nádor birtokcserét kötött velök;¹ 1508-ban Podmaniczky János tiltakozást jelentett be egy olyan beiktatás ellen, melyben a Zápolyai-család közvetlenül volt érdekelve;² 1513-ban egy újból megindult és évekig tartó birtokperben állottak egymással szemben³ stb. Podmaniczky Istvánnak a Zápolyai-házzal való egyéni kapcsolatait mutatja, hogy 1521-ben Zápolyai István nádor özvegyének, Hedvig tescheni hercegnőnek a temetési szertartásait fényes segédlettel ő végezte.⁴ Érthető tehát, hogy a hatalomnak, fénynek és pompának közvetlen szemlélete, a köznemességnek az erdélyi vajda személye mellett megnyilatkozó állásfoglalása, az udvari párt ellen hangoztatott vádak és szemrehányások tetszetőssége és nem kis mértékben a szomszédságból folyó érdekösszeköttetések is, mind hatással voltak abban az irányban, hogy a nyitrai püspök, aki egyébként idáig távoltartotta magát a pártpolitikától,⁵ most mégis a Zápolyai-párthoz csatlakozzék. Reá, mint a székesfehérvári országgyűlésen megjelent püspökök legidősebbikére, hárult azután az a feladat, hogy a megválasztott Zápolyai János király *fejére tegye a szent koronát*.⁶ Erre a feladatra nem szívesen

¹ Podmaniczky-Oklevéltár. I. 286—288. ll.

² Podmaniczky-Oklevéltár. I. 538—541. ll.

³ Podmaniczky-Oklevéltár. II. 73—77., 81—82., 82—87. ll. 1516: U. o. II. 105—113., 114—121., 123—124., 134—141., 142—143., 143—148. ll. 1517: U. o. II. 154—155., 155—156., 157—159., 165—167. ll.

⁴ Egyháztört. Eml. I. 34. l. *Károlyi János*: A trencsényi vár. Trencsén, 1910. 51. l.

⁵ Egy kivételt ismerünk e tekintetben, az 1525. május 22-i főnemesi szövetséglevelet, melyet Podmaniczky István is aláírt. (*Szabó Dezső*: A magyar országgyűlések tört. II. Lajos korában. Budapest, 1909. 74. és 203. s. köv. ll.)

⁶ *Szerémi György* emlékirata Magyarország romlásáról. Közli: *Wenzel Gusztáv*. Pest, 1857. 135—139. ll. *Jászay Pál*: I. 167—170. ll. *Ortvay Tivadar*: Pozsony város tört. IV. k. 1. rész. 79—80. ll. *Fraknói V.*: Werbőczy István életrajza.

vállalkozott. Eddig sem érdekelték közelebből a párt-harcok, melyektől hangos volt az ország s azonfelül idegenkedett is minden közjogi fontosságú nyilvános ténykedéstől, de mivel a jelenvolt püspökök közt ő volt a legidősebb és mivel János király maga is erélyesen, sőt állítólag fenyegetésektől sem riadva vissza, követtele tőle, hogy ő végezze a koronázási szertartásnak egyházi vonatkozású teendőit, engedelmeskedett.¹

A székesfehérvári királyválasztó és királykoronázó országgyűlés, melyről a Ferdinánd osztrák főherceg személye körül csoportosuló régi udvari párt nem vett tudomást és törvényességét sem ismerte el, csak első állomása volt annak a mérkőzésnek, mely Magyarország birtokáért a már megválasztott János király és a jelöltséghez ragaszkodó Ferdinánd között megindult. Az udvari pártot erőteljesebb és nagyobb szabású tevékenységre készítette az a tény, hogy a cseh-morva rendek Ferdinándot 1526. október 22-én királyukká választották; maga Ferdinánd is élénkebb érdeklődést tanúsított a magyarországi helyzet és megválasztásának eshetőségei iránt, mint idáig. Mind ennek eredményeként, mint ismeretes, az 1526. december 16-i pozsonyi királyválasztó gyűlés Ferdinándot Magyarország királyává választotta. Ezzel a nagyfontosságú közjogi ténnyel az a társadalmi és politikai szakadás, mely a gyakorlatban eddig is két, egymással szemben álló pártra bontotta a magyar társadalmat, most közjogi alapot nyervén, intézményesen állandósult.

János király a székesfehérvári koronázás tényével befejezettnek tekintette a magyar trónkérdést. Ő volt

250—251. II. Magyar Országgyűlési Emlékek. I. 16—21. II. Szalay L.: IV. 21—22. II. Horváth Mihály: Magyarország történelme. III. (Pest, 1861.) 11—12. II.

¹ „Ipse vero episcopus asserat se ab eodem comite (t. i. Zápolyai János) vocatum et cum inibi comparuisset, discedere non potuerit, nisi eidem comiti morem in his, quae petebat, gereret, aut vitae suae discrimen subiret“ etc. olvassuk Ferdinánd 1527. július 29-i kegyelemlevelében. (Podmaniczky-Oklevéltár. II. 392. II.) L. azonfelül Fessler I. Á.: VI. 352. I. Budai Ferenc: Polgári Lexikona. III. (Pest, 1866.) 74. I. Jászay Pál: I. 167—168. II. Ortvay T.: Mária, II. Lajos király neje etc. 270—72. II.

az ország törvényes királya,¹ aki a maga háta mögött érezte az ország túlnyomó többségét. A pozsonyi országgyűlés és az itt történt királyválasztás különösebben nem izgatta; meg volt arról győződve, hogy Fe. dinándnak nincs gyökere az országban, hiszen híveinek zöme a volt udvari párt embereiből került ki, azokat pedig a köznemesi rend most is épúgy gyűlölte, mint gyűlölte Mohács előtt, a pártharcok legforróbb napjaiban. Ennek következtében nem is tartotta szükségesnek a belső propaganda nagyobbarányú kiépítését; e helyett a rendelkezésre álló eszközök segítségével arra törekedett, hogy visszalépésre bírja Ferdinándot és királyságát elismertesse az európai udvarokkal. Innen van az, hogy érdeklődését és tevékenységét a megválasztása után eltelt hónapokban úgyszólván kizárólagosan az elismertetésére irányuló diplomáciai munka kötötte le.² Ezzel szemben Ferdinánd és pártja szívós és körültekintő belső propagandát fejtett ki János király ellen a magyar fő- és köznemesi társadalomban,³ de egyúttal felkészült a trónkérdés fegyveres eldöntésére is, amelyben V. Károly támogatásán kívül a cseh-morva rendek segítségére is számítottak.

Bár közben, 1527. januárius elsején, a horvát-országi rendek is királyukká választották Ferdinándot,⁴ az 1527 márciusi budai országgyűlés, amelyen nemcsak a János királyhoz ragaszkodó tótországi és erdélyi rendek, hanem a főpapok, köztük Podmaniczky István is, továbbá a zászlósurak, a vármegyék és a városok meglepően nagy számban voltak képviselve, egységesen és határozottan Ferdinánd ellen nyilatkozott.⁵ A budai országgyűlés egységes állásfoglalása megnyugtathatta János királyt a tekintetben, hogy eddigi politikája minden irányban helytálló és fedi az ország nagy több-

¹ Az 1526 decemberi pozsonyi országgyűlés, mint ismeretes, vitatta a székesfehérvári országgyűlés érvényességét. Magyar Országgyűlési Emlékek. I. 52—53. ll.

² V. ö. Horváth Mihály: III. 13—14., 24—27. ll.

³ Fraknói V.: Werbőczy István életrajza. 248. s. köv. ll.

⁴ Magyar Országgyűlési Emlékek. I. 77—80. ll.

⁵ Magyar Országgyűlési Emlékek. I. 97—109. ll. L. azonfelül 127. l. és Fraknói V.: Werbőczy István életrajza. 260—263. ll. A jelenlévő püspökök névsora Egyháztört. Emlékek I. 316. l. is.

ségének politikai felfogását, azonban nem volt hatással az ellenpártra, legfeljebb csak annyiban, hogy azt talán még fokozottabb tevékenységre és különösen a Zápolyai-párt megbontására ösztönözte. E pártbomlasztó törekvések itt-ott bizonyára eredménnyel is jártak; ennek a felismerése készítette János királyt arra, hogy maga is megtegyen mindent pártja egységének biztosítására. Várdai Pál egri püspöknek esztergomi érsekké való kinevezése 1526 végén,¹ Werbőczy kancellársága² és nagy birtokadományokban való részesítése — hogy csak néhány példára hivatkozzunk — ezt a célt szolgálta. *Podmaniczky István* is azok közé tartozott, akik állandó összeköttetésben állottak János királlyal és udvarával. Ezt látszik igazolni a királynak 1526. december 7-i rendelete egy papi adósság rendezése tárgyában;³ vagy az 1527. március 26-án kelt oklevél, melyet a király *Podmaniczky Istvánnak* és néhai fivestvérei fiainak személyes kérésére állított ki és amelyben megerősítette az 1507. március 12-i kiváltságlevelet.⁴ Még 1527. június 19-én is intézkedett abban a vitás ügyben, mely *Podmaniczky István* és a nyitrai polgárok közt támadt ez utóbbiak kiváltságai miatt,⁵ abban a tudatban, hogy a püspök az ő megbízható hívei közé tartozik. *Podmaniczky István* azonban ebben az időben már ingadozott hűségében és a következő hónap végén nyíltan át is pártolt az eddigi ellenfél táborába.

Míg János király hitt a diplomáciai tárgyalások sikerében és a keresztény világ érzékenységre való tekintettel óvakodott a kardokra bízni a hónapok óta tartó viszály eldöntését,⁶ addig *Ferdinánd* egyáltalában nem titkolta, hogy hajlandó megkísérelni a fegyveres

¹ *Budai Ferenc*: Polg. Lexikona. III. 370. l. *Jászay Pál*: I. 167. l. jegyzet. *Fraknoi V.*: id. mű 252. l.

² *Fraknoi V.*: Werbőczy István életrajza. 252—253. és 263—264. ll.

³ *Podmaniczky-Oklevéltár*. II. 385. l.

⁴ *Podmaniczky-Oklevéltár*. II. 386—388. ll.

⁵ *Podmaniczky-Oklevéltár*. II. 389—390. ll. János király oklevélét közli *Katona*: XX. 72—75. ll. és Egyháztört. Eml. I. 326. l. A nyitrai polgárságnak *Podmaniczky István*hoz való viszonyára adatok találhatók *Czeizel Gábor*: Nyitra multja. Nyitra, 1900. c. műve 81—86. ll.

⁶ V. ö. *Horváth Mihály*: III. 24—25. ll.

megoldást. Erről János király környezetében is tudtak ; Werbőczy magát a királyt is tájékoztatta Ferdinánd hadikészületeiről, a nélkül azonban, hogy őt elvi álláspontjáról és a békepolitika útjáról letéríteni tudta volna. Mikor azután 1527. augusztusának első napjaiban *Ferdinánd* jelentékeny katonai erővel benyomult az országba, annak nyugati részeit, sőt *Buda várát* is minden ellenállás nélkül megszállhatta, mert János király még csak kísérletet sem tett ellenállás kifejtésére.¹ Mint a következmények mutatják, Ferdinánd számítása volt a helyesebb az adott viszonyok között. Az erő megnyilvánulása előtt mindenki meghajolt, ellenben mind kevesebb lett azoknak a száma, akik elveket hangoztattak, azok helyessége vagy helytelensége felett vitatkoztak és végül is az elméletek kedvéért feláldozták a valóságot. A Ferdinánd híveitől ügyesen irányított belső propaganda is annak igazolására helyezte a fősúlyt, hogy számolni kell a nagy erőforrásokkal rendelkező Ferdinánd katonai fölényével, mellyel szemben a megosztott Magyarország erejével nem fel-tétlenül rendelkező János királynak fölötte csekélyek a kilátásai. Annyit *Podmaniczky István* is látott, hogy Ferdinánd győzelmes támadása esetén a család trencsén-megyei birtokai és az ő nyitrai püspöksége is veszendőbe megy. A reá váró veszteség valószínűsége pedig annál nagyobb volt, minél nyilvánvalóbbá vált időközben János király elvszerű passzivitása. Innen van az, hogy Ferdinánd bizalmas párthívei, akik tájékozva voltak az előkészületek arányairól és a katonai erőviszonyokról és akiknek módjukban állott felhívni a püspök figyelmét esetleges ellenállása összes következményeire, reávehettek *Podmaniczky Istvánt* arra, hogy idejekorán, még a hadműveletek megkezdése előtt igyekezzék kien-gesztelni maga és családja iránt Ferdinándot. Így történt, hogy *Podmaniczky július* végén Bécsbe sietett és ott 1527. július 29-én a maga és unokaöccsei nevében *hűségnyilatkozatot* terjesztett Ferdinánd, mint Magyarország egyedül törvényes és kétségbe nem vonható királya elé és hűsége jeléül felajánlotta neki a beszercei várat.²

¹ *Fraknói Vilmos* : Werbőczy István életrajza. 268—270. II. *Ortway T.* : Mária, II. Lajos magyar király neje etc. 312—314. II.

² *Podmaniczky*-Oklevéltár. II. 391. I.

Ferdinánd a nyitrai püspöknek hűségnyilatkozatát elfogadván, még aznap kiállíttatta számára az oklevelet, melynek értelmében *Podmaniczky Istvánnak megbocsátja* eddigi politikai magatartását és különösen azt, hogy ténylegesen közreműködött János erdélyi vajda megkoronázásában, amely elől állítólag nem volt módjában kitérnie; biztosítja számára és unokaöccsei számára a teljes bocsánatot, vagyonuk háborítatlan birtokát és életüknek teljes védelmét.¹ Ezzel Podmaniczky István és János király útjai örökre elváltak egymástól.

Podmaniczky püspök már résztvett az 1527 szeptember végén megnyílt *budai országgyűlésen* a János király által kinevezett, de időközben Ferdinándhoz pártolt Várdai Pál esztergomi és Országh János kalocsai érsekkel együtt;² sőt ő végezte Székesfehérvárott nov. 3-án a *koronázási szertartásokat* is, miután a szintén jelenlévő két érseknek pápai megerősítése még nem érkezett meg Rómából. Így jog szerint Podmaniczky Istvánt kellett a rangban legidősebb püspöknek tekinteni; Ferdinándot is ő áldoztatta meg mise közben.³

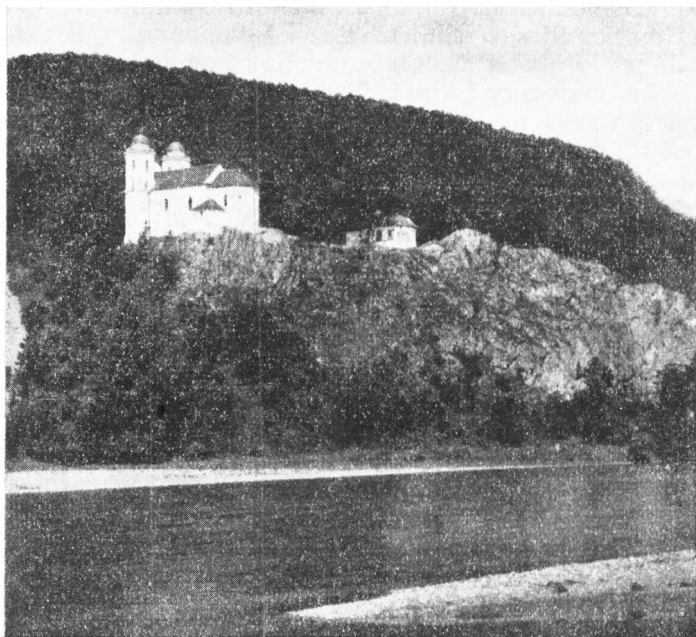
Ferdinánd király nem volt érzéketlen a neki tett szolgálatok iránt. Azokat az előnyöket, melyeket neki egy-egy befolyásos főpapnak és főúrnak hozzá való csatlakozása jelentett, kellően értékelte. Ezért is bánt oly bőven a birtokadományokkal, melyekből ebben az időben még a leggazdagabbaknak sem volt soha elég. A nyitrai püspökkel szemben annyiban még lekötelezettnek is érezhette magát, mert tőle újabban 1600 forint értékű arany- és ezüstműt kapott kölcsön, hogy neki, aki örökös pénzzavarban szenvedett, mód-

¹ Podmaniczky-Oklevéltár. II. 392—393. ll. Kivonatosan *Pray G.*: Specimen hierarchiae Hungaricae. Pozsony és Kassa, 1776. I. 126—127. ll. jegyzet. Egyháztört. Eml. I. 332. l. *St. Katona*: Hist. crit. XX. 77. l.

² Magyar Országgyűlési Emlékek. I. 135. l. Egyháztört. Emlékek. I. 339. l. *Pray G.* (Epist. proc. I. 284—286. ll.) adja azoknak a névsorát, akik ez alkalommal Ferdinándnak hűséget fogadtak.

³ Magyar Országgyűlési Emlékek. I. 143—145. ll. *Szalay L.*: IV. 63. l. *Ortvay T.*: IV. 1. 149., 151. ll. *Kertbeny K.*: Ungarn betreffende deutsche Erstlings-Drucke. I. Budapest, 1880. 63—64. ll. V. ö. *Kertbeny*: I. 561. l. *Fessler I. A.*: VI. 388—389. ll. *Ortvay T.*: Mária, II. Lajos magyar kir. neje etc. 322—325. ll.

jában álljon a hadműveletek költségeinek a fedezése. Ez magyarázza meg az 1527. szeptember 11-i királyi rendeletet, melyben arra utasította a nyitramegyei jobbágyságot, hogy továbbra is épűgy engedelmeskedjenek a nyitrai pűspűknek, mint tették azt korábban neki és elűdeinek.¹ A koronázás után az említett kölcsön-

A szkalkai apátság maradványai.

(Fényképfelvétel.)

összeg fejében lekötötte Podmaniczky Istvánnak és unokaöccseinek Szucsá és Illava várakat — bár azok még János király birtokában voltak —, mihelyt azok az ő kezére jutnák.² A királyi kegy további megnyilván-

¹ Podmaniczky-Oklevéltár. II. 394. l.

² Székesfehérvár, 1527. november 13. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 395—396. ll. Az ezűstneműek felsorolása és átvételük igazolása Podmaniczky-Oklevéltár. II. 396—398. ll. Erre az adománylevélre hivatkozott Podmaniczky Ráfael 1549-ben,

nulása volt az a tény, hogy I. Ferdinánd 1528. nov. 29-én reáruházta a *szkalkai apátságnak királyi kegyúri jogát*;¹ 1529. május 10-én pedig neki és két unokaöccsének adományozta az utódok nélkül elhalt Kamenicsáni Jánosnak *Kamenicsán* nevű birtokát, bár itt a beiktatás ellen tiltakozás történt.² Ellenben minden ellentmondás nélkül iktatták őt még ugyanebben az esztendőben a hűtlenségbe esett Sarlay Máténak, továbbá kissarlai Csepes Jánosnak és Gergelynek összes nyitra- és bars-megyei birtokaiba, melyeket Ferdinánd király adományozott neki.³ Az ekkor kapott birtokokból a Kissarlai birtokrészt 1530. januárius 15-én Sarlay Ferencnek és Jánosnak adta el.⁴

A Podmaniczky-család anyagi érdekeinek ápolásán és a családi vagyon gyarapításán kívül azonban az *országos politika* is érdekelte a püspököket. Az országgyűléseken nem vett ugyan részt,⁵ talán törődöttsége miatt, de püspöki székhelyére, különösen 1529 nyarán, ismételten összehívta a szomszédos megyék és városok megbízottait vagy képviselőit, hogy az elfajult testvérháború és a török veszedelem ellen megszervezzék az Északnyugati Felvidék védelmét. 1529. augusztus 3-án nála volt Thurzó Elek országbíró, Ország Imre, Majthényi Uriel turóci prépost, testvérevel Majthényi Bertalannal, a Forgách- és Kálnay-család számos tagja és természetesen igen sokan a nyitrai és más szomszédmegyebeli nemességből. Ez alkalommal itt sok minden időszerű kérdéstről esett szó és bizonyára számos ötlet és terv is merült fel az áldatlan viszonyok megjavítása végett, de végül is abban egyeztek meg, hogy a mozgalom kiszélesítése és megerősítése végett célszerű volna augusztus 15-re meghívni a bányavárosokat is. A meg-

mikor igényt emelt Szucsá várára. (*R. Kiss István* : A magyar helytartótanács I. Ferdinánd korában. Budapest, 1908. 98—99. ll.)

¹ Podmaniczky-Oklevéltár. II. 419. l. és *Rupp Jakab* : Magyarország helyrajzi tört. I. 623. l. *Katona* : XX. 425. l. Egyháztört. Eml. I. 412—413. ll.

² Podmaniczky-Oklevéltár. II. 420—423. ll.

³ 1529. július 8. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 424—426. ll.

⁴ *Czeizel Gábor* : Történeti mese etc. 4. l.

⁵ L. Magyar Országgyűlési Emlékek. I. 189., 213. ll.

hívót 1529. augusztus 4-én Podmaniczky István irta alá;¹ valószínű azonban, hogy Szulejman szultán támadása következtében, akinek a hadai augusztus végén már Buda falai alatt voltak, elmaradt a második nyitrai részgyűlés.

Podmaniczky István életének *utolsó éveiről* egyébként alig van adatunk; csak annyit tudunk róla, hogy 1529. december 20-án ő és unokaöccsei a nyitrai káptalan előtt a trencsénmegyei Prusz nevű birtokot ajándékba adták Kolini Tamás nyitrai udvarbírónak és családjának;² továbbá, hogy I. Ferdinánd király 1530. június 23-án a püspököt, mint a szalkai apátság kegyurát, arra utasította, hogy az apátság jövedelméből fizesse ki Buesso János udvari káplánnak illetményeit³ és egyúttal legyen gondja arra is, hogy a káplán a jövőben rendesen megkapja illetményeit az apátság jövedelméből.⁴

Podmaniczky István 1530. június 23-a és október 10-e közt halt el. Ezüstneműjét, egyéb értékes ingóságait ruháival együtt Bécsbe szállították Szent András és Benedek ereklyéinek az ő őrízetében volt ezüstkoporsójával együtt. Ez az ezüstkoporsó sokat szerepelt azokon a tárgyalásokon, melyek Thurzó Elek kielégítése végett folytak az országbíró és a kamara között.⁵

¹ L. a fentiekre vonatkozólag az 1529. augusztus 4-i meghívó szövegét. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 427—428. II.

² Podmaniczky-Oklevéltár. II. 428—430. II.

³ Podmaniczky-Oklevéltár. II. 435—436. II.

⁴ Egyháztört. Eml. II. (Budapest, 1904.) 42—43. II. és Podmaniczky-Oklevéltár. II. 436. I.

⁵ Czeizel Gábor: id. tan. 5—6. II. és Egyháztört. Eml. II. 362—363. II. „Anno 1530 fato functum, aliqui perhibent“, jegyzi meg róla *Bél Mátyás*: Notitia Hungariae etc. IV. (Viennae, 1742.) p. 320—321. Itt említjük meg, hogy mindaz, ami Podmaniczky István állítólagos házasságáról, s a reformációhoz való csatlakozásáról itt-ott olvasható, (pl. *Budai Ferenc*: Polgári Lexikona. III. 74. I. *Nagy Iván*: IX. 335. I. *Földi Doby Antal*: id. mű 11. I. *Pokoly J.*: A protestantizmus hatása etc. Budapest, 1910. 108. I.), nem felel meg a valóságnak. (V. ö. *Czeizel Gábor*: id. művével, 4. s köv. II. és *Gedeon Gyula*: A hitújítás terjedésének okai etc. Budapest, 1911. 74—75. II.) Egyes írók Thurzó Ferenc nyitrai püspök életrajzi adatait (*Pray G.*: Specimen hierarchiae etc. I. 371. I.) elnézésből Podmaniczky Istvánra ruházták (pl. *Budai, Nagy Iván* stb.), így rögződött azután bele a köztudatba a Podmaniczky István házasságáról és vallásváltoztatásáról szóló mese, holott Thurzó Ferenc sem tartozott a reformáció hívei közé.

VIII.

Magyarország a mohácsi ütközet után. Társadalmi ellentétek. A két ellenkirály és pártja. A Podmaniczkyak elhelyezkedése kezdetben Ferdinánd király, utóbb János király pártján. A Vágvidék sorsa. A Podmaniczkyak és a két Kosztka-testvér. Podmaniczky János egyénisége.

A mohácsi ütközetben — mint láttuk — a Podmaniczky-család két tagja vett részt: *Mihály*, a királyi testőrség kapitánya, aki az ország bárói között, testőrei élén esett el az egyenlőtlen küzdelemben és *István* nyitrai püspök, akinek valahogy sikerült az öldöklésből megmenekülve, püspöki székhelyét elérnie. Reá, mint családja legidősebb férfitagjára hárult természetesen most már a család anyagi érdekeinek gondozása, az árvaságra jutott kiskorú Podmaniczky-fiúk nevelésének irányítása és életre való előkészítése. Mohács után e feladatok elvégzése számtalan nehézséggel volt egybekötve.

István püspök hamar belesodródott a végzetes kettős királyválasztás következtében állandósult pártküzdelmekbe, melyek politikailag megosztották és élesen szembehelyezték egymással mindazokat, akik az ország közéletében súllyal bírtak. Különösen nehéz volt a Podmaniczkyak helyzete. Ők II. Ulászló és II. Lajos uralkodása idején emelkedtek az ősi magyar főúri családok közé; bárói rangjukat és azokat a birtokadományokat is nekik köszönhatték, melyek őket a Vág völgyének szinte leghatalmasabb uraivá tették. Mindez erőlköcsileg arra kötelezte őket, hogy a királyi ház érdekeit szolgálják azok között a politikai irányelvek között, melyeket még II. Ulászló király állított fel a maga és

utódai számára a Habsburgokkal való szoros családi kapcsolatok létesítése és a kölcsönös örökösödési szerződések törvénybe iktattatása által. Mohács után a Jagellók magyar ágának kihalta időszerűvé tette a királyi udvar körül csoportosuló vagy attól függő fő- és köznemesseg határozott színvallását, melyre főleg azért volt szükség, mert az 1505-i rákosi országgyűlés végzéseire támaszkodó köznemesi párt II. Lajos király halálának hírére azonnal szervezkedni kezdett, mégpedig meglepő fürgeséggel és tervszerűséggel. Ennek a pártnak a XVI. század első éveitől fogva Zápolyai János erdélyi vajda volt a vezére. Trónváltás esetén e párt szemében évtizedek óta a vajda jelentette a királyi trón egyetlen elképzelhető jelöltjét. Ez volt az oka annak, hogy a köznemesi társadalom II. Lajos király tragikus halála után csaknem egységesen a vajda személye körül sorakozott fel, annyira magától értetődőnek látta a megüresedett királyi trónnak Zápolyai Jánossal való betöltését.¹

A köznemesség állásfoglalásában megnyilvánuló egység azokra is hatással volt, akiket egyébként elvi vagy személyi ellentétek választottak el az erdélyi vajdától, mert a köznemesi párt szervezettsége olyan erőt látszott képviselni, mellyel barátnak, ellenfélnek egyaránt számolnia kellett. Ezzel az egységgel szemben állott a régi főnemesi párt tanácstalansága és szervezetlensége. Tagjait talán csak az erdélyi vajda személye iránt érzett gyűlölet tartotta annyira-amennyire össze, egyébként azonban mindenki külön utakon kereste egyéni boldogulását és az új rendben való elhelyezkedését. A pártok erőviszonyainak mérlegelése kezdetben határozottan a köznemesség kilátásainak kedvezett. Ez és azonfelül a Podmaniczkyak régi összeköttetései a Trencsén megyében is birtokos Zápolyai-családdal, voltak az okai annak, hogy Podmaniczky István az erdélyi vajda mellé állott.

János király nem bizonyult uralkodásra termett egyéniségnek. Híjával volt a hivatástudatnak, a magasabb szempontok szerint igazodni tudó ítélőképességnek,

¹ V. ö. A három részre szakított ország c. tanulmányommal. Magyar Művelődéstörténet. Budapest, 1940. III. k. 10—11. ll.

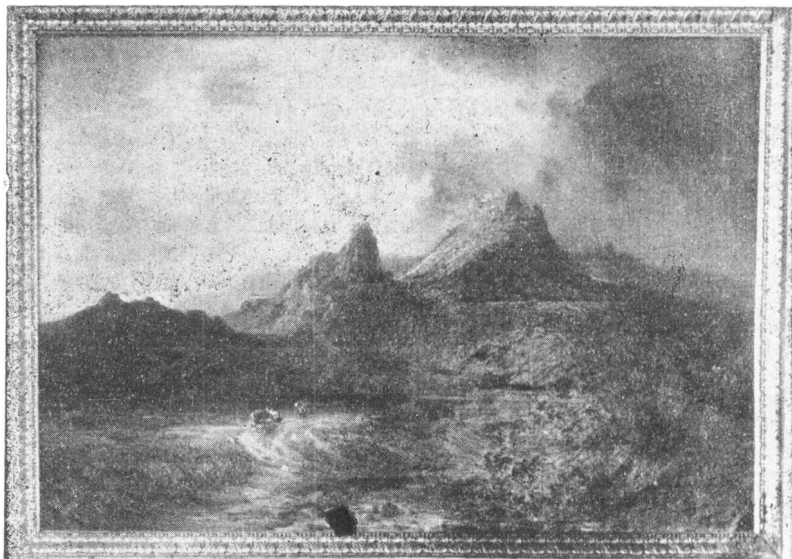
a válságos időkben annyira szükséges gyors elhatározó tehetségnek és mindenekfelett a körülményekhez alkalmazkodó erélyességnek. A köréje felsorakozott köznemesi pártot sem tudta sokáig együtt tartani. Hívei uralkodó erényeket és tulajdonságokat vártak tőle s ezért hamarosan kiábrándultak a mindenkinek kedvét kereső, semmit megtagadni nem tudó új király puhaságából és erélytelenségéből. Mikor azután úgy látszott, hogy a főnemesi párt által királlyá emelt Ferdinánd osztrák főherceg egyéniségénél és főleg családi kapcsolatainál fogva inkább megfelel az ország érdekeinek, mint az imént megválasztott és királlyá koronázott János király, a Zápolyai-párt bomladozni kezdett és némi ellenállás megkísérlése után sorsára hagyta királyát. 1527 nyarán már Podmaniczky István is hűséget fogadott Ferdinándnak a maga és családja nevében s ezzel a Podmaniczkyak sorsát — legalább is egy időre — Ferdinánd királyéval kapcsolta össze.

Ferdinánd királysága azonban csak a messze távolból tűnt fel olyannak, mint amely az erőt, a tekintélyt s az erőforrások gazdagságát tekintve, János királyét meghaladta. Az események kialakulását Ferdinánd oldala mellől szemlélve, még régi hívei is kénytelenek voltak megállapítani, hogy a Habsburgok világbirodalma korántsem áll a magyar király rendelkezésére, pedig annakidején ez volt a legtetszetősebb választási jelszó Ferdinánd mellett, Ausztriának és Csehországnak katonai ereje viszont még János királlyal szemben sem látszott elegendőnek, pedig időközben a Zápolyai-párt gerincét alkotó köznemesség katonai értéke a Ferdinánd király rendelkezésére álló idegen zsoldos haderők katonai értékénél is csekélyebbnek bizonyult.¹

A tanulságok levonását mindkét részről fájdalmas csalódások előzték meg. A pártok kiábrándultak vezéreikből, akik nem állottak a helyzet magaslatán és csak a pillanatnyi szükségletek szerint cselekedtek. Ferdinánd királysága a császárságnak volt a függvénye és ennek következtében annak érdekeihez és politikai elgondolásaihoz alkalmazkodott. János királysága viszont rendes hadsereg, képzett diplomácia és megfelelő anyagi

¹ Id. tan. Magyar Művelődéstört. III. 14—15. II.

erőforrások híján sehogy sem tudott gyökeret verni ; ő maga egyedül állott az országban és barátok nélkül a határokon kívül, mert senki sem akarta sorsát olyan királyhoz kapcsolni, kinek képességeit, erőforrásait és összeköttetéseit natározottan és világosan nem ismerte. A pártok kölcsönös csalódása okozta jórészt

Hricsó romjai.

(Ligeti Antal festménye a M. Tud. Akadémia heti üléstermében.)

azokat a pártváltatásokat is, melyek különösen a Mohácsot követő évtizedekben szinte hozzátartoztak a mindennapi politikai élethez és a legtöbb esetben sivár életfelfogásról tettek tanúbizonyságot. Minden valószínűség szerint ezekben a visszasságokban kell keresnünk az okát annak, hogy Podmaniczky István a kettős királyválasztással szükségképpen együttjáró izgalmak és küzdelmek után visszavonult a politikai élettől és országos ügyekkel alig foglalkozott. Viszont ezek az évek a maguk elvtelenségeivel, önzéseivel, kapzsiságával és erőszakoskodásaival a legrosszabb példák egész sorozatát tárták a lassanként férfikorba lépő Podmaniczky-

fiúk elé, akik lépten-nyomon láthatták, hogy az országban a törvénynek nincs ereje és tekintélye, a becsületnek és párhúságnak nincs értéke és a hatalmasokkal szemben nincs igaza a kisebbeknek, hogy ököljog uralkodik az egész vonalon. A Podmaniczky-fiúkra, különösen Jánosra és Ráfaelre ezek a társadalmi bajok végzetes hatást gyakoroltak. Mindketten a XVI. század első felének hírhedt alakjaivá váltak, kiknek életrajza nem tartozik a magyar történelem felemelőbb lapjaihoz.

*

Podmaniczky Mihály fiainak: Jánosnak, Ráfaelnek és Burjának nevével először 1528-ban találkozunk okleveles emlékeinkben. Ez évben a család egyik familiárisa Podmaniczky Mihály és névszerint felsorolt fiai nevében tiltakozást jelentett be a budai káptalan előtt Dubraviczky Márk királyi kamarásnak néhány pest-megyei birtokba való beiktatása ellen, mert a kérdéses birtokokra a Podmaniczkyak is igényt tartottak.¹ Podmaniczky Mihály és fiai együtt szerepeltek abban a királyi ítéletlevélben is, mely a *báni várkastély* tulajdonjogát véglegesen tisztázta,² továbbá abban az adásvételi szerződésben, melyet 1525. október 11-én kötöttek a turóci konvent előtt³ és végül abban az adománylevélben is, melyben II. Lajos király a Podmaniczky-családnak juttatta új adomány címén a pilismegyei *Kisszántó* és *Borosjenő* egész, *Hidegkút* és *Felkeszi* részbirtokokat a királyi joggal együtt.⁴

Mohács után a család vagyoni ügyeit, mint legidősebb családtag, *István* püspök intézte, aki a bizonytalan közállapotok között is tudott új adományokat vagy megerősítéseket kieszközölni a szerint, hogy ki volt a helyzet ura. Ebben kora szokását követte. 1527. március 27-én János királlyal megerősíttette a II. Ulászló király által a Podmaniczkyak részére 1507. március 11-én kiállított oklevelet, melyben néhai Podmaniczky János

¹ 1522. febr. 24. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 277—280. II.

² 1525. febr. 12. Podmaniczky-Oklt. II. 328—333. II.

³ Podmaniczky-Oklt. II. 369—70. II.

⁴ 1526. febr. 6. Podmaniczky-Oklt. II. 374—75. II. A beiktatás megtörténtéről jelentés 1526. július 26-ról. U. o. II. 381—384. II.

besztercei zselléreit a kamara haszna és egyéb adóterhek alól felmentette.¹ 1529. május 10-én pedig már Ferdinánd királytól eszközölt ki adományt a trencsénmegyei *Kamenicsán* nevű helységről, bár ennek az adománynak gyakorlati értéke egyelőre azért nem volt, mert az adománynak többen ellentmondottak.²

Szulejmán szultán 1529-i hadjárata, mely ez év szeptemberében Bécs ostromával ért véget, nagy válságba sodorta a Ferdinánd-pártot. Kitűnt ugyanis, hogy Ferdinánd királynak nem áll módjában elhárítani a török támadásokat, János király ellenben a jelek szerint számíthat a szultán fegyveres segítségére. Azok tehát, akiknek volt mit félteniök, vagy akik az újból hatalomhoz jutó János királytól anyagi előnyöket reméltek, egymásután otthagyták Ferdinánd király zászlaját és *János királyhoz csatlakoztak*. Köztük volt a közben nagykorúságot ért Podmaniczky János is, a legidősebb Podmaniczky-fiú. Elhatározása talán szakítást jelentett István püspökkel, aki továbbra is kitartott Ferdinánd mellett,³ de az is lehetséges, hogy az közös megegyezés alapján történt,⁴ hogy ezzel a nagy Podmaniczky-vagyonnak a család kezében való megmaradását biztosítsák. János király egyébként szívesen fogadta új párt-hívét, aki még ez év végén pártjához szegődött.⁵

Ha az akkori közállapotokat tekintjük, akkor megkockáztathatjuk azt a feltevést is, hogy Podmaniczky János elhatározásában a magánérdekek mellett politikai indítókok és meggondolások is közrejátszhattak. — 1527-től fogva a Vágvidék harcszintérré lett, amikor pedig a harcok szüneteltek, idegen zsoldosok táborhelyévé. A rosszul fizetett és zsákmányoláshoz szokott

¹ Podmaniczky-Oklt. II. 386—88. ll.

² 1529. május 24-ről. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 420—423. ll.

³ Podmaniczky-Oklevéltár. II. 435. l.

⁴ 1529. december 20-án István püspök, továbbá néhai Podmaniczky János Ferenc nevű fia és Podmaniczky János együtt jelentek meg a nyitrai káptalan előtt egy ajándékozási ügyben (Podmaniczky-Oklevéltár. II. 429. l.), ami arra mutat, hogy barátságos családi kapcsolatok voltak közöttük.

⁵ János király 1529 végén (az oklevélben a pontos kelet hiányzik) hozzájárult ahhoz, hogy Podmaniczky János budai házáat elcserélje. (Podmaniczky-Oklevéltár II. 431. l.)

garázda zsoldos hadak ellenség módjára bántak az itteni lakossággal, melynek sem élete, sem vagyona nem volt tőlük biztonságban. A helységeket kifosztották vagy felégették — 1528 nvarán Trencsén vidékén 13 helység pusztult el ilyenformán —, elhajtották a lakosság állatait és azokat a szomszédos morváknak adták el.¹ De nem kimélték a templomokat sem, Krisztusnak és a szenteknek szobraikat elégették, lefoglalták az egyházi jövedelmeket és meggátolták az istentiszteleteket is.²

Székesfehérvár vára.

(Dittich W.: Hungarische Chronica. Cassel, 1600. c. művéből.)

¹ Báthory István nádor 1528. június 10-én a következőket jelentette a királynak: „Haec quae in praesentia ad Trinchinium patrantur, prorsus intolerabilia videntur, villae enim tredecim, haec cum scribere curabam, funditus exustae illis in partibus omniaque hostiliter ac per summam crudelitatem vastari, armenta boum et equorum rapi ac Moravis vendi pretio dicebantur, atque hunc in modum vitae necessarium regnum hoc satis alioquin omnibus malorum generibus vexatum exhauritur.” (Eredetije a bécsi Staatsarchivban. Hungarica. 1528. fasc. 8.)

² 1528. június 13-án a királvi helytartó és a magyar tanácsosok a következőket jelentették a királynak: „Sed cum iam negotium Trinchiniense ad exitum properet, necessarium non est, ut diutius ecclesiam, eiusque bona possideant, nam non

A helyzet 1529 folyamán még rosszabbodott, amikor Kazianer császári vezér seregei végigvonultak az Északnyugati Felföldön. A helytartó és a tanácsosok felháborodva jelentették a királynak azokat a kegyetlenségeket, amelyeket a zsoldosok korra és nemre való tekintet nélkül elkövettek azokon, akik éppen útjukba kerültek; még az egyházat sem kímélték, a papokat is kőpadra vonták. A lakosság a zsoldos sereget valósággal ellenségének tekintette.¹ Thurzó Elek királyi helytartó, Ferdinánd király legrégibb híveinek egyike is kénytelen volt felemleni tiltakozó szavát a Csallóközben táborozó spanyol zsoldosok garázdálkodása ellen, annyira tűrhetlenné vált már miattok a helyzet.²

modo cultus divinus illic intermissus ac prope sublatus est, sed multa nefanda in religionem per hos homines patrata, Christi et sanctorum effigies concrematae dicuntur. Propterea Maiestati Vestrae supplicamus, dignetur illis mandare, ut ex loco decedant, abbatiamque et bona ecclesiae relinquunt abbati et fratribus libere possidendam.“ (Eredetije a bécsi Staatsarchivban. Hung. 1528. fasc. 8.)

¹ A helytartónak és a magyar tanácsosoknak 1529. július 21-i jelentésében olvassuk a következőket: „Dominus Catzianer nunc redeundo, quam alienationem fecerit in partibus superioribus, quamve et... tyrannidem exerceat, dictu horrendum est. Est apud omnes detestabile, nulli enim parit, non ecclesiis dei, non earum sacerdotibus, non aetati, non sexui, sed citra discrimen aliquod permisit in omnes incuriam impune saeviendi, bona pauperum Maiestatis Vestrae fidelium violenter auferuntur et plurimi interficiuntur. Sacerdotes capti tormentis afficiuntur, infinitae sunt lachrimae miserorum, palam ubique clamantium: hostes ipsos magis laturos, quam istos, quos praedicabant ad regni defensionem et eorum salutem, pacem et quietem missos esse.“ (Eredetije a bécsi Staatsarchivban. Hung. 1529. fasc. 12.)

² A Csallóközben táborozó spanyol katonák — jelenti Thurzó — „rapiunt infantes ex complexu parentum, quos non sine pecunia restituunt, interdum in aquam frigidam... suos infantes suffocare volunt, interdum ardentibus prunis divisim medios infantes statuunt, ut imminente morte filiorum omnem pecuniam parentum exigant. Ad extremam necessitatem iam maior pars colonorum redacta est, cum victum illorum, quem absumere non potuerunt Hispani, aliis ad iniuriam domino vendiderint. Matronae nobiles in silvis latitant, ut vim et iniuriam caveant, vel profugiunt, quo remotius possunt ab isto furore saevientium, nam non aetati, non sexui parit, ut mirum sit, quomodo hactenus tolerari haec pestis potuit... Nunquam enim similia in Hungaria audita sunt, quis enim talia, nisi hostis, faceret... Habebunt conventum nobiles die

Ezekhez a nyomorúságokhoz alkotmányos bajok is járultak, melyek főleg abból származtak, hogy Ferdinánd királynak nem volt érzéke a magyar alkotmányos élet sajátosságai és különösen a nemesség kiváltságos helyzete iránt és ebből következőleg elnézte, hogy a pénzügyi hátságok és a katonaság erőszakos módon hajtották be az adókat és ami különösen zokon esett, nem szokta igénybevenni a királyi tanács közreműködését, tanácsait egyáltalában nem hallgatta meg és úgy bánt velük, mintha nem élőlények, hanem árnyak volnának.¹ A királyi hatalom minden vonalon gyengének bizonyult. Thurzó Elek maga is kénytelen volt elismerni, hogy az országban a legnagyobb zavar uralkodik, hiányzik a közbiztonság, a katonaság rabol és fosztogat, azoknak

dominico proximo de Hispanorum negocio, qui vellent ad istos vicinos comitatus venire, ut similia his, quae in Insula, hic quoque perpetrarent, sed adeo sunt commoti oppressione insulanorum reliqui universi, ut malint armis decertare ac illos vi repellere, quam pati, ut Hispani ad eorum bona accedant. Nec sine causa ita sunt animati, non possunt enim ultra superiorum temporum afflictiones hanc indebitam oppressionem pati, ut videant omnia sua impune rapi et aerem solum relinquere. (Eredetije a bécsi Staatsarchivban. Hung. 1531. fasc. 18.)

¹ A királyi helytartónak és a magyar tanácsosoknak 1530. április 24-i felterjesztésében olvassuk: „Maiestas Vestra non ignorat... quantum in libertatibus suis regnum hoc et omnes ordines sint oppressi. Nam de his frequenter ad eam antea scripsimus, praelati, abbates, conventus, capitula, vulgares etiam sacerdotes, quibus nulli certi redditus, partim per camerarios, partim per exercitum Maiestatis Vestrae, exemplo antea inaudito, exactionibus gravissimis vexati, dominorum baronum ac nobilium etiam fidelissimorum bona in cinerem ac praedam conversa, coloni ad medullas usque exhausti, ecclesiae violatae sacra suppellex passim atque impune direpta, monachi non pauci trucidati aut oppressi; quot flagitia in virgines ac matronas, quam horrendae in Deum et sanctos et mortales ad hunc usque diem edantur contumeliae, nos pro rei magnitudine et atrocitate recensere non possumus. Sed haec saepius deplorata, quid de nobis ipsis dicamus? Quos etsi Maiestas Vestra consiliarios appellet, usque adeo tamen contempnit, ut non modo nulla nobiscum consilia, quae ad Regni huius salutem ac statum pertinent, communicare solet, sed nullas prorsus aut preces, aut consilia nostra dignatur admittere et plane quantum videmus, non pluris nos aestimat, quam si umbrae ac mortui essemus.“ (Eredetije a bécsi Staatsarchivban. Hung. 1530. fasc. 14.)

pedig, akik az ország ügyeit vezetni volnának kötelesek, semmiféle hatáskörük nincs.¹

Thurzónak példaképpen idézett hivatalos felterjesztéseiben lehettek ugyan túlzások és ríktóbb színezések, egészben véve azonban mégis arról tesznek bizonyosságot, hogy a Ferdinánd király joghatósága alá tartozó területeken bizonytalan volt a jogrend, hiányzott az erős központi hatalom, a fegyelmezett hadsereg s a méltányos pénzügyi igazgatás. Az országgal úgy bántak, mint fegyveres erővel meghódított tartománnyal, melynek gyengítése szinte magasabb érdeknek látszott. Ez a rendszer sok mindent megmagyaráz. Megérteti velünk nemcsak az anarchia állandóságát, melyet a két ellenkirály kénytelen volt hallgatagon tudomásul venni s a rendszerré vált pártváltoztatásokat, melyek állandóan a legnagyobb zavarokat idézték elő a joghatósági határookban, hanem azt a meglepő tényt is, hogy a magyar nemesi társadalom ráeszmélt az országos helyzet katasztrofális jellegére s ezért maga akarta kézbevenni az ország sorsának irányítását. Az 1531—32. évek folyamán tartott részországgyűlések és tanácskozások² tényleg az országos elégedetlenség növekedéséről és a királyi hatalom tekintélyének nagy aláhanyatlásáról tesznek bizonyosságot.

Podmaniczky János szemtanúja volt az általános hanyatlásnak, de úgy érezte, hogy nem volna értelme valamelyik birtokára visszavonulva, csendben megvárni

¹ Thurzó Eleknek 1531. december 27-i és Pozsonyból kelt levele Ferdinándhoz a következőket tartalmazza: „Quod ad negotia publica Regni istius Maiestatis Vestrae attinet, cum omnia sint in summa confusione posita et regnum hoc sit plenum factionibus, caedibus, rapinis, tempus revera est, idque extrema expostulat nescitas, ut tandem Maiestas Vestra vel domesticis his malis opportuna adhibeat remedia. Verendum enim est, ne infra paucissimos dies concepti quorundam mali conatus in apertam hostilitatem erumpant, maxime cum maior pars ipsorum militarium in hoc ipsum conspirasse dicatur. Istorum enim libidini et rapinis modo quoque omnia divina et humana sine discrimine subiecta sunt, atque in hoc casu nobis, qui hic vices auctoritatis Maiestatis Vestrae gerimus, nullus plane locus datur adhibendi aliqua remedia.” (Eredetije a bécsi Staatsarchivban. Hung. 1531. fasc. 19.)

² Magyar Országgyűlési Emlékek. I. 311. s. köv. II.

a helyzet tisztulását, amikor mások kihasználva a pártváltoztatásokból várható előnyöket és az általánossá vált fejtelenséget, annyit szereztek maguknak, amennyi csak lehetséges volt. Sok olyan tulajdonság volt benne, mely a XVI. század első felének nemesi társadalmát általában véve jellemezte ; lehettek kiváló tulajdonságai is, egészen véve azonban korának volt a gyermeke és mint ilyennek, a hatalmaskodás és a korlátlan vagyonszerzés vágya voltak legfőbb jellemvonásai. Életpályájának ismertetésénél látni fogjuk, hogy ez a két tulajdonság volt politikai magatartásának és közéleti szereplésének legfőbb rúgója.

János királyhoz való csatlakozását nem kürtölte világgá. Láttá ugyan, hogy a szultáni beavatkozás János király javára billentette a küzdelem mérlegét, s ezért a hozzá való csatlakozás pillanatnyilag előnyöket jelenthetett, de még nem tudta, mit fog válaszolni a német birodalom a Bécs ellen intézett támadásra? Ugyanakkor tehát, amikor hűséget fogadott János királynak, a Ferdinánd királyhoz való hűségnek a látszatát is igyekezett megőrizni. Ebben még Ferdinándot is megtévesztette, aki 1530 végén neki adományozta azokat a morvaországi, trencsén- és nyitramegyei egész- és részbirtokokat, melyeket Szokoly János az ő felesége : néhai Podmaniczky Jánosnak elhalt Margit nevű leánya jogán bírt.¹ Az 1531. március 10-én Podmaniczky János által kiállított, egyébként homályos szövegezésű biztosítólevél is úgy van megfogalmazva, mintha ő is Ferdinánd király hűséges emberei közé tartoznék,² pedig ugyanekkor már Bécsben is tisztában voltak azzal, hogy mit tartsanak róla. Közben ugyanis Podmaniczky János és hozzá mindenben hasonló öccse, Ráfael elfoglalták a Trencsén megyében fekvő *Kasza várát*. Ez a vár eredetileg a Zápolyai-család birtokában volt, de János király azt, még erdélyi vajda korában, a Rozson-családnak adományozta. Mikor azután a Vágvidéket Ferdinánd király seregei megszállották s Kasza vára is kezükre került, Ferdinánd király azt Petrőczy Pálnak adta.

¹ Az esztergomi káptalan által 1531. januárus 20-án kiállított oklevél szövegezése szerint. Podmaniczky-Okl. II. 437—38. ll.

² Podmaniczky-Okleveáltár. II. 439. l.

Midőn azonban a Rozson-család meghódolt előtte és neki hűséget fogadott, elismerte a Rozsonoknak Kásza várára támasztott igényeit is.¹

A két Podmaniczky 1530 táján foglalta el ezt a várat a Rozsonoktól. Valószínű, hogy ezzel egyidejűleg szerezték vissza a *besztercei várat* is, melyet az utóbbi időben Ferdinánd katonái vagy hívei szállottak meg kétségtelen stratégiai jelentősége miatt.² Ezek után természetesen felesleges fáradság lett volna Podmaniczky János részéről a Ferdinánd királyhoz való hűség látszatának megőrzése, mert annak a királyi udvarban már úgysem adtak hitelt; ott mint hűtlenné vált alattvalót tartották számon.³ Ennek azonban szintén voltak következményei. Mostantól fogva ugyanis a Podmaniczky-vagyon is elérhető céllá lett mindazok előtt, akik a Ferdinánd királlyal szemben megtartott hűség kamatoztatását időszerűnek találták. Ilyenek sokan voltak, kis és nagy ragadozók, akik jelentéktelen jobbágytelkekkel is megelégedtek, ha nagyobb uradalmak megszerzésére nem volt kilátás. Közéjük tartozott *enyingi Török Bálint* is, hatalmas birtokok ura, aki nagy gazdagságánál fogva irányító szerepet vitt az akkori politikai közéletben. Ferdinánd király hívei közé tartozott s a Ferdinánd-pártnak volt nagy erőssége, aki kötelességének ismerte mindazok megfenyítését, akik elpártolásukkal veszélyeztették a párt erejét, ha abból hasznot húzhatott. Amikor tehát köztudomásúvá lett Podmaniczky János elpártolása, azonnal elfoglalta a család birtokát alkotó *Bán mezővárost* a benne lévő várkastéllyal együtt és azt a Podmaniczkyval perben álló Szokoly Jánosnak adta át. Minthogy azonban a két ellenkirály között fennálló fegyverszünet értelmében szigorúan tilos volt mindenféle erőszakos birtokelfogla-

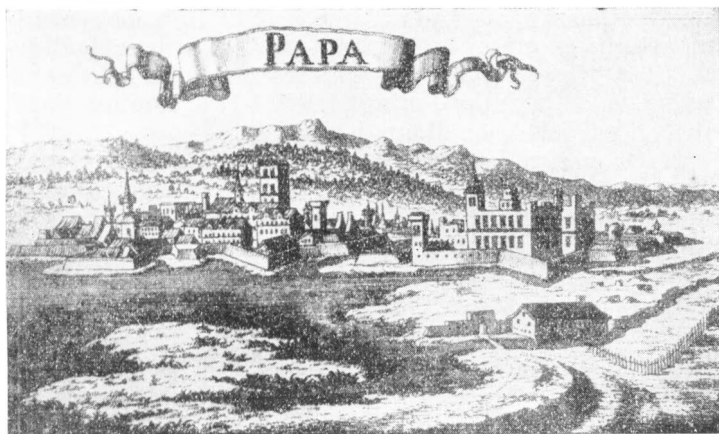
¹ A részletekre l. *Rudnay Béla*: Újfalussyak és Rudnayak pereit a Petrőczyek ellen. Budapest, 1910. 47. s. köv. II.

² Beszterce elfoglalására l. az 1531. március 10-i oklevelet. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 439. l.

³ „Annotato autem Joanne altero fratre eiusdem condam domini episcopi (t. i. Podmaniczky István) Joanni Zapoliensi aemulo nostro publico adhaerendo et gratiam a maiestate nostra nondum impetrante“ etc. olvassuk Ferdinánd királynak 1531. április 3-án kelt ítéletlevelében. Podmaniczky-Oklt. II. 445. l.

lás, mert azok a joghatósági határok megbolygatására vezethettek, Podmaniczky János ahhoz a vegyesbizottsághoz fordult jogorvoslásért, mely 1531-ben Visegrádon és Esztergomban tartotta üléseit, hogy ítéljen az eléje terjesztett peresügyekben.¹ A per meg is indult,² de Bán városa egyelőre Szokoly János kezén maradt.³

Török Bálint Beszterce várának megszerzését is tervbevette. Tervét Thurzó Elek is pártolta, mert a vállalkozás a Csallóközben táborozó spanyol zsoldosok segítségével könnyen megvalósíthatónak látszott és

Pápa vára.

(Birkenstein : Ertzherzogliche Handgriffe. Wien, 1686, 15. l.)

mert ebben az esetben továbbra is megtarthatta volna *Pápa várát*, melyre újabban Török Bálint is igényt emelt és melyért hajlandó lett volna a kezén lévő *Nyitra várát* átengedni. Ha ugyanis Török Bálintnak sikerülne megszereznie Beszterce várát és azt a király neki adományozná, akkor — Thurzó szerint — lemondana Pápá-

¹ Az egész ügyre l. az esztergomi káptalannak 1531. aug. 3-i jelentését. Podmaniczky-Oklt. II. 451—454. ll.

² L. az előbbi oklevelet. U. o. II. 453—454. ll.

³ Az 1532-i trencsénmegyei adóösszeírás szerint. Podmaniczky-Oklt. II. 459. l.

ról és átengedné Nyitra várát is.¹ A király azonban kitért a Thurzó által ajánlott megldási mód elől² és ezzel a Beszterce ellen tervezett támadás kérdése lekerült a napirendről. Podmaniczky János, aki tisztában volt az akkori igazságszolgáltatás lassú járásával és tudta, hogy belátható időn belül aligha kap elégtételt, úgy állott bosszút, hogy Török Bálint jobbágyait sanyargatta, „borokat és egész marhájokat elvette”;³ Trencsén megye Ferdinánd-párti birtokos nemességét állandóan zaklatta s a Kasza vár szomszédságában fekvő *illavai várnak* elfoglalásával megfészkelvén magát a megye középső szakaszában, rendszeresen adóztatta a megyeheli lakosságot⁴ és meggátolta a rovásadónak a beszolgáltatását is.⁵ Öccse, Ráfael, természetesen mindig bátyjával tartott, néha azonban, mint pl. 1531-ben, amikor Vágújhelyt felégette, önállóan is eljárt.⁶

Kétségtelen, hogy a Vág mentén Podmaniczky János elpártolásával megszűnt a korábbi viszonylagos nyugalom és annak helyét kisebb-nagyobb arányú helyi harcok foglalták el. Nagyobb jelentőségű volt ezek között 1533 novemberében *Lednic* várának elfoglalása,⁷ mely a Podmaniczkyak önbizalmát még jobban megnövelte, mert látták, hogy Ferdinánd király részéről egyelőre még csak kísérlet sem történt a kétségtelenül jogcím nélkül elfoglalt vár visszaszerzésére és a megye, valamint az adószedők részéről ismételtén felterjesztett panaszok

¹ Thurzó Elek 1531. október 15-i jelentése Ferdinánd királyhoz. Podmaniczky-Oklt. II. 455—56. II.

² Ferdinánd király 1531. november 25-i válasza. U. o. II. 456. I.

³ Hédervári Györgynek 1532. június 27-én kelt leveléből. Hédervári-Oklevéltár. II. 53—55. II. Ugyanez a levél közzétéve a Magyar Nyelv c. folyóiratban. 1906. 210—211. II.

⁴ A megye nemességének panasza Kazianer császári fővezérhez 1533. július 21-én. Podmaniczky-Oklt. II. 473—74. II. A megye nemessége 1534. januárus 12-én a királyi biztosokhoz. Podmaniczky-Oklt. II. 481—482. II.

⁵ L. erre Kazianer császári főparancsnok 1534. januárus 15-i levelét.

⁶ Podmaniczky-Oklt. II. 132. I. A Podmaniczkyak a morvaországi birtokosoknak is sok kárt okoztak. V. o. Podmaniczky-Oklt. III. 58. I.

⁷ Podmaniczky-Oklt. II. 479. I. A vár elfoglalását rendszeres kikémlelés előzte meg. Hupka György vallomása 1539. december 23-ról. Podmaniczky-Oklt. III. 116. I.

orvoslására. Podmaniczky János oly erősnek érezte magát, hogy megkockáztatta ez idő szerint legnagyobb vetélytársának, *Kosztka Miklósnak*, Árva, nemkülönben Sztrecsen és Lietava várak hatalmas urának ártalmatlanná tételét is.

Kosztka Miklóst és *Péttert* annakidején János király hívatta be Lengyelországból, aki azután Miklóst a királyi gyalogság főkapitányává, Péttert pedig Felső-

Lednice vár romjai.
(Fényképfelvétel.)

magyarország főkapitányává nevezte ki és nekik adományozta Árva és a trencsénmegyei *Sztrecsen* és *Lietava* várakat.¹ A korábbi időkben sok értékes szolgálatot tettek János királynak, aki megbízható híveinek tartotta őket mindaddig, míg olyan értesüléseket nem szerzett róluk, melyek szerint alkuban vannak Ferdinánd király követeivel, akik átpártolásra akarják őket reávenni.² Ugyanerre az időre esett Podmaniczky Jánosnak a két Kosztkával való szakítása is. Podmaniczky eleinte szoros

¹ *Kubinyi Miklós*: Árva vára. Budapest, 1890. 69. és 74. ll. Podmaniczky-Oklt. II. 455. és 480. ll.

² *Kubinyi Miklós*: i. m. 80—81. ll.

összeköttetésben állott velük, utóbb azonban ellentétek támadtak közöttük. Talán birtokügyek miatt, mert hiszen Lietava és Beszterce várak uradalmi szomszédosak voltak; talán féltékenység miatt, mert Podmaniczky János figyelembe veendő tényező kezdett lenni az Északnyugati Felföldön. De bármi volt is oka a köztük idővel kifejlődött ellenséges indulatnak, annyi tény, hogy Podmaniczky úgy akarta a kérdést elintézni, hogy Kosztka Miklóst elfogatta és Beszterce várában őrizet alatt tartotta.¹

Az elfogatás ténye mindenütt nagy feltűnést keltett. János király azonnal Podmaniczky Jánoshoz küldte Laski Jeromos erdélyi vajdát azzal az utasítással, hogy igyekezzék őt rávenni Kosztka szabadonbocsátására; ha pedig erre nem volna hajlandó, akkor adja őt át János királynak, de ebben az esetben Kosztka köteles legyen azonnal átengedni a király embereinek Árva és Lietava várakat, Sztrecesen várát ellenben mindaddig megtarthatja, míg ügye nem tisztázódik. Ha Podmaniczky még így sem akarná Kosztkát szabadon bocsátani, akkor a vajda az ő nevében megígérheti neki, hogy mihelyt Kosztka Lietavát átadja a királynak, a várat azonnal át fogják adni Podmaniczkynak.² Ugyanezen időben Réway Ferenc királyi személynök és Turóc megye főispánja is folytatott tárgyalásokat Kosztka Péterrel, akit átpártolásra és arra akart reábirni, hogy támogassa a Podmaniczky megfenyítésére irányuló műveleteket.³ Bár Kosztka Péterben megvolt erre a hajlandóság, mégsem került reá a sor, mert Podmaniczky, Laski és Kosztka Miklós Beszterce várában megegyeztek egymással. Az egyezmény értelmében Kosztka ötezer forintot fizetett Podmaniczkynak, s kötelezte magát, hogy átadja János királynak a zsolnai harmincadot, Laski Jeromosnak pedig Árva várát. Kosztka ezek mellett a feltételek mellett több hónapi fogság után valóban

¹ V. ö. Réway Ferenc 1534. febr. 18-i (Podmaniczky-Oklevéltár. II. 486. l.) és 1534. március 25-i (Podmaniczky-Oklt. II. 492—93. ll.) jelentéseivel.

² János király utasítása 1534. januárius 5-én Laski Jeromosnak. (Podmaniczky-Oklt. II. 479—481. ll.)

³ Réway Ferenc id. 1534. febr. 18-i jelentése. (U. o. II. 486. l.)

viszszanyerte szabadságát,¹ de ettől az időtől fogva halálos ellensége lett a Podmaniczky-családnak.

A Podmaniczkyak ellen annyiszor hasztalanul sürgetett megtorló intézkedések 1534 elején végre a megvalósulás stádiumába jutottak. *Trencsén megye* nemesége már arra gondolt, hogy bizonyos feltételek mellett külön egyességet köt majd Podmaniczkyval,² de mivel Kazianer császári főparancsnok azzal biztatta őket, hogy rövid időn belül megtörténnek a szükséges intézkedések Podmaniczky János megfékezésére, a megye elállott tervétől. Kazianer azonban csak 1534 elején volt abban a helyzetben, hogy száz könnyű fegyverzetű lovast küldhetett a megye védelmére, de csak azzal a feltétellel, hogy ezeket a kamarának kell fizetnie és élelmeznie.³ Réway Ferenc ehbe a fenyegető akcióba szerezte volna Kosztka Pétert bekapcsolni. Minthogy pedig a két Podmaniczky ellen számos olyan természetű panasz merült fel, melyekben a már említett esztergomi vegyesbizottság volt hivatva ítélni. Réway megidézte a két Podmaniczkyt Esztergomba, hogy a bizottság előtt feleljenek az ellenük emelt különféle természetű vádakra. Török Bálint azzal vádolta őket, hogy több familiárisát megölték; Szentgyörgyi és Bazini Farkas gróf Lednic várának elfoglalása miatt emelt panaszt; Pempflinger István, a pozsonyi kamara prefektusa az adójövedelmek erőszakos lefoglalásával, Majthényi Bertalan pedig negyven jobbágyának meggyilkolásával vádolta őket. A Podmaniczkyak azonban, bár többször megidézték őket, nem jelentek meg Esztergomban.⁴ Podmaniczky János nem sokkal később azzal védekezett, hogy mivel nem volt olyan hiteles hely a

¹ Réway Ferenc id. március 25-i jelentése. (U. o. II. 492—93. ll. Hupka György vallomásából (1539. dec. 23.) kitétni, hogy a Podmaniczkyak és Laski Jeromos Árva várát már korábban meg akarták szerezni és hogy Kosztka Miklós megöletése is tervbe volt véve. (Podmaniczky-Oklt. III. 117. l.)

² 1534. januárius 12. Közölve Hadtörténelmi Közlemények. 1912. 131. l.

³ Kazianer levele a kamarához 1534. febr. 8. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 484—85. II. és Hadtört. Közlemények. 1912. 134—135. ll.

⁴ Réway Ferenc 1534. március 25-i jelentése. U. ott. II. 494. l.

Budetin a Vág felől.

(Fényképfelvétel.)

közelben, mely az ő urának joghatósága alá tartoznék, nem tartotta magára nézve bátorságosnák az Esztergomban való megjelenést. Réwaynak az volt a meggyőződése, hogy ezt a kifogást a Kosztka Miklós bosszú-

jától való félelemből tette, miért is két nyitrai kanonokot küldött Besztercére, hogy Podmaniczky János előttük nevezze meg ügyvédjét, fizesse meg a reája rótt bírságot és vegye tudomásul az újból kitűzött tárgyalási napot is, mert ellenkező esetben nélküle, az ő távollétében fogják meghozni az ítéletet.¹

Az a tény, hogy a császári főparancsnok lovascsapatot küldött a trencsénmegyei lakosság védelmére, gondolkozóba ejtette a két Podmaniczkyt, annyival is inkább, mert számoltak a megye fegyveres ellenállásának és a Kosztka-testvérek hathatós közreműködésének lehetőségével is. Podmaniczky János mindamellett kezdetben védelemre szánta magát és hogy legalább a Kosztkák részéről ne érhessek meglepetések, akik Zsolnát hirtokukban tartották, a *budetini várkastélyt*, melynek falait az elmúlt harcok idején Ferdinánd seregei lerombolták, hamarosan helyrehozatta, védelmi állapotba helyezte és katonasággal megrakta.² Innen azután leveleket küldözgetett a bányavárosoknak, melyekben pénzbeli támogatást kért tőlük.³ Egyik-másik város valóban adott is neki pénzkölcsönt, amit Kosztka Miklós igen rossz néven vett tőlük, aki maga is megkísérelte pénzt kapni a gazdag bányavárosoktól, többek között a zsolnai polgárok kezessége mellett.

Abban a küzdelemben, melynek körvonalai kibontakozóban voltak, a Podmaniczkyak magukra maradtak. János király segítségére nem számíthattak, aki tavasz óta figyelmét inkább az ország déli és keleti részeire fordította, ott igyekezett pártját újjászervezni, hogy a portától döntőbíróként Magyarországra küldött Grittit az ő királysága mély gyökereiről és nagy terjedelméről meggyőzhesse. Ilyen viszonyok között a Podmaniczkyak sem remélhették tőle azt a támogatást, melyben egyébként bizonyára részük lett volna. Másrészt Ferdinánd király hívei is abban fáradoztak, hogy szétrobbantsák a Zápolyai-pártot s e végből annak legfőbb támaszait

¹ Réway Ferenc 1534. március 29-i jelentése. Podmaniczky-Okl. II. 496—97. II.

² Thurzó Elek 1534. június 6-i levele Körnöcbánya városához. Podmaniczky-Okl. II. 498—499. II.

³ Duboveci János levele a bányavárosokhoz, 1534. június 21. Podmaniczky-Okl. II. 499—500. II.

igyekeztek Ferdinánd ügyének megnyerni. Réway Ferenc pl. már 1534. februáriusában tárgyalta Podmaniczky Jánossal,¹ de eredmény nélkül. Ugyanez év nyarán *Kazianer* vette kezébe az ügyet, akinek azután a magára maradt Podmaniczky Jánossal július 27-én a besztercei várban sikerült létrehoznia az annyira óhajtott *egyeséget*. Ennek értelmében Podmaniczky és nagyszámú hívei valamennyien kegyelmet nyertek Ferdinánd királytól; azok az adományok, melyek Podmaniczkyknak vagy híveinek rovására történtek az utóbbi években, érvényüket veszítik, viszont Podmaniczky és hívei új adomány címén mindazt megtartják, ami jelenleg birtokukban van. Podmaniczkyé marad *Lednic* vára is mindaddig, míg a teljes rend és nyugalom helyre nem áll az országban. *Hricsó* várát visszaszerezheti ugyan tőle korábbi birtokosa, de csak akkor, ha megfizeti neki azokat a költségeket, melyeket a vár újjáépítésére fordított. A király visszafizeti neki azokat a kölcsönöket, melyeket részben ő, részben pedig II. Lajos király vett fel annakidején Podmaniczky István nyitrai püspöktől és végül az ő és híveinek a birtokai két évig minden adófizetéstől mentesek legyenek.²

Az egység a Podmaniczkyak szempontjából a legjobbkor történt. Néhány nap múlva ugyanis Kosztka Miklós azzal az ajánlattal közeledett *Kazianer*hez,³ hogy annak fejében, hogy formálisan is átpártol Ferdinánd királyhoz, segítse meg őt a császári főparancsnok Budetin vára visszavételében, melyet ő már megszállva tart. A főparancsnok keze azonban Podmaniczkyval szemben már meg lévén kötve, ebben nem állhatott Kosztka rendelkezésére, de abban segítségére volt, hogy Ferdinánd királytól kegyelmet és a kezén lévő várbirtokokra új adományt nyerjen.⁴ A nyugalom ezzel a Vág völgyében

¹ Jelentése 1534. februárius 18-ról. Podmaniczky-Oklt. II. 488. l.

² Közzétéve a Podmaniczky-Oklt. II. 502—506. ll. A kölcsönre vonatkozó részlet kiadva az Egyháztörténeti Emlékek. II. 362—363. ll.

³ Nogarola levele 1534. augusztus 10-ről. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 507. l.

⁴ 1534. szeptember 28. Podmaniczky-Oklt. II. 508. és 512. ll. Podmaniczky János azonban az új adománynak ellentmondott. Podmaniczky-Oklt. II. 518—522. és 522—527. ll.

egyelőre helyreállott. Az eddig egymással szemben álló felek az új adománylevelek értelmében¹ jogos birtokosai lévén eddig birt vagyonuknak, alkalmazkodtak a fennálló jogrendhez. Úgy látszott, hogy Ferdinánd király joghatósága az Északnyugati Felföldön végre megszilárdult.

¹ I. Ferdinánd új adománylevele 1534. szeptember 29-ről. Podmaniczky-Oklt. II. 509—512. ll.

IX.

Podmaniczky János és Ráfael átpártolása Ferdinánd királyhoz. Visszatérésük (1535) János királyhoz. Fráter György. Zsámbokrét ostroma. Thurzó Elek szerepe. A két Podmaniczky garázdálkodása. Palota vára. A váradi béke. Az országos rendek és a kuszált belpolitikai helyzet.

A két Podmaniczkynak elpártolása János királytól nem volt egyedülálló jelenség a politikai pártváltoztatások ezen virágkorában. Számosan hagyták el János király hajóját, attól tartván, hogy az hamarabb fog elsüllyedni, semmint azt esetleg várták s ennek következtében gondoskodniok kell jövő elhelyezkedésükről. Közéjük tartozott pl. *Erdődy Simon* zágrábi püspök, *Erdődy Péter* és az élelmes *Nádasdy Tamás*, akik 1534. aug. 8-án tértek Ferdinánd hűségére, miután a király minden követelésüket teljesítette;¹ azután pedig a bars megyei Hrussov várának urai, a zábláti *Hrussóyak* csatlakoztak Ferdinánd királyhoz, aki számukra a vár háborítatlan birtokát biztosította.² Erdődyékkel és Nádasdyval a tárgyalásokat Thurzó Elek és Zalaházy Tamás egri püspök közvetítették.³ Hogy az általuk elért eredmény milyen nagyjelentőségű volt, abból is kitűnik, hogy Ferdinánd király 1534. nov. 11-én Thurzónak és János nevű testvérének adományozta *Trencsén* és *Szucsá* várakat, továbbá a gazdag trencsényi és nagyszombati

¹ Egykorú másolatban a bécsi Staatsarchivban. Hung. 1534. fasc. 25. A Nádasdy Tamás átpártolására vonatkozó feltételeket l. Podmaniczky-Oklt. III. 200—201. ll.

² Egykorú másolatban a bécsi Staatsarchivban. Hung. 1534. fasc. 25.

³ Thurzó Elek és Zalaházy Tamás 1534. augusztus 8-i jelentése. U. ott. Hung. 1534. fasc. 25.

harmincadokat,¹ az üresedésben lévő nyitrai püspökséget pedig unokaöccsének, Thurzó Ferencnek adta.² Mindenki hasznot akart húzni a sajátságos politikai helyzetből és különösen abból, hogy János király trónja inogni látszott. A Podmaniczkyak is megelégedhettek

Sztrecsen vár romjai.

(Fényképfelvétel.)

¹ Egykorú másolatban u. ott. Hung. 1534. fasc. 25. Kiadva a Podmaniczky-Oklt. III. 19. l.

² „Ego Alexius Thurzo de Bethlenfalva etc. fateor et recognosco per praesentes, quod cum praefata Maiestas Regia etc. ex speciali sua gratia et favore episcopatum ecclesiae Nitriensis de iure vacantem egregio Francisco Thurzo de Bethlenfalva nepoti meo dederit et gratiose contulerit...”, — ígéri az ő nevében, hogy a katonák zsoldjának fizetésére 4000 frtot ad. Az okirat kelte: Bécs, 1534. nov. 11. Egykorú másolata a bécsi Staatsarchivban. Hung. 1534. fasc. 25. V. 6. Ferdinánd király 1536. aug. 20-i levelével. U. ott. Hung. 1536. fasc. 29.

számításaikkal, mert a Ferdinánd királyhoz való pártolás nagy vagyoni gyarapodást jelentett nekik, már pedig ebben a korban majd mindenkinél ez volt a legfőbb cél. Egy darab ideig valóban nyugton is maradtak s csak annyiban adtak életjelt magukról, hogy itt-ott akadályozni igyekeztek az adószedők munkáját¹ és hogy akkor, amikor Kosztka Miklóst új adomány címen Sztrecsen és Lietava várak birtokába akarták bevezetni, a beiktatásnak ellentmondottak.²

Az európai viszonyok alakulását s azok keretei között a két ellenkirály hatalmi egyensúlyának kérdését azonban élénk figyelemmel kísérték. A Habsburg-párthoz való csatlakozásuk hátterében is Ferdinánd királysága nemzetközi megszilárdulásának ténye állott. Természetes tehát, hogy utóbb arról is tudomást kellett venniük, hogy a Grítti-féle kaland lezajlása után János király esélyei erősen megjavultak. A francia-török szövetség és V. Károly császár túniszi hadjárata ellenséges hangulatot teremtett a portán Ferdinánd király iránt, pedig alig néhány év előtt a szultán és a Ferdinánd közti viszony már szinte baráti jellegűvé vált. Ez a hangulatváltozás Magyarországon is köztudomású volt, ezért sokan előre biztosítani kívánták magukat egy újabb török támadás esetére, melynek valószínűségével Szulejmán szultán 1529-i és 1532-i hadjáratai után számolniuk kellett. Másrészt azonban mindig akadtak olyanok e kor urai között, akiket a féktelen ambíció, a hatalomvágy és a birtokéhség sohasem hagyott nyugton, akiket egyszerűen lehetetlen volt kielégíteni. Ezek számára mindig voltak sérelmek és okok az elégedetlenségre és annak a zászlónak az elhagyására, amelyre korábban

Itt kell felemlítenünk, hogy igaz ugyan, hogy a Thurzó Eleknek és Jánosnak szóló adománylevelével azzal indokolta az adomány megtörténtét, hogy Thurzó Elek a király rendelkezésére bocsátotta Pápa várát és városát, melyet a következő évben Török Bálint kapott királyi adományképpen (*Sebestyén Béla*: Enyingi Török Bálint, mint Pápa város földesura. Pápa, 1911. 34. l.), az ellenszolgáltatás túlságosan nagy lett volna Pápáért; viszont nem szolgálhatott nyílt jogcímmel az a tevékenység, melyet Thurzó Elek a János-pártiak átcsábítása körül kifejtett.

¹ L. ilyen esetekre a Podmaniczky-Oklt. II. 513—514., 530—532., 534—535. ll. az 1535. és 1536. évekből.

² Podmaniczky-Oklt. II. 518—522., 522—527. ll.

felesküdtek. Ilyen volt a már többször említett *Török Bálint* is, hatalmas uradalmak birtokosa, aki 1535 nyarán megkapta Pápa várát és városát, János nevű fia pedig ugyanakkor a vránai perjelséget. Minthogy azonban a perjelség javainak legnagyobb része zálogban volt a Zrinyieknél, *Török Bálint* azok visszaváltására törekedett, azonban ebben a közvetlenül érdekelt Zrinyiek megakadályozták. Az ekként támadt perben *Ferdinánd* király a hozzá mindig hű Zrinyiek mellett foglalt állást, akik neki rendkívül nagy szolgálatokat tettek Horvátországban s elejtette *Török Bálintot*, akiben tulajdonképpen sohasem bízott.¹ E miatt a mélyen megsértett *Török Bálint* 1536 nyarán átpartolt *János királyhoz*, bizonyára abban a meggyőződésben, hogy példáját mások is követni fogják. A *Podmaniczkyak* tényleg követték is, sőt *Podmaniczky János* talán a portáról érkező hírek hatása alatt, vagy talán azért, mert nem akart alkalmazkodni ahhoz a jogrendhez, amely az ő kiváltságos helyzetét a Vág völgyében megszüntette, már 1535 őszén visszatért *János királyhoz*, aki őt ekkor a csekélyebb értékű aradmegyei *Csálya vár* birtokával jutalmazta, de megígérte, hogy idővel majd nagyobb értékű uradalmat fog neki juttatni.² Visszapártolása egyelőre titokban maradt és csak akkor lépett fel nyíltan, *János király* híveként, amikor már kétségtelen volt *Török Bálint* pártváltoztatása.

Abban, hogy a *Podmaniczkyak* 1536 folyamán a titkos *János-pártiságból* kilépve, *Török Bálint* példájára nyíltan színt vallottak, kétségtelen része volt *Fráter Györgynek* is, amit utóbb *Thurzó Elek* is megállapított.³ Míg ugyanis a *Ferdinánd-párt* szervezetét évek óta *Thurzó Elek* királyi helytartó irányította, addig a *Zápolyai-párt* szervezetével tulajdonképpen senki sem gondolt. A párt alig fejtett ki számbaveendő szervező

¹ A részletekre l. *Sebestyén Béla* : i. m. 31. s köv. II.

² Az 1535. október 11-i adománylevél szövege kiadva a *Podmaniczky-Oklt.* II. 529. l.

³ „Vidi litteras Heremitaе, quibus pollicetur Podmanytzky velle mittere auxilia et nunc illos husarones, qui paulo ante erant apud Cassoviam, Heremita fecit vocare et volunt hanc obsidionem huius castelli retundere...” *Thurzó Elek* 1536. november 5-i jelentéséből. *Podmaniczky-Oklt.* II. 572. l.

tevékenységet, sőt a legtöbb esetben a bomlást sem tudta meggátolni. Mióta azonban Fráter György vette kezébe János király diplomáciájának és belpolitikai kormányzatának irányítását, öntudatosság és határozottság lépett az eddigi tervnélküliség és tétovázás helyébe. A pártszervezés, az ellenpárt szemmeltartása, a párthívek tevékenységének ellenőrzése Fráter György személyes feladata lett. Az ő általa képviselt új rendszer sem takarékoskodott a birtokadományokkal — az emberi lélek nagy ismerője nem hagyta figyelmen kívül a birtokszerzés vágyának lélekformáló erejét —, de ennek fejében cselekvő és tevékeny párttagságot követelt. A Podmaniczkyak is megkapták most *Hricsó*¹ és *Lednic*² várát, hő óhajtsaik tárgyát, de ennek ellenértékeképpen tettekkel kellett párthűségüket bebizonyítani. A kívánt párthűséget volt hivatva igazolni az a támadás, mellyel a Podmaniczkyak 1536 őszén meglepetésszerűen elfoglalták a *zsámbokréti várkastélyt*.

A zsámbokréti Zsámbokréthi-család, az úgynevezett Olasz-ág, kezdettől fogva Ferdinánd-párti volt. Zsámbokréthi Pál, a zsámbokréti várkastély ura, szorosabb kapcsolatot tartott Thurzó Elekkel és az ő révén a Ferdinánd-párttal. Ezzel a családdal éles ellentétben állott a divékújfalusi Zsámbokréthi-család, mégpedig anyagi kérdések miatt, s ezt a gyűlölködést a Podmaniczkyak is átvették a divékújfalusiaktól, akikkel a közelmúltban rokonságba jutottak.³ Podmaniczky János

¹ János király 1536. október 6-án kelt adománylevele a Podmaniczky-Oklt. II. 553—555. ll.

² Az 1536. október 6-án kelt adománylevél ugyanott. II. 557—559. ll.

³ A családi kapcsolatokat a következő leszármazási tábla mutatja:

Podmaniczky Katalin (János és Ráfael nőtestvére)
első férje: Elefánty Mihály

Magdolna
férje: divékújfalusi Zsámbokréthi Boldizsár.

Az itt szereplő Boldizsárnak atyja Ambrus, anyja pedig Borcsiczky Borbála volt. (*Rudnay Béla: A Zsámbokréthiak*, Budapest, 1908. 30—31. ll. Podmaniczky-Oklt. III. 135., 137. ll.)

kész volt arra, hogy a családi viszályt erőszakosan megoldja, vagyis elfoglalja a várkastélyt, amivel károkat okoz a Ferdinánd-pártnak, a divékújfalusi ág számára pedig megszerzi azokat az okleveleket, melyeket eddig Zsámbokréthi Pál őrzött, melyekre azonban a másik ágnak is szüksége volt jogigényei érvényesítése szempontjából. 1536 október elején tehát, miután egyik híve az ő utasítására kikémlelte a helyzetet, egy éjjel meglepetésszerűen elfoglalta a kastélyt a toronnyal együtt és fogságba ejtette Zsámbokréthi Pált és testvérét. Az okleveleket a jelenlévő Zsámbokréthi Ambrusné vette magához.¹

A várkastély elfoglalása, bár azt családi viszályból származottnak igyekeztek feltüntetni, egyrészt durva megsértése volt a két király közt fennálló fegyverszüneti egyezménynek, amely az erőszakoskodásokat a leghatározottabban tiltotta, másrészt pedig bizonyossága volt annak, hogy a Podmaniczkyak hűsége újból megingott. Réway Ferenc nádori helyettes, aki Thurzó Elekkel együtt a Podmaniczkyak régi ellenségei közé tartozott, nagyobb bajok megelőzése végett haladéktalanul meg akarta torolni ezt a sérelmet s ezért mindenekelőtt megfelelő katonai karhatalomról kívánt gondoskodni. A katonai erők összegyűjtése azonban késedelmesen történt, mert különösen a bányavárosok akadékoskodtak. Réway a turócmegyeieken kívül számított Kosztka Miklós, azután az illavai és kaszai várőrségek csatlakozására, mely várak a Podmaniczky János és Kazianer császári főparancsnok közt 1534. július 27-én létrejött egyezmény értelmében visszakerültek; számított továbbá az esztergomi érsek, Thurzó Elek, Nyáry Ferenc és mások fegyveres támogatására is, éppen ezért kétségtelennek tartotta a Podmaniczkyak által elkövetett sérelem gyors megtorlását.² A hadak azonban lassan gyülekeztek s Thurzó Elek október 10-én kénytelen volt újból megsürgetni a szomszédos megyéknel és a bányavárosoknál a katonai segítséget és a várkastély

¹ V. ö. *Rudnay Béla*: i. m. 31—32. és Podmaniczky-Oklevéltár. III. 135—137. ll. Az oklevelek sorsával részletesen foglalkozik *Rudnay B.*: i. m. 32. s köv. ll.

² 1536 október 6-i levele Körmöcbányához. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 555—56. ll.

ostromához szükséges faltörő ágyúk és hadigépek haldéktalan útnak indítását.¹

Azonban Podmaniczky János sem maradt tétlen. A zsámbokréti várkastélyt megerősíttette és védelmi állapotba helyeztette, majd támadást intézett a gyűlölt Kosztka Miklós birtokában lévő *Zsolna város* ellen és azt elfoglalta. Minthogy egyidejűleg olyan hírek terjedtek el mindenfelé, hogy a Podmaniczkyak Krakkóban 800 lovast fogadtak fel s hogy Murányvár hírhedt kapitánya, Basó Mátyás, továbbá a Balassák is fegyverkeznek, nagy aggodalom szállta meg a Ferdinánd-pártiakat, akik úgy érezték, hogy kellő segítség nélkül nem tudják elhárítani a János-pártiak támadását. Az árvavári kapitány ettől való félelmében segítséget is kért Réway István turócmegyei főispántól.² Az ostromműveleteket Thurzó Elek vezette a Zsámbokrétól dny.-ra fekvő Ludányból. Mivel azonban a várkastélyt jól megerősítették, tíznapi kísérletezés után belátták, hogy faltörő ágyúk nélkül nem tudják azt visszafoglalni.³ Thurzó sem a helytartótanácshoz, sem pedig a királyhoz intézett jelentésében nem tagadta, hogy a kormányzat tekintélye forog kockán, ha a várat belátható időn belül vissza nem veszik. Egyébként meg volt arról győződve, hogy Podmaniczky János csak eszköz mások kezében; hogy hatalmas támogatói és barátai vannak; nem szabad tehát napirendre térni az ő támadása felett. Azzal is tisztában volt, hogy a rendelkezésére álló erőkkkel aligha lesz lehetősége elérni a kívánt célt, mert a katonák rosszul vannak fizetve, kénytelen-kelletlen szolgálnak, nem jelentenek tehát számbaveendő katonai erőt. Az is kérdéses volt szerinte, meddig lehet őket együtt tartani. Meggyőződése szerint feltétlenül szükséges volna Morvaországból segítőcsapatokat hozni, mert a fődolog most a gyors és erőteljes cselekvés, ellenkező esetben ez az országrész tönkremegy.⁴

Az a körülmény, hogy a kis zsámbokréti várkastély

¹ Levelei 1536 október 10-ről (u. o. II. 560., 561—62. II.) és 1536. október 12-ről. (U. o. II. 562—63. II.)

² 1536. október 14-ről. Podmaniczky-Oklt. II. 563. I.

³ Ludány, 1536. október 17. U. o. II. 564—65. II.

⁴ Thurzó Elek 1536. október 19-i jelentése. Ugyanott II. 565—67. II.

heteken át eredményes ellenállást tudott kifejteni az ostromló csapatokkal szemben, a Podmaniczkyak önértetét szerfelett megnövelte. Látták, mily nehezen jött össze ez a hiányosan felszerelt ostromló sereg; látták, hogy azt még meg is osztották akkor, amikor Kosztka kérésére Zsolnát körülzárták. Így nemcsak nyugodtan néztek az ostrom folytatása elé, hanem megkísérelték *Szucsá várának* megszerzését is, már csak azért is, mert ez a vár 1534 óta Thurzónak, legnagyobb ellenségüknek a kezén volt.¹ Ezt nem tekintve azonban tisztában voltak azzal, hogy a várnak a Morvaország felé való közlekedés szempontjából is nagy jelentősége van. Őrségét sikerült megnyerniök maguknak, mire október 20-a táján azt meglepetésszerűen elfoglalták. Thurzó sietett ugyan Szucsát is körülzární, de ugyanekkor azt is meg kellett állapítania, hogy eddig sehol sem érték el a kívánt eredményt s nem is fogják elérni mindaddig, míg a király hathatósabb segítségről, így különösen faltörő ágyúkról nem gondoskodik.² Thurzót állandóan foglalkoztatta az a kérdés is, honnan meríti erőforrásait a két Podmaniczky, mert meglepték azok a hírek, amelyek szerint Csehországból sokan csatlakoznak hozzájuk, sőt állítólag nagy toborzás folyik Lengyelországban is számukra. Minthogy pedig valamennyi zsoldosukat jó fizették, biztosra vette, hogy János király nagy összegeket bocsátott rendelkezésükre. Tudatában volt viszont annak, hogy az az ötszáz lovas, melyet a Podmaniczkyakkal szemben ők össze tudtak szedni, fölötte csekély mennyiség; ezért, bár tapasztalatai szerint a huszárok jobban értenek a parasztság kifosztásához, mint a várak ostromához, mégis kénytelen volt azt javasolni Ferdinánd királynak, hogy Bakith Pál huszárait is mozgósíttassa Zsámbokrét ellen.³

Thurzó jelentései nem hatottak túlságosan Ferdinánd királyra. Csak akkor kezdett jobban foglalkozni a zsámbokréti esettel, amikor Thurzó arról értesítette,

¹ Podmaniczky-Oklevéltár. II. k. 553. l. jegyzet.

² Thurzó Elek 1536. október 23-i jelentése. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 568—69. ll. V. ö. azonfelül Podmaniczky-Oklevéltár. III. 116. l.

³ Thurzó Elek 1536. október 26-i jelentése. U. ott. II. 569—71. ll.

hogy a Podmaniczkyakat János király, illetőleg Fráter György hathatósan támogatja.¹ Most már érhetővé vált előtte Podmaniczky János szívós ellenállása és támadó fellépése Zsolna és Szucsá ellen és most már a maga részéről is időszerűnek tartotta a morva segítség igénybevételét. Evégből a morva rendeket Brünnbe hívatta, azzal egyidejűleg azonban Bakith Pált is arra utasította, hogy huszáraival csatlakozzék Thurzó Elekhez és vele egyetértésben igyekezzék mielőbb a várkastély birtokába jutni.² November 9-én végre megérkeztek az annyira sürgetett faltörő ágyúk és s most már megkezdhatték a várkastély rendszeres ostromát.³ Az eredmény bizonyára gyorsan mutatkozott volna, ha Ferdinánd király, akit újabban már komolyan aggasztottak Thurzónak sötét jelentései a hadi helyzetről, a katonák készületlenségéről és az ellenpárt hatalmas erőfeszítéseiről, néhány nap múlva akként nem intézkedik, hogy az ágyúkat azonnal Pozsonyba kell szállítani,⁴ arra való tekintet nélkül, használatban voltak-e azok, vagy sem. Nem lehet tehát csodálkoznunk a felett, hogy az ostrom még hónapokig elhúzódott és csak 1537 tavaszán ért véget, amikor a Czobor Gáspár vezérlete alatt álló gyalogosok, akiket Ferdinánd király küldött Zsámbokrét alá, a várkastélyt végre elfoglalhatták.⁵

A zsámbokréti ostrom története ország-világ előtt feltárta a Ferdinánd király joghatósága alá tartozó országrészek gyengeségét, a királyi haderő szervezetlenségét és a király rendelkezésére álló anyagi erőforrások elégtelenségét. A hazafiak aggodalommal tekintettek a jövő elé és egy újabb török támadás esélyeit latolgatva, szinte már látták, miként kerül Budavára török kézre.⁶ Az ország jövőjéért való aggodás miatt mindenünnen

¹ 1536. november 5-ről. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 572. l.

² Bécs, 1536. november 9. Ugyanott. II. 574—76. ll. A Bakithnak szóló utasítás u. o. II. 576—77. ll.

³ Thurzó Elek 1506. november 10-i jelentése. U. o. II. 578—80. ll.

⁴ Ferdinánd király utasítása 1536. november 14-ről. U. o. II. 580—81. ll.

⁵ *Rudnay Béla*: i. m. 36. l.

⁶ „Sunt qui ad me tamquam certa scribant, Turcam velle omnino Budam habere manibus suis“, jelentette Thurzó 1536. november 7-én a királynak. Podmaniczky-Oklt. II. 573. l.

feszült érdeklődéssel kísérték azokat a tárgyalásokat, melyek *Nagyváradon* folytak a két ellenkirály megbízottai között, melyeknek kedvező befejezését élénken óhajtották pártkülönbség nélkül. Sokan azonban s köztük a Podmaniczkyak is, kevesebbet törődtek az ország sorsával. Ezek saját külön érdekeik ápolásában látták legfőbb feladatukat; a „közérdek” fogalmát nem ismerték, ellenben nagy szívóssággal és küzdelmektől sem riadva vissza, törtek egyéni céljaik felé. Thurzó az ilyen emberekkel szemben a legerélyesebb rendszabályok alkalmazását kívánta. Szerinte a Podmaniczkyaktól is mindent el kellene venni, mert különben a Felföldnek nem lesz tőlük nyugta.¹ A Podmaniczkyak persze nem sokat gondoltak a királyi helytartónak róluk alkotott kedvezőtlen véleményével, hanem tovább haladtak azon az úton, melyet jónak láttak. Azzal sem törődtek, hogy Ferdinánd király 1536. december 4-én elvette tőlük beigazolt hűtlenségük miatt *Bán városát* és azt bedegi Nyáry Ferencnek adta zálogba.² Ezek a királyi rendelkezések csak elméleti jelentőséggel bírtak. Mindaddig, amíg *Beszterce*, *Hricsó*, *Lednic*, *Szucsá* és *Budetin* várak az ő kezükben voltak, magukat a helyzet urainak tarthatták, kiknek parancsát hírhedt *skodnikjaik*,³ ezek a mindenünnen összeverődött, a későbbi hajdúkra emlékeztető, vad és kíméletlen zsoldosok, vakon teljesítették. Számtalan falu lett miattuk elhagyottá.⁴ 1537 februáriusában Vágújhelyt rabolták ki s Nagyszombat vidékéig portyáztak. A dica behajtását is megakadályozták, sokan már a bányavárosokat is féltették tőlük.⁵ Thurzó a Podmaniczkyak garázdálkodásait közvetlen-közélebről szemlélte; érezte, hogy mint királyi helytartót,

¹ Thurzó 1536. november 10-i jelentése. Ugyanott. II. 578—80. II. Ugyanígy 1537. február 20-ról (u. o. II. 600. I.), 1537. február 27-ről (u. o. II. 601. I.), 1537. március 19-ről (u. o. II. 603. I.).

² Podmaniczky-Oklt. II. 584. I.

³ Podmaniczky-Oklt. II. 538., 545., 590., 599. II. Podmaniczky-Oklt. III. 117. I.

⁴ 1536-ban pl. Alsó-Mostenec és Zavadka. (Podmaniczky-Oklevéltár. II. 590., 599. II.)

⁵ Thurzó Elek 1537. február 26-i jelentése. (U. o. II. 600—601. II.) A Podmaniczkyak módszereire jellemző adatok a Podmaniczky-Oklt. III. 116. s köv. II. és 128. s köv. II.

erkölcsi felelősség terheli a megtorlás nélkül maradt cselekményekért, de azt is érezte, hogy nem rendelkezik azzal a tekintéllyel, amelyre szükség volna ahhoz, hogy a Felvidék urait és katonai tényezőit cselekvésre, a vele való együttműködésre reábirja. Az erők összefogását, a szükséges intézkedések megtételét a királytól várta és kérte, annyival is inkább, mert a Podmaniczkyak példájára mások is félretolták a kényelmetlen törvényeket és az ököljog uralmát vezették be a Fel-földön.¹ Még a katonai parancsnokok sem voltak e tekintetben kivételek.²

A királyi helytartó izgatásainak és fáradozásainak csak annyiban mutatkozott eredménye, hogy Kosztka Miklós és rokona Dubovetzi János készek voltak kísérletet tenni Budetin megszerzésére. Vállalkozásukat az udvar is figyelemreméltónak tartotta s ezért segítséget rendelt számukra.³ Kosztka csapatai a várat már hetekkel korábban megszállották, július végén pedig szorosabban körülzárták; mivel azonban állandóan pénzzavarban voltak és a zsoldosokat nem tudták fizetni, az ostromot félbe kellett szakítaniok. Ugyanez lett a sorsa annak a vállalkozásnak is, mely a szucsai vár visszavételére irányult.⁴ A Podmaniczkyak Zsámbokrét elfoglalása után egy esztendővel époly szilárdan állottak a Vág vidékén, mint akkor, amikor a várkastélyt elfoglalták. Jellemzi az akkori helyzetet, hogy a lundi érsek nem mert Nagyváradról hazatérni, mert a Podmaniczkyak bizonytalanokká tették az utakat.⁵

A két Podmaniczky-testvér egyébiránt 1537 folyamán elvált egymástól. Eddig mindig együtt voltak és együtt működtek Podmaniczky János tervei és elgondolásai szerint, akihez Ráfael mindenben alkalmazkodott.

¹ V. ö. Thurzó 1537. március 19-i jelentésével. (U. ott. II. 602—603. ll.)

² Fels Lénárt császári főparancsnok a zólyommegyei dicát egészen lefoglalta, ugyanezt akarta tenni Hont megye dicájával is. Thurzó 1537. május 12-i jelentése szerint. (Podmaniczky-Oklt. II. 609. l.)

³ Thurzó Elek id. 1537. május 12-i jelentése. (U. ott. II. 608. l.)

⁴ A lundi érsek 1537. augusztus 25-i levele. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 607. l.

⁵ Levele 1537. augusztus 20-ról. Ugyanott. II. 606. l.

S ha ez utóbbinak voltak is önálló ténykedései, azok bátyja tudomásával és jóváhagyásával történtek. 1537 őszén azonban megváltozott a helyzet. János király ugyanis azokra az érdemekre való tekintettel, melyeket Podmaniczky János és Ráfael a vágmenti harcokban szereztek maguknak és annak a húszezer forintnak ellenértékeképpen, melyet a Podmaniczkyak bocsátottak rendelkezésére Palota várának ostroma alkalmával, 1537. szeptember 30-án nekik adományozta a Veszprém

Palota vára.

(Dillich W.: Ungarische Chronica. Cassel, 1600. c. műből.)

megyében fekvő *Palota várá*t összes veszprém- és somogy megyei tartozékaival.¹ Ettől az időtől fogva Podmaniczky János főleg Palota várában tartózkodott, öccse Ráfael pedig az ősi Beszterceből intézte a vágmenti családi birtokok ügyeit.

Palota várát 1440—1445 közt Újlaki Miklós erdélyi vajda építtette, kinek 1476-ban történt halála után fia Újlaki Lőrinc örökölte azt a hatalmas családi vagyonnal együtt. Újlaki Lőrinc 1524-ben gyermektelenül elhalt; vagyona feleségére Bakócz Magdolnára szállott, aki

¹ Az adománylevél kiadva a Podmaniczky-Oklt. II. k. 618—621. ll.

azonban a szokásos gyászesztendőt be sem várva, Csulai Móré László királyi főtekefogómesterhez, Móré Fülöp pécsi püspök testvérehez ment nőül.¹ Palota vára ekként Móré kezére jutott, ami ellen azonban sokan tiltakoztak. Így Zápolyai János erdélyi vajda, aki arra a szerződésre hivatkozott, melyet atyja Zápolyai István nádor kötött volt Újlaki Lőrincel, melynek értelmében kölcsönös örökösödési szerződésre léptek egymással. II. Lajos király viszont, aki szintén igényt emelt az Újlaki-örökségre, arra hivatkozott, hogy Újlaki Lőrinc 1495-ben csak azzal a feltétellel kapta vissza birtokait II. Ulászlótól, hogy halála után azok a koronára szállanak. A per a hatvani országgyűlés elé került 1526-ban, amely az erdélyi vajdának adott igazat.² A mohácsi vész miatt és az utána következő zavarok között Móré László háborítatlanul bírhatta volna a várat tartozékaival együtt, de erőszakoskodásaival és fosztogatásaival gyűlöletessé tette magát a szomszédos megyék nemessége előtt. A sok panasz miatt azután a két ellenkirály megbízottainak részvételével 1531-ben tartott visegrádi értekezleten úgy döntöttek, hogy Mórét ártalmatlanná kell tenni. Erre a feladatra János királyt kérték fel,³ mint aki tulajdonjogilag a legközvetlenebbül volt ebben a kérdésben érdekelve, aki ez alapon 1533-ban Laski Jeromos erdélyi vajdát török segítőcsapatokkal és cseh bányászokkal Palota alá küldte. Az ostrom alatt Móré megszökött a várból, otthagyván gyermekeit, mire a vár őrsege megadta magát.⁴ Palota várát János király 1533-ban Laski Jeromosnak adományozta,⁵ mikor pedig Laski elhidegedett tőle, sőt utóbb Ferdinánd kedvéért el is

¹ *Főgel József*: II. Lajos udvartartása. Budapest, 1917. 35. 1. *Faller Jenő*: A szentferencrendiek elpusztult várpalotai rendházának története. Veszprém, 1936. 10. 1.

² *Faller Jenő*: Jásd község története. Veszprém, 1934. 16—17. II. s ugyancsak tőle: A szentferencrendiek elpusztult várpalotai rendházának tört. 12. 1.

³ Podmaniczky-Oklevéltár. II. 619. 1. és *Budai Ferenc*: *Polgári Lexicon*. II. (Pest, 1866.) 348. 1.

⁴ *Faller Jenő*: Palota ostroma 1533-ban. „Veszprém vármegye.” XXXV. évf. 48. sz. s ugyancsak tőle: A szentferencrendiek etc. 13. 1.

⁵ 1533. szeptember 27-én kelt adománylevelének másolata a bécsi Staatsarchivban. Hung. 1533. fasc. 23.

hagyta,¹ az időközben újból hozzápártolt Podmaniczky-aknak adta a várat, annál is inkább, mert ezek az ostrommal járó költségek fedezésére húszezer forintot bocsátottak rendelkezésére.

A várhoz akkoriban a mai Kis- és Nagyszőlős, Győrök, Szőlőskislak, Orda, Tömör, Szentgyörgy, Fonyód és Bezseny nevű veszprém- és somogymegyei helységek, továbbá az üresen álló pacmáni, ősküi és bátorkői várak tartoztak.² Minthogy pedig a Zápolyai-család legalább is 1511 óta kegyura volt a zirci apátság-nak is,³ a Podmaniczkyak kieszközölték, hogy 1538. április elsején János király nekik adományozta az apátság kegyuraságát, azzal a feltétellel, hogy amennyiben az apáti méltóság megüresedik, arra ők minden egyes alkalommal megfelelő katolikus, az eretnekség minden mételeyétől ment személyeket kötelesek kiválasztani, illetőleg kinevezésre ajánlani, akit az apátság javaival is ellátni tartoznak.⁴

Ha figyelembe vesszük azt a tényt, hogy 1536 májusa óta *Török Bálint*, Pápa ura is János királyhoz csatlakozott, akkor megállapíthatjuk, hogy János király joghatósága Pápa és Palota várak révén jelentékenyen megerősödött a *Dunántúl*, ahol az különösen azóta allott ingatag alapokon, amióta az Erdődyek és Nádasdy Tamás tőle elpártolták. Megértjük ennek következtében, miért bánt János király oly bőkezűen az adományokkal akkor, amikor Török Bálintról, vagy a Podmaniczkyakról volt szó. Az előbbi még 1536 folyamán megkapta tőle Vajdahunyadot és Debrecent,⁵ a Podmaniczkyak pedig 1538 tavaszán *Lednic*⁶ és *Szucsá*⁷ vára-

¹ V. ö. *Budai Ferenc* : II. 349—350. ll.

² Közelebbi adatok róluk Podmaniczky-Oklt. II. 619—620. ll.

³ *Horváth Konstantin* : Zirc története. Veszprém, 1930. 70—71. ll. és Podmaniczky-Oklevéltár. III. 16. l.

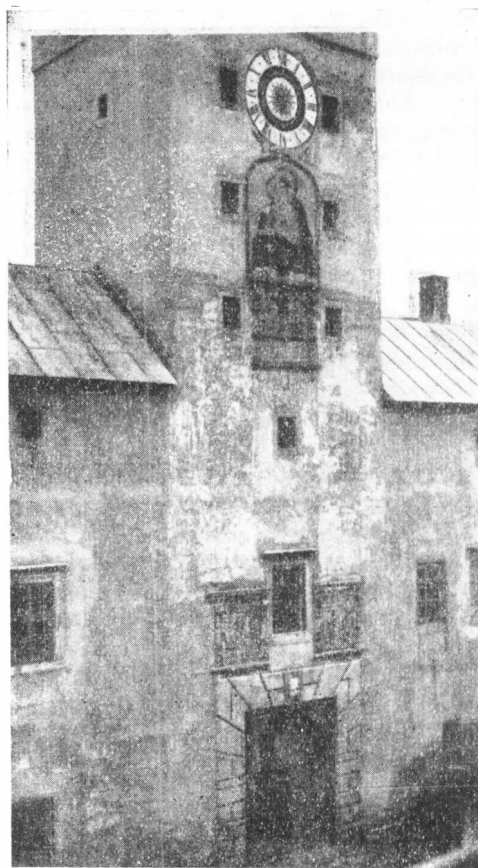
⁴ „Idoneas catholicasque ac aliqua heresis tabe non infectas personas toties quoties opportunum fuerit, eligere, nominare et praesentare ac eandem eisdem simulcum omnibus bonis suis temporalibus conferre valeant atque possint.” Az 1538. április elsején kelt adománylevélből. Podmaniczky-Oklevéltár. III. 15. l.

⁵ *Sebestyén Béla* : i. m. 39., 40. ll.

⁶ 1538. április elsejéről. Podmaniczky-Oklt. III. 16—17. ll.

⁷ 1538. április 1. Ugyanott. III. 18—19. ll.

kat, továbbá új adományban *Palota várát* tartozékaival és a benne rejlő királyi joggal együtt.¹ Nagyban erősítette helyzetüket az a *családi egyesség* is, mely köztük és

A nagybicsói nagy kastély főbejárata a restaurálás (1920) előtt.
(Fényképfelvétel.)

Podmaniczky Balázs fia László és az utóbbinak fiai: *János* és *Balázs* közt 1538. februárius 8-án jött létre, mert ez az egyesség *Hricsó várának*, *Bicsé városának*

¹ 1538. április 1. Ugyanott. III. 20—21. II.

és a zsolnai soltészszágnak birtokát biztosította számukra.¹ Azokat a tárgyalásokat, melyeket Thurzó Elek szerint Podmaniczky Ráfael kezdeményezett ugyanezen időtájban abból a célból, hogy Ferdinánd király bizonyos feltételek mellett fogadja újból kegyelmébe a Podmaniczkyakat, az előzmények ismerete alapján nem tarthatjuk komolyaknak. E tárgyalások nem Réway Ferenc erdes modorán hiúsultak meg, mint azt Thurzó vélte,² hanem azért, mert Podmaniczky Ráfael azok folytatását nem tartotta szükségesnek; látta ugyanis, hogy bármikor visszatérhetnek Ferdinánd király pártjára a nélkül, hogy a multban elkövetett tetteikért felelniök kellene.

Azok a panaszok, amelyek főleg 1538-tól fogva lépten-nyomon elhangzottak a Podmaniczkyak ellen, valóban arra mutattak, hogy azok nem gondolhattak őszintén a Ferdinánd királyhoz való visszatérésre. Podmaniczky János Palota várából zaklatta Török Bálinttal együtt a veszprémi püspökségnek a birtokait;³ ugyanakkor Ráfael azokat a *határterületeket* fosztogatta,⁴ melyek területi hovatartozása még nem volt tisztázva, annak ellenére, hogy 1522-ben a besztercei vár uradalmának Morvaország felé eső határvonalául a Becsva folyót állapították meg.⁵ Thurzó Elek is tele volt panaszokkal a Podmaniczkyak és Török Bálint ellen, akik nemcsak a közbiztonságot veszélyeztették, hanem nagy károkat okoztak mindenütt a király híveinek;⁶ s mivel tetteiket nem követte megtorlás, példájukat mások is (pl. Balassa Menyhért)⁷ követték. Ferdinánd király természetesen sietett a János-pártiak visszaéléseiről János királyt pontosan tájékoztatni és a váradi

¹ Podmaniczky-Oklevéltár. III. 12—14. ll.

² Thurzó Elek jelentése 1538. januárius 31-ről. Ugyanott. III. 5—6. ll.

³ Ferdinánd király 1538. június 27-i levele Thurzó Elekhez. Podmaniczky-Oklt. III. 26. l.

⁴ Ferdinánd király 1538. július 3-i utasítása Thurzó Elek számára. Ugyanott. III. 27. l.

⁵ V. ö. a Podmaniczky-Oklt. II. k. LV. lapjáról.

⁶ Thurzó Elek jelentése 1538. augusztus 1-ről. Podmaniczky-Oklt. III. 29—30. ll. V. ö. Ferdinánd király 1538. augusztus 15-i levelével. Ugyanott. III. 34—35. ll.

⁷ Ferdinánd király 1538. augusztus 19-i levele Brodarics Istvánhoz. U. o. III. 36. l.

békében foglalt megállapodásokra hivatkozva, a sérelmek és panaszok mielőbbi orvoslását, esetleg vizsgálóbiztosok kiküldését kérte tőle.¹ Ferdinánd királynak kétségkívül igaza lett volna akkor, ha az ő hívei is a törvény útján keresték volna igazukat s minden egyéni megtorlástól, vagy törvényszegéstől tartózkodtak volna. Csakhogy — mint Fráter György írta Ferdinánd királynak — olyan panaszokat, mint aminőket Brodaricshoz intézett leveleiben tételenként felsorolt, ők is tömegesen tudnának előszámlálni. „Higgye el Felséged — úgy mond —, hogy ha az én uram alattvalói mindazokról az igazságtalanságokról, zaklatásokról és kártevésekről, melyeket Felséged alattvalói részéről mindennap kénytelenek elszenvedni, panaszt emelnének Felségednél, akkor egy napja sem volna mentes az efféle panaszoktól.“ Az adott nehéz viszonyok között nem akarják efféle személyi sérelmekkel terhelni Ferdinánd királyt; mindent könnyebben elintézhettek akkor, ha majd nyugodtabb idők következnek.²

Ebből a levélváltásból, mely a két ellenkirály között közvetve folyt 1538 nyarán, annyi mindenesetre kiviláglik, hogy a váradi béke korántsem hozta meg azt a nyugalmat, amely után a két királyi terület lakossága annyira vágyódott már évek óta. A nagyoknak nem lehetett parancsolni s a két ellenkirály egyaránt óvakodott attól, hogy keményebb vagy érdesebb hangú parancsszóval megbántsa valamelyik hatalmas párt-hívét. Török Bálint tehát tovább is sanyargatta a győrmegyeieket, az adószedőket pedig egyszerűen lecsukatta. Podmaniczky Ráfael ugyanakkor a morva széleken garázdálkodott és maga ellen ingerelte a morva urakat, akik fegyverrel készültek megtorolni az elszenvedett károkat és sérelmeket.³ Mikor azután Ráfael emberei elfoglalták az Alsó-Becsva folyó völgyében fekvő Rose-nau várost, a morva rendek fegyvert fogva kiver-

¹ Ferdinánd király 1538. augusztus 15. és augusztus 19-i levelei Brodaricshoz. U. o. III. 34—39. II.

² Történelmi Tár. 1878. 229—30. II. és Podmaniczky-Okleveáltár. III. 40—41. II.

³ Ferdinánd király 1538. szeptember 13-i válasza. U. o. III. 42—45. V. ö. a morvaországi rendek 1538. szept. 19-i utasításával. U. o. III. 54. I.

ték őket a tartomány területéről.¹ Trencsén megyének a beszercei várhoz közelebb, vagy attól távolabb eső részei egyaránt sokat szenvedtek Rafael durva és kapzsi katonáitól, akik ellen Thurzó Elek,² Kosztka Miklós,³ a morva urak⁴ és a rovásadoszedők⁵ a legkülönbébb vádakat emelték, a nélkül azonban, hogy azzal a Podmaniczkyak törődtek volna. A Dunántúl népének zaklatása állandóan továbbfolyt Palota várából. Podmaniczky János különösen a papokkal szemben volt kíméletlen, kiknek érzékeny károkat okozott. 1538 őszén zsákmányul ejtette a *leveldi karthauziak* borszállítmányát, amivel azoknak négyszáz forintnál nagyobb kárt okozott; lovakat is vett el tőlük,⁶ melyekre bizonyára épűgy nem volt szüksége, mint a leveldiek borára, de hát ő is, emberei is az efféle fosztogatásokban látták a vitézi élet lényegét. Csak azon kell csodálkoznunk, hogy az *országos rendek* az ilyen törvénytelen üzemekkel nem foglalkoztak azzal az eréllyel és szigorúsággal, amelyre szükség lett volna. De sokan is voltak, hatalmasok is voltak azok, akik összeütközésbe kerültek a törvény betűivel és így az országgyűlések csak akkor foglalkozhattak az egyes hatalmaskodási vagy fosztogatási esetekkel, ha azokat már sem takarogni, sem pedig magyarázgatni nem lehetett nyilvánvaló botrány nélkül. A baj csak az volt, hogy a kormányhatalom gyenge volt és nem tudott alattvalóinak védelmet biztosítani. Az 1537. november 25-i *nyitrai részgyűlésen* Thurzó Elek őszintén beismerte, hogy miután a királyi hadak akkoriban az ország több helyén igénybe vannak véve, a megyék maguk gondoskodjanak védelmükről „a Podmaniczkyak és a Balassák ellen”.⁷ A magukra maradt megyék természetesen nem gondolhattak ellenállásra a várakkal és fegyveres erővel

¹ Podmaniczky-Oklevéltár. III. 45. I.

² 1538. október 24. U. o. III. 55—56. II.

³ 1538 (közelebbi dátum nélkül). Podmaniczky-Oklt. III. 56—57. II.

⁴ Lomnici Ádám jegyzéke a Podmaniczkyak által okozott károkról 1534—1538. U. o. III. 58—61. II.

⁵ 1538—40. közt. Podmaniczky-Oklt. III. 61—62. II.

⁶ A pozsonyi káptalan 1548. május 17-i jelentéséből. Podmaniczky-Oklt. III. 487. I.

⁷ Magyar Országgyűlési Emlékek. II. 20., 21. II.

rendelkező Podmaniczkyak es mások ellen; ennek következtében le is mondtak a támadás gondolatáról, csak éppen a panasztétel jogával akartak élni, hogy jelét adják elégedetlenségüknek. Jellemzi a helyzetet, hogy amikor az 1538 júniusi *pozsonyi országgyűlésen* szóba kerültek Podmaniczky Ráfael fosztogatásai, a rendek nem annyira a fosztogató ténye ellen emeltek panaszt, hanem az ellen, hogy az elrablott jószágot a morvák meg szokták vásárolni a Podmaniczkyaktól. Éppen ezért kormányintézkedést kívántak a tekintetben, hogy az elrabolt jószág vásárlása eltiltassék és a már megvásárolt jószágok korábbi tulajdonosaiknak adassanak vissza.¹ A király még ezt sem tudta megígérni, s csak annyit helyezett kilátásba, hogy biztosait a váradi béke értelmében való eljárásra fogja utasítani.² Hogy az ilyen sovány ígélet nem elégítette ki a közvéleményt, amely erélyt és határozottságot várt a kormánytól, azt nem szükséges külön bizonyítani.

¹ Magyar Országgyűlési Emlékek. II. 82. és Egyháztörténelmi Emlékek etc. III. 268. l. V. ö. Podmaniczky-Oklt. III. 117. lap.

² „Maiestas Regia commissariis iuxta tenorem induciarum negotium dabit.“ Magy. Országgyűlési Emlékek. II. 92. és Egyháztört. Emlékek. III. 280. l.

X.

A nagyváradi béke jelentősége. Fráter György szerepe. A két Podmaniczky helyzete a János-párton. A morva határkérdés. Budavár ostroma 1540-ben és 1541-ben.

A két ellenkirály közt folyó évtizedes küzdelem mérlege 1536-tól fogva határozottan János király felé billent. Török Bálinttal Zala, Somogy és Veszprém vármegyék állottak János király pártjára, a Podmaniczkyakkal a Vág völgyének nagy része, amikor pedig 1537 nyarán Perényi Péter és Bebek Ferenc is elhagyták Ferdinánd király zászlaját, a Felföldön is hatalmas területekkel gyarapodott János király joghatósága. 1536 decemberében Kassával együtt csaknem az egész Abaúj megye meghódolt János király előtt, aki az *1538-i nagyváradi béke* értelmében magát kétségtől Magyarországnak nagyobbik fele törvényes urának mondhatta.¹ A váradi béke az ország felosztásával és a joghatósági határok gondosabb megállapításával a jogrendet kívánta helyreállítani, hogy a zaklatott lakosság végre lélekzethez jusson, tulajdonképpen azonban a jövőbeli területi egység útját készítette elő, mégpedig Ferdinánd, illetőleg utódainak királysága alatt, tekintet nélkül arra, hogy lesznek-e János királynak törvényes örökösei, vagy sem. Ferdinánd király a távolabbi jövőt tartva szem előtt, sok pillanatnyi előnyről mondott le, mert szerinte a területi egységnek nem is túlságos messze távolban mutakozó lehetősége megérte a hozott áldozatokat. A törődött János királyt viszont, aki egyedül állott a világban család és hozzátartozók nélkül, telje-

¹ Lukinich Imre: Erdély területi változásai. Budapest, 1918. 2. s. köv. II.

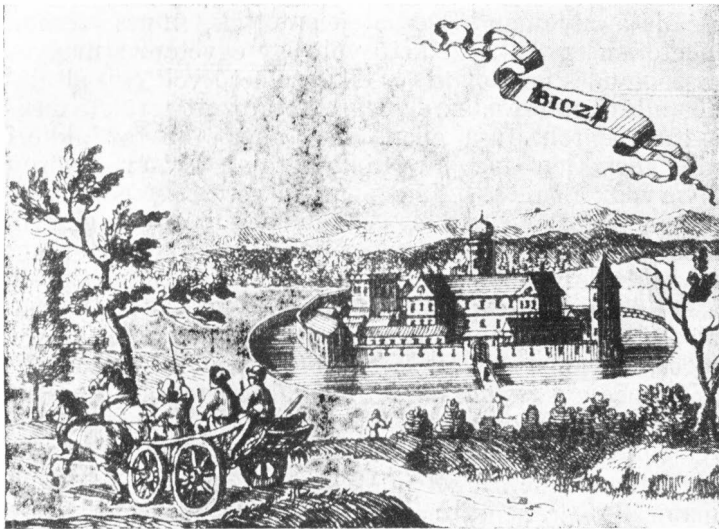
sen kielégítette a jelen által nyújtott sok előny. Végre igazi királynak tekinthette magát, mert hiszen most már Ferdinánd is annak nevezte, és ez az eredmény megérte azt az áldozatot, melyet a talán soha meg nem születő utódok rovására hozott akkor, amikor azok nevében is lemondott a magyar királyi koronáról. A béke megkötése pillanatában a szerződő felek egyike sem gondolhatta, hogy ennek az örök időkre szóló békekötésnek alig lesz nagyobb tartóssága, mint egy fegyverszüneti szerződésnek, mert sem az ellenfeleket nem hozta közelebb egymáshoz, sem azokat az ellentéteket nem tudta át-hidalni, amelyek az országot idáig két ellenséges táborra szakították. Az a tény, hogy Ferdinánd király a Moldva ellen intézett török támadás alkalmával,¹ amely azonban Erdélyt is fenyegette, nem segítette János királyt, amire pedig a váradi béke értelmében kötelezve lett volna, váratlanul erőpróbája lett az imént megkötött szerződésnek. Kitűnt, hogy a váradi béke feltételeit gyakorlatilag végrehajtani nem lehet, mert Ferdinánd király erőforrásai magukban véve csekélyek s a minden tekintetben lekötött német császár sem rendelkezik feltétlenül országainak katonai és pénzügyi erejével.

Ez volt az oka annak, hogy a váradi béke a bel-politikai helyzetképet nem változtatta meg. Nagyjában minden maradt a régiben s a különbség a békekötés előtti és utáni idők között mindössze annyi volt, hogy most már megvolt a kölcsönösen elismert jogalap, melynek megsértését minden egyes esetben felpanaszolhatták. Ha az adatoknak hinnünk lehet, akkor különösen a János-pártiak szolgáltattak okot a panaszra. Egy 1539-ből való feljegyzés szerint Balassa Menyhért, Bebek Ferenc és *Podmaniczky Ráfael* állandóan zaklatták a Ferdinánd király joghatósága alá tartozó részeket, újabb és újabb területeket foglaltak el tőle, mert az volt a céljuk, hogy Ferdinánd királyt kiszorítsák az országból. A Ferdinánd-pártiak meg voltak arról győződve, hogy ebben a tudatos és tervszerű terjeszkedő munkában *Fráter György* utasításai szerint járnak el.²

¹ *Ursu* : Die auswärtige Politik des Peter Rares etc. Wien, 1908. és *Századok*, 1910. 850—52. II.

² 1539 februáriusa körül kelt emlékirat. *Podmaniczky-Okleváltár*. III. 67—68. II. *Petróczy Pál* panasza 1539-ből. U. o. III. 123. I.

Az a jelentés, mely Nyáry Ferenc hontmegyei főispánnak Fráter Györggyel 1539 elején folytatott beszélgetéséről számolt be Ferdinánd királynak, Fráter György szerepét legalább is gyanúsnak tüntette fel. János király kincstartója ugyanis azt az álláspontot képviselte — a jelentés szerint —, hogy a váradi béke csak akkor tekinthető kötelező erővel bíró államjogi szerződésnek,

A bicsei várkastély.

(*Birkenstein* : Ertzherzogliche Handgriffe. Wien, 1686. 94. l.)

ha azt az ország összes rendjei elfogadják, márpedig nem lehet tudni, hogy egy ilyen egyetemes országgyűlés, melyen mind a két párt résztvesz, mit fog határozni? Hátha majd úgy döntenek, hogy nem lehet tűrni az ország felosztását, hanem éppen ellenkezőleg, egy király alatt kell egyesíteni az ország egész területét. Megtörténhetik, hogy a rendek Ferdinánd királyt visszavonulásra fogják felszólítani, de ezzel szemben arra kötelezik majd magukat, hogy János király halála után őt, illetőleg törvényes utódait fogják a magyar királyi székbe

ültetni. Nyáry Ferenc úgy látta, hogy az egyetemes magyar országgyűlés gondolata igen népszerű volt a János-pártiak között, mert attól a területi egység helyreállítását remélték. Szerinte János király és hívei azért igyekeznek megnyerni a katonai szempontból nagyobb súllyal bíró urakat, hogy ezzel a tervezett jövő országgyűlésen többséget biztosítsanak maguknak.¹

Abban, amit a Fráter Györggyel és később a János királlyal folytatott beszélgetés tartalmáról Nyáry Ferenc előadása nyomán Bécsbe jelentettek, nincs semmi lehetetlenség. Elképzelhető volt egy egyetemes magyar országgyűlés gondolata² és elképzelhető volt egy általános állásfoglalás is az elvileg elhatározott területi megosztás végrehajtása ellen, úgy, ahogy azt az akkori idők egyetlen magyar diplomatája, Fráter György Nyárynak előadta. A János-párt megerősítésére irányuló pártpolitikai tevékenység is annak a szervező munkának lehetett része, mely végső céljának az ország területi egységének mielőbb helyreállítását tartotta. János király azért adományozta 1539. március 12-én a két Podmaniczkyknak a *Lednic* és *Hricsó* várában rejlő királyi jogot, továbbá *Szucsá* és *Palota* várát,³ 1539. április 27-én pedig a *zsolnai harmincadot*,⁴ hogy ezeket a változékony természetű, de használható katonai erővel rendelkező urakat maga mellett tartósabban lekösse.

Mikor utóbb arról tájékoztatták, hogy a két Podmaniczkyknak beiktatása akadályokba ütközött, vagy talán olyan körülmények jöttek közbe, melyek az adományleveleknek újból való kiadását szükségessé tették — a közvetlen okokat nem ismerjük —, János király 1539. július 7-én újból, tehát harmadszor kiállította

¹ A rendkívül érdekes levél közelebbi dátumát nem ismerjük; kelte 1539. februáriusra tehető. Podmaniczky-Oklt. III. 69—71. ll.

² Meg kell említenünk, hogy az egyetemes országgyűlés szükségét az 1539. szeptemberi pozsonyi országgyűlés is elismerte. (Magyar Országgyűlési Emlékek. II. 117. l.) Ebben Fráter György hatását kell látnunk.

³ Az adománylevelek szövege közölve a Podmaniczky-Oklevéltár. III. 71—73., 73., 74—75., 76—78. ll.

⁴ Podmaniczky-Oklt. III. 80—81. ll.

azokat az adományleveleket, melyek Palota, Lednic és Hricsó várak birtokát számukra biztosították.¹

A Podmaniczkyak a János-párt megerősödését és előretörését arra akarták fölhasználni, hogy leszámoljanak a gyűlölt Kosztká-testvérekkel, akik itt északnyugaton legkérlelhetetlenebb ellenségeik közé tartoztak. Minthogy azonban a Kosztkák is nagy erőforrásokkal rendelkeztek — az ő birtokuk volt pl. az egész Árva megye² — Podmaniczky Ráfael, aki kezdeményezője és lelke volt a Kosztkák ellen tervezett vállalkozásnak, szövetségesek után nézett, hogy még nagyobb súlyt adjon fegyveres föllépésének. Pongrácz Gáspár, Óvár ura, azonnal hozzácsatlakozott, ami Thurzó Elek megítélése szerint annyit jelentett, hogy Trencsén megye északi része elszakadt Ferdinánd királytól.³ Megegyezett azután Murány váranak hírhedt kapitányával, Basó Mátyással is, amivel azt érte el, hogy ellenfeleit Gömör megye felől is lekötötte. Maga pedig mindenekelőtt a Kosztkák birtokában lévő Zsolna városát rohanta meg, amely a múlt években egyszer már leégett és azt teljesen feldúlta. Katonai és gazdasági szempontból olyan veszteség volt ez, hogy a Kosztkák szinte kilátástalannak tartották a további ellenállást.⁴

Amikor ezek a vágmenti csatározások nagyobb arányokat öltöttek, megjelent Podmaniczky János is jelentékeny lovassággal, hogy résztvegyen abban a hadi vállalkozásban, melyet öccse a maga személyes ügyének tekintett és amelytől nemcsak harci babérokat, hanem földet és zsákmányt remélt. Nem csodálkozhatunk azon, hogy Thurzó Elek környezetében nagy aggodalommal tekintettek a Ferdinánd-pártiak jövő sorsa elé.⁵ Úgy látszik azonban, hogy a Podmaniczky—Kosztká-

¹ Az okiratok szövegét l. Podmaniczky-Oklt. III. 84—85. lapokon. A beiktatásról szóló jelentést u. o. III. 92—96., 97—102., 102—107. ll.

² Az 1540-i dicális conscriptio szerint: Fol. Lat. 1008. Vol. I. (Magyar Nemzeti Múzeum Kézirattára.) V. ö. *Lukinich Imre*: Erdély területi változásai. Budapest, 1918. 4. l.

³ Thurzó Elek levele 1539. július 11-éről. Podmaniczky-Oklevéltár. III. 87—88. ll.

⁴ Kosztká Miklós és Duboveci János levele 1539. júl. 13. U. o. III. 88—90. ll.

⁵ Thurzó Elek 1539. július 22-i levele. U. o. III. 91. l.

viszály fegyveres elintézését mégis sikerült korlátok közé szorítani, mielőtt az még teljesen felkavarta volna a Felföld nyugalmit és békéjét. Réway Ferenc közvetítésével ugyanis olyan egyesség jött létre a felek között, melynek értelmében Podmaniczky Ráfael megkapta a zsolnai harmincad felét és a Sztrecsen várához tartozó Krasznó helységet, minek ellenében megszüntette Kosztka birtokainak fosztogatását. Igaz ugyan, hogy Kosztka Miklós rossz néven vette Réwaytól a Podmaniczky Ráfaellel szemben tanúsított engedékenységet és ezért panaszt emelt ellene a királynál,¹ Bécsben azonban örültek annak, hogy a viszály véget ért és nem voltak hajlandók Kosztka kedvéért felborítani az egyességet. Hogy azonban őt se idegenítsék el a Ferdinánd-párttól, meghagyták számára továbbra is trencsénmegyei jobbagytelkeinek eddigi adómentességét.²

Fontosabb volt ennél a morva-határkérdés, mely évtizedek óta foglalkoztatta a hatóságokat azok miatt a határsértések miatt, melyek éppen a határok rendezetlensége miatt állandóan napirenden voltak. A határsértésekben előljártak a Podmaniczkyak, akiknek birtokai a Becsva folyó vidékéig terjedtek³ és akik ennek következtében azt vitatták, hogy a Becsvavidék ősidők óta Magyarország területéhez tartozott. Minthogy azonban a határok nemcsak Vágbeszterce felől, hanem attól délre is bizonytalanok voltak, az országgyűlések, különösen az újabb időkben, sürgetni kezdték azok pontos megállapítását, hogy meggátolják a rossz szomszédsági viszony kialakulását és az egymásra tált határterületek között a mindennapi érintkezés lehetőségét biztosítsák. Az 1538. június 26-ára összehívott pozsonyi országgyűlés már sürgősnek jelezte a vitás nyugati határszélek rendezését, s ebben az ügyben Ferdinánd király intézkedését kérte. A király, a kérdés fontosságának tudatában, azonnal elrendelte a határrendezés előmunkálatainak megindítását.⁴ Mivel azonban nem történt semmi,

¹ 1539. szeptember 16. Podmaniczky-Oklt. III. 107—109. ll.

² Ferdinánd király rendelete 1539. október 16-án. U. o. III. 112. l.

³ L. erre a Podmaniczky-Oklt. II. k. LV. 1.

⁴ Magyar Országgyűlési Emlékek. II. 78. és 91. ll.

az 1539 szeptemberi országgyűlés újból azt kérte a királytól, hogy „végre-valahára“ (iam tandem) rendelje el a határkiigazítási munkákat, mert különben a határokon állandósulni fognak a törvényteleniségek.¹ Ferdinánd király most is mindent ígért és arra utalva, hogy a stájer határok felülvizsgálatát már elrendelte, a többi határügy mielőbbi rendezését is kilátásba helyezte.² A rendek azonban az ilyen, nagy általánosságok közt mozgó ígéretekben nem bizván, a királytól a legsürgősebbnek látszó morva-határkérdés rendezésére egy meghatározott nap kitűzését kérték.³ A király azonban ezt nem vállalhatta, mert előzetesen a közvetlenül érdekelt morva rendekkel is tárgyalnia kellett.⁴

Az elméleti értékű országgyűlési üzenetváltásokkal párhuzamosan a morva rendek közvetlen tárgyalásokat kezdtek János királlyal és e végből 1539 őszén küldöttséget menesztettek hozzá, a határrendezésen kívül Podmaniczky Ráfael megrendszabályozását is kérve tőle.⁵ János király a határkérdés rendezésétől, mely őt épűgy érintette, mint Ferdinánd királyt, nem idegenkedett. Amikor tehát a morva küldöttség kívánságáról értesült, Bajoni Benedek és Markos Péter személyében kiküldte a királyi biztosokat azzal az utasítással, hogy mindenekelőtt békét teremtsenek a Podmaniczkyak és a morva urak között s miután tájékoztak a történt károkról, igyekezzenek egyességet

¹ „Metas Hungariae cum Moravis et Stiriensibus ac aliis provinciis iam tandem iubeat Maiestas Regia rectificari; nam cum videant domini et regnicolae illos cum eis violenter agere, protestantur et se non posse aliud facere, nisi ut metas Hungariae pro posse ipsorum tueantur.“ 1539 szept. Magyar Országgyűlési Emlékek. II. 129. l.

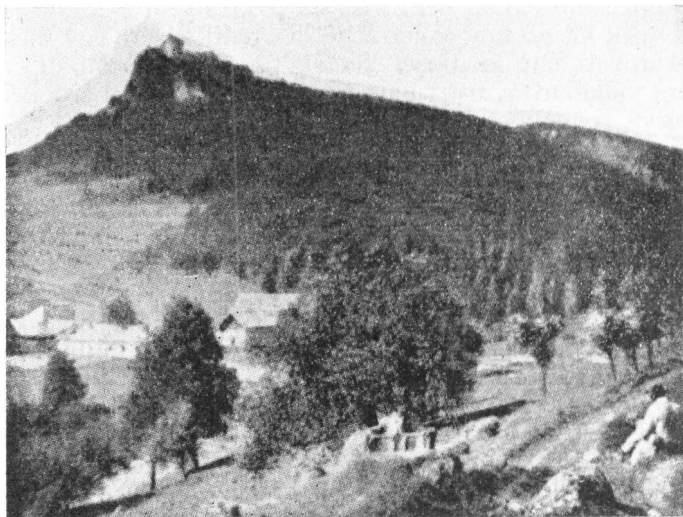
² Magyar Országgyűlési Emlékek. II. 135. l.

³ „Quod Maiestas Regia dignetur revisioni metarum Moraviae certum diem nominare et constituere.“ 1539. okt. Magyar Országgyűlési Eml. II. 137. l.

⁴ „Maiestas Regia non potest certum diem nominare et constituere, antequam de iis rebus cum dominis Moraviae colloquatur et conveniat, id quod se primo quoque tempore facturam pollicetur.“ 1539 okt. Magyar Orsz. Eml. II. 139. l.

⁵ Ferdinánd király utasítása Bornemisza Pál számára 1539. okt. 3. Podmaniczky-Oklt. III. 110—111. ll. Azoknak a károknak tételenként való felsorolását, melyeket a Podmaniczkyak elkövettek a morva területeken, l. u. o. III. 128—131. és 131—133. ll.

létesíteni méltányos feltételek mellett a felek között ; a határokat úgy állapítsák meg, ahogy azok II. Lajos király uralkodása alatt voltak ; végül figyelmeztessék a morva urakat épügy, mint a Podmaniczkyakat az ekként megvont határok tiszteletben tartására és a jó szomszédsági viszony ápolására.¹ Az utasítás szövege arra mutat, hogy János király udvarában olyannak kép-

Lietava vár romjai.

(Fényképfelvétel.)

zelték az országhatárok rendezését, mint a magánbirtokok határainak megállapítását. Természetes, hogy a János király által kiküldött bizottság érdemleges munkát nem végezhetett, mert arra nem volt felkészülve. Alaposabb tárgyalásokra, mint azt látni fogjuk, csak 1551 folyamán került a sor, amikor az érdekelt felek bevonásával, a vitás határkérdéseket tüzetes vizsgálat tárgyává tették.

¹ Buda, 1539. november 7. Podmaniczky-Oklt. III. 113—114. lapok.

Minél jobban mélyültek az ellentétek a két király között és minél csekélyebb lett a váradi békének gyakorlati értéke, annál fontosabb céljá lett mindkét oldalon a régi párthívek megtartása és új tagok szerzése által a párt megerősítése. A Podmaniczkyak a legutóbbi években szilárd János-párti érzelmekről tettek bizonyosságot s bár szolgálataik fejében mindig volt kényszerük, sem János király, sem pedig Fráter György nem ütköztek meg mohóságukon, mert akkoriban ez volt a szokás. János király már csak azért sem fukarkodott híveivel szemben, mert 1539-ben megnősülvén, örökösöt várt, akinek jövő sorsa egyre jobban foglalkoztatta s akit — Mátyás királyt utánozva — megbízható és hűséges hívek védelmére akart bízni. Minthogy pedig a Podmaniczkyak abban is koruk gyermekei voltak, hogy nem voltak válogatósak, mert nagyobb birtokok híján kisebb birtokokkal is megelégedtek, János király, ezt tudva, 1540. március 7-én nekik adományozta Bellus városát összes tartozékaival,¹ nem sokkal utóbb a veszprémi püspökségnek kezében lévő birtokait adta nekik,² az utóbbiakat zálogban, továbbá Zliecho,³ Kocskóc és Nosic⁴ trencsénmegyei falvakkal és végül néhány héttel halála előtt a lietavai várhoz tartozó Humec nevű helységgel⁵ ajándékozta meg őket. Ezek az adományok mutatják, hogy a két Podmaniczky, különösen pedig Podmaniczky János az öregedő és törődött János király befolyásosabb hívei közé tartozott, kikre érdemes volt a királyi kegyet pazarolni. Hogy Podmaniczky Jánost valóban a János-párt vezető egyéniségei közé számították, abból is kivüláglik, hogy Werbőczy István kancellár és Eszéki Tamás pécsi püspök Fráter Györgyön kívül Petrovics Péternek, Török Bálintnak és Podmaniczky Jánosnak címezte azt a jelentést, melyet 1540 októberében Konstantinápolyból küldtek Budára, tudatván velük, hogy Szulej-

¹ Podmaniczky-Oklt. III. 146—147. ll.

² 1540. március 22-én. U. o. III. 147—148. és Egyháztörténeti Emlékek. III. 450. ll.

³ 1540. május 8. Podmaniczky-Oklt. III. 148—149. ll.

⁴ 1540. május 8. U. o. III. 150., 151—152. ll.

⁵ 1540. június 12. Podmaniczky-Oklt. 153. l.

mán szultán János királynak időközben megszületett fiát elismerte atyja trónutódának.¹

Podmaniczky János politikai jelentőségének alapját abban kell keresnünk, hogy hatalmas birtokok urának mondhatta magát. 1540 táján Trencsén megyében Lednic, Beszterce, Hricsó vára, továbbá Bán városa összesen 469 portával volt a kezükben² s ehhez hozzá kell számítani még Palota várát tartozékaival és egyéb dunántúli birtokokkal együtt. Ez a birtokállomány magábanvéve is tekintélyt és súlyt adott tulajdonosainak; ha pedig figyelembe vesszük azt a tény is, hogy a nagybirtokosok köré a rokonságon kívül familiárisok is csoportosultak nagy számban — és erre igen jó példa az a névsor, amely a Podmaniczky János és Kazianer császári főparancsnok közt 1534. július 27-én létesült megegyezésben szerepel,³ — akkor elképzelhetjük, hogy valamely nagybirtokos politikai magatartása számos közép- vagy kisbirtokos nemesnek politikai felfogását is elhatározóan befolyásolhatta. A nagybirtokosokat mindig hosszú uszály követte a politikai élet útjain és tulajdonképpen az adott nekik személyi jelentőséget, hogy mekkora volt az uszály. Ez a magyarázata annak, hogy a kettős királyválasztás korában az ellenkirályok mindig a nagybirtokosoknak egyenként való megnyerésére törekedtek, mert ilyenformán vidékek, megye- vagy országrészek megszerzése vált lehetővé. Ez teszi érthetővé azt is, hogy miért akart Ferdinánd király alig néhány hónappal János király halála után Réway Ferenc közvetítésével összeköttetésbe lépni Podmaniczky Jánossal.⁴ Podmaniczky azonban ekkor még nem látott okot az elpártolásra. A szultán állásfoglalása következtében a Fráter György által vezetett párt helyzete szilárdnak látszott. Viszont Budavárának sikertelen ostroma 1540 őszén, amelyet Ferdinánd hadai kíséreltek meg, arra mutatott, hogy a német

¹ A levél közzétéve a Podmaniczky-Oklt. III. 158—159. ll. Magyar fordításban *Fraknoi V.*: Werbőczy István életrajza, Budapest, 1899. 323. l.

² A kimutatást l. Podmaniczky-Oklt. III. 163—168. ll.

³ Podmaniczky-Oklt. II. 502—503. ll.

⁴ Ferdinánd király 1540. nov. 11-i levele Podmaniczky Jánoshoz. U. o. III. 160. l.

naderő nem erős, mert bár elfoglalták az ellenpárttól Visegrád, Vác, Székesfehérvár és Tata várakat,¹ a jelentősebb Pápa és Palota várakat már nem tudták megszerezni, ezek továbbra is az ellenpárt kezén maradtak. A német haderőnek vállalkozása nemcsak nagyfokú szervezatlenségről és gyengeségről tett bizonyosságot,

Székesfehérvár.

(Birckenstein : Ertzherzogliche Handgriffe. Wien, 1686. 39. l.)

hanem a politikai előrelátás hiányáról is, mert a hadvezetőség nem számolt azzal, hogy a török beavatkozás veszedelmét felidézheti és Budavára jövő sorsát kockáztathatja. Az adott viszonyok között török támadás esetén a Ferdinánd-pártiság csak hátrányokat jelenthetett. A Podmaniczkyak ezt megérezték és politikai magatartásukat ahhoz mérték. A szükségből erényt csináltak, hívek maradtak János király fiához, mert ezt tanácsolta nekik a szent önzés.

¹ A részletekre l. *Lukinich Imre*: Erdély területi változásai. 26—28. ll.

A Podmaniczkyak óvatos és körültekintő magatartását az országos helyzet is megmagyarázza. Ferdinánd király Budavárának ostromát a következő, 1541. év tavaszán folytatni kívánta ; e végből nemcsak a haderő átszervezésével foglalkozott, hanem azzal is, hogy a tervezett hadivállalatot nemzeti ügyé emelve, számára a nemesség nagyobb arányú fegyveres támogatását megszerezze. Egyfelől tehát pártját igyekezett összetartani, másrészt pártolta azokat a törekvéseket, amelyek az ellenpárt egységének megbontására irányultak. Báthory Andrásnak és Drágfy Gáspárnak megnyerése nagy eredmény volt e tekintetben, meg is döbbsentette Fráter Györgyöt, aki e miatt és az Erdélyből érkező kedvezőtlen hírek miatt is aggodalommal tekintett a gondjaira bízott János Zsigmondnak jövő sorsa elé. A barát, ahogy őt közönségesen nevezni szokták, politikai észszerűségből és az adott helyzettel számolva, a török barátság ápolásában és a porta tényleges beavatkozásában látta az egyedül lehetséges eszközt Buda ostromának megghiúsítására és a kis király érdekeinek megóvására. Szulejmán szultán határozott állásfoglalása János Zsigmond mellett és érdekében egy közeli támadó hadjárat bejelentése,¹ melyről mindenki tudott, legalább is óvatosságot tanácsolt a Ferdinánd-pártiaknak és mindazoknak, akiknek volt vesztenivalójuk ; a János Zsigmond-pártiakat viszont fokozottabb tevékenységre sarkalta, mert maguk mögött érezték egy nagyhatalom fegyveres erejét.

Thurzó Elek királyi helytartó beismerte Ferdinánd király előtt, hogy az előkészületek nagyon lassan haladnak előre ; nem tudják kiállítani az annyira szükséges lovasságot sem, mert a nemesség közönyös a tervezett vállalkozással szemben ; szerinte csakis abban az esetben lehet eredményt remélni, ha megfelelő számú külföldi zsoldosokkal rendelkeznek.² Pedig a török háború veszedelme nem volt falrafestett rém, mert 1541 március közepe óta Pest és Buda falai körül komoly harcok folytak a törökök és a Pest városát megszállva tartó németek, továbbá ez utóbbiak és budai várat

¹ *Lukinich Imre* : i. m. 28—31. II.

² 1541. április 3-i levele Ferdinánd királyhoz. Podmaniczky-Oklevéltár. III. 169—172. II.

védelmező János Zsigmond-párti magyarok között.¹ A nemesi társadalmat azonban most is jobban érdekelték és inkább foglalkoztatták a pártharcok, melyek nem egyszer valóságos hadműveletekké nőttek, továbbá a pártváltoztatások és az azokkal együttjáró birtokváltozások, mint az a kérdés, bejön-e a szultán s ha bejön, békét fog-e teremteni a szembenálló felek között, vagy pedig hódítani fog. A különben beteges Thurzó is, akit Ferdinánd király már csak a példaadás kedvéért is a táborban szeretett volna látni, azt nehézményezte, hogy a király nem írta meg neki, hogy milyen minőségében vegyen részt a háborúban, mint királyi helytartó-e, vagy pedig mint harcos magyar nemes. Mert az nem mindegy; mint királyi helytartónak ugyanis nagy készüllettel, méltóságának megfelelő kísérettel illik megjelenni, akihez csatlakozniok kell a többi nemeseknek, vagy nemesi csapatoknak is; mindehhez viszont megfelelő időre lett volna szükség.² Ha a királyi helytartót is ilyen hiúsági kérdések foglalkoztatták, aki pedig tisztában volt a helyzet tragikus komolyságával, nem csodálhatjuk a személyi vagy anyagi szempontok túlságos érvényesülését azoknál, akiknek látóköre alig terjedt túl a szomszéd birtokok mesgyéin, vagy a legjobb esetben a megye határain.

A tényleges helyzet félreismerése és a török kérdéssel szemben tanúsított tájékozatlanság és közönyösség mindkét pártot egyformán jellemezte. Podmaniczky János épúgy folytatta garázdálkodásait,³ mint annakelőtte. És Ferdinánd király védelem helyett most is csak biztatásokkal, vagy pedig bizonytalan értékű birtokadományozásokkal tudta híveiben fönttartani az ellenállás és a kitartás szellemét. Így jutott — természetesen elméletben — Dominich Gáspár kezére Bicsé város tartozékaival együtt,⁴ melynek birtokosa a néhai Podmaniczky Balázs leszármazottaival tör-

¹ *Lukinich Imre* : i. m. 32—33. ll.

² 1541. április 3-i, már idézett levele. Podmaniczky-Oklevéltár. III. 170—171. ll.

³ Ferdinánd király 1540. december 28-i levele Zsolna városához. U. o. III. 162—163. ll.

⁴ Ferdinánd király adománylevele 1541. április 5. U. o. III. 173—174. ll.

tént megegyezés óta (1538)¹ a két Podmaniczky volt. Thurzó Eleknek betegségén kívül az okozta a legnagyobb gondot, hogyan szabaduljon a Perényi Péterrel szemben fennálló kötelezettség teljesítése alól. Ez a hatalmas úr nem volt a politikai elvhűség mintaképe, aki pártállását különösen az utolsó években elég gyakran változtatta. 1537-ig Ferdinánd király hívei közé tartozott, ez évben János-pártivá lett, de 1540-ben újból visszatért előbbi urához, azonban sohasem ingyen. Legutóbb Trencsén várát szerezte meg magának, pedig ez a vár 1534 óta Thurzó Elek kezén volt, mint zálogbirtok,² kárpótlásul a Török Bálintnak átengedett pápai várért.³ Thurzó halogatta is Trencsén vár átadását és legalább a várhoz tartozó harmincadokat szerette volna továbbra is megtartani,⁴ mivel azonban Perényinek nagy érdemei voltak Báthory András és Drágfy Gáspár megnyerése körül,⁵ Ferdinánd király maga is sürgette, bár kárpótlások kilátásba helyezésével, a Perényinek tett ígéret mielőbbi beváltását, vagyis Trencsén átadását.⁶

Budavár ostroma, melynek sikerében Bécsben feltétlenül bíztak és Trencsén vár átadásának kérdése mellett, amely különösen Thurzót és Perényit érdekelt, a két Podmaniczky mozgolódásai kisebb jelentőségűeknek látszottak. Thurzó kötelességszerűen írt ugyan róluk a királynak,⁷ hogy az országos érdekű ügyek iránt való érzékének is jelét adja, de Ferdinánd király csak annyit mert megígérni, hogy ha Budavárát már megszerezték, vagy ha az időközben összegyűlő hadsereg egy részét a budai vár ostroma sikerének kockázata nélkül a Felföldön garázdálkodó urak megfékezésére fordíthatják,

¹ 1538. februárius 8. Podmaniczky-Oklt. III. 12—14. ll.

² Podmaniczky-Oklt. III. 19. és 72. ll. Továbbá *Károlyi János*: A trencsénai vár. Trencsén, 1910. 54—58. és 63. ll.

³ *Sebestyén Béla*: i. m. 23. l. Podmaniczky-Oklt. III. 178. lap.

⁴ Thurzó Elek 1541. május elseji levele a királyhoz. Podmaniczky-Oklt. III. 175—179. ll.

⁵ Thurzó Elek 1541. május 2-i levele. U. o. III. 179—181. ll.

⁶ Ferdinánd király válasza 1541. május 4-ről. U. o. III. 181—183. ll.

⁷ Thurzó Elek 1541. május elseji, már idézett levele. U. o. III. 178. l.

feltétlenül fellép a Podmaniczkyak ellen.¹ Ez a sovány vigasztalás annyit jelentett, hogy azok az országrészek, melyek a legtöbbet szenvedtek a garázda uraktól, magukra vannak hagyva, segítségre nem számíthatnak és ennek következtében maguk kénytelenek gondoskodni védelmükről. Thurzó Elek jelentette is a királynak, hogy az északnyugati vármegyék a védelem hiánya miatt visszahívni szándékoznak azt a lovasságot, melyet a török által ostromolt Pest alá küldtek, mert másképpen nem tudnak védekezni a Podmaniczkyak² és azok ellen, melyek az újabb időben nagyon elszaporodtak a Felföldön és ott a közbiztonságot erősen veszélyeztették. Sokan ebben is a Podmaniczkyak kezét látták.³

¹ Ferdinánd király 1541. május 4-i válasza. U. o. III. 184. lap.

² Thurzó Elek 1541. május 15-i levele. U. o. III. 185—187. lapok.

³ Thurzó Elek 1541. május 18-i levele. Podmaniczky-Oklevéltár. III. 188—190. ll.

XI.

Budavár török kézre jutása (1541) és hatása. A német birodalom hadi vállalata 1542. Az 1542-i pozsonyi országgyűlés és a Podmaniczkyak. A Podmaniczkyak pártválttatása, annak indító okai. Az 1543-i török támadás. A Podmaniczkyak hűségesküje. Megegyezésük Kosztka Miklóssal. Podmaniczky János halála.

Ismeretes, hogy a Roggendorf Vilmos császári fővezér parancsnoksága alatt álló haderőt 1541. augusztusában Buda alatt akkora vereség érte, hogy annak hatása alatt Pest város német őrsege is elmenekült. Ismeretes az is, hogy a német sereg romlását nyomon követte Budavárának török kézre jutása is 1541. aug. 29-én, melynek Podmaniczky János is szemtanúja volt,¹ s ezzel tényleg bekövetkezett az a veszedelem, melytől az ország jövő sorsán aggódó magyar hazafiakon kívül Közép-Európa is évek óta rettegett. Az új területi felosztás, mely szultáni parancsra jött létre, csak tetézte a közelmúltból ismert bajokat, mert a török joghatósági terület határai nem voltak megállapítva. Eltűnt a jogbiztonság érzése elsősorban azokból az országrészekből, melyek Budavárának, vagy a török felvonulási területként tekintett Duna—Tisza-közének szomszédságában voltak. De eltűnt a távolabbi részekből is, mert bár a szultán János Zsigmond érdekeinek védelmezése címén főleg a Ferdinánd király joghatósága alá tartozó magyar földet szállotta meg és változtatta hódoltsági területté, a valóságban azok az országrészek sem maradtak biztonságban a törökök elől,

¹ Martonfalvay Imre deák emlékiratai. Századok, 1867. 50. lap.

melyek a szultán által pártfogolt János Zsigmond alattvalóinak vallották magukat.

A közhangulat mindezek miatt egységesen törökellenessé vált. Felismerték a helyzet tarthatatlanságát, melyet a kettős királyság intézménye idézett elő. Innen az országos közvélemény gyors megváltozása, melynek hatása alól Fráter György sem vonhatta ki magát. Az 1541. december 29-i gyalui szerződés, mely a területi egység helyreállításának érdekében feláldozta János Zsigmond trónját,¹ annak az erkölcsi nyomásnak volt a következménye, mely különösen a törökbarát pártnak lelkiismeretére nehezedett.

Az új politikai felfogás országosan megnyilvánuló hatása alól a Podmaniczkyak sem vonhatták ki magukat. Ez a magyarázata annak, hogy míg 1541 őszén minden lelki gátlás nélkül folytatták megszokott garázda életmódjukat,² a gyalui szerződés megkötése óta mérsekelték magukat, sőt mérlegelni kezdték a Ferdinánd király előtt való meghódolás gondolatát is.

A német birodalom részéről 1542 őszére tervezett nagy támadás, mely Budavárának visszavételét és a törököknek kiszorítását tűzte ki célul, s melynek arányairól Podmaniczky János az 1542. február 19-i országgyűlésen értesült,³ aggodalomba ejtette a két Podmaniczkyt. A császári hadak győzelme esetén ugyanis mindazok, akik a multban Ferdinánd király ellenségei közé tartoztak, ki voltak szolgáltatva a királyi kegyelemnek. Minthogy pedig a Podmaniczkyoknak sok volt az ellenségük, köztük olyanok is, akiknek, mint pl. Thurzó Eleknek, a király előtt nagy volt a befolyásuk, a két testvér joggal tarthatott attól, hogy mindent el-

¹ A részletekre l. *Lukinich Imre*: Erdély területi változásai c. műve 40—41. II.

² Thurzó Elek 1541. nov. 11-i levele Besztercebányához. Podmaniczky-Oklevéltár. III. k. 193. l. Podmaniczky Ráfael 1541 szeptemberében elfoglalta a Nyitra megyében fekvő kolosi apátságot és annak birtokait (Podmaniczky-Oklevéltár. III. 503—505.), továbbá a pozsonyi káptalannak Szulóc nevű birtokát. (Podmaniczky-Oklevéltár. III. k. 531.) Lehetséges, hogy ugyanezen időtájban pusztította el a Majthényiek kesselőkői uradalmának falvait, Novák nevű helységgel együtt. (Szerény—Ernyey J.: A Majthényiek és a Felvidék. Budapest, 1913. I. 144. l.)

³ Magyar Országgyűlési Emlékek. II. 305. l.

veszíthetnek. Ezért lett olyan sürgős számukra, hogy még a hadműveletek megkezdése előtt tegyenek kísérletet a királlyal való megegyezésre, amikor még ők is súllyal bíró tényezők. 1542 kora tavaszán egyik emberüket Speyerbe küldték, ahol a király éppen tartózkodott és tőle kegyelmet kértek. Bár Ferdinánd király nem utasította vissza kérésüket, de határozott választ sem adott nekik,¹ a hír megdöbbenette Thurzót, akit Melegnani örgróf, a császári haderő főparancsnokának helyettese tájékoztatott arról, hogy a Podmaniczkyak mit terveznek. Thurzó nem hitt meghódolásuk őszinteségében és csak abban az esetben lett volna hajlandó nekik hitelt adni, ha biztos és kétségbe nem vonható bizonyosságát adják hűségüknek, ami Thurzó szerint abban állana, ha visszaadják a jogtalanul elfoglalt birtokokat és különösen a várakat.² Hogy a Podmaniczkyak mennyire átéreztek helyzetük kényes voltát, s azt, hogy az óhajtott királyi kegyelmet minél előbb meg kell nyerniök, abból is kitűnik, hogy 1542 nyarán mindazokat a birtokokat, melyeket 1540-ben, mindjárt János király temetése után a székesfehérvári káptalantól elfoglaltak és azóta is birtokukban tartottak, visszaadták.³

A német birodalom hadivállalatának 1542 október elején szenvedett nagy kudarca, melynél nagyobb szégyen és gyalázat még nem érte a birodalmat Ferdinánd király szavai szerint,⁴ váratlanul felborította a helyzetet. Most már a Podmaniczkyaknak sem volt annyira sürgős a Ferdinánd királlyal való megegyezés, sőt úgy látták, hogy kedvezőbb alkudozási feltételekre is várhatnak. Ez sokakra fájdalmas csalódást jelentett, főleg olyanokra, akikkel a Podmaniczkyak már tárgyalásokat kezdtek. Ilyen volt giletinci Ostrosith János, akitől Podmaniczky János a II. Lajos király halálát követő zavaros időkben elfoglalta Bellus mezővárost s ak-

¹ Ferdinánd király 1542. április 29-i levele Thurzó Elekhez. Podmaniczky-Oklevéltár. III. 198. l.

² Thurzó Elek levele a királyhoz 1542. április 14-éről. Ugyanott. III. 195—197. ll.

³ A káptalan 1542. június 15-i bizonyságlevele. Podmaniczky-Oklevéltár. III. k. 204—206. ll. és Egyháztörténeti Emlékek. IV. k. 50—51. ll.

⁴ Lukinich Imre : i. m. 43. l.

azóta sem tudott hozzájutni birtokához.¹ Azzal a Podmaniczkyak természetesen tisztában voltak, hogy megbízhatatlan magatartásuk mindenütt nagy visszatetszést fog kelteni. Igaz ugyan, hogy közel ezer porta birtokában lévén,² figyelembe veendő katonai erőt jelentettek a Vág völgyében, de mégis meggondolandó volt ennek az érdekeket sértő és kihívó politikának folytatása akkor, amikor nyilvánvaló volt, hogy tulajdonképpen mindenki ellenük van. Erre kétségtelen bizonyoságul szolgált az 1542. novemberi pozsonyi országgyűlés, ahol kemény szavak hangzottak el a két testvér ellen, sőt egyenesen a törvénycikkek közé iktatták azt a határozatot, melynek értelmében, amennyiben a két Podmaniczky két hónap alatt nem hódol meg és az erőszakosan elfoglalt jószágokat és várakat törvényes tulajdonosaiknak vissza nem adja, akkor olyanoknak tekintendők, mint akik a hűtlenség bűnét elkövették. Felkérték a királyt arra is, hogy Morvaországban és Sziléziában tiltassa el zsoldosok fogadását a Podmaniczkyak számára.³

¹ Trencsén megye 1542. október 9-i tanúsítványa Ostrosith János számára. Podmaniczky-Oklevéltár. III. 209—211. ll.

² A magyar kamara 1542. évi zárószámadása szerint. Ugyanott. III. 234. l.

³ Az 1542. országgyűlésen alkotott törvénycikkek közül a XLIV. és XLV. articulusok. Az előbbinek szövege a következő:

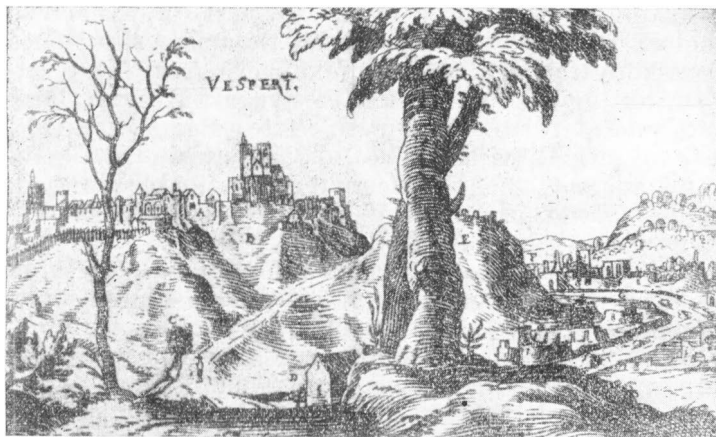
„Praeterea, quia constat omnibus Statibus Regni, inter alios Joannem et Raphaellem Podmaniczki, nulla publicae pacis et constitutionis penitus habita ratione, non curato etiam, quod et alias Regnum hoc per communem hostem in ultimum deveniret excidium, in hanc usque diem ad fidelitatem et obedientiam Suae Maiestatis non accessisse, castra item et castella, ac omnia bona et iura possessionaria ecclesiastica et saecularia per hos annos violenter per eos occupata, remittere non curasse, imo etiam modo continuas regnicolis violentias et alia mala inferre non cessare: Propterea omnium dominorum praelatorum et baronum, caeterorumque regnicolarum et statuum consensu decretum est, ut iidem Joannes (et) Raphael Podmaniczki infra duos menses, a die ultimi diei praesentis conventus et constitutionis computando, ad fidelitatem et obedientiam praefatae Maiestatis Regiae accedere, gratiamque regiam pro se impetrare, castra item et castella ac oppida, villas et iura possessionaria ecclesiarum Dei, necnon universorum dominorum et regnicolarum, sed et quondam Joannis regis, quae videlicet per ipsos a manibus subditorum suae

Viselt dolgaiknak az országgyűlési törvénycikkekben való megőrkítése nem lehetett közömbös a két Podmaniczknak. Emléküknek ilyen módon való fennmaradásával még ők is törődtek, pedig csak a jelennek

Maiestatis intercepta ac violenter ac male occupata sunt, illis quibus adempta sunt, infra id tempus remittere, restituere vel resignare debeant et teneantur. Ubi vero iidem Joannes et Raphael Podmaniczki nulla neque fidelitatis regiae, neque publicae tranquillitatis regni et constitutionis habita ratione castra et castella, bonaque et iura possessionaria praenominata spoliatis restituere et gratiam regiam pro se impetrare recusarent, extunc ipsi, tamquam notorii infideles regis exnunc prout extunc et extunc prout exnunc, de facto proscripti et condemnati habeantur, universique nobiles regnicolae, qui eisdem servitio obligati sunt, statim, elapso illo termino duorum mensium, eosdem Joannem et Raphaellem Podmaniczki sub poena notae perpetuae infidelitatis, confiscationisque bonorum suorum relinquere debeant, nec illis amplius servire praesumant. Si vero iidem Joannes et Raphael Podmaniczki praesenti constitutioni nostrae paruerint et satisfecerint, extunc Maestas Regia de postulationibus ipsorum, si quas citra praescriptorum bonorum alienorum detentionem habent, instar aliorum fidelium regnicolarum Maestatis Suae iudicium et iustitiam debitamque satisfactionem administrare facere dignetur.“ (Magyar Országgyűlési Emlékek. II. 451—452. II.)

A XLV. *artikulus* a következőket tartalmazza: „Cum denique publica querela sit, de certis quibusdam Moravis nobilibus, eos stipendiis praefatorum Joannis et Raphaelis Podmaniczki impune vivere, pecudes et pecora fidelium subditorum Maestatis eius abigere, interdum furto, interdum vero manu violenta auferre et in Moraviam propellere et aut pro se retinere, aut aliis palam vendenda curare, interdum vero pro rebus, quae dictis Podmaniczki necessariae sunt, in foris publicis, commutatione facta, dare solere, quod facinus, nisi per primos Marchionatus Moraviae illis admitteretur, subditi Regiae Maestatis levioribus damnis per illos alienos addicerentur, eo quod intra regnum emptores vix habere possent. Caeterum iidem stipendiarii Podmaniczki eisdem dominis suis in destructionem subditorum Maestatis Regiae, stipendiis, eorundem Podmaniczki in ipso Marchionatu gentes conducere solent. Et quia ipsi Podmaniczki etiam in ducatu Silesiae tales stipendiarios habere dicuntur: ideo publico nomine supplicamus, Maestas Regia dignetur serio committere capitaneis utriusque provinciae, ut talibus iniuriis et damnis fideles et subditos Suae Maestatis et alias satis superque afflictos, amplius afficere ne patiantur. Provideatur etiam per primores cum omni severitate, ne quis de caetero sub eorum stipendio maneat, vel denuo accedat.” (Magyar Országgyűlési Emlékek. II. k. 452—453. II.)

éltek és család és utódok híján nem gondoltak a jövővel. Az a tény azonban, hogy az ország színe előtt megbélyegezték őket, arra mutatott, hogy az országos közvélemény elvesztette türelmét és az igazságszolgáltatás megtorló intézkedéseit követelte velük szemben. A közelmúltból Pekry Lajosnak és Perényi Péternek esete — pedig ez a két főúr az ország leghatalmasabb urai

Veszprém vára.

(Dillich W.: Ungarische Chronica. Cassel, 1600. c. műből.)

közé tartozott és nagy összeköttetésekkel rendelkezett¹ — intő példa volt számukra a tekintethen, hogy a törvények megszegéséből és az erőszakoskodások elkövetéséből nem lehet többé rendszert csinálni. Mindezek meggondolása arra készítette őket, hogy keressék a királyi kegyelem útját. E végből Nádasdy Tamás² és Fráter György közbenjárását³ is igénybevették. Kétségkívül Ferdinánd király utasítására történt, hogy a helytartótanács menedéklevelet adott Podmaniczky Jánosnak,⁴ hogy személyesen és közvetlenül tárgyalhas-

¹ V. ö. *Budai Ferenc*: III. 37. és 53—55. ll.

² Podmaniczky János levele 1543. januárius 14-ről. Podmaniczky-Oklevéltár. III. 237—38. ll.

³ Fráter György 1543. január 22-i levele Ferdinánd királyhoz. U. o. III. 238. ll.

⁴ Nádasdy Tamás levele 1543. február 22-ről. Podmaniczky Oklevéltár. III. 244. l.

son a megnódolás feltételeiről és módozatairól. A tárgyalások valóban megindultak s eredményükként a helytartótanács kéthavi fegyverszünetet adott a Podmaniczkyaknak, hogy kellőképpen felkészülhessenek az érdemleges tárgyalásokra. Várdai Pál esztergomi érsek, az új királyi helytartó, aki 1542 decembere óta látta el a méltóságáról lemondott és nem sokkal utóbb elhalt Thurzó Elek hatáskörét,¹ keves reményt fűzött a küszöbön álló egyezkedésekhez,² mert Réway Ferenc nádori helyettes közlése szerint Podmaniczky János összeköttetésben állott a törökökkel.³ A király ellenben, aki egyszer már békét és nyugalmat akart látni királysága területén, tudomásul vette a Podmaniczkyaknak adott kéthavi haladékot, de arra utasította a helytartótanácsot, hogy amennyiben a Podmaniczkyak mégis folytatnák üzelmeiket, velök szemben a legszigorúbban járjanak el.⁴

Arra vonatkozólag, hogy a Ferdinánd-párti urak körében mennyire nem bíztak a két Podmaniczky-testvér megtérésének őszinteségében, igen jellemző Réway Ferenc tervezete. A nádorhelyettes ugyanis korábbi tapasztalatai alapján kárbavesztett fáradságnak tekintett minden olyan kísérletet, mely a Podmaniczkyakkal való tartós és őszinte megegyezés létesítésére irányult. E helyett azt hangoztatta és baráti körben annak az elgondolásnak igyekezett híveket szerezni, hogy őket egyszerűen ártalmatlanokká kell tenni. Elképzelése szerint a mindenünnen összegyűjtendő ágyúk és megfelelő számú gyalogságból és lovasságból álló sereg erejére támaszkodva, el kell foglalni először Budetin és Hricsó várakat s azután a többieket is; így véget vethetnek a Podmaniczkyak hatalmának a Vág völgyében.⁵

¹ L. erre a Podmaniczky-Oklevéltár. III. k. 241. l. jegyzetét.

² A királyi helytartónak és a helytartótanácsnak 1543. február 23-i jelentése. Podmaniczky-Oklt. III. 245—47. ll.

³ Réway Ferenc levele 1543. február 28-ról a királyhoz. (U. o. III. 248. l.) A levélben említett melléklet, mely Podmaniczky Jánosnak a törökökkel való összeköttetéseit igazolná, hiányzik.

⁴ A királyi utasítás 1543. március 3-ról. Podmaniczky-Oklevéltár. III. 248—49. ll.

⁵ Réway Ferenc levele Nádasdy Tamáshoz 1543. márcisu 23-ról. U. o. III. 250—53. ll.

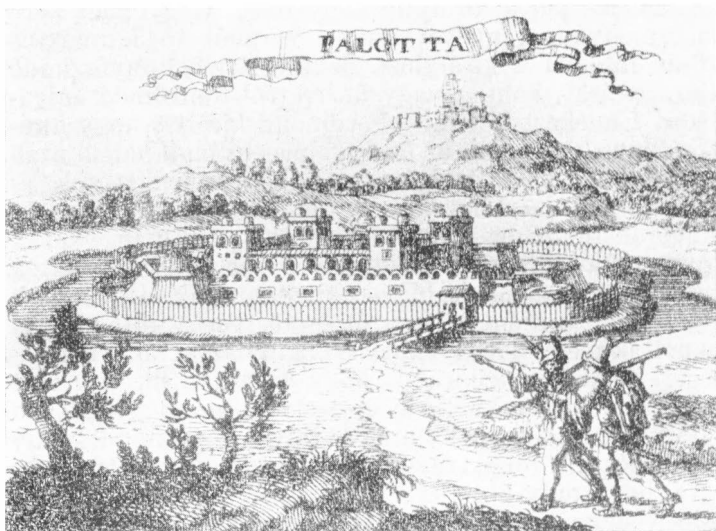
Réway tervezetében kétségkívül nagy szerepet játszott a fantázia. Az akkori körülmények között nem lehetett komolyan gondolni ágyúk szerzésére, vagy nagyobb számú gyalog- és lovascsapat fogadására csupán azért, hogy azzal egyetlenegy garázda főurat megfélekezzenek. Réway elgondolása, melyről kétségkívül mások is tudtak, annyiban mindamellett célt ért, hogy Podmaniczky Jánost arra készítette, hogy ne várja be a számára engedélyezett kéthónapi haladékot, hanem azonnal kérjen a királytól kegyelmet. Kegyelmet kérő folyamodványa, melyet Palota várából 1543. március 26-án intézett a királyhoz, nem volt meghunyászkodó alázatos irat, hanem nagy önérzetről tanúskodó önigazolás. Emlékezteti benne Ferdinánd királyt, hogy amikor János királynak, az ő kegyelmes urának halála után felajánlotta neki szolgálatait, a királyi biztosok és tanácsosok elzárták előle a hozzávezető utat s még embereit sem engedték közelébe. Ugyanezek elragadták tőle azokat a birtokokat, melyek jogosan megillették és azokat még ma is birtokukban tartják. Ugyanezek a pozsonyi országgyűlésen őt és testvérét hűtlenséggel vádolták meg s a megyékben is ellenük izgatták a nemesiséget. Arra kéri a királyt, hogy ne adjon hitelt a róla szóló gonosz híreknek; ő és testvére mindig készek a király hűséges szolgálatára. Felhívja Ferdinánd király figyelmét a törökök részéről fenyegető veszedelemre és arra, hogy mily nagy érdemeket szereztek maguknak a föld védelmében Werbőczy Imre tolnamegyei főispán és Tallóci Bánffy Boldizsár, akiket éppen ezért jóindulattal ajánlja. A maga személyét illetőleg arra kéri a királyt, hogy őt és testvérét, valamint embereit erősítse meg a korábban nyert adományokban; ő hajlandó mindazokat a birtokokat, melyeket esetleg jogtalanul tart a kezében, törvényes tulajdonosaiknak visszaadni, ha neki is visszaadják mindazt, amihez törvényes joga van.¹

Ferdinánd király Ungnad János magyarországi főkapitányt bízta meg a tárgyalások vezetésével.² A Podmaniczkyak őhozzá küldték el, a királytól nyert

¹ Podmaniczky-Oklevéltár. III. 253—256. ll.

² Ungnad János főkapitány nyílt parancsa 1543. április 23-ról. Ugyanott. III. 258. l.

általános elvi hozzájárulás után, azokat a feltételszerű kívánságokat, melyeknek teljesítésétől tették úgyszólván függővé a hűségeskü letételét. Maguk és híveik számára amnesztiát s a János királytól kapott birtokadományok megerősítését, elsősorban Palota várát a zirci és jádsi apátságokkal és a hozzájuk tartozó birtokokkal kérték. Ha a király magához akarja váltani Palota várát és a két apátságot, akkor kárpótolja őket

Palota vára.

(*Birkenstein* : Ertzherzogliche Handgriffe. Wien, 1686. 40. 1.)

Nyitra várával és a nyitrai püspökség birtokaival, melyekhez különben is megvolna a jogcímük. Kérik Lednic és Hricsó várakat is, hogy pedig ez utóbbi miatt a volt tulajdonosok ne zaklassák a királyt, kétezer forintot helyeznek letétbe abból a célból, hogy ebből az összegből Bazini és Szentgyörgyi Farkas özvegyét és Imrefy Péter árváit kárpótolják. Új adományban kérik Szucsá várát, továbbá Bellus mezővárost több, névszerint felsorolt birtokkal együtt. Mínthogy pedig a király még nem fizette meg nekik azt az összeget,

melyet a már többször említett ezüst koporsó átvétele alkalmával annak idején magára vállalt, ennek az összegnek a fejében kéri Illava várát zálogban; kéri továbbá a szerdahelyi várkastélyt tartozékaival, de készek a várkastélyt másfélezer forintért visszaadni. A kolosi apátságot Elefánty János számára, a zsolnai harmincadot, továbbá a sárosmegyei Makovica várát maguk, illetőleg Hagymásy László örökösei számára, végül a Szulyóiak és a Rozsonok igényeinek kielégítését és a birtokaik után járó adóknak maguk számára való felhasználását kérték.¹ A király elvben elfogadta ezeket a kívánságokat,² amire Warkoch György székesfehérvári kapitány is kérte³ s bár közben a királyi helytartótanács részéről olyan jelentések érkeztek Bécsbe, melyek szerint a Podmaniczkyak most is csak úgy viselkednek, mint viselkedtek annakelőtte,⁴ Ferdinánd király 1543. július 20-án megerősítette a két Podmaniczky és Ungnad főkapitány között Pöstyénben június 18-án kötött egyességet.⁵

1543 nyara óta nagyobb arányokban bontakozott ki a török támadás, mely válasz kívánt lenni a szerencsétlen véget ért multévi német birodalmi hadivállalatra. E hadjárat folyamán — mint ismeretes — elveszett Valpó, Siklós és Pécs vára s a török haderő július 15. körül már Székesfehérvár irányában nyomult előre. A város hatósága, mely felismerte a veszély nagyságát, de egyúttal tudatában volt a város hiányos felkészültségének is, a Palota várában tartózkodó Podmaniczky Jánostól kért tanácsokat és főleg segítséget,⁶ aki viszont haladéktalanul Várallyai Szaniszló pécsi püspökhöz fordult ebben az ügyben. Podmaniczky arra figyelmeztette a püspök útján az urakat, hogy legalább

¹ 1543. március körül. Podmaniczky-Oklevéltár. III. 259—263. és Egyháztörténeti Emlékek. IV. 174—175. ll.

² Egyháztörténeti Emlékek. IV. 175—176. ll. Podmaniczky-Oklevéltár. II. 264. l.

³ Warkoch György 1543. április 17-i levele. Podmaniczky-Oklevéltár. III. 265—266. ll.

⁴ Pozsony, 1543. május 5. Podmaniczky-Oklevéltár. III. 266—168. ll.

⁵ Podmaniczky-Oklevéltár. III. 284—85. ll.

⁶ 1543. július 15. Podmaniczky-Oklevéltár. III. 280—281. lapok.

Fehérvár, Esztergom és Győr várak védelméről gondoskodjanak, ha már a többi végvárat sorsukra bizzák is, azonban a pécsi püspök sem tehetett egyebet, mint hogy továbbította Podmaniczky levelét Kecheti Márton veszprémi püspökhöz, továbbá Ungnad János és Nádasdy Tamás főkapitányokhoz, arra kérvén őket, hogy tegyenek meg minden lehetőt az ország védelmére.¹ A török haderő azonban e levélváltások és izengetések közben ellenállás nélkül haladt Székesfehérvár felé. A dunántúliak eleinte arra számítottak, hogy Ferdinánd király személyes vezetése alatt megindulnak majd az elhárító hadműveletek, — éppen ezért Beiczey Ambrus látható megbotránkozással írta 1543. júl. 12-én Nádasdy Tamásnak, hogy Podmaniczky János Beszterce várába készül és nincs szándékában megvárni Palota várában a császárt² —, azonban sem a király nem mutatkozott, sem pedig az annyira szükséges védelmi intézkedések nem történtek meg a kellő időben. Azok számára, akik tisztában voltak a tényleges helyzettel, nem okozhatott meglepetést az a nagy veszteség, mely a dunántúli királyi területet 1543 folyamán Székesfehérvár, Tata és Esztergom vára elvesztésével érte,³ de mégis általános nagy lelki meg-

¹ Várallyai Szaniszló levele 1543. július 21-ről. Ugyanott. III. 285—87. ll.

² Podmaniczky-Oklevéltár. III. 279. l.

³ *Lukinich Imre*: Erdély területi változásai. 47. l. Podmaniczky János gondoskodására mutat az a levél melyet 1543. augusztus elsején írt Kecheti Márton veszprémi püspökhöz. „Quae Reverendissima Dominatio Vestra ex parte praesidii auxiliorumque Albam praestandorum ad nos scribat, accepimus, quicquid in nobis est, libenter operam nostram illis pollicemur et praestabimus curabimusque, ut quamprimum ista necessaria illo inducantur. In reliquo Reverendissimam Dominationem Vestram valere feliciter optamus. Quantum vero ad decimas servitorum Reverendissimae Dominationis Vestrae attinet, rogamus eandem, potius velit nobis auxilio esse, ut illae decimae exigantur in usum communem, nam non parvas farinas et alia necessaria ex propriis nostris Albam induximus. Si tamen pro tempore licebit, non obstatum, ut in hoc quoque Reverendissimae Dominationi Vestrae morem geramus. Nova non habemus nunc, nisi intelligimus fortissimam oppugnationem Strigoniensem esse. Valeat rursus eadem feliciter. Ex castro Palotha, prima die Augusti, anno Domini 1543.” (A levél közölve az Egyháztörténeti Emlékek. IV. 287—288. ll.)

rázkódtatást jelentett annak a ténynek a beigazolódása, hogy a magyar királynak sem pénze, sem ereje nincs az országot végromlással fenyegető veszedelem elhárítására és hogy nincs pénze és ereje a német császári korona birtokosának sem.

Az a fordulat, mely az országos közvéleményben az 1543—44-i török támadás hatása alatt bekövetkezett, Ferdinánd király szempontjából kétségkívül kedvezőt-

Veszprém vára.

(Birckenstein : Ertzherzogliche Handgriffe. Wien, 1686. 25. l.)

len volt. Az ország területének szétmállásáért a királynak vagy kormányának kellett a felelősséget vállalni. Tehetetlenségük a hódító török hatalommal szemben annyira nyilvánvaló volt, hogy jogosulttá tette a legkeményebb bírálatot is. Meg lehet tehát értenünk azokat az elszakadási törekvéseket, melyek ugyanezekben az években északkeleten és a Tiszántúl új erőre kaptak, mert nyilvánvaló volt, hogy a János Zsigmondhoz való csatlakozás az adott viszonyok között az egyetlen lehetőség a török hódítás elkerülésére. Annál meglepőbb, hogy a Podmaniczkyak nemcsak távolmaradtak ezektől a mozgalmaktól, hanem úgyszólván még életjelet

sem adtak magukról.¹ Az a tény, hogy a török hódoltság gyors terjedése következtében a török ék két félre szakította az országot és hogy a János Zsigmond joghatósága alá tartozó terület kormányzati súlypontja a távoli Erdélybe került, a Podmaniczkyak számára csak egyetlen életheletheletet mutatott: a kitartást Ferdinánd és utódai királysága mellett. Az új területi elhelyezkedés a Vág völgyet teljesen bekapcsolta a királyi Magyarország életterébe; minden centrifugális politika tehát szemben találta volna magát a királyi hatalom erejével, amely ellen éppen az új területi elhelyezkedésnél fogva, sehonnas sem volt segítség vagy támogatás remélhető. Természetes, hogy ennek az új geopolitikai helyzetnek világos felismerése időbe telt. Sokáig nem lehetett tudni ugyanis, hogy az elszakadási mozgalmak milyen irányban haladnak, elérik-e a Vág-vonalat, vagy pedig megmaradnak az Erdéllyel határos területeken. Míg ez a kérdés el nem dőlt, a Podmaniczkyak is figyelő álláspontot foglaltak el és nem döntöttek jövő politikai magatartásuk tekintetében. Mikor azonban kétségen felül állott, hogy az Északnyugati-Felföldön nincs visszhangja az elszakadási mozgalmaknak, mert hiszen az itteniek semmit sem várhattak volna Kelet-Magyarországtól, a Podmaniczkyak is levonták a következményeket és most már formálisan is meghódoltak Ferdinánd király előtt. 1544. december végén hűséget esküdtek Ferdinánd királynak.²

¹ Moller György lőcsei plébános naplójegyzetei szerint Podmaniczky Ráfael, továbbá Basó Mátyás öccse Demeter és mások 1543. június-júliusban megtámadták a szepesmegyei Lapis refugiin épült karthauzi kolostort és azt kifosztották, azután végigpusztították egész Szepes megyét. (Történelmi Tár. 1905. 416. I. és Egyháztörténeti Emlékek. II. 419. I.) A kolostor kirablása tényleg megtörtént, de a tetteseket Moller csak hírből ismerte. Peregi Albert, aki a Szepességet a rablótól megtisztító Báthory András főkapitány egyik bizalmas hívétől részletesen értesült az ottani eseményekről és felsorolja a résztvevőket, Podmaniczky Ráfalel nem említi. Nem is valószínű, hogy akkor, amikor tárgyalások folytak a Podmaniczkyak és az udvar között, Ráfael résztvevő volna egy ilyen rablóvállalkozásban.

² 1544. december 24. Podmaniczky-Oklevéltár. III. 303—304. II. és Egyháztörténeti Emlékek. IV. 400—401. II. Itt ugyan csak Ráfaelről van szó, de kétségtelen, hogy János is letette a hűség esküt.

A Podmaniczky Ráfael által letett eskü szövegét ismerjük. A szövegből kitűnik, hogy a Podmaniczkyak ebben az időben katolikusok voltak. S valóban, semmi olyan adatot nem ismerünk róluk, mely protestáns vallási felfogásukat igazolná. Azok az erőszakoskodások, melyeket egyháziak és egyházak ellen ismételtelen elkövettek, nem protestáns vallási meggyőződésükből, hanem garázda, erőszakos és hatalmaskodó természetükből származtak. Az természetesen nem lehetetlen, hogy utóbb protestánsokká lettek, mint annyian mások ebben az időben, de 1544 végéig, legalább külsőleg, a katolikus egyház tagjainak tekinthetők.

A Podmaniczkyak megtérése nem jelentett azonnal teljes nyugalmat a Felvidéken, de előkészítette a békés életformához való visszatérést. Voltak ugyan még rendezésre és megoldásra váró kérdések, különösen a Podmaniczkyak által erőszakosan lefoglalva tartott birtokok kapcsán, abból a készségből azonban, mellyel újabban mindkét Podmaniczky alkalmazkodni látszott a megváltozott viszonyokhoz,¹ arra lehetett következtetni, hogy az ellentétek áthidalásának útjait és módjait meg lehet találni. A Podmaniczkyakkal szemben megnyilvánuló hangulatváltozást legjobban az 1545. évi februáriusi pozsonyi országgyűlés mutatta, mely hatályon kívül helyezte az 1542. évi pozsonyi országgyűlésnek megbélyegző határozatait,² őket a hűtlenség vétké alól feloldotta, de arra kötelezte mindkettőjüket, hogy tizenöt nap alatt jogos tulajdonosaiknak visszaadni tartoznak az általuk jogtalanul elfoglalva tartott birtokokat és pedig minden feltétel nélkül, kötelesek azonfelül alávetni magukat Trencsén megye joghatóságának, hogy a megye, melyet ők valósággal kettészakítottak, újból egységessé legyen.³

¹ 1544. december végén átengedték, legalább is elvileg, Ostrosith Jánosnak Bellus városát, továbbá a Kasza várához tartozó helységeket, amivel egy régóta húzódó pernek vetettek véget.

² 1542. art. XLIV. és XLV. Magyar Országgyűlési Emlékek. II. 452—453. II.

³ 1545. art. XLVII., mely így hangzik: „Et quia domini de Podmanin iam in gratiam regiam redierunt, ob hoc iidem ex illa nota infidelitatis, qua in conventu Posoniensi proscripti erant, exnunc absolvuntur. Iidem autem infra quintum deci-

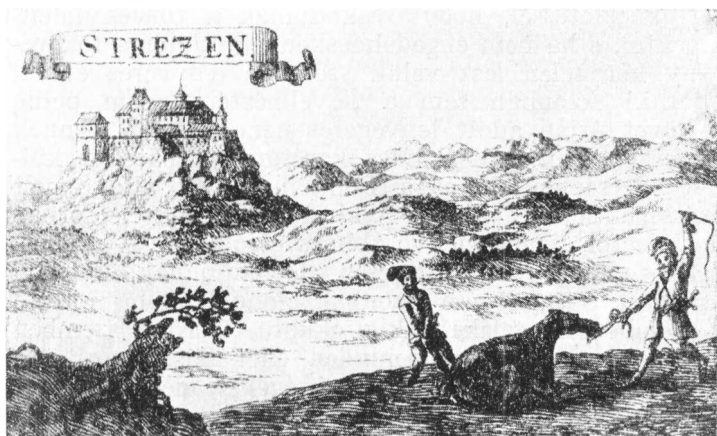
A Podmaniczkyak a pozsonyi országgyűlés végzéseinek megfelelően, ha nem is éppen az előírt időben, igyekeztek kötelezettségeiknek megfelelni.¹ A Podmaniczky-kérdés ilyenformán elintézettnak volt tekintendő. Megoldásra várt azonban Trencsén megye másik garázda és összeférhetetlen természetű főúrának, Kosztka Miklósnak felségsértési ügye, mely szoros kapcsolatban állott a Podmaniczkyakkal. 1544 végén a két Podmaniczky akként nyilatkozott, hogy amennyiben Ferdinánd királytól megfelelő kárpótlást nyernek, készek Ostrosith Jánosnak visszaadni Bellus városát és a kaszai várhoz tartozó helységeket. A király elfogadta az ajánlatot és nekik adományozta Zsolna városát az ottani soltészsággal, továbbá Krasznó és Zavodje nevű helységekkel együtt. Zsolna és az említett helységek idáig Kosztka Miklós birtokában voltak. Kosztka azonban 1543-ban résztvévén azokban a rablóhadjáratokban, melyeket a Szepesség ellen intéztek, e miatt elvesztette Lietava várát, melyet a király Báthory András királyi tárnokmesternek és ezidőszent együttal a királyi hadak főkapitányának adott. Mikor azután Lukácsi János nyitrai kanonok a beiktatást a helyszínén el akarta végezni és e végből megérkezett Rajec városába, Kosztka Miklós reátámadt a kanonokra és kíséretére, azokat szolgálival véresre verette, úgyhogy a kanonok a kapott sérülések következtében meg is halt.² E miatt Kosztka ellen felségsértési pert

mum diem praesentis diei universa bona dominorum et nobilium et aliorum occupata, semota omni conditione, restituere et castellum quoque Szerdahel infra eundem diem sine omni conditione manibus domini reverendissimi locumtenentis assignare, aliisque omnibus tractatibus et articulis transactionis regiae cum ipsis factae satisfacere et omnia onera in defensionem regni instar aliorum fidelium subditorum Maiestatis Regiae gerere debebunt et subditos quoque fideles et pauperes regnicolas iniuriis et oppressionibus non afficiant. Comitatum Trinchiniensem hactenus per eos in duas partes scissum in unionem remittant et in locum sedis eiusdem comitatus tam ad iudicia, quam alia onera subeunda libere congregari permittant.“ (Magyar Országgyűlési Emlékek. II. 671. l.)

¹ 1545 nyarán visszaadták a veszprémvölgyi apácának azokat a birtokokat, melyeket évek óta elfoglalva tartottak. 1545. június 11. Podmaniczky-Oklevéltár. III. 311—314. ll.

² Az egész esetet és az ebből támadt pert részletesen leírja Vagner József: Adalékok a nyitrai székeskáptalan történetéhez. Nyitra, 1896. 120. s. köv. ll.

indítottak, az ítélet alapján pedig vagyonát elkobozták, mellyel a király természetesen szabadon rendelkezhetett.¹ Kosztka szívósan védekezett és különösen a Zsolnára, Krasznóra és Zavodjéra vonatkozó királyi adomány érvénytelenítésére törekedett, de 1545 nyarán Réway Ferenc turócmezei főispán, mint nádorhelyettes akként ítélte, hogy az esztergomi káptalan haladéktalanul iktassa be a két Podmaniczkyt a már említett város és helységek birtokába.²

Sztrecsen vára.

(*Birkenstein : Ertzherzogliche Handgriffe. Wien, 1686. 88. 1.*)

A Kosztka—Podmaniczky-kérdés azonban ezzel az ítélettel korántsem nyert elintézését. A Podmaniczkyak az általuk a multban gyakorolt módszer szerint, vagyis fegyveres erővel akarták engedékenységre zorítani Kosztkát. Azzal az ürüggyel tehát, hogy Kosztka emberei állandóan rabolják és fosztogatják a kereskedőket, akik e miatt elkerülik a Podmaniczkyak kezén lévő vám- és harmincadhelyeket, megtámadták Sztrecsen várát s e vár környékén, nemkülönben a beszter-

¹ Ferdinánd király 1544. december 25-i rendelete. Podmaniczky-Oklevéltár. III. 305—307. ll.

² Podmaniczky-Oklevéltár. III. 314—321. ll.

cei és a lietavai uradalmak határterületein kisebb erősségeket emeltek. Ez ellen az eljárás ellen nemcsak Várdai Pál esztergomi érsek és királyi helytartó emelt óvást, hanem maga gróf Salm Miklós magyarországi főkapitány is. Mindketten azt kívánták, hogy azonnal hagyják abba Sztrecsen várának ostromát, rombolják le az erősségeket és általában tartózkodjanak minden erőszak alkalmazásától. A helytartó és a helytartótanács még külön követet is küldött a szembenálló felekhez, elsősorban a két Podmaniczkyhoz, azzal a figyelmeztetéssel, hogy óvakodjanak a törvénytelen-ségektől, s ha nem engedelmeskednek, akkor a főkapitány kénytelen lesz velük szemben fegyveres erővel eljárni.¹ Azonban sem a figyelmeztetés, sem pedig a követ útján adott fenyegetés nem használt. Ennek következtében gróf Salm főkapitány csapatokat küldött Sztrecsen alá és a Podmaniczkyak által emelt erősségek lerombolására. A királyi csapatok elsősorban a Rajectől északra fekvő zbinowi erődítményt szállották meg, hogy onnan Sztrecsen felé vonuljanak. A királyi csapatok megjelenése azonban gondolkodóba ejtette a szembenálló feleket, akik ekkora túlerővel szemben kockázatosnak tartván minden ellenállást, most önként lerombolták a kérdéses erősségeket, megszüntették az ellenségeskedéseket, sőt négy hónapra szóló fegyverszünetre léptek egymással, a következő feltételek mellett: A Podmaniczkyak Zsolna város és az ottani harmincad kivételével visszaadják Kosztkának mindazokat a helységeket, melyek Sztrecsen várához tartoznak, Kosztkát és híveit azok birtokában nem háborgatják és nekik károkat nem okoznak. Kosztká elismeri, hogy Zsolna városa és az ottani harmincad jogosan a Podmaniczkyakat illeti, a Podmaniczkyak névszerint felemlített híveit és azok birtokait nem háborgatják s a kereskedőket nem zaklatják. Ha egy s más tekintetben ellentétek merülnének fel közöttük, akkor a királyhoz fordulnak döntésért.²

¹ Az 1545. szeptember elsején kelt utasítás, mely az előzményeket is ismerteti, a Podmaniczky-Oklevéltár. III. 328—333. ll.

² 1545. október 25. Podmaniczky-Oklevéltár. III. 335—338. lapok.

A zbinowi fegyverszünettel helyreállott a béke és a nyugalom az évek óta zaklatott Trencsén megyében. A fegyverszünetet, ismerve a szerződő felek személyes tulajdonságait, senki sem tartotta ugyan véglegesnek, de a négyhónapi fegyverszünet így is nagy eredmény volt és mindenesetre reményt nyújtott a törvényes rend jövő uralmára. A zbinowi fegyverszünet egyébként Podmaniczky János utolsó ténykedése volt. Nem sokkal megkötése után elhalt. Elhalálkozásának idejét még csak megközelítőleg sem ismerjük, mert a rendelkezésünkre álló forrásokban erre vonatkozólag adatot nem találtunk. Benne a XVI. század első felének egyik típuszerű alakja tűnt le. Halálát senkinek sem volt oka sajnálni, vagy gyászolni.

XII.

Podmaniczky Ráfael és Kosztka Miklós. Pereskedés Zsolna és tartozékai miatt. Hricsó birtokáért küzdelem Imrefy Jánossal. Per Lednice birtokáért. Szucsá vára sorsa. Palota vára és jelentősége, nehézségek fenntartása körül, tárgyalások a vár átengedéséről.

Podmaniczky János halálával Ráfaelre szállott az óriási Podmaniczky-vagyon, azzal a sok bonyolult ügyel együtt, melynek kibogozása immár az új örököse hárult. A megoldásra váró feladatok közé tartozott a Podmaniczkyak és Kosztka Miklós közt fennálló régi viszály rendezése. Igaz ugyan, hogy a zbinovi fegyverszünet (1545. október 25)¹ egyességre kényszerítette a szemben álló feleket, de mivel az egyességet nem külső kényszertől ment önkéntes megállapodás, hanem katonai beavatkozás hozta létre, az nem volt őszinte. Kosztka Miklós határozottan megrövidítve érezte magát, mert a viszály tárgyát képező birtokok (Zsolna városa, Zavodje és Kraszno) közül Zsolna városáról és az ottani harmincadról kénytelen volt a gyűlölt vetélytárs, Podmaniczky Ráfael javára lemondani. Ezzel maga is elismerni látszott annak az ítéletnek érvényességét, amelyet 1545. június 12-én a királyi jogügyi igazgatóság által ellene indított felségsértési perben Réway Ferenc turóc-megyei főispán mint nádorhelyettes hozott, melynek értelmében Zsolna városa Zavodje és Kraszno helységekkel együtt a két Podmaniczkynak jutott,² I. Ferdinánd király 1544. december 25-i adománylevele alap-

¹ Podmaniczky-Oklt. III. 335—338. II.

² Podmaniczky-Oklt. III. 314—321. II.

ján.¹ A birtokba való beiktatás az esztergomi káptalan kiküldöttjének jelenlétében 1546. június 11—12-én megtörtént ugyan² s Kosztka a beiktatás ellen nem tiltakozott, ellenben a közvetlenül érdekelt Zsolna városa az esztergomi káptalan előtt határozottan óvást emelt a zsolnai soltsézság és a hozzátartozó falvak eladományozása ellen,³ a nélkül azonban, hogy a tiltakozásnak gyakorlati értéke lett volna.

Ellenben 1547 őszén Swietlowski Burján morvaországi nemes, aki 1526 óta Sztrecsen várának és a hozzátartozó Zsolna városának volt a zálogos birtokosa,⁴ akitől azonban 1529 táján Kosztka Péter fegyveres erővel elfoglalta, bejelentette igényét Zsolna városára. Arra hivatkozott, hogy bár ezt a várost Kosztka Péter halálával fitestvére Miklós foglalta le magának, tőle pedig Podmaniczky Ráfael szerezte meg a közelmúltban, Zsolna városa jog szerint mégis őt illeti meg, miért is birtokába való beiktattatását kérte Réway Ferenc nádori helytartótól. A város birtokáért megindított perben azonban, bár Swietlowskinak nyilvánvalóan igaza volt, nem történt ítélet, mert a nádori törvényszék magáévá tette a Podmaniczky Ráfael és Kosztka Miklós érdekeit védő ügyvédeknek azt az érvelését, mely szerint Sztrecsen vára és Zsolna városa eredetileg néhai János király magánvagyonához tartoztak. Ennek a magánvagyonnak további sorsáról viszont a magyar országgyűlések vannak feljogosítva határozni; minthogy pedig ez a kérdés idáig nem került a Rendeke elé, a nádori törvényszék a perben való ítélethozatalt mindaddig függőben tartja, míg az országgyűlések e tekintetben való végzéséről nem értesül.⁵

Ezt az időhaladéket Kosztka Miklós arra akarta felhasználni, hogy végleg leszámoljon Podmaniczky Ráfaellel, akinek nem tudta megbocsátani, hogy elragadta tőle Zsolna városát. Bár tudomása lehetett

¹ Podmaniczky-Oklt. III. 305—307. ll.

² Az esztergomi káptalan 1546 június 14-i jelentése. Podmaniczky-Oklt. III. 379—82. ll.

³ 1546 június 25. Podmaniczky-Oklt. III. 381—83. ll.

⁴ Az adománylevél szövege közölve a Podmaniczky-Oklt. III. 54. l.

⁵ 1547. november 24-ről. Podmaniczky-Oklt. III. 437—441. ll.

arról, hogy Podmaniczky Ráfael közben teljes amnesztiában részesült,¹ sőt jogot nyert arra is, hogy birtokai felett szabadon rendelkezék,² vetélytársát erkölcsileg meg akarta bélyegezni. Arra számított, hogy amennyiben sikerül bebizonyítania, hogy Podmaniczky Ráfael becsstelen ember, lehetetlenné teszi közéleti szereplését. A becsületügyi eljárás megindítása — hogy modern kifejezésmóddal éljünk — nem volt nála új ötlet. Már 1545 végén, vagy 1546 elején fellépett Podmaniczky Ráfael ellen ilyen vádakkal, de mivel a tárgyalásra kitűzött napon nem jelent meg a királyi helytartó előtt, Podmaniczky Ráfael kérésére őt marasztalták el. — Kosztka ezután perújítást eszközölt ki I. Ferdinánd királytól, aki 1546. március 20-ra valóban ki is tűzte az új tárgyalási napot. Ezen viszont Podmaniczky Ráfael nem jelent meg, s bár távolmaradását indokolta, sőt magát azon képviseltette is, a helytartó — Kosztka Miklós kívánságára — ugyanúgy elmarasztalta őt, mint ahogyan korábban Kosztkát. Ebben az ítéletben Podmaniczky Ráfael természetesen nem nyugodhatott meg, de csaknem kétesztendei fáradságába került, míg Várdai Pál esztergomi érsek, királyi helytartót rábírhatta a becsületügyi eljárás újból való megindítására.³

Mínthogy a perfelvételt Podmaniczky Ráfael eszközölte ki, reá hárult az a kötelesség, hogy Kosztka elleni vádjait előterjessze és indokolja. A királyi helytartó előtt folyt tárgyalások, a felek ügyvédjeinek jobbra elvi természetű bejelentései és kifogásai után, azok körül a vádak körül forogtak, amelyeket Podmaniczky, mint vádló terjesztett a helytartói bíróság elé:

E szerint Kosztka állandóan zaklatta Podmaniczky szolgáit és jobbágyait, a Podmaniczkyak ellen a korábbi időben emelt várat erősítgette és újjá építtette, Hricsó várát árulással akarta megszerezni, a kereskedőket és a jobbágyokat zsarolta, jogtalan vámokat szedetett Sztrecsen és Lietava környékén és többekkel szemben, akiket Podmaniczky névleg felsorolt, igazságtalanul és jogtalanul járt el.

¹ 1547. augusztus 30. Podmaniczky-Oklt. III. 414—416. ll.

² 1547. szeptember 23. Podmaniczky-Oklt. III. 417—418. ll.

³ A fentiekre l. az esztergomi káptalan 1548. februárius 18-i jelentését. Podmaniczky-Oklt. III. 447—451. ll.

Azok a cselekmények, melyeket Podmaniczky Ráfael vádakként sorakoztatott fel Kosztka Miklós ellen, a XVI. század derekán nem tartoztak a szokatlan cselekmények közé. Podmaniczky János és Ráfael életpályájáé ugyancsak bővelkedik az effélékben. — Kosztka ügyvédjének nem is került nagy fáradságába megcáfolni Podmaniczky állításait, illetőleg azokat kellő értékükre leszállítani. Kosztka szerint Podmaniczky volt az, aki erőszakkal elfoglalta Zsolnát és ott várát építtetett; Szülő várát is elfoglalta, sőt el akarta tőle ragadni Lietava várát is; Hricsó vára tulajdonképpen Kosztkát illetté, mert annakidején ő adta azt a két Podmaniczkynak egy bizonyos időre; tagadja, hogy illetéktelen vámokat szedtetett, vagy hogy zaklatta volna a jobbágycokat és általában a szegénységeit. De ha már erről van szó, akkor inkább Podmaniczky Ráfaelt lehetne effélékkel vádolni.¹ Kosztka arra is tudott példákat felhozni, hogy Podmaniczky Ráfael nem tartotta meg adott szavát. A legjellemzőbb eset e tekintetben az, hogy bár a két Podmaniczky őt testvérül fogadta, mégis fogságba vetették Beszterce várában, pedig esküvel fogadtak neki bántatlanságot, amikor ide vendégül hívták.²

Kétségtelen, hogy a kölcsönös vádemelések következtében rendkívül nehéz volt döntení abban a kérdésben, hogy a felek közül ki követett el olyan cselekményt, mely mélyen a becsületbe vág, mert hiszen a felsorolt esetek napirenden voltak ebben az időben, a nélkül, hogy elkövetőiket a közvélemény becsületleneknek tartotta volna. Éppen ezért a helytartó a további tárgyalást — időnyerés végett — március 20-ra elnapolta.³ A kitűzött napon azonban nem volt tárgyalás. A felek utóbb, sok huzavona után,⁴ 1548. augusztus 28-án abban állapodtak meg, hogy a köztük fennálló becsületügyet, valamint a Zsolna város és a hozzátartozó Zavodje és Krasznó birtokok tulajdonjogáért folyó pert I. Fer-

¹ Podmaniczky vádjai és Kosztka felelete a Podmaniczky-Oklt. III. 453—457. ll.

² Podmaniczky-Oklt. III. 458—459. ll.

³ 1548. március 3-ról. Podmaniczky-Oklt. III. 470—71. ll.

⁴ Podmaniczky-Oklt. III. 472—74., 491—92., 493—97., 507—511. ll.

dinánd király döntésére bízzák.¹ Kosztka számára szükségessé tette ezt az engedékenységet az a tény, hogy Podmaniczky Ráfael 1548. április 8-án királyi adományt eszközölt ki Zsolnára és a hozzátartozó soltész-ságra, nemkülönben Zavodje és Krasznó birtokokra vonatkozólag,² viszont ugyanakkor ő maga felségárulásban lévén elmarasztalva, nem ok nélkül tarthatott attól, hogy mindent elveszít. Podmaniczky Ráfael számára ugyancsak nem volt közömbös az évek óta húzódoó viszály békés úton való elintézése, mert tömérdék súlyos per nyomta a korábbi években elkövetett hatalmaskodások és erőszakoskodások természetesen következményeként, s e perek Podmaniczky Ráfael minden energiáját igénybevétték. I. Ferdinánd király azonban nem sietett a döntéssel. A perben álló felek közéleti súlyára való tekintettel mindenekelőtt pontosan akart tájékozódni a per tárgyáról, e végből a döntést el is halasztotta;³ mindamellettt már most, a döntés előtt, azt követelte Podmaniczkytól, hogy az általa várrá alakított zsolnai templomot adja vissza eredeti rendeltetésének, a várost magát pedig adókkal ne terhelje.⁴

A várt királyi döntés csak 1548 decemberében következett be. A király ugyanis a Swietlowski fellépésével még bonyolultabbá vált peres ügyet az összes érdekeltekre való tekintettel egyszersmindenkorra akarta elintézni, ezért Swietlowski számára perújítást engedélyezett,⁵ a tényálladék tisztázása után pedig úgy döntött, hogy Swietlowskinak joga van az eredeti zálogösszeg megfizetését követelni Podmaniczky Ráfaeltól és Kosztka Miklóstól.⁶ Magát Zsolnát, Krasznóval és Zavodjével együtt Kosztkának ítélte oda.⁷ Minthogy azonban a király annakidején arról biztosította Podmaniczkyt, hogy amennyiben Zsolna városát tartozékaival együtt, bármi okból is visszaadni volna kény-

¹ Podmaniczky-Oklt. III. 512—514. II.

² Podmaniczky-Oklt. III. 474—78. II.

³ 1548. augusztus 26-ról. Podmaniczky-Oklt. III. 515—16. II.

⁴ Az előbb idézett aug. 26-i oklevélben. Ugyanott. L. továbbá az 1548. október 14-i királyi rendeletet is. Podmaniczky-Oklt. III. 524—25. II.

⁵ 1548. december 3. Podmaniczky-Oklt. III. 580—82. II.

⁶ 1548. december 7. Ugyanott. III. 583—84. II.

⁷ 1548. december 11. Ugyanott. III. 588—590. II.

telen, kárpótlásképpen 100 jobbágyot fog akkor neki adományozni;¹ ezt az ígéretet 1548. december 27-én ünnepélyesen megújította,² a nélkül azonban, hogy a királyi döntés által megbántott Podmaniczkyt ezzel megbékítette volna. Ez volt az oka annak, hogy amikor 1548. december 22—23-án az esztergomi káptalan kiküldöttje és a királyi ember megjelent Zsolnán, illetőleg Krasznó és Zavodje helységeiben, hogy Kosztkát a szokásos formák közt beiktassák, Podmaniczky emberei — kétségkívül uruk parancsára — a beiktatást fegyveres erővel meggátolták.³ A király természetesen nem tűrhette az általa elrendelt beiktatás megghiúsítását, ezért 1549. január 8-án Podmaniczky Ráfaelt közvetlenül arra utasította, hogy Zsolna városát tartozékaival együtt haladéktalanul adja át az esztergomi káptalan kiküldöttjének jelenlétében.⁴ Podmaniczky azonban most sem engedelmeskedett, továbbra is megtartotta a várost és tartozékait, úgyhogy a király 1549. június 14-én kénytelen volt Podmaniczkyt az esztergomi káptalan által a királyi kúria elé idéztetni,⁵ hogy ott adjon számot engedetlenségéről.

Úgy látszik — adataink nincsenek róla —, hogy Podmaniczky azzal indokolta magatartását, hogy a Zsolnáért járó anyagi kárpótlás fejében nem kapott biztosítékot. Ez lehetett az oka annak, hogy Ferdinánd király 1549. szeptember 15-én a Körmöcbánya városától visszavett Háj nevű birtokot akarta Podmaniczky-nak Zsolnáért átengedni;⁶ ha azonban nehézségek merülnének fel e tekintetben, akkor hajlandó lett volna 4000 forintnyi kárpótlással kielégíteni. Minthogy a magyar kamara ez utóbbi megoldást ajánlotta a királynak,⁷ Podmaniczky igényeinek kielégítése valóban ilyen módon történt meg. Ezzel ez a sokat vitatott ügy le is került a napirendről.

¹ Az előbb idézett december 11-i oklevélben. Ugyanott. III. 587. l.

² Podmaniczky-Oklt. III. 598—599. ll.

³ Az esztergomi káptalan jelentése 1548. december 30-ról. Podmaniczky-Oklt. III. 599—602. ll.

⁴ Podmaniczky-Oklt. IV. 5—6. ll.

⁵ Podmaniczky-Oklt. IV. 46—48. ll.

⁶ Podmaniczky-Oklt. IV. 161—164. ll.

⁷ Pozsony, 1549. szeptember 20. Podmaniczky-Oklt. IV. 166—168. ll.

Podmaniczky Ráfael azonban az utóbbi évek alatt nemcsak a Kosztka-per foglalkoztatta, hanem számos más, olyan peres ügy is, melyeket részint örökségül vett át János bátyjától, részint maga idézett fel erőszakos és önkényes magatartásával. A királyi hatalom és a királyi tekintély nagy mértékben való megerősödésével a közvélemény is érzékenyebbé és türelmetlenebbé vált mindennemű visszaéléssel szemben. Az igazságszolgáltatás is bátrabb lett és a személyi tekinteteket félretolva igyekezett érvényt szerezni a törvény rendelkezéseinek. Podmaniczky Ráfaelnek is be kellett látnia, hogy elmúltak azok az idők, amikor büntetlenül lehetett garázdálkodni a Vág völgyében és dacolni az országgyűlésekkel és a törvényhozással. Most már neki is keresnie kellett azokat az utakat és módokat, melyekkel nagy terjedelmű birtokainak vagyoni viszonyait rendezheti és ezzel a maga és esetleges utódai számára a Podmaniczky-vagyon zavartalan élvezetét biztosíthatja. Ez a lassú belátás készítette azokra a lépésekre, amelyek részben a törvény előtt való meghajlás jelei voltak, részben azonban a helyzet kényserüléséből következtek.

Hricsó várát tudvalevőleg a Podmaniczkyak 1468. óta bírták. II. Ulászló király a várat 1500. május 1-én Szerdahelyi Imrefy Mihálynak adományozta Bicse városával és az ottani várkastéllyal együtt, bár ezek a nyitrai káptalanhoz tartoztak, kárpótlásul az erdélyi Csicsó váráért.¹ Hricsó vára azokban a harcokban, amelyek 1526 után a két ellenkirály közt folytak, német kézre került, akiktől 1536-ban a Zápolyai-párti Podmaniczky János foglalta azt vissza. János király Hricsót ezen a címen adományozta a két Podmaniczkynak 1536. október 6-án.² 1547-ben az Imrefy-családnak egyik tagja, János pert indított Podmaniczky Ráfael ellen és az 1542. évi besztercebányai országgyűlés és az 1543. évi pozsonyi országgyűlés első, továbbá a 1545. évi nagyszombati országgyűlés második és harmadik artikulusára hivatkozva, Hricsó várának visszaadását követelte tőle. A király a várat valóban

¹ Podmaniczky-Oklt. I. 575. és II. k. 265. ll.

² Podmaniczky-Oklt. II. 553—555. ll.

visszaitélte Imrefy Jánosnak, éppen az említett országgyűlési végzések alapján.¹

Mint hogy Hricsó várának elvesztése nemcsak gazdasági, hanem hatalmi okokból is nagy veszteséget jelentett Podmaniczky Ráfaelnek, érthető, hogy szívósan ragaszkodott annak birtokához és az átadást különféle kifogásokkal akarta késleltetni. Így azt állította, hogy a várat annakidején ő és bátyja nem erőszakkal foglalták el az Imrefyektől, hanem békés megegyezés útján jutottak birtokába. Kosztka Miklós ugyanis Hricsót nekik elzálogosította. A király a kifogás alapján kénytelen volt Kosztka Miklóst tanúul megidéztetni a tényálladék tisztázása végett.² Közvetlen adataink nincsenek ugyan, de kétségtelennek látszik, hogy a kitűzött tárgyalási napon Kosztka nem jelent meg, vagy ha meg is jelent, nem vallott olyan értelemben, aminőre Podmaniczky számított. Ennek lehet tulajdonítani, hogy Ferdinánd király 1549. szeptember 1-én kelt ítéletlevelében a már többször idézett országgyűlési végzések értelmében Podmaniczky Ráfaelt fej- és jószágvesztésre ítélte és elrendelte, hogy az esztergomi káptalan Imrefy Jánost vezesse be a vár és tartozékai birtokába, Podmaniczky pedig hajtsa végre az ítéletet.³ A káptalan a királyi paráncsnak eleget akarván tenni, Barsi János kanonokot megbízta a beiktatás foganatosításával, de mikor a kanonok 1549 november 13-án néhány szomszédos birtokos-nemessel együtt megjelent Hricsó kapui előtt, a vár egyik tisztje Podmaniczky Ráfael nevében a beiktatásnak ellentmondott.⁴

A fő- és jószágvesztésről szóló ítéletet nem kell minden egyes esetben megfellebbezhetetlennek tekintenünk. Az akkori peres eljárásmodnak sok halasztó vagy perújító indok állhatott rendelkezésre akkor is, ha a vesztes fél az ítélet végrehajtását elhúzni vagy

¹ 1547. október 31. Podmaniczky-Oklt. III. 427—430. V. ö. az 1547. október 2-i oklevéllel. Ugyanott. III. 419—422. és III. 427—430. ll.

² 1549. februárius 16. Podmaniczky-Oklt. IV. 15—17. ll.

³ Podmaniczky-Oklt. IV. 141—149. ll.

⁴ A káptalan jelentése 1549 november 15-ről. Podmaniczky-Oklt. IV. 216—218. ll.

esetleg hatályon kívül helyezettetni akarta. Akkoriban is sok minden az ügyvédek jogtudásától, mozgékony-ságától és fürgeségétől függött, akiknek nem egy esetben sikerült is királyi ítélettel lezárt pereket hatályon kívül helyezettetni és új bírói eljárás megindítását ki-
eszközölni. Podmaniczky Ráfael ügyvédje ezekben az években Kubinyi Kristóf volt, e kor legképzettebb jogászáinak egyike, kinek nevéhez több nagy per sikeres lebonyolítása fűződik és aki ugyanezen évek alatt az országos jelentőségű magyar-morva határperben Podmaniczky Ráfael érdekeit védelmezte, Ráfael halála után pedig özvegyének lett az ügyvédje.¹ Késég-kívül Kubinyi Kristóf akadt a családi levéltárban Mátyás király 1468. december 28-án kelt adománylevelére, amelyben a király Podmaniczky Balázsnak adta Hricsó várát tartozékaival együtt.² A beiktatás ellentmondás nélkül megtörténvén, Podmaniczky Balázs a vár jogos tulajdonosának tekinthette magát. Fia, László, 1494-ben különböző okok hatása alatt Podmaniczky Jánosra (megh. 1514) ruházta Hricsó várának és tartozékainak tulajdonjogát.³ Ez a birtokátruházás minden valószínűség szerint színelv volt és arra irányult, hogy a Hricsó várát időközben birtokló Tettauer Vilmossal szemben biztosítsák a Podmaniczky-család jogcímét.⁴ Ugyanezt a célt szolgálta az 1538. február 8-án létrejött családi egyezmény is, amelyet Podmaniczky Balázs említett László nevű fiának gyermekei: János és Balázs kötöttek Podmaniczky Jánossal és Ráfaellel, amely egység többek között Hricsó várának birtokát is ez utóbbiaknak biztosította.⁵ Igaz ugyan, hogy a vár 1500-tól 1536-ig az Imrefyek kezén volt és mint fentebb láttuk, 1536-ban fegyveres erővel vették azt vissza a Podmaniczkyak. De vitathatónak látszott, érvényes volt-e egyfelől II. Ulászló említett adománylevele és ez alapon az Imrefy-család birtokcíme, másfelől nem tekintendő-e

¹ *Kubinyi Ferenc és Kubinyi Miklós: A felsőkubini Kubinyi-család története és leszármazása. I. k. (Budapest, 1902.)* 78—121. ll. és II. k. (Budapest, 1906.) 238—240. ll.

² Podmaniczky-Oklt. I. k. LV—LVI. és I. 83—86. ll.

³ V. ö. Podmaniczky-Oklt. I. k. LIX—LX. ll.

⁴ Podmaniczky-Oklt. II. k. XIX—XX. ll.

⁵ Podmaniczky-Oklt. III. 12—14. ll.

a vár jogos tulajdonosának az a Podmaniczky-család, amely 1468 óta tényleges birtokosa volt a várnak és ahhoz való tulajdonjogát mindig fenntartotta. Kubinyi Kristófnak — úgy látszik — sikerült bebizonyítania, hogy a vár jog szerint a Podmaniczky-családot illeti és nem az Imrefyeket és ez alapon Ferdinánd király még 1549. december 26-án Podmaniczky Ráfaelnek adományozta a Hricsó várában és tartozékaiban rejlő királyi jogot,¹ ami annyit jelentett, hogy a vár és tartozékai felett való rendelkezés joga Podmaniczky Ráfaelre és törvényes utódaira szállott.

A per azonban ezzel nem jutott nyugvópontra. Imrefy János 1550. április 9-én a garamszentbenedeki konvent előtt tiltakozást jelentett be az ellen, hogy a vár adomány tárgyául szerepelhessen.² Ez az óvás azonban gyakorlatilag nem bizonyult eléggé hatékonynak, mert Ferdinánd király Hricsó és Lednice várakat a királyi joggal együtt Podmaniczkynak adományozta, mire Réwai Ferenc nádori helytartó a beiktatást elrendelte.³ Imrefy most hatalmas és befolyásos pártfogók után nézett, hogy azok segítségével szerezzé vissza Hricsó várát. Batthyány Ferenc horvát bán, aki Podmaniczkyval is barátságos viszonyban állott, közbe is lépett Imrefy érdekében Podmaniczkynál, aki erre Trencsén vármegye kiküldöttjei előtt 1552. május 1-én kijelentette, hogy hajlandó Imrefyvel a kérdésről tárgyalni.⁴

Az egyezkedésre való hajlandóságot nemcsak a horvát bán közbelépése idézte elő Podmaniczkynál, hanem az az értesülés is, mely szerint Imrefynek más befolyásos tényezők megnyerése által perújítást sikerült

¹ Podmaniczky-Oklt. IV. 227—28. ll. V. ö. IV. k. 235., 238—40. ll.

² Podmaniczky-Oklt. IV. 277. l.

³ Réway Ferenc 1550 május 29-i rendelete. Podmaniczky-Oklt. IV. 298. l. A nyitrai káptalan jelentése 1550. július 9-ről. Ugyanott IV. 298—303. ll. A káptalani jelentés csak arról szól, hogy Podmaniczky beiktatása Lednice vár birtokába megtörtént, de nem említi azt, hogy megtörtént-e a Hricsó birtokába való beiktatás, amire pedig a nádori helytartó a káptalant utasította. Valószínűnek látszik, hogy csak a beiktatásról szóló oklevél hiányzik, de maga a beiktatás megtörtént.

⁴ Trencsén megye tanúsítványa 1552. május 2-ről. Podmaniczky-Oklt. IV. 479—481. ll.

kieszközölni. Az új tárgyalások, melyekre az esztergomi káptalan a királyi rendeletnek megfelelően Podmaniczky Ráfaelt megidézte,¹ csak egy év múlva, 1553 augusztusában indultak meg, a felek ügyvédjeinek élénk részvételével² és a vizzályra vonatkozó oklevelek újból való felülvizsgálatával.³ Úgy látszik, hogy a per kilátásai Podmaniczky Ráfaelre nézve nem voltak túlságosan biztatók. Ez a tény, nemkülönben az a körülmény, hogy Podmaniczky Ráfael betegeskedni kezdett, kétségkívül Kubinyi Kristóf tanácsára, arra az elhatározásra készítette Podmaniczkyt, hogy 1553. szeptember 1-én Nádasdy Tamás országbíró előtt Beszterce, Hricsó és Lednice várakat magtalan halála esetére Ferdinánd királynak bizonyos feltételekkel felajánlja.⁴ Minthogy a király elfogadta Podmaniczky Ráfael ajánlatát,⁵ mely belátható időn belül jelentékeny várak és uradalmak birtokába juttathatta, nem állott többé érdekében Imrefy érdekeinek erőteljes támogatása. Ez a magyarázata annak, hogy a király a már folyamatban lévő új pert 1553. szeptember 7-én újabb határidőre elhalasztotta.⁶ A per, amelybe végül is mindkét fél belefáradt, csak 1556. január 28-án ért véget. E napon a felek a király előtt olyan egyességre léptek, melynek értelmében Imrefy János átengedte Podmaniczky Ráfaelnek Hricsó várát és tartozékait 4500 forint vételárért.⁷ Az egyesség megkötése után Imrefy János a Hricsó birtoka miatt indított valamennyi pert visszavonta.⁸

Lednice (Lednic) vára azóta, hogy 1533 őszén a két Podmaniczky elfoglalta,⁹ a család birtokában maradt,

¹ 1552. május 18. Podmaniczky-Oklt. IV. 481. l. A káptalan jelentése 1552 május 22-ről. Ugyanott. IV. 492—495. ll.

² A perbeli feljegyzések szerint. Podmaniczky-Oklt. IV. 495—496. ll.

³ 1553. augusztus 12. Podmaniczky-Oklt. IV. 513—515. ll. 1553 szept. 7. Ugyanott. IV. 527—528. ll. 1553 október 18. Ugyanott. IV. 532—33. ll.

⁴ Podmaniczky-Oklt. IV. 516—519. ll.

⁵ Bécs, 1553. szeptember 13. Podmaniczky-Oklt. IV. 528—531. ll.

⁶ Podmaniczky-Oklt. IV. 523—526. és IV. 532—33. ll.

⁷ Podmaniczky-Oklt. V. k. 2. sz. oklevél.

⁸ 1556. januárius 28. Podmaniczky-Oklt. V. k. 3. számú oklevél.

⁹ Podmaniczky-Oklt. II. 479. l.

kezdetben annak az egyességnek erejénél fogva, melyet Podmaniczky János 1534-ben Kazianer császári főparancsnokkal kötött,¹ utóbb pedig János király adományából, aki 1536-ban és 1539-ben Szentgyörgyi és Bazini Farkas gróf várát a két Podmaniczkyknak adományozta.² Amikor 1543 táján a Podmaniczkyak azzal a gondolattal foglalkoztak, hogy visszatérnek Ferdinánd király pártjára és visszatérésüket bizonyos feltételek teljesítésétől tették függővé, a király hozzájárult ahhoz, hogy a feltételek közt szereplő Lednice vára továbbra is a Podmaniczkyak kezén maradjon.³ Minthogy azonban Szentgyörgyi és Bazini Farkas gróf özvegye Zábláthi Zsófia 1545. november 16-án kelt végrendeletében Lednice várát, melyhez változatlanul fenntartotta jogát, legközelebbi rokonainak hagyományozta,⁴ állandóan fennforgott a vár birtokáért meginduló perek veszedelme. Abból, hogy Ferdinánd király 1549. július 22-én kelt oklevelében akként rendelkezett, hogy a magyar kamara mindazokkal lépjen érintkezésbe, akik Hricsó vagy Lednice várak birtokára igényt tartanak és e miatt már pert is indítottak,⁵ az következik, hogy Zábláthi Zsófia örökösei a vár birtokáért valóban pert indítottak. Abból viszont, hogy a király 1549. december 26-án a Lednice várában és tartozékaiban rejlő királyi jogot Podmaniczky Ráfaelnek adományozta,⁶ arra lehet következtetni, hogy a vár tulajdonjogának kérdése legalább is vitatható volt és hogy súlyos érvek szóltak a Podmaniczkyak mellett is. Ez magyarázza meg azt a tényt, hogy amikor 1550. június 6-án a nyitrai káptalan kiküldöttjének jelenlétében a szokásos formák között megtörtént Podmaniczky Ráfael beiktatása, annak senki sem mondott ellent.⁷

Az ákosházi Sárkány-család azonban, mely a várra vonatkozólag 1525-ben adományt eszközölt ki

¹ Podmaniczky-Oklt. II. 504. l.

² Podmaniczky-Oklt. II. 557—559. és III. k. 16—17., 97—102. ll.

³ Podmaniczky-Oklt. III. 259—263., 264. ll.

⁴ Podmaniczky-Oklt. III. 338—341. ll.

⁵ Podmaniczky-Oklt. IV. 109—110. ll.

⁶ Podmaniczky-Oklt. IV. 225—226. ll.

⁷ A káptalan jelentése 1550. július 9-ről. Podmaniczky-Oklt. IV. 298—303. ll.

II. Lajos királytól,¹ nem volt hajlandó megnyugodni a történetekben. Azt még elnézte, hogy Sárkány Ambrus özvegye, később Szentgyörgyi és Bazini Farkas gróf felesége Záblátni Zsófia végrendelkezett a lednicei várról, de abban semmiképpen sem akart megnyugodni, hogy azt továbbra is a Podmaniczkyak bitorolják. Ki is eszközölték, hogy a király 1551. április 22-én olyan rendeletet intézett a magyar kamarához, melynek értelmében a kamara Lednice vár tulajdonjogára vonatkozólag minden igénylővel bocsátkozzék tárgyalásokba.² Minthogy a várra — a kamara jelentése szerint — a Sárkány-család tényleg igényt formált, a kamara azt javasolta a királynak, hogy az igények megvizsgálása, illetőleg az egész birtokviszály elintézése bizasék Réwai Ferenc nádori helytartóra.³ A per részleteit nem ismerjük, abból azonban, hogy Trencsén megye 1552 májusában a vár visszaadására szólította fel Podmaniczky Ráfaelt, arra hivatkozva, hogy azt annakidején erőszakkal foglalták el Sárkány Ambrus özvegyétől,⁴ az tűnik ki, hogy a király szabad utat kívánt engedni az igazságszolgáltatásnak és a törvény értelmében akart eljárni mindazokkal szemben, akik az ellen vétettek. Podmaniczky Ráfael mindezt meggondolva és számolva törődött egészségi állapotával is, 1553. szeptember 1-én Hricsóval együtt Lednice várát is felajánlotta Ferdinánd királynak bizonyos feltételek mellett, melyeket a király el is fogadott.⁵ Ilyen módon Lednice vára továbbra is megmaradhatott Podmaniczky Ráfael birtokában.

Sokat vitatott kérdés volt ebben az időben *Szucsavára* tulajdonjogának a kérdése is. Ismeretes, hogy ezt a várat, amely Thurzó Eleké volt, a Podmaniczkyak 1536-ban meglepetésszerűen elfoglalták.⁶ A vár nem tartozott a jelentékenyebb erősségek közé, de fekvésénél fogva, amennyiben a Morvaország felé vezető egyik legfőbb utat könnyen ellenőrzés alatt tarthatta, nagy

¹ Podmaniczky-Okl. IV. 476. 1.

² Podmaniczky-Okl. IV. 405. 1.

³ 1551. május 25. Podmaniczky-Okl. IV. 406. 1.

⁴ 1552. május 2. Podmaniczky-Okl. IV. 476—478. 1.

⁵ Podmaniczky-Okl. IV. 516—519., s 528—531. II.

⁶ Podmaniczky-Okl. III. k. XXXVIII. 1.

jelentőségre tett szert. A Ferdinánd-pártiak megkísérelték ugyan Szucsá visszavételét,¹ de eredmény nélkül. János király 1538. április 1-én más várakkal együtt Szucsá várát is a Podmaniczkyaknak adományozta,² hogy őket, akik ismeretesek voltak ingatag politikai felfogásukról, az iránta való hűségben megtarthassa. Amikor 1543 táján Podmaniczky János és Ráfael Ferdinánd király pártjára készült állani, azok között a feltételek között, amelyeket átpártolásuk ellenértékeképpen terjesztettek a király, illetőleg a tárgyalásokkal megbízott Ungnad magyarországi főkapitány elé, Szucsá várának további birtoklása is szerepelt. Ferdinánd király tudvalevőleg elfogadta a Podmaniczkyak és a magyarországi főkapitány között 1543. június 18-án kötött egyességet³ s ezzel Szucsá várának birtokát a két Podmaniczkynak biztosította.

A tulajdon kérdését 1549-ig senki sem bolygatta. Ebben az esztendőben azonban, talán a Sárkány-család részéről, lépések történtek a vár visszaszerzésére. Felvetették tehát azt a kérdést, hogy a Podmaniczkyak milyen címen tartják kezükben Szucsá várát? Ferdinánd király e végből valóban kérdést is intézett a helytartótanácsához, de a tanács kénytelen volt bevallani, hogy bár Podmaniczky Ráfaelt maga elé idézte a tulajog tisztázása, illetőleg a várra vonatkozó adománylevelek felmutatása végett, Podmaniczky a törvény szerint csak akkor köteles megjelenni, ha az idézés nádori pecséttel történt.⁴ Podmaniczky nem is jelent meg a tanács előtt, de levélben jelentette, hogy Szucsá várát János királynak 1538 és 1539. évi adománylevelei jogán bírja; de a tanácsot arra is emlékeztette, hogy Ferdinánd király annakidején (1527. november 13) arról biztosította Podmaniczky István nyitrai püspököt, hogy a tőle kölcsönvett 1600 forintért átadja a püspöknek és örököseinek Illava és Szucsá várát, mihelyt azok kezébe kerülnek, a kölcsönösszeg visszafizetéséig.⁵ Podmaniczky a tanács sürgetésére János

¹ Podmaniczky-Okl. III. k. XXXVIII., XLIII. II.

² Podmaniczky-Okl. III. 18—19. II. V. ö. Podmaniczky-Okl. III. k. LVI. I.

³ Podmaniczky-Okl. III. k. LXXVI—LXXVII. II.

⁴ Podmaniczky-Okl. IV. 26—27. II.

⁵ Podmaniczky-Okl. IV. 32. I.

király adományleveleit utóbb bemutatta, a tanács azokat Ferdinánd királynak Bécsbe fel is küldötte, de arra már nem volt hajlandó, hogy a király említett 1527. évi kötelezvényét eredetiben átadja, mert arra őt a törvény nem kötelezte. A tanács kényszerhelyzetben lévén, arra kérte most a királyt, hogy rendelje el a Királyi Könyvekben lévő szöveg felkutatását.¹ A király négyheti haladékot adott Podmaniczkynek a kérdéses okleveleknek eredetiben való bemutatására,² Podmaniczky azonban ezt a haladékot arra használta fel, hogy a szucsai várra vonatkozólag megegyezést létesítsen Ferdinánd királlyal. A Prágában. 1549. július 23-án létrejött egyesség szerint Podmaniczky arra kötelezte magát, hogy a várat teljes felszerelésével és valamennyi tartozékával együtt szeptember 29-ig átadja a királynak, minek ellenértékeképpen a király az 1527. évben vállalt kötelezettségének megfelelően 2000 forinttal fogja kárpótolni.³ A magyar kamara augusztus 1-én arra kérte ugyan Ferdinánd királyt, hogy Szucsára vonatkozólag Podmaniczky Ráfaellel szemben óvatosan járjon el,⁴ a király mind amellet elrendelte, hogy a kamara Podmaniczkynek a vár átadása alkalmával fizesse ki azt a 2000 forintot, amelynek a kifizetésére kötelezettséget vállalt.⁵

Minthogy az a határidő, amelyre Podmaniczky a vár átadását megígérte, közeledett, a kamara a király utasítására Ostrosith János trencsénmegyei főispánt és egyúttal a trencsényi vár parancsnokát, továbbá Francisci Tamást, a harmincadok felügyelőjét arra utasította, hogy a vár átadásának lebonyolítására vonatkozóan közvetlen érintkezésbe lépjenek Podmaniczkyval.⁶ Ez azonban nem sietett az átadással. Mindenekelőtt meg akarta kapni a Zsolna és Szucsá átadása fejében kikötött 2000 forintot, illetőleg Háj községet, vagy az érte felajánlott 4000 forintot,⁷ már-

¹ 1549. május 17. Podmaniczky-Oklt. IV. 34—36. ll.

² 1549. június 11. Podmaniczky-Oklt. IV. 45—46. ll.

³ Podmaniczky-Oklt. IV. 110—111. ll. és IV. 115—116. ll.

⁴ Podmaniczky-Oklt. IV. 122—123. ll.

⁵ 1549. szeptember 15. Podmaniczky-Oklt. IV. 161—164. ll.

⁶ 1549. szeptember 25. Ugyanott. IV. 168—169. ll.

⁷ Ferdinánd király rendelete 1549. október 6. Podmaniczky-Oklt. IV. 174—176. ll.

pedig mindkét ellenérték kiegyenlítésében nehézségek támadtak. A király ezeket a nehézségeket belátható időn belül nem tudta áthidalni, miért is Podmaniczkyval új alapon keresett valamiféle egyességet, hogy Szucsá vára átadását minél előbb elintézhesse. Az új egyesség 1549. október 24-én Prágában jött létre s ennek értelmében Podmaniczky a neki összesen járó 6000 forintnyi kárpótlási összeg kifizetését most nem kívánta, megelégedett azzal, hogy a szóbanforgó összeget csak egy év alatt, vagyis 1550. szeptember 29-ig utalják ki számára, de ezért a késedelemért kamatot nem számít fel; ha a király biztosítja a kérdéses összegnek 1550. szeptember 29-ig való kifizetését neki vagy utódainak, akkor kész már most átadni Szucsá várát; ha pedig a király megvédelmezi őt Lednice és Hricsó birtokában azok ellen, akik nemrégiben jogigényekkel léptek fel ellene, akkor lemond a Szucsá és Zsolna átengedéséért megígért 6000 forintról is. A király ezeket a feltételeket elfogadta¹ és ez alapon a szükséges intézkedések megtételére utasította a kamarát, hogy Szucsá várát november 10-én átvehessék; ez alkalommal kellett azután átnyújtani Podmaniczky-nak a 6000 forintról szóló királyi kötelezvényt is.² Az átadás, amelynél a kamara felkérésére a királyt Ostrosith János és Francisci Tamás képviselték s amelyen Baracskey Pál alispán, továbbá Gertschacker Kristóf, a trencsényi várban lévő zsoldosok kapitánya is résztvett, a nekik adott utasításokban megállapított szerepkörrel³ november 10-én Tettauer Vencel és Brumowí Ádám jelenlétében valóban megtörtént.⁴ Ez alkalommal pontos leltárat vettek fel a vár jóvelemlforrásairól, felszereléséről és tartozékairól,⁵ melynek alapján fogalmat alkothatunk magunknak a ma

¹ Podmaniczky-Oklt. IV. 178—179. ll.

² 1549. október 27. Podmaniczky-Oklt. IV. 181—183. ll.

³ Utasítás a királyi biztosok számára 1549. nov. 6. Podmaniczky-Oklt. IV. 187—190. Ostrosith részére. Ugyanott. 190—191. Baracskey Pál részére ugyanott 192. Gertschacker részére ugyanott. 192—193. ll.

⁴ A magyar kamara jelentése 1549. november 14-ről. Podmaniczky-Oklt. IV. 214—216. ll. és IV. 232—234. ll.

⁵ Az összeírás 1549. november 10-ről Podmaniczky-Oklt. IV. 197—214. ll.

már romjaiban sem létező várnak akkori nagyságáról és berendezéséről.

Miután Podmaniczky Ráfael szavát megtartotta és Szucsá várát a királlyal kötött egyesség értelmében átadta, a magyar kamarára hárult az a feladat, hogy a kitűzött határidőre előteremtse a Podmaniczkyknak Szucsáért járó 2000 forintot. Az összeget a dica-jövedelmekből össze is szedték, mivel azonban azt Gertschacker trencsényi kapitánynak adták át megőrzés végett, ebből újabb bonyodalmak támadtak. A zsoldoskapitány ugyanis, aki hatalmaskodó és erőszakos ember volt,¹ különféle kifogásokkal állott elő, amikor tőle a pénz átadását kívánták. A beteg Ostrosith János erre írásban kérte a kapitánytól a pénzt, de egyúttal arra utasította a vár helyettes udvarbíráját, hogy Baracskey Pál alispánnal, továbbá a jelenlévő harmincadosokkal és a magyar kamarai elnök megbízottjával együtt keressék fel Gertschackert és kérjék a pénz haladéktalan kiszolgáltatását. A kapitány ekkor előadta, hogy ebben az ügyben már írt az udvari kamarának és attól azt kérte, hogy a pénzüsszeget a vár és a várbeli katonaság szükségleteinek fedezésére fordíthassa, egyébként majd személyesen fogja ezt a kérdést elintézni az illetékes ténnyezőkkel.²

A Gertschacker-ügyet — úgy látszik — sikerült valahogy rendbehozni, de azután viszont Podmaniczkyval támadtak nehézségek, aki Szucsá tartozékain a vár átadása után is magának szedette az adót, bár erre joga nem volt. Gróf Salm Miklós országos főkapitány időközben maga is megfordult Trencsénben és megtekintvén a szucsai várat, úgy döntött, hogy azt le kell romboltatni, a magyar kamara feladatává téven annak a 200 forintnyi összegnek a kiutalását, amelyet a bontási munkálatokra irányoztak elő.³ Ferdinánd király a kívánt összeget ki is utaltatta,⁴ mire a vár lerombolása 1550 nyarán megtörtént.

¹ *Illésy János* : Várvizsgálatok 1557—1558-ban. Hadtört. Közlemények. 1894. 88. s. köv. II.

² Vladislaviai Márton helyettes udvarbíró jelentése 1549. december 2-ról. Podmaniczky-Öklt. IV. 219—222., 222—23. II.

³ Baracskey Pál jelentése 1550. május 18-ról. Podmaniczky-Öklt. IV. 288—290. II.

⁴ 1550. május 23. Podmaniczky-Öklt. IV. 297. I.

Ha a Podmaniczkyaknak egyáltalában érdemeik vannak a közügyek vagy a honvédelem körül, akkor elsősorban arra a tevékenységre kell gondolnunk, melyet a veszprémmegyei *Palota várának* fenntartása körül főleg Podmaniczky János fejtett ki hosszú éveken keresztül. A vár Székesfehérvár elvesztése után országos jelentőségre tett szert, mint végvár. Az ország többi végvárához hasonlóan, Palota vára is szűkös viszonyok között tengődött, mert nemcsak a fenntartásához szükséges jövedelem hiányzott, hanem a zsold rendes kifizetésére szolgáló összeg is. Minthogy azonban a vár birtoka a Podmaniczky-családnak nagyobb közéleti súlyt adott nemcsak a közvetlenül érdekelt Dunántúl, hanem országos vonatkozásokban is, a két Podmaniczky ragaszkodott annak birtokához és ha fenntartásához a trencsényi jövedelem nem mutatkozott elégségesnek, akkor törvénytelen foglalások és erőszakos cselekmények elkövetésétől sem riadtak vissza, ha ily módon biztosíthatónak látszott a vár karbantartása. Különösen az egyházi javak megszerzésére vetettek szemet, mert azok személytelenek lévén, egyes családokat közelebről nem érintettek és ennek következtében lefoglalásuk miatt nagyobb visszahatás nem volt várható. A veszprémvölgyi apácák Szárberény, Mára, Sándor, Kenese,¹ a veszprémi püspökség Kajár, Ősi, Vörösberény, Szentistván, Úrhida,² a veszprémi káptalan Papkeszi, Peremarton, Bercsény³ nevű helységeinek jövedelmét a negyvenes évektől fogva Palota várának fenntartására és a katonák zsoldjának kifizetésére fordították, néha, mint például 1548-ban, magának Ferdinánd királynak hozzájárulásával.⁴ Nem kímélték a bakonybéli apátság birtokait sem,⁵ mert annak jövedelmére is szükségük volt.

¹ A pozsonyi káptalan jelentése 1546. febr. 20. Podmaniczky-Oklt. III. 359—362. ll.

² Bécs, 1548. október 7. Podmaniczky-Oklt. III. 522—523. ll. és Egyháztört. Emlékek V. k. 236. l.

³ Az előbbi oklevél adatai szerint. Podmaniczky-Oklt. III. 522—523. ll.

⁴ Ferdinánd király 1548. okt. 7-i rendelete. Podmaniczky-Oklt. III. 523. l.

⁵ 1548. november 30. Ugyanott III. 533. Egyháztört. Emlékek V. 493. l. Hogy ezek az erőszakos foglalások mekkora vér-

Ferdinánd király és a helytartótanács maga is tudatában volt Palota vára nagy hadászati fontosságának. Így azután akkor, amikor a várat török részről veszedelem fenyegette, mint például a hírek szerint 1546-ban,¹ nem ellenezte, hogy Podmaniczky Ráfael a saját birtokain beszedett adót Palota várának szükségleteire fordíthassa.² Az ilyen eseteket azonban kivételeknek tekintette és nem volt hajlandó eltérni, hogy Podmaniczky Ráfael a dica-jövedelmeket lefoglalásából rendszert csináljon. Amikor tehát újból pénzbeli segítséget kért a királytól, a helytartótanács útján tudomására adták, hogy a király a vár számára többé semmit sem hajlandó adni, azonban kész azt átvenni, természetesen a vár karbantartásának kötelességével. Egyáltalában a királynak az a kívánsága, hogy Podmaniczky a várhoz foglalt idegen jószágokat adja vissza jogos tulajdonosaiknak, azok nélkül is marad még annyi jövedelme, hogy abból a várat elláthassa. Egyébként a vár átvételét ideiglenesnek tekinti és mihelyt beköszöntenek a békés idők, Palotát vissza fogja bocsátani Podmaniczkynak vagy örököseinek.³ Podmaniczky Ráfael, aki a reázüdülő sok per következtében számolt birtokállományának összezsugorodásával és jövedelemforrásainak erős megcsappanásával és aki újabban Palota várában csak egyre súlyosbodó terhet látott, a kamara által felvetett ötletet, hogy tudniillik a király a török háborúk idejére magára vállalná a vár gondozását, megragadta és annak értelmében tárgyalásokat kezdett a királlyal. Még 1549. július 3-án olyan egyesség jött létre köztük, melynek értelmében átadja a királynak a várat teljes felszerelésével azon leltár szerint, amelyet gróf Salm Miklós országos főkapitány állíttatott össze, továbbá annyi élelmiszer-

ontással jártak, arra vonatkozólag egy 1615-ből való vallásban találunk adatokat, ahol az egyik szemtanú Papkeszi helység elfoglalását adta elő. Győri Tört. és Régészeti Füzetek. III. (Győr, 1865.) 94—95. ll.

¹ Podmaniczky-Oklt. III. 363. 1.

² Ferdinánd király rendelete 1546 dec 27-ről. Podmaniczky-Oklt. III. 387—88. 1.

³ 1549. március 24-ről. *R. Kiss István: A magyar helytartótanács I. Ferdinánd korában.* 66—67. ll. és Podmaniczky-Oklt. IV. 23—24. ll.

készlettel, amely a vár ellátására fél esztendeig elegendő lesz.¹

A vár átadása azonban ekkor elmaradt, okát nem tudjuk. Palota továbbra is Podmaniczky Ráfael birtokában maradt, aki azonban kénytelen volt beismerni, hogy saját erejére utalva nincs módjában a várat ellátni a szükségesekkel és a zsoldosokat fizetni. Így aztán megismétlődtek a korábbi évekből ismert kísérletek, amelyek arra irányultak, hogy olyan pénzforráshoz jusson, amelyből mindenre telik. 1550. május 23-án folyamodványt nyújtott be Ferdinánd királyhoz amelyben arra hivatkozva, hogy a végvárszerepet vivő Palota fenntartására hiányzanak az anyagi feltételek, arra kérte a királyt, hogy azt a 300 forintot, melyet a mult évek folyamán a trencsénmegyei birtokai után járó dicából önkényesen visszatartott és Palota várára fordított, engedjék el neki. Engedélyt kért arra is, hogy a Vág folyón 200 tutajt szállíthasson Esztergom felé, de minden harmincad és egyéb vám megfizetése nélkül; ebben az esetben az ekként nyert 80 forintot is a vár szükségleteire fordítaná.² Podmaniczky kérését a király teljesítette ugyan,³ arra vonatkozólag azonban nincsenek adataink, hogy a kamara a vár fenntartásához vagy a zsoldosok fizetésének pótlásához számottevő összeggel hozzájárult volna. Egyelőre tehát Podmaniczky Ráfaelre hárult a várról való gondoskodás kötelezettsége.

Podmaniczky többnyire besztercei várában tartózkodván, személyesen alig folyt bele a palotai vár életének irányításába. Ezt a feladatot kapitányaira bízta, akik, mint például Mednyánszky János, Újfalussy Ferenc, vagy Máriássy László a részükre adott utasítások keretei között valóban mindazt megtették, amit megtenniök az adott helyzetben módjukban állt. [Ők leveleztek a felettes hatóságokkal, a szomszédos török parancsnokokkal és általában mindazokkal, akik kapcsolatban állottak vagy kapcsolatba jutottak a várral.⁴

¹ Podmaniczky-Oklt. IV. 113. és IV. 117. ll.

² Podmaniczky-Oklt. IV. 294—95. ll.

³ 1550. május 23. Podmaniczky-Oklt. IV. 296—97. ll.

⁴ László pannonhalmi udvarbíró levele 1551 július 3. Újfalussyhoz. Ugyanott. IV. 448—449. ll.

Gondoskodtak arról is, hogy a várhoz tartozó birtokokon élő jobbágyságot mentesítsék a vármegyéknél teljesítendő katonai szolgálat alól¹ s ha sérelem érte őket a szomszédos török parancsnokoktól, kötelességüknek érezték a méltó megtorlást.

Feltűnő, hogy bár Podmaniczky Ráfael 1553. szeptember 1-én Bécsben Nádasdy Tamás országbíró előtt késznek mutatkozott arra, hogy Palota várát bizonyos feltételek mellett azonnal Ferdinánd király rendelkezésére bocsátja,² s a király a vár átadásához kötött feltételeket mindenben elfogadta,³ a vár tényleges átvételére mégsem történtek lépések. Minden maradt a régiben, mindössze annyi különbséggel, hogy a király nem hagyta teljesen magára Palota várát, hanem időnként és a lehetőség szerint igyekezett segíteni annak anyagi helyzetén. Hozzájárult például ahhoz, hogy Podmaniczky ne legyen köteles visszaadni a saját birtokain beszedett dicát és ne legyen köteles megfizetni a Morvaországba hajtott juhok után illetékes harmincadot sem, minthogy azokat katonai célokra fordította;⁴ azt is megengedte, hogy Podmaniczky Ráfael 1553-ban és 1554-ben a veszprémi püspökség területén behajthassa a dézsmát és azt a vár szükségleteire költse; természetes, hogy a püspök kárpótlásáról a király gondoskodott.⁵ Ezek az engedmények a vár pillanatnyi szorultságát talán enyhítették, de a helyzet tartós megjavítására hatással nem voltak. S ha Palota vára nyomorúságos helyzetében mégis teljesítette hivatását, annak okát a végházak magyar őrségének igénytelenségében, türelmében és legfőképpen kötelességtudásában kell keresni. Ezek a lelki tulajdonságok kétségkívül súlyos tényezők voltak a végeknek XVI. századbeli küzdelmes életében, nem egyszer rajtuk múltott a vár sorsa is, de a döntő szerepet mégis az anyagiak játszották. Thúry Györgyöt, aki 1554 körül Palota kapitánya volt, a székesfehérvári törökök

¹ 1550. szeptember 20. Podmaniczky-Oklt. IV. 315—316. ll.

² Podmaniczky-Oklt. IV. 516—519. ll.

³ Bécs, 1553. szeptember 13. Podmaniczky-Oklt. IV. 528—531. ll.

⁴ 1553. szeptember 4. Ugyanott. IV. 522—523. ll.

⁵ Bécs, 1554. június 23. Podmaniczky-Oklt. IV. 575—76. ll.

1554. október 17-i meglepetésszerű támadása alkalmából, amely a palotaiaknak érzékeny veszteséget okozott, leginkább az aggasztotta, hogy lovaik legnagyobb része elpusztult vagy elveszett, ami azután megbénítja egész tevékenységüket. Éppen ezért Podmaniczky segítségét és az illetékes hatóságoknál való közbelépést kérte, mert egyébként valamennyien koldusokká válnak. Thúry a nyomasztó szegénység enyhítésére azt javasolta Podmaniczkynak, hogy a várhoz tartozó földeket ossza szét a katonák között, hogy ezzel őket a mindennapi élet gondjától mentesítse, de egyúttal tartósabban a várhoz is kösse.¹ A Thúry által felvetett földosztás iránt Podmaniczkynak nem volt érzéke, mint ahogyan másnak sem lett volna ahhoz érzéke ebben a korszakban, de a Thúrytól kapott jelentés hatása alatt azonnal megsürgette a közben (1554. április 15) nádorrá választott Nádasdy Tamásnál nemcsak az elmaradt zsold kifizetését, hanem az őrség létszámának növelését is, mert ellenkező esetben könnyen veszendőbe mehet ez a fontos végvár, melynek megszerzése tudvalevőleg a törököknek legfőbb célja.² Hogy Palota a sürgetett megerősítést megkapta-e vagy sem, nem tudjuk, a vitézek mindamellett derekasan kivették részüket azokban a csatározásokban, amelyek 1554—1555-ben Győr és Palota vidékén folytak, sőt foglyokat is ejtettek,³ a hátralékos zsold kifizetése azonban késett. Podmaniczky egyik levele szerint (1555. április 16) Palota katonái 15 hónap óta nem láttak zsoldot, amit annál tűrhetetlenebbnek tartottak, mert értesülésük szerint a győri, pápai, komáromi és lévai őrség megkapta a zsoldját.⁴

Miksa főherceg, aki 1554 óta élénk részt vett a magyarországi ügyek intézésében és akit különösen a török háborúkkal kapcsolatos katonai kérdések érdekelték, az udvarhoz Podmaniczky Ráfael részéről benyújtott sürgetéseknek a hatása alatt tisztán akart

¹ Thúry György levele 1554. október 18-ról. Podmaniczky-Oklt. IV. 591—592. ll.

² 1554. október 28. Podmaniczky-Oklt. IV. 593—594. ll.

³ Nádasdy Tamás levele 1555. január 3. Podmaniczky-Oklt. IV. 614—616. ll.

⁴ Podmaniczky-Oklt. IV. 616—617. ll.

látni a várvédelem hiányainak és a zsoldhátralékoknak állandó panasz tárgyát képező kérdéseiben. Palotára vonatkozólag felvilágosításokat kért a magyar kamarától arról, hogy tulajdonképpen kinek a kötelessége a várról való gondoskodás?¹ A kamara válaszát nem ismerjük, abból azonban, hogy Podmaniczky Ráfael 1556 elején ismételten felajánlotta Palotát a királynak, mert már semmiképpen sem tudja a vár fenntartására szükséges költségeket előteremteni és nem akar felelősséget vállalni azért, ha katonái a zsoldhiány miatt otthagyják a várat,² csak arra lehet következtetni, hogy a kamara tájékoztató jelentésének gyakorlati haszna nem volt. A palotai katonák csak 1557-ben jutottak végre zsoldhoz.³

¹ 1555. június 5-ről. Podmaniczky-Oklt. IV. 618—619.

² Podmaniczky-Oklt. V. k. 14. sz. oklevél.

³ Podmaniczky-Oklt. V. k. 19. és 23. sz. oklevél.

XIII.

Podmaniczky Ráfael pereskedése Vizkeleti szalkai apáttal, Szunyogh Lászlóval Budetin birtoka miatt, a nyitra-szerdahelyi vár elfoglalásához kapcsolódó tanúvallatás (1551), Szülő várának elpusztítása (1550), a Gotthóy-ügy. A magyar-morva határper (1551) és Podmaniczky Ráfael. Házassága, vagyoni intézkedései felesége javára, a Podmaniczky-vagyon tulajdonjogának rendezése. Családi ügyek.

Azoknak a váruradalmaknak birtokaért folyó perek, melyekhez a Podmaniczky-család különösen a Mohácsot követő zavaros, gazdátlan időkben leginkább az ököljogra támaszkodva jutott, Podmaniczky Ráfaelnek sok gondot és vesződséget okoztak. Úgy látszott, hogy mindaz, amiért évtizedeken át fáradoztak, veszendőbe megy, mert a két testvér sokszor ellentétbe került a törvénnyel, azt pedig a közben megerősödött királyi hatalom mindenütt és mindenkivel szemben érvényre emelte. Az 1553-i egység, amely Ferdinánd király és Podmaniczky Ráfael között Palota, Beszterce, Hricsó és Lednice várak tulajdonjogára vonatkozólag létrejött, tulajdonképpen beismerése volt annak a ténynek, hogy a törvény erősebb volt és sem személyi tekinteteket, sem pedig kivételes állapotokat nem ismert. Podmaniczky magán tapasztalhatta, hogy ahol szembe került az igazságszolgáltatással, mindenütt pervesztes lett. S a sok hiábavaló próbálkozás után be kellett látnia, hogy magára hagyatva csak abban az esetben remélhet tűrhető kibontakozást az ellene indított perek özönéből, ha a törvényességet jelentő királyi hatalommal megegyezik. Ismerve Podmaniczky Ráfael

egyéniségét és lelkivilágát, nyilvánvaló, hogy a törvény előtt való meghódolása nem meggyőződésből, hanem kényszerből történt, mert számára nem volt más visszavonulási út.

A nagy perekon kívül olyanok is terheltek, melyeket a trencsénmegyei egyházi és világi birtokosokkal folytatott, akiket az erőszakos foglalásokkal vagy hatalmaskodásokkal maga ellen ingerelt. A perek némelyike még a múlt évtizedekbe nyúlt vissza, de olyanok is akadtak köztük, amelyek egészen friss keletűek voltak.

Vízkeleti Tamás szkalkai apáttal az apátságnak azok miatt a tartozékai miatt támadt viszálya, melyeket a Podmaniczky-család lefoglalt magának. Az apátság tartozékai közül Zliechot János király adományozta a Podmaniczky-családnak,¹ Pieho és Ujezdo helységeket pedig erőszakkal foglalták el maguknak,² érzékeny kárt okozván ezzel az apátságnak. Vízkeleti Tamás nem lévén hajlandó eltérni a szenvedett károkat, pert indított Podmaniczky ellen,³ amely 1549. szeptember 9-én ítélettel végződött. Az ítélet szerint a Podmaniczkyak által törvénytelenül elfoglalt apátsági birtokokat a többször idézett országgyűlési végzések értelmében már régen vissza kellett volna adniok jogos tulajdonosának, ezt azonban Podmaniczky Ráfael nem tette meg, bár erre ismételt felszólították; a király tehát a törvény világos rendelkezésének megfelelően Podmaniczky Ráfaelt fő- és jószágvesztésre ítélte és meghagyta az esztergomi káptalannak, hogy az ítéletet hajtsa végre.⁴ A per minden valószínűség szerint kiegyezéssel végződött, mert Trencsén megyének 1550-ből való adóösszeírásában Podmaniczky Ráfael már nem szerepelt a szkalkai apátság említett három helységének birtokosaként,⁵ ellenben egyéb javait zavartalanul bírta.

A *budetini várkastélyt* Podmaniczky János foglalta

¹ 1540. május 8. Podmaniczky-Oklt. III. 148—149. II.

² Az 1543. évi adóösszeírás szerint, Podmaniczky-Oklt. III. 295. l. 1546. évi összeírás. Ugyanott III. 391. és 406—407. II.

³ Az esztergomi káptalan 1549. június 12-i bizonyoságlevele. Podmaniczky-Oklt. IV. 107—108. II.

⁴ Podmaniczky-Oklt. IV. 153—161. II.

⁵ Podmaniczky-Oklt. IV. 285. I.

el 1534-ben.¹ Kosztka Miklós 1536-ban kísérletet tett a várkastély megszerzésére, de siker nélkül,² az továbbra is a Podmaniczkyak kezén maradt. A Ferdinánd-pártiak többször foglalkoztak a sztratégiai szempontból fontos erősség visszavételének módozataival, pl. Réway Ferenc is 1543-ban,³ a nélkül azonban, hogy a király vagy hadserege részéről lépések történtek volna ebben a kérdésben. Szunyogh László, a népes Szunyogh-család egyik tagja, 1548-ban igényt emelt a várkastély felére, sőt arra hivatkozva, hogy Budetin az 1487-i királyi adomány értelmében a Szunyogh-családot megilleti, a várkastély Podmaniczky Ráfael kezén lévő felének birtokáért a pert meg is indította. Ferdinánd király 1548. december 12-én a várkastélyt Szunyogh Lászlónak ítélte oda, mégpedig a beruházási költségek megtérítése nélkül.⁴ A beiktatás azonban nem történt meg. Az esztergomi káptalan kiküldöttje és a királyi ember 1548. december 19-én megjelentek Budetin előtt, de annak kapui nem nyíltak meg előttük, bár egy óra hosszat vártak bebocsáttatásukra. Végre azután megjelent előttük Szunyogh Mózes, Podmaniczky Ráfael sógora és azt a kérdést intézte hozzájuk, hogy tulajdonképpen mi célból jelentek meg a kastély előtt. A kérdésre ők a királyi ítéletlevél felmutatásával válaszoltak, melynek másolatát is átnyújtották. Szunyogh Mózes és az ugyanekkor Budetinben tartózkodó Podmaniczky Ráfael azonnal megtették észrevételeiket a királyi ítéletlevélre, melyek lényege abban foglalható össze, hogy az idők folyamán egy részében összeroskadt kastélyt ők azért foglalták el, hogy ellenséges kézre ne kerülhessen, a kastélynak az a része azonban, melyre Szunyogh László most igényt emelt, mindig Szunyogh László birtoka volt és most is az ő tulajdonában van.⁵ Podmaniczky Ráfael mindamellett nem akart szembehelyezkedni a királyi ítélettel és ezért 1549 nyarán

¹ Podmaniczky-Oklt. II. 498—499. III. k. XXVI—XXVII. II.

² Podmaniczky-Oklt. II. 607. és III. k. XLII—XLIII. II.

³ Podmaniczky-Oklt. III. 252. I.

⁴ Podmaniczky-Oklt. III. 590—92. II.

⁵ 1548. december 19-ről. Podmaniczky-Oklt. III. 592—594. II.

visszaadta Budetint a Szunyogh-örökösöknek, akik azután megosztottak rajta.¹

Súlyos eset volt annakidején a Nagytapolcsánytól délre, a Nyitra folyó mentén fekvő *nyitraszerdahelyi vár* megrohanása és elfoglalása. A várkastélyt ugyanis Podmaniczky Ráfael még 1543 előtt elfoglalta s magának megtartotta. Amikor 1543 tavaszán alkudozni kezdett a királlyal, adományba kérte tőle a várkastélyt. Ferdinánd király teljesítette kérését² s bár az 1545-i országgyűlés azt kívánta, hogy a szerdahelyi kastély adassék vissza jogos tulajdonosaiknak, az egyelőre Podmaniczky Ráfael kezén maradt. Utóbb olyan hírek kerültek forgalomba, melyek szerint a kastélyt tulajdonképpen Szerdahelyi Családi András juttatta a Podmaniczkyak kezére, mégpedig árulás útján. E hírek miatt Szerdahelyi Családi András elég későn, csak 1550 végén, panaszt emelt Réway Ferenc nádori helytartó előtt Boronkay János jegyző ellen, akit a hírek értelmi szerzőjének tekintett és vizsgálatot kívánt. A nádori helytartó a nyitrai káptalant bízta meg a vizsgálattal, amely az 1551 januáriusa első felében foganatosított tanúvallatások alapján Szerdahelyit tisztázta az árulás vádjá alól, maguk a tanúvallomások ellenben kedvezőtlen színben tüntették fel Podmaniczky János eljárását,³ mert kitűnt róla, hogy személyi ellentéteket használva fel ürügyül, támadta meg a szerdahelyi várkastélyt.⁴

¹ Budetin, 1549. június 9. Podmaniczky-Oklt. IV. 43—44. ll. Itt meg kell jegyezni, hogy az az oklevél, mely a Podmaniczky-Oklt. IV. kötetében (228—230. ll.) 1549. december 30-i kelettel van közzétéve, 1548-ra teendő.

² Podmaniczky-Oklevéltár. III. 262. és 264. l.

³ A nyitrai káptalan 1551. januárius 20-i jelentése. Podmaniczky-Oklt. IV. 338—354. ll.

⁴ Az 1545. évi nagyszombati országgyűlés is foglalkozott a szerdahelyi várkastély ügyével. A várkastélyt ugyanis a Podmaniczkyak nem adták vissza s tovább zaklatták onnan a vidék lakosait. Trencsén megye északi felét valósággal megszállották, onnan senkit sem engedtek a megye székhelyére, úgyhogy a megyét valósággal kettészakították. Erre vonatkozik az említett országgyűlés XLVII. artikulusa: „Iidem autem infra quintum decimum diem praesentis diei universa bona dominorum et nobilium et aliorum occupata, semota omni conditione, restituere et castellum quoque Szerdahel infra eundem diem sine omni conditione manibus domini reverendissimi locum-

A másfél évtized előtt történt események felmelegítése Podmaniczky Ráfaelt közvetlenül alig érdekelte; lehet, hogy nem is volt része a támadásban; bizonyos azonban, hogy a kolosi apátság lefoglalása és átalakítása az ő munkája volt. A *szulói vár* felgyújtása és a *Gotthóy Miklóssal* szemben tanúsított hatalmaskodás a Podmaniczky Ráfaelt annyira jellemző önhatalmú cselekmények közé tartozik.

Szuló várának tulajdonosa Szulyovszky György, akit 1534-ben Podmaniczky János belső hívei közt emlitenek,¹ 1550-ben elhalt és pedig örökösök nélkül. Azoknál a kapcsolatoknál fogva, melyek a Szulyovszkyakat a Podmaniczkyakhoz fűzték már a XV. századtól fogva,² továbbá arra való tekintettel, hogy Szuló vára közvetlen szomszédja volt a Podmaniczky-birtoktestnek s azt (pl. 1548-ban) Podmaniczky Ráfael valószínűleg birta is³ — hogy milyen címen, nem tudni — Podmaniczky Ráfael most igényt tartott a különben kis vár birtokára, melynek alig volt néhány tartozéka. I. Ferdinánd király azonban Szulót 1550. október 25-én Syrmiensis Sebestyén királyi titkár, kamarai tanácsos-

tenentis assignare, aliisque omnibus tractatibus et articulis transactionis regiae cum ipsis factae satisfacere et omnia onera in defensionem regni, instar aliorum fidelium subditorum Maiestatis Regiae, gerere debebunt et subditos quoque fideles et pauperes regnicolas iniuriis et oppressionibus non afficiant. Comitatum Trinchiniensem hactenus per eos in duas partes scissum in unionem remittant et in locum sedis eiusdem comitatus tam ad iudicia, quam alia onera subeunda libere congregari permittant.“ (Magyar Országgyűlési Emlékek. II. 671. l.) A két Podmaniczky a szerdahelyi várat utóbb lerombolta, vagy legalább is visszaadta tulajdonosainak (v. ö. az 1546 febr. pozsonyi országgyűlés LVI. art.), de ennek fejében megszállották és erősséggé átalakították a nyitrai megyei *kolosi apátságot* és onnan zaklatták a lakosokat. Az 1548. október-nov. pozsonyi országgyűlés XLVIII. tc. kimondta: „Quod Kolos fortalitium diruatur et abbatia, si abbatem non habet, viro religioso conferatur.“ (Magy. Országgyűl. Eml. III. 230.). Kolos megerősítésében és az innen elkövetett hatalmaskodásokban már Podmaniczky Ráfaelnek is része volt. L. azonfelül *Budai F.* Polgári Lexiconát is. III. 75. Egyháztört. Emlékek. V. 37—38., 73—74. ll.

¹ Podmaniczky-Okl. II. 502. ll.

² Podmaniczky-Okl. I. és II. kötetében számtalan adat erre vonatkozólag.

³ Podmaniczky-Okl. III. 392. l.

nak adományozta. A beiktatást az esztergomi káptalan a vett rendelkezések szerint 1550. december 29-én végre akarta hajtani, azonban Podmaniczky Ráfael predmíri jobbágysai Rozson Pál vezetésével fejszékkel és más eszközökkel megrohanták a várat, azt feldúlták és a káptalan kiküldöttjének, nemkülönben a megjelent szomszédos birtokos nemeseknek szemeláttára felgyújtották. Ugyanakkor a Szulyovszky-család egyik tagja, Szulyovszky György, aki azonban kétségkívül valamely oldalágból származhatott, tiltakozást jelentett be az adomány, illetőleg a beiktatás ellen.¹ Az 1552. évi trencsénmegyei adóösszeírás szerint az elpusztult szülői vár tartozékai Podmaniczky Ráfael kezén voltak,² amiből következik, hogy neki egyelőre sikerült meggátolni Syrmienisisnek a birtokba való beiktatását. Az is kétségtelennek látszik, hogy e miatt a hatalmaskodási eset miatt per támadt, melyet a királyi udvarban befolyással bíró Syrmienisis indított Podmaniczky Ráfael ellen; erre a perre vonatkozólag azonban nincsenek adataink. Minthogy azonban az 1553-i trencsénmegyei adóösszeírás a szülői tartozékokat már nem említi Podmaniczky Ráfael birtokai között, arra lehet következtetni, hogy Syrmienisis közben megkapta a szülői tartozékokat.

Igen jellemző ennek a korszaknak a felfogására *Gotthóy* vagy *Gotthay Miklós* esete. A Trencsén, Nyitra és Bars megyében birtokos Gotthóynak³ Oszlány nevű mezővárosát Podmaniczky Ráfael 1544-ben erőszakkal elfoglalta. A mezőváros egyik részét visszaadta ugyan jogos tulajdonosának, a másik felét azonban éveken át magának tartotta. Ugyanakkor elrabolta egyik jobbágysát és csak váltságdíj lefizetése ellenében engedte szabadon; lefoglalta magának azokat a tizedjövödelmeket is, melyeket Gotthóy bérelt az esztergomi káptalantól, miáltal többszáz forint kárt okozott a bérlőnek.⁴ Ennek a pernek lefolyását nem ismerjük, de nyilvánvaló, hogy Podmaniczky Ráfael elmarasztalá-

¹ Podmaniczky-Oklt. IV. 334—35. ll.

² Podmaniczky-Oklt. IV. 465. l.

³ *Acsády Ignác*: A magyar nemesség és birtokviszonyai a mohácsi vész után. Budapest, 1890. 15. s 38. ll.

⁴ Az esztergomi káptalan jelentése 1549. aug. 14-ről. Podmaniczky-Oklt. IV. 125—130. ll.

sával végződött, mert hiszen a megerősödött királyi hatalom ebben az időben már nem tűrt el efféle hatalmaskodásokat. A per még jóformán meg sem szűnt, amikor az a hír terjedt el Gotthóyról, hogy nem teljesítette honvédelmi kötelezettségét. 1550 augusztusától kezdve ugyanis nagyobb török támadás eshetőségével számoltak, miért is a helytartótanács elrendelte, hogy az Északnyugati Felföld birtokos nemessége birtoka arányában megfelelő számú gyalogost állítson ki és küldjön a nyitrai táborba. Mivel Gotthóy a hírek szerint ennek a rendeletnek nem tett eleget, Thurzó Ferenc nyitrai püspök, Nyáry Ferenc hontmegyei és Réway Ferenc turóc megyei főispán, nádori helytartó felszólították Podmaniczky Ráfael, akiről természetesen tudták, hogy Gotthóy ellenségei közé tartozik, hogy büntetésképpen foglalja le Gotthóynak Pruz nevű birtokát.

Podmaniczky örömmel tett eleget ennek a felszólításnak és a kérdéses helységet azonnal lefoglalta magának. Gotthóy most Trencsén és Nyitra megye hatóságához fordult segítségért, arra kérve azokat, hogy állítsanak ki számára bizonyáglevelet arról, hogy nemcsak teljesítette honvédelmi kötelezettségét, hanem a köteles százaléknál többet is küldött a nyitrai táborba. Mind a két megye készségesen teljesítette ezt a kérést, de egyúttal jogorvoslást is kértek a királytól Gotthóy számára.¹ Újlaky Ferenc királyi helytartó a megyék bizonyáglevelei alapján bizonyítottnak véván Gotthóy panaszának jogosságát, Thurzó Ferenctől és társaitól Pruz helységnek haladéktalan visszaadását kérte;² mivel azonban ennek semmiféle hatása nem mutatkozott, két hónappal később Trencsén megyét azzal bízta meg, hogy saját hatáskörében intézkedjék Gotthóy sérelmének orvoslásáról.³ A megye bizonyára megpróbálkozott eleget tenni a helytartói rendeletnek, de a hatalmas Podmaniczky Ráfaellel szemben semmire sem ment. A helytartó ezek után királyi parancssal utasíttatta a megyét a helytartói rendelkezés végrehajtására, mire a

¹ Trencsén megye bizonyáglevele 1550. nov. 10. Podmaniczky-Oklt. IV. 318—320. Nyitra megyéé 1550. nov. 12-ről. Ugyanott IV. 320—321. ll.

² 1550. november 19. Podmaniczky Oklt. 322—23. ll.

³ 1551. január 18. Podmaniczky-Oklt. IV. 337—38. ll.

megyei megbízottak 1551. március 16-án átadták Podmaniczky Ráfaelnek a helytartó legutóbbi parancsát¹ és a neki szóló felszólítást is.² Podmaniczky valóban visszabocsátotta a helységet, melynek birtokába a megye Gotthóyt újból bevezette.

Most már mindenki azt képzelte, hogy ez a hatalmaskodási ügy lekerül a napirendről. Podmaniczky azonban egész váratlanul újból elfoglalta a helységet s bár Ferdinánd király 1551. április 16-án szigorú rendeletben utasította Pruz visszabocsátására,³ Podmaniczky azt nem adta ki kezéből. Gotthóy nem sokkal később elhalt, özvegye, Garai Bánffy Katalin ekkor közvetlenül Ferdinánd királytól kért jogvédelmet. — A király 1552. március 13-án újból megparancsolta Podmaniczkynek Pruz visszaadását,⁴ mivel azonban az 1552., 1553., 1554. és 1555. évi adóösszeírások Pruzt Podmaniczky-birtokként tüntetik fel,⁵ arra kell gondolnunk, hogy Podmaniczky közben kiegyezett az özvegygel és valószínűleg megfelelő kárpótlás ellenében megtartotta ezt az ősi Podmaniczky-birtokot.

Mindezek a perek, melyeket Podmaniczky Ráfael hatalmas váruRADALMAKÉRT és jelentéktelen birtokokért évek óta folytatott a különféle egyházi és világi hatóságokkal és magánosokkal, arra mutattak, hogy Podmaniczky Ráfaelben, mint általában a Podmaniczkyakban, erős volt a birtokszerzésre való hajlandóság, de erős volt az a törekvés is, hogy a szerzetteket meg is tartsa. Birtokaihoz való szívós ragaszkodása a magyarázata annak, hogy érdekeit körömszakadtáig védte mindenkivel szemben és hogy nem riadt vissza a hosszadalmas és költséges perektől sem, ha reménye volt ahhoz, hogy azokat esetleg személyes összeköttetéssel és baráti kapcsolatok révén megnyerheti. Ez a szívóság jellemzi őt a *magyar-morva határperben* is, amely a magyar hatóságokat, különösen 1551-ben foglalkoztatta.

Már említettük, hogy Magyarország és Morvaország

¹ 1551. február 18. Podmaniczky-Oklt. IV. 362—363. ll.

² 1551. febr. 28. Ugyanott IV. 361—362. ll.

³ 1551. április 16. Podmaniczky-Oklt. IV. 402—403. ll.

⁴ 1552. március 13. Podmaniczky-Oklt. IV. 460—461. ll.

⁵ Podmaniczky-Oklt. IV. 470., 545., 606., 632. ll.

határai nem voltak mindenütt szabatosak. Voltak helyek a határok mentén, melyek századokon át vita tárgyául szolgáltak, melyek rendezését a multban ismételten és ismételten megkísérelték, de eredmény nélkül. A magyar országgyűlések több ízben foglalkoztak ezzel a kérdéssel. Az 1535 novemberi pozsonyi országgyűlés alkalmával a rendek részéről az az óhajtás merült fel, hogy az ország határainak pontos megállapítására mielőbb történjenek intézkedések. Minthogy pedig Ferdinánd király teljesen osztotta ebben a kérdésben a rendek felfogását, biztosok kiküldését kívánta az országgyűléstől, hogy azok az örökös tartományok által kiküldendő biztosokkal együtt tanácskozzanak a határügyekről.¹ Az 1535: XLVII. tc. el is rendelte a határ-megállapító biztosok kiküldését,² azonban hosszú években keresztül semmi érdemleges sem történt e téren.

Azok miatt a változások miatt, melyek János király halála és Buda várának török kézre jutása következtében előállottak, a határkérdés rendezése egyelőre lekerült a napirendről, mert sokkal fontosabb ügyek érdekelték most a közvéleményt, mint ennek a régi keletű és nem égetően szükséges kérdésnek az elintézése. Csak az 1546 februári pozsonyi országgyűlés foglalkozott újból és behatóbban a határkérdéssel, annyi-val is inkább, mert közben döntések történtek több vilás magyar-stájer határügyben is.³ Érdemleges határozat azonban sem most, sem pedig az 1547 decemberi nagyszombati országgyűlésen nem történt, bár ez utóbbi is sürgette a kérdés mielőbbi elintézését.⁴ Végre azután az 1550 január-februári pozsonyi országgyűlés ülőre vitte a kérdést, azt határozván, hogy bár királyi felségjog a biztosok kiküldése a határok pontos megállapítása, illetőleg kiigazítása végett, mégis arra való tekintettel, hogy a király ezt a jogát az ország rendjeivel megosztotta, az országgyűlés négy bizottságot választott, melyek közül a *szakolcai bizottság* a magyar-morva határügyekben volt hivatva intézkedni. Ez az

¹ Magyar Országgyűlési Emlékek. I. 513., 514., 516., 538., 563. II.

² Magyar Országgy. Eml. I. 576. I.

³ Magy. Országgy. Eml. III. 11., 34—35. II.

⁴ Art. XXXVI. Magy. Országgy. Eml. III. 150. I.

országgyűlés az ekkor választott biztosokat arra utasította, hogy ne annyira a tényleges birtoklás, hanem inkább a valódi tulajdonjog alapján döntsének az eléjük kerülő vitás határkérdésekben, sőt ugyanakkor az országgyűlés azt is kimondta, hogy amennyiben az örökös tartományok és a magyar királyság közt fennálló viszályt a kiküldött bizottságok nem tudnák elintézni, akkor a királynak tartsák fenn a döntés jogát.¹

A szakolcai bizottság tagjai az 1550: XLII. tc. értelmében Bornemisza Pál veszprémi, Thurzó Ferenc nyitrai püspök, Serédy Gáspár, Sybrik György (Gergelynek is említik), Kamarjai Tamás, Aranyáni Damján nádori ítélmester és Chernel Ambrus királyi jogügyi igazgató voltak.² Serédy Gáspár azonban 1550 március 1-én elhalt,³ helyére Mérey Mihály királyi személynök került.⁴

A szakolcai bizottságnak a királyi rendelet szerint 1550. november 16-án kellett volna működését megkezdnie. Mivel azonban ez az időpont az 1550: L. tc. értelmében beleesett a Szent Mihály-nap oktavájával kezdődő törvénykezés idejébe, mely törvénykezésnek november végéig kellett tartania, a helytartótanács arra kérte a királyt, hogy arra való tekintettel, hogy a törvénykezésben az országgyűlés által megválasztott biztosok egy részének hivatalból részt kell vennie, vagy más határnapot tűzzön ki a szakolcai bizottság számára, vagy pedig a Szent Mihály-nap oktavájával kezdődő törvénykezést halassza el erről az esztendőről.⁵ A helytartótanács azonban egyidejűleg Podmaniczky Ráfáelt is figyelmeztette, hogy tartózkodjék minden határvillongástól, ne türelmetlenkedjék, hanem várja be a határrendezés végett kiküldött biztosok döntését.⁶

¹ 1550: XL., XLII., XLV., XLVI. tc. Magy. Orszgy. Eml. III. 312—314. ll. L. azonfelül Ugyanott III. 252—253., 286. ll.

² Magy. Orszgy. Eml. III. 313. 1.

³ *Budai Ferenc* Polgári Lexicon. III. 140. 1. és Podmaniczky-Okl. IV. 305. 1.

⁴ Podmaniczky-Okl. IV. 305. 1.

⁵ 1550. augusztus 5-ről. *R. Kiss István: A magyar helytartótanács I. Ferdinánd király korában.* Budapest, 1908. 272—273. ll. Podmaniczky-Okl. IV. 304—306. ll.

⁶ Podmaniczky-Okl. IV. 303—304. ll. *R. Kiss István: id. kiadvány 271. 1.*

A hatóságok és a bizottságok egyébként nagy körültekintéssel fogtak munkájukhoz. Összegyűjtették a határperekre vonatkozó iratokat,¹ hogy azok a tárgyalások alkalmával kéznél legyenek, a közvetlenül érdekelt felek pedig ügyvédjeiket tájékoztatták a viszályok lényegéről és az ügyvédek a szükséges adatokkal ellátni igyekeztek. Erre a készületre azért volt szükség, mert a szakolcai bizottságnak három fontos határügyben kellett döntenie: a *Bakich Péter* és *Berchtold von der Lippa* csehországi marsall közt Göding birtokáért folyt perben, azután a *Podmaniczky Ráfael* és *Przemek János* morvaországi alkamarás közt a beszercei uradalom morvaországi határai miatt évtizedek óta tartó vitás kérdésben és végül a *Nyáry János*, Sztrecsen vár ura és a *lengyelek* közt felmerült vitás határügyben.

A szakolcai bizottság összetételében időközben annyi változás történt, hogy Bornemisza Pál veszprémi püspök helyett, aki első miséjét készült megtartani, Gregorianczi Pál zágrábi püspök került a bizottságba, továbbá Istvánffy Pál helytartói tanácsos is résztvett a bizottság munkálataiban,² valószínűleg Kamarjay Tamás helyett, akinek részvételéről semmi nyom sincs a bizottság irataiban. 1550 őszén már voltak tárgyalások, amelyeken a közvetlenül érdekelt morva urak is megjelentek. Az ügy azonban ekkor még nem volt kellően előkészítve, főleg nem a morvák részéről, akik ennek következtében különféle kifogásokkal állottak elő. Az eredménytelenség legfőbb oka — a helytartótanács megállapítása szerint — abban keresendő, hogy a morva urak elsősorban a határsértési ügyek lehetőleg teljes felsorolására törekedtek, holott a bizottságnak az volt a fő feladata, hogy a vitás területek tulajdonjogát vizsgálja felül és ebben döntsön, mivel a magánserelmek csak másodrendű fontossággal bírtak. Mikor azután a bizottság a tulajdonjogi kérdéseket akarta tisztázni, kitűnt, hogy a morva urak erre nincsenek előkészülve és nem is érzik magukat feljogosítva tárgyalni

¹ A nyitrai káptalan 1550. januárius 3-i jelentése. Podmaniczky-Oklt. IV. 236—238. ll. Baracska Pál levele a magyar kamarához 1550. május 18. Ugyanott. IV. 288—290. ll.

² Podmaniczky-Oklt. IV. 379. l.

a vitás területek tulajdonjogáról. Mindezek következtében a tárgyalásokat 1550. december 1-ig elnapolták.¹

A bizottság, melyben most Istvánffy helyett Rakovszky György, Aranyáni Damján helyett pedig, aki semmiképpen sem volt hajlandó résztvenni a tárgyalásokban, Chernel Ambrus jelent meg, *december 1-re* valóban összegyűlt Szokolca városában.² Arra vonatkozólag, hogy mit végeztek ez alközlommal, nincsenek adataink. Abból azonban, hogy csak 1551 tavaszán fogtak az érdemleges tárgyalásokhoz, arra következtünk, hogy a decemberi ülések is eredménytelenek maradtak. Az *1551. április elején* újból meginduló tárgyalásokon épúgy, mint az előbbieken, sok szó esett arról, hogy mire kell a fő súlyt helyezni: a tulajdonjog kérdésének tisztázására-e, vagy pedig annak megállapítására, hogy a vitás területeket ki birtokolja? Podmaniczky Ráfaelnél nem volt vitás a birtoklás kérdése, mert a vitatott területek tényleg a kezében voltak, ellenben a Bakich és Nyáry által igényelt területeket ezidőszertint mások birtokolták. A morvák elleneztek is, hogy a fő súly a tulajdonjog kérdésének tisztázására helyeztessék, s a bizonyítási eljárásban legalább is annyi szerepet akartak biztosítani a tanúvallomásoknak, mint az okiratok bizonyító erejének.³

A bizottság munkáját az is késleltette, hogy csak az egyik döntőbíró érkezett meg azok közül, akiket az 1550: XLVI. tc. szerint a bajor és a szász választófejedelemnek kellett volna kiküldenie⁴ és ennek következtében a bizottság nem tudta, meg kell-e várnia a másik döntőbíró, vagy pedig a nélkül is megkezdheti munkáját.⁵ *Április 11-én* Przemek morvaországi alkamarás a bizottság elé terjesztette tiltakozását landeki Nekes Zsigmond árvái nevében, akiknek Wsetin nevű birtokát, illetőleg a birtokhoz tartozó határokat

¹ A helytartótanács 1550. október 30-i jelentése a királyhoz. R. Kiss István: id. kiadvány 297—299. ll.

² A helytartótanács 1550. december elseji jelentése. R. Kiss István: id. kiadvány 311—312. ll.

³ Puchler Lénárt udv. tanácsos jelentése 1551 júniusából. Podmaniczky-Oklt. IV. 376—377. ll.

⁴ Magy. Ország. Eml. III. 313—314. ll.

⁵ A bizottság jelentése 1551. április 9-ről. Podmaniczky-Oklt. IV. 375—379. ll.

Podmaniczky Ráfael állandóan háborgatja. Przemek szerint a vita tárgyát képező területnek — mely azonban ősidőktől fogva a Nekes-családé volt — határai a Javornik hegységtől a Makitka hegyen át a Beneska hegyig húzódnak. Ez a határvonal választja el szerinte a wsetini uradalmat a beszterceitől; példákat is hozott fel arra, hogy ezeket a határokat mindenki tiszteletben tartotta, akár a legelők használatáról, akár pedig az erdők kitermeléséről volt szó, kivéve Podmaniczky Ráfaelt¹.

A bizottság Przemek tiltakozását válasz végett Podmaniczky Ráfaelnek, illetőleg az ő érdekeit képviselő *Kubinyi Kristóf* ügyvédnek adta át. Mielőtt azonban Kubinyi előadta volna érdemleges válaszát, arra szólította fel Przemeket, aki a maga és gyámjáról, az olmüci püspök nevében a Nekes-árvák érdekeinek védőjeként jelent meg, hogy ő is, az olmüci püspök is igazolja, hogy valóban törvényes gyámjai a Nekes-árváknak és azonfelül, hogy Przemeknek felhatalmazása van a püspöktől arra, hogy az ő nevében is eljárasson.² Przemeket rendkívül felháborította ez az eljárás, mely kétségbevonni látszott az ő illetékességét; minthogy azonban a kifogás megtörtént, a bizottság elé terjesztette néhai Nekes Zsigmondnak királyi megerősítéssel ellátott végrendeletét, melyből kitűnt, hogy a végrendelező őt és az olmüci püspököt kérte fel kis-korú gyermekei gyámjaiul. Bemutatta továbbá a püspök meghatalmazását is, amelynek értelmében a bizottság előtt az ő nevében is eljárhatott. Kubinyi kívánságának ezzel eleget téve, tőle most már érdemleges választ kért április 11-i beadványára.³

Kubinyi még aznap beterjesztette válaszát, amely különösen Przemek április 11-i beadványával foglalkozik. Ebben azt állította, hogy mindazok a helyek, amelyek Przemek szerint a két uradalmat egymástól elválasztják, ősidőktől fogva máig a besztercei uradalomhoz tartoznak, felszólítja tehát Przemeket, terjessze elő a tulajdonjogra vonatkozó bizonyítékokat, hogy azokra válaszolhasson. Ha kitűnik az oklevelekből,

¹ 1551. április 11. Podmaniczky-Oklt. IV. 380—384. ll.

² 1551. április 13. Podmaniczky-Oklt. IV. 384—385. ll.

³ 1551. április 15. Podmaniczky-Oklt. IV. 386—387. ll.

hogy ki a jogos tulajdonosa a vitatott területeknek, akkor azt is meg lehet majd állapítani, hogy kik hatalmaskodtak ezeken a területeken és kik voltak a kártévők.¹

Kubinyi válaszával kapcsolatosan meg kell jegyeznünk, hogy már 1522-ben voltak ellentétek a besztercei váruradalomnak Morvaország felé eső határai miatt a szomszédos morva birtokosokkal és ez alkalommal hivatalosan megállapították, hogy Magyarország és Morvaország közt a Becsva folyó a határ.² A határmegállapítást feltűntető térképet ismerjük is.³

Przemek természetesen továbbra is megmaradt a határookra vonatkozó állítása mellett és most is azt vitatta, hogy a kérdéses területeknek mindig a Nekes-család volt a jogos birtokosa. Állításának igazságát a maga részéről kész tanúkkal bizonyítani.⁴ Kubinyi nem ellenezte a bizonyítást, de nem tanúkkal, hanem oklevelekkel való bizonyítást kívánt.⁵ Przemek ellenben arra hivatkozván, hogy tanúi már jelen vannak és a bizottság rendelkezésére állanak, a határok bejárását és a tanúk kihallgatását sürgette.⁶

A tárgyalásoknak ebben a szakaszában nyilvánvaló volt, hogy ez idő szerint nincs lehetőség a közeledésre. Przemek a tanúvallomásoknak akart döntő szerepet juttatni, Kubinyi az okleveles bizonyítékoknak, abból a felfogásból indulván ki, hogy a bizottságnak a tulajdonjog kérdésének tisztázására kell a fő súlyt helyeznie, nem pedig a jelenlegi birtoklás bizonyítására. Minthogy pedig ezt a két álláspontot nem sikerült összeegyeztetni egymással, a bizottság 1551. június 4-re napolta el tanácskozásait.

A még mindig fennálló ellentétek kiegyenlítését a Ferdinánd királytól Szakolcára küldött *Puchler Lénárd* udvari tanácsos kísérelte meg a június 4-i ülésen. Amikor a tárgyalásokat újból megkezdték, csakhamar kitűnt, hogy a korábbi ellentétek változatlanul fennállanak.

¹ Podmaniczky-Oklt. IV. 387—389. ll.

² 1522. május 22. Podmaniczky-Oklt. II. 281—285. ll.

³ Közzétéve a jelen kötetében is.

⁴ 1551. április 16. Podmaniczky-Oklt. IV. 390—391. ll.

⁵ 1551. április 17. Podmaniczky-Oklt. IV. 391—392.

⁶ 1551. április 17. Ugyanott. IV. 392—393. ll.

Különösen éles volt Podmaniczky Ráfael felszólalása június 5-én, amelyben azt vitatta, hogy nekik elsősorban Magyarország érdekeire kell tekintettel lenniök; a maguk részéről ellenzi a tanúkihallgatások fogantatását, mert Magyarország határai annyira közismertek, hogy azokat semmiféle tanúvallomás nem vonhatja kétségbe.¹ A felek mindegyike kitartott eredeti álláspontja mellett, bár Puchler újból megkísérelte — külön-külön a magyarokkal és a morvakkal folytatott tárgyalások alkalmával — az ellentéteknek valamilyen áthidalását, de csak annyit ért el, hogy a magyarok kijelentették, hogy az egész határkérdést döntés végett I. Ferdinánd király elé terjesztik. Puchler, aki inkább húzott a morvákhoz, mint a magyarokhoz, a vitás határokat mérnökökkel óhajtotta volna felülvizsgáltatni, de ez sem sikerült, mert a magyarok egyedül az oklevelek szövegét akarták irányadóul tekinteni, a morvák viszont a tanúvallomások adataira kívántak támaszkodni. A bizottság e miatt 1551. június 17-én el is hagyta Szokolca városát.²

A királyi döntés szövegét nem ismerjük. Minthogy azonban a magyar-morva határok ezeken a vitatott helyeken a morva igényeknek megfelelően állandósultak, feltehető, hogy Ferdinánd király döntése 1551-ben a morvák javára történt. A királyt a szokolcai bizottság tárgyalásairól részletesen tájékoztató Puchler János udvari tanácsosnak nyilvánvaló morva barátsága alapján a királyi döntés nem is jelentett meglepetést.

*

A podmanini Podmaniczky-családnak Podmaniczky Ráfael volt az utolsó férfitagja.³ A család kihalás előtt

¹ „Cum fines Hungariae tam manifesti sint, ut nemini eos negare liceat, non posse se absque scitu et consensu totius regni concedere, ut ii aliqua testium productione in dubium vocentur“, olvassuk Podmaniczky Ráfael válaszában. Podmaniczky-Okl. IV. 397. l.

² Puchler összefoglaló jelentése 1551. június 17-e után. (Podmaniczky-Okl. IV. 395—402. ll.) A júniusi tárgyalásokra vonatkozó oklevelek: Podmaniczky-Okl. IV. 427—436., 436—437., 438—444., 445—447. ll.

³ Podmaniczky Balázs ágából 1538-ban élt Balázs két unokája: János és Balázs, akik a jelzett évben Podmaniczky

állott. A hatalmas Podmaniczky-vagyon, melynek összegyűjtésén és megtartásán nemzedékek fáradoztak, törvényes örökösök hiányában különféle jogcímeken megszerezhető vagyontárgyul kínálkozott. Ismerve a Podmaniczkyak történetét és ismerve szívós ragaszkodásukat mindahhoz, amit az idők folyamán — eszükökből gyakran nem válogatva — felhalmoztak, bizonyosra vehető, hogy a család kihaltának és ezzel a vagyon idegen kezekre jutásának lehetősége komoly gondokat okozott az utolsó Podmaniczkynak. Podmaniczky Ráfael házassága, melyre első ifjúságának lezajlása után határozta magát, bizonyára örökösök reményében történt. A választás a morvaországi brumowi uradalom tulajdonosának *Lomnici Ádámnak Johanna* nevű leányára esett.

A Lomniciak 1519-ben szerezték meg a Podmaniczkyaktól a brumowi, szlavicsini és klobouki uradalmat.¹ A család egyik tagjának, Ádámnak 1534—1538 között sok kellemetlen összetűzése volt Podmaniczky Jánossal és Ráfaellel különféle hatalmaskodások miatt, melyeket a Podmaniczkyak lednici uradalmának emberei követtek el a Lomniciak szomszédos birtokain.² *Lomnici Ádám* volt az, aki Brumow várát újjáépíttette és megnagyobbíttatta.³ A házasságkötés idejét adatok hiányában még csak megközelítőleg sem tudjuk megállapítani, de minden valószínűség a mellett szól, hogy az 1551—1552. körül történhetett. 1552. december 30-án ugyanis, miután közben a várt örökös születésének minden reménye megszűnt, Podmaniczky Ráfael Réway Ferenc nádori helytartó előtt felesége számára jegyajándékul

Jánosnak és Ráfaelnek átengedték Hricsó várát, Bicse városát és a zsolnai városi soltésztságot (1538. febr. 8. Podmaniczky-Okt. III. 12—14. ll.). János még 1559-ben is szerepelt, amikor azok közt jelentkezett, akik Podmaniczky Ráfael halála után igényt emeltek a vagyon egy részére. Több adat nincs róla. Podmaniczky Pál nyitrai kanonokról (*Vagner József*: Adatok a nyitrai székeskáptalan történetéhez. Nyitra, 1896. 117. l.) nevén kívül egyéb adatunk nincs, kapcsolatait sem ismerjük a podmanini Podmaniczkyakkal.

¹ *F. J. Schwoy*: Topographie vom Markgrathum Mähren. II. (Wien, 1793.) 205. V. ó. Podmaniczky-Okt. I. k. XLIII—XLIV. és III. 47., 58. ll.

² A sérelmek felsorolása Podmaniczky-Okt. III. 58—61. ll.

³ *Schwoy*: II. 495. l.

lekötötte tizenkétezer forintban Beszterce várát és uradalmát, azzal a feltétellel, hogy amennyiben felesége özvegyi sorsra jutna, mindaddig megmaradhat a besztercei várban és annak mindennemű jövedelmét mindaddig élvezheti, ameddig Podmaniczky Ráfael nevét viseli; ha azonban újból férjhez menne, akkor azok, akik Beszterce várának örökösei vagy királyi adományban birtokosai lesznek, a várnak és uradalmának tényleges birtokába csak abban az esetben léphetnek, ha előbb lefizetik Johanna kezébe a neki most lekötött tizenkétezer forintnyi összeget. Podmaniczky Ráfaelt erre a lépésre — saját bevallása szerint — az készítette, hogy biztosítsa idegen származású feleségének jövő sorsát¹ és megkímélje attól a sok zaklatástól, melynek az özvegyiségre jutottak a legtöbb esetben ki voltak téve.

Úgy látszik, hogy a besztercei uradalomnak a nádori helytartó előtt való lekötése, amely természetesen nem maradt titokban, nem mutatkozott elegendőnek arra, hogy az özvegy jogait az esetleges igénylőkkel szemben hathatósan megvédelmezze. Az a sok per, mely már évek óta folyt Hricsó, Lednice várak és kisebb jószágok birtokáért Podmaniczky Ráfael és az Imrefy-, Sárkány- és más családok között, napvilágra hozta a Podmaniczky-vagyon eredetének számos homályos pontját. A hozott ítéletek pedig azt mutatták, hogy itt-ott a tulajdonjog is vitatható volt, mert különben nem lett volna lehetséges az a sok ellentmondó ítélet, egyszer Podmaniczky Ráfael javára, máskor viszont ellenére, melyet például a Hricsó, Lednice, a szalkai apátságához tartozó helységek, a budetini várkastély stb. birtokáért folyt perekben éppen a legutóbbi években hoztak. Az 1552. december 30-i okiratnak is lehettek sebezhető pontjai. Aligha csalódunk, ha azt állítjuk, hogy Kubinyi Kristóf, a család ügyvédje figyelmeztette Podmaniczky Ráfaelt arra, hogy csak oly módon védheti meg feleségének özvegyi jogait, ha

¹ „Cum ipsa domina Johanna nationis sit alienigenae, instar legum et consuetudinum incolarum regnorum, provinciarumque vicinarum de huiusmodi iuribus suis recuperandis et in manu habendis certa sit et segura etc.“, olvassuk a Besztercén, 1552. december 30-án kelt oklevélben. Podmaniczky-Okl. IV. 508. l.

valamennyi birtokának a tulajdonjogát, még a per tárgyát képezőknek is, véglegesen rendezi és a rendezéshez a királyi jóváhagyást megszerzi. Egy ilyen rendezéshez Podmaniczky Ráfaelnek joga volt, mert még érvényben volt az 1547. szeptember 23-án Prágában kelt királyi rendelet, mely Podmaniczky Ráfaelnek szabad rendelkezési jogot biztosított birtokai felett.¹ Podmaniczky Ráfael tehát a szabad rendelkezési jog alapján és arra hivatkozva Bécsben, 1553. szeptember 1-én Nádasdy Tamás országbíró előtt Palota várát azonnal átengedte Ferdinánd királynak, Beszterce, Hricsó és Lednice várakat összes tartozékaikkal együtt pedig abban az esetben kész átengedni a királynak, ha törvényes örökösök nélkül halna el, mindössze annyi feltétellel, hogy a király Ráfael özvegyének megfizeti a Beszterce várért korábban lekötött tizenkétezer forintot és hogy neki, Ráfaelnek jogában álljon Bán város és tartozékai felett továbbra is szabadon rendelkezni.² Minthogy I. Ferdinánd király 1553. szeptember 3-án teljes terjedelmében megerősítette azt az oklevelet, amelyet Réway Ferenc nádori helytartó 1552 december 30-án állított ki³ Podmaniczky Ráfael számára — melyről fentebb volt szó — 1553. szeptember 13-án pedig azt az egyességet is elfogadta, mely Beszterce, Hricsó és Lednice várak átengedésére, az özvegynek lekötött tizenkétezer forintba és végül a Bán városra és tartozékaira való szabad rendelkezési jogra vonatkozott,⁴ Podmaniczky Ráfael anyagilag biztosítottnak láthatta felesége özvegyességét, annyival is inkább, mert feleségét Nádasdy Tamás országbírónak 1554. április 10-én kelt parancsa értelmében 1554. május 8-án a törvényes formák közt beiktatták a besztercei várnak és tartozékainak birtokába, mégpedig minden ellenmondás nélkül.⁵ Azt természetesen nem tudhatta, hogy feleségének jól körülbástyázott jogait később nem fogják tiszteletben tartani.

¹ Podmaniczky-Oklt. III. 417—418. ll.

² 1553 szeptember 1. Podmaniczky-Oklt. IV. 516—19. ll.

³ 1553. szeptember 3. Podmaniczky-Oklt. IV. 520—521. ll.

⁴ Podmaniczky-Oklt. IV. 528—531. ll.

⁵ Az esztergomi káptalan jelentése 1554 május 23-ról. Podmaniczky-Oklt. IV. 556—560. ll.

Amikor Podmaniczky Ráfael 1552 végén Réway Ferenc előtt Beszterce váráról rendelkezett, még egészséges volt.¹ Utóbb azonban betegeskedni kezdett. Lehet, hogy köszvény bántotta, mely ellen már korábban is a teplici fürdőkben keresett enyhülést,² annyi azonban tény, hogy lassanként minden vonalon előkészítette a visszavonulás útját. Amikor 1554-ben I. Ferdinánd király elrendelte a bányavidéki kapitányság felállítását és azt a jelentékeny hatáskörrel felruházott tisztséget Podmaniczky Ráfaelnek szánta, Podmaniczky, ha eleinte talán vállalta is ezt a megbízatást, hanyatló egészségi állapotára hivatkozva csakhamar attól való felmentését kérte a királytól.³

Visszavonulása idejére esik a Podmaniczky-család ügyeivel való foglalkozás is. Anyjával, Podmaniczky Mihály özvegyével, nem élt jó viszonyban. Anyja maga panaszkolta a nyitrai káptalan előtt, hogy fia elűzte magától, fenntartásáról nem gondoskodott, cselédségét és jobbágyait pedig állandóan zaklatta. S ha Sára nevű leánya, aki Szunyogh Mózes felesége volt, meg nem könyörül rajta, szomorú sorsra jutott volna annnyival is inkább, mert másik leánya Katalin, ezidőszent Guzych Horváth Miklós felesége, fiához hasonlóan durván bánt vele, sőt kezet is emelt rá.⁴ Az indulatos és féktelenségre hajlandó Podmaniczky Ráfaelről feltehető, hogy anyjával szemben nem viselkedett úgy, ahogyan kellett volna. Abból azonban, ahogy utóbb Sára nőtestvérével szemben szokatlanul bőkezű volt, mert 1554-ben neki adományozta Humec helységet,⁵ továbbá Szverepec egész és Viszolaj részbirtokot⁶ s valamennyihez megszerezte a királyi jogot is,⁷ talán

¹ „Ad praesens recta frueretur valetudine.“ Podmaniczky-Oklt. IV. 507. I.

² Az esztergomi káptalan jelentése 1552. május 22-ről Podmaniczky-Oklt. IV. 494. I.

³ H. n. 1554. Podmaniczky-Oklt. IV. 603—605. II.

⁴ Nyitra, 1551. szeptember 18. Podmaniczky-Oklt. IV. 563—564. II. Ugyanezt említi *Budai Ferenc* is Polgári Lexiconában. III. 76. és utána *Feöldi Doby Antal*: Podmaniczky-család. Budapest, 1901. 15. I.

⁵ 1554. május 28. Podmaniczky-Oklt. IV. 563—564. II.

⁶ 1554. május 28. Ugyanott. IV. 564—565. II.

⁷ 1554. június 12. Podmaniczky-Oklt. IV. 569—570., 570., 571. II.

arra lehet következtetni, hogy így akarta meghálálni neki azt a gondoskodást, melyet hozzá költöző anyjával szemben tanúsított. Az is lehet azonban, hogy csak segíteni akart sok gyermekkel megáldott nőtestvére anyagi helyzetén. A Podmaniczky Sára részére történt adományozások azonban egyelőre csak elvi jelentőséggel bírtak, mert a beiktatások alkalmával minden egyes esetben ellentmondás történt.¹

¹ 1554. október 28. Podmaniczky-Oklt. IV. 594—599. ll. 1554 november 5. Ugyanott. IV. 594—603. ll. Podmaniczky Sára gyermekei sorsára l. Tört. Tár. 1897. 135., 141. ll.

XIV.

Hricsó és Palota várak tulajdonjogának rendezése és fenntartásuk biztosítása. Podmaniczky Ráfael halála. Siremléke, temetési helye. A Podmaniczky-hagyaték sorsa. A birtokok átvétele, tárgyalások az özvegygel. Nádori ítélet. Nőági örökösök. Az igénylők. Birtokadományok. A Podmaniczky-vagyon végleges felosztása. Az özvegy új házassága és halála.

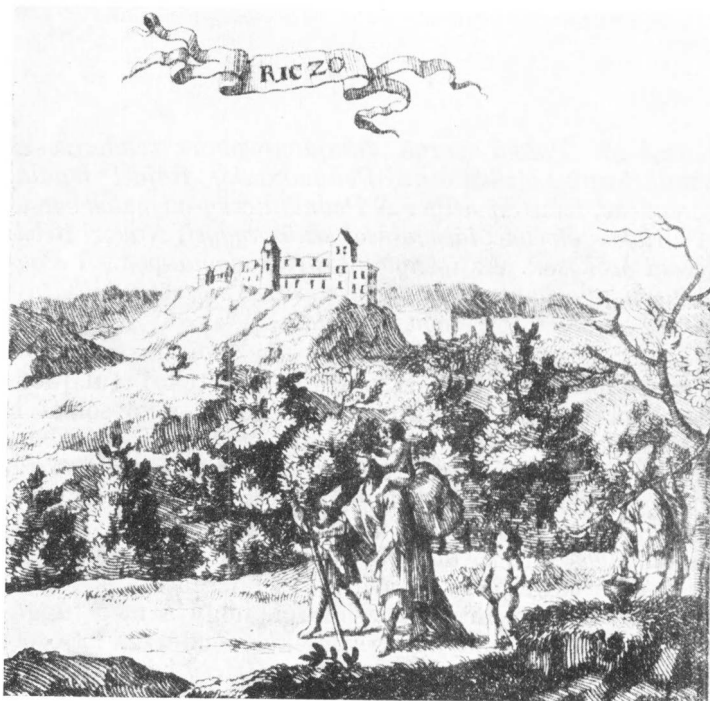
Amióta Podmaniczky Ráfael birtokai tulajdonjogában rendet teremtett és feleségének jövő sorsát is biztosította, visszavonultan élt besztercei várában. Korán elbetegesedett, kétségkívül köszvény kínozza, mely ellen — mint láttuk — a teplici fürdőkben keresett enyhülést. Minthogy az évek óta tartó nagy birtokperek megszűntek, melyek idáig izgalomban tartották és nagy erőkifejtésre sarkalták, csendesen teltek napjai s jóformán csak arra volt gondja, hogy a még függőben lévő kisebb anyagi kérdéseket rendezze. Elsősorban a közte és Imrefy János közt *Hricsó várára* vonatkozólag 1556. január 28-án kötött egyesség értelmében őt terhelő 4500 forintnyi vételár¹ megfizetéséről kívánt gondoskodni. E célból kieszközölte I. Ferdinánd királynál a zsolnai és puchói félharmincadnak lekötését azon adósság fejében, mellyel a király tartozott neki.² Mivel azonban még így sem állott módjában megfelelni fize-

¹ Podmaniczky-Oklevéltár. V. 4—7., 7—11. ll.

² Bécs, 1556. február 25. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 12—13. ll. és 1556. március 14. Ugyanott. V. 13—14., 18—19. ll. A király tartozására Podmaniczky-Oklevéltár. IV., k. XII. ll.

tési kötelezettségeinek, a nádor előtt újabb megállapodást kötött Imrefyvel a vételár lefizetése ügyében.¹

Sok gondot okozott neki *Palota várának* fenntartása és ottani katonái zsoldjának előteremtése is.² Nem

Hricsó vára.

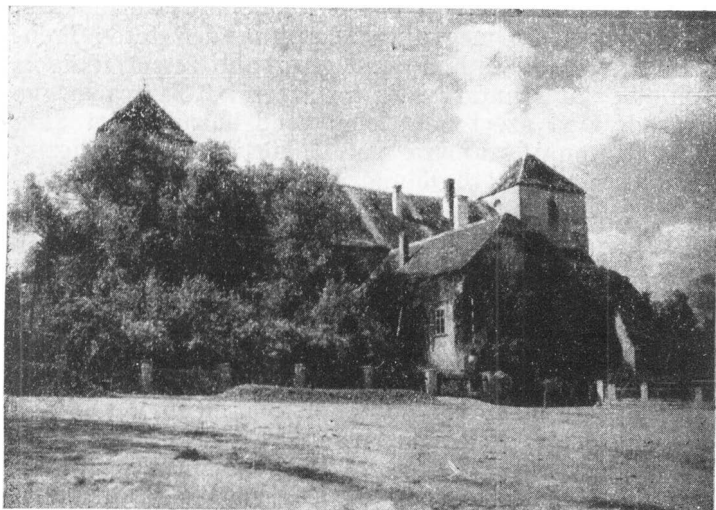
(*Birkensteln*: id. művéből. 118. l.)

egyszer kénytelen volt bevallani, hogy nem tudja összeszedni a szükséges pénzt, miért is a várat ismételten felajánlotta a királynak, hogy így legalább az erkölcsi

¹ Bécs, 1556. március 20. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 15—18. ll. A vételárat részben kölcsönből fizette ki. V. ő. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 187. l.

² Pl. 1550-ből Podmaniczky-Oklevéltár. IV. 294. l.

felelősség alól szabaduljon.¹ Pedig a török terjeszkedés állandóan fenyegette ezt a kis végvárat s kapitányainak ugyancsak résen kellett állniok, hogy elhárítsák az ellenséges meglepetéseket s a nélkülözések miatt elégedetlen őrséget ne csak féken tartsák, hanem a kötelességteljesítésre is reászorítsák.² A király, mint mindig, most is biztatgatta a palotaiakat,³ de azok nem jutottak

Palota vára mai állapotában.
(Fényképfelvétel.)

zsoldjukhoz. Podmaniczky Ráfael e miatt 1557 végén kétízben is Miksa főherceghez folyamodott közbelépésért, arra kérvén őt, hogy a palotai őrség ellátására utaltassa ki a trencsényi és vágújhelyi harmincadok jövedelmét,

¹ 1553. szeptember 1. és szeptember 13. Podmaniczky-Oklevéltár, IV. 516—519. és 528—531. ll. Újabban h. n. 1556-ból való felterjesztése, a királyhoz. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 30. lap.

² V. ö. Podmaniczky-Oklevéltár, IV. k. XXVI—XXIX. ll.

³ 1557. január 30. (Podmaniczky-Oklevéltár. V. 35.) 1557. április 12. (Ugyanott. V. 43—44. ll.)

azonfelül pedig Trencsén és Nyitra megye rovásadóját.¹ Miksa főherceg foglalkozott is ezzel a kérdéssel,² a magyar kamara azonban azt az álláspontot foglalta el, hogy teljesen elég volna kifizetni a palotai őrségnek öthónapi zsoldhátralékát, a többit pótolja Podmaniczky, akinek bőséges jövedelme van a palotai vár tartozékaiból. A kamara határozottan ellenezte az említett harmincadok jövedelmének lekötését is, mert ilyen módon a kamara elesnék jövedelmi forrásaitól, melyeknek pedig megvan a maguk rendeltetése; Trencsén megye rovásadójának legnagyobb részét idáig is a palotai vár fenntartására fordították,³ Nyitra megye rovásadójával azért nem lehet rendelkezni, mert az a nádor katonái számára van lekötve.⁴ Podmaniczky azonban nem volt hajlandó elfogadni a kamara álláspontját, újabb felterjesztéseket intézett Ferdinánd királyhoz s azokban Palota várának fenntartására nagyobb összegek kiutalását kérte. A király ezek hatása alatt végül akként rendelkezett, hogy a magyar kamarai jövedelmekből 2000 forint haladéktalanul fizetessék ki Podmaniczkynak; ha a harmincadokból nem telnék, akkor kölcsön kell venni ezt az összeget, mert a palotai vár helyzete nem tűr halasztást. Minthogy pedig a vár fenntartási költségei, beleértve az őrség zsoldját is, évenként megközelítette az 5000 forintot s a király e végből Trencsén vagy Nyitra megye rovásadóját akarta lekötöni,⁵ a kamara Nyitra megye rovásadóját jelölte meg erre a célra, sőt az összeg pontos kifizetésére kötelezettséget is vállalt.⁶ Ezzel a palotai vár fenntartása körül évek óta húzódó és akkori honvédelmünkre mindenképpen jellemző ügy nyugvópontra került.

¹ H. n. 1557. december 23 előtt. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 65—66. ll.

² Rendelete a magyar kamarához 1557. december 23-ról. Ugyanott. V. 66—67. ll.

³ A magyar kamara kimutatása 1557-ből. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 74. l.

⁴ A magyar kamara felterjesztése 1557. december 27-ről. Ugyanott. V. 68—70. ll.

⁵ Királyi rendelet 1558. június 29-ről. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 88—90. ll.

⁶ A kamara 1558. július 12-i kötelezvénye. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 91—92. ll.

A palotai vár fenntartási költségeinek biztosítása kétségkívül Podmaniczky Ráfael szívósságának és állhatatosságának volt az eredménye. De ez volt utolsó jelentősebb ténykedése is. 1558 őszén oly beteg lett, hogy már halálhíre is elterjedt. A magyar kancellária, a nélkül hogy a hír valódiságáról meggyőződött volna, azonnal utasította a magyar kamarát, hogy a Podmaniczky halálával a Szent Koronára szállott javakat azonnal vétesse számba és foglalja le.¹ A magyar kamara viszont Gall Ádám főkapitányt szólította fel, arra a főhercegi parancsra hivatkozva, hogy személyesen tájékoztadjék Palota várában az ottani helyzetről; de a főkapitányt ugyanakkor arról is tájékoztatta, hogy a legújabb hírek szerint Podmaniczky Ráfael nem halt meg, ennek következtében újabb utasításokat kell várni a főhercegtől.² Miksa főherceg azonban, aki közben Linzbe utazott és akinek e miatt nem volt tudomása erről a fordulatról, már intézkedett Palota várának átvételéről, Gregoróczy Vince győri kapitányt bízván meg ezzel a feladattal.³ A Podmaniczky Ráfael haláláról szóló ellentétes hírek miatt a kamara szükségesnek tartván a tényálladék pontos felderítését, egyik irnokát a többnyire Lietava várában tartózkodó Thurzó Ferenc udvari kamarai elnökhöz küldte, aki viszont Baracskey János trencsénmegyei alispánhoz fordult közelebbi felvilágosításért. Az alispán erre valami ürügy alatt ellátogatott a besztercei várba, ahol Podmaniczky Ráfaelt nagybetegén ugyan, de életben találta.⁴ A kancelláriának és a magyar kamarának tehát meg kellett várniok, hogy milyen fordulatot vesz Podmaniczky Ráfael betegsége.

Nem kellett sokáig várakozniok, mert Podmaniczky Ráfael 1559. február 9-e körül elhalt.⁵ A besztercei

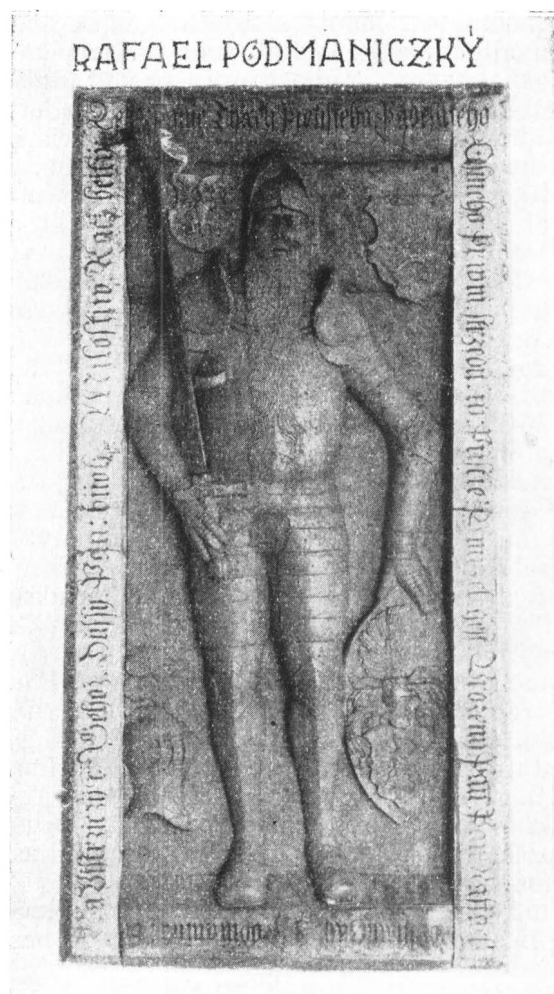
¹ Miksa főherceg rendelete 1558. november 19. Ugyanott. V. 107—108. ll.

² A magyar kamara levele 1558. november 29. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 109—110. ll.

³ Linz, 1558. december 4. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 110—111. ll.

⁴ A kamara jelentése Miksa főherceghez 1558. december 10-ről. Ugyanott. V. 112—113. ll.

⁵ „Tandem vero eodem quondam Raphaele Podmaniczky circa Dominicam Invocavit in anno Domini millesimo quin-

Podmaniczky Ráfael síremléke.
(Fényképfelvétel.)

gentesimo quinquagesimo nono transacto praeteritam ab hac luce decedente", olvassuk az özvegynek 1561-ből való panaszában. (Az esztergomi káptalan 1561. október 26-i jelentése. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 165. sz. oklevél.) Az „Invocavit” vasárnap pedig február 13-ra esett 1559-ben.

templomban temették el — egy feljegyzés szerint, melynek helyességét nincs módunkban ellenőrizni — március 3-án.¹ Az a művészi síremlék, melyet özvegye állíttatott a besztercei templomban, hosszú szakállú, páncélos vitéznek ábrázolja, kinek jobbkeze pallost tart, balkeze pedig a családi címerre támaszkodik. Alakját a síremléken csehnyelvű felirat veszi körül, melynek szövege a következő :

Lett. Panie. Tisiceh^o. Pietisteho. Padesateho. Osmeho. Prwni. Strzedu. w. Pustie. Vmrzel. gest : Vrozenij. Pan. Pan. Raffael Podmaniczky z Podmanina na Bistrziczij etc. Gehož. Dussy : Pan. büoh. Milostiw Racz. beitiť.

Magyar fordításban így hangzik : 1558. húshagyónak első szerdáján meghalt nagyságos podmanini és besztercei Podmaniczky Ráfael úr. Az Úristen legyen kegyelmes az ő lelkének.²

Bizonyára a síremlékhez tartozott az a *márvány-tábla* is, mely két darabra törve maradt ránk s arról szól, hogy a síremléket Podmaniczky Ráfael özvegye csináltatta. Felírata a következő :

Marmore Phidiaco qvis qvis monvmenta sepvlchri
Clara vides, dvbitans cvivs id extet opvs?
Siste gradvm, fidi cognosces mvnvs amori
Perpetva dignvm posteritate cani.
Joanna a Lomnicz Raphaeli nvpta baroni
Magnifico statvit qvod generosa viro.
Illvd, vt aeternum sit et indelebile pignvs
Conivgis eximii dvlcis amoris, opvs.

Podmaniczky Ráfael sírfelírata „húshagyó első szerdájára” teszi Podmaniczky Ráfael halála napját. (Az 1558. évszám a szobrász tévedése 1559 helyett.) Húshagyó első szerdája 1559-ben február 9-re esett. (*Szentpéterű Imre* : Oklevéltári naptár. Budapest, 1912. 66. l.) Ez az adat valószínűbb ; így azt is megérthetjük, hogy volt lehetséges, hogy Miksa főherceg február 13-án aláírhatta már a Podmaniczky-vagyon átvételére kiküldött biztosok utasítását. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 121—125. ll.

¹ Egykorú, papírlapon írt feljegyzés az Országos Levéltárban. Kincst. oszt. Prot. Cons. 1557. Supplicationes.

² A síremlék rajzát *Doby Antal* is közli : i. m. 17. l. A felíratot a síremlékről készült fénykép után adtuk, melyet *Melich János* egyetemi tanár úr volt szíves a könyv számára a fényképről lemásolni ; ugyanő fordította le a szöveget is magyar nyelvre.

Inclyta mavsoli conivnx qvo pectore qvondam
 Ossa svi domini devenerata fvit.
 Hanc qvvcvncvqe fidem generosae heroidos ornas
 Sic qvoqve fida tvi sit tibi nvpta thori.¹

Egy följegyzés szerint az alsószucsai róm. kat. templom falában szintén volt egy márványtábla, mely a következő feliratot tartalmazta :

Conditus hic Raphael Baro Podmaninus heros,
 Bistriciae gentis fama, decusque jacet,
 Defunctus placido per mille pericula fato,
 Attigit et vitae ter tria lustra suae.
 Aspera felici subeundo proelia Marte,
 Fortunae variis casibus actus erat.
 Utque animo fortis, magno fuit instar Achillis,
 Terrori Sciticis ceperat esse Getis.
 Horrida quos contra sua dum simul apparat arma,
 Ne Mars tunc raperet, mors tulit atra virum,
 Quisquis amat fortesque Heroes et arida^a facta
 Dic : Podmanini molliter ossa cubent.²

E szerint tehát Podmaniczky Ráfael az alsószucsai templomban volna eltemetve. Megerősíteni látszik ezt a feltevést az az adat is, mely arról szól, hogy „a szucsai egyház canonica visitatioja szerint a XVII. században ugyanott Podmaniczky Ráfael sírjában egy ezüst buzogányt találtak, melyből az akkori plébános kelyhet készítettett, mely ma is megvan az egyház birtokában.”³

Valószínűnek kell tartanunk, hogy Podmaniczky Ráfaelt a besztercei templomban temették el, s özvegye az ura halálát közvetlenül követő évek valamelyikében, de kétségkívül még második férjhezmenetele előtt

¹ A szöveget az eredetiről vett fénykép után adjuk. A *Doby Antal*nál olvasható szöveg, melyet a Vágvölgyi Lapok 1889. 39. sz. után tett közzé (i. m. 18. l.), hiányos és hibás.

² A feliratot *Doby Antal* is közli (i. m. 16. l.) a Slovenske Noviny 1856. 163. sz. után, de szintén hibásan. A Podmaniczkyak történetéről szóló egyik feljegyzés (M. Tud. Akadémia gr. Vigyázó- és br. Podmaniczky-levéltárában. IV. 2. 425.) a felirat helyesebb szövegét adja, melyet a fentiekben tettünk közzé.

³ Az adatot *Doby Antal*nál (i. m. 15. l.) találjuk.

emeltette a díszes síremléket. Utóbb azonban valamilyen okból az alsószucsai templomba vitték át Podmaniczky Ráfael földi maradványait, amikor is a beszercei vár akkori tulajdonosa gondoskodott Podmaniczky Ráfael új sírfeliratáról. A szucsai felirat dicsőítő, de tulajdonképpen hideg szövegezése is arra mutat, hogy a feliratot olyan valaki szövegeztette, akit semmiféle érzelmi kötelék nem fűzött Podmaniczky Ráfaelhez.

Ha ismernők a vágbeszercei templom történetét, akkor talán módunkban állana megtudnunk, hogy miért volt szükséges Podmaniczky Ráfael földi maradványainak a templomból való eltávolítása. Így csak következtetésekre vagyunk utalva. Vagy azt kell tehát feltételeznünk, hogy Podmaniczky Ráfael evangélikus hitben halt el — ez a sírfelirat szövege szerint valószínűbb is — s mikor utóbb a templom a katolikusok kezére jutott, azok kívánságára temették el a beszercei templomból eltávolított maradványokat a szucsai templomban. De az is feltehető, hogy a katolikus hitben elhalt Podmaniczky Ráfael a váruradalom későbbi protestáns urai vitették át az alsószucsai katolikus templomba. Az a körülmény, hogy az időközben lebontott beszercei főoltár alapzatában sok törmelék közt találták meg két darabban Podmaniczky Ráfael özvegyének ura emléket dicsőítő fent közölt tábláját, arra mutat, hogy a templomban rombolások, vagy legalábbis nagy átalakítások történtek, melyek indítóokaik a legnagyobb valószínűség szerint vallási ellentétek sugallták. Helyszíni kutatások talán világot derítenének erre a kérdésre, mivel azonban ilyenekre ezidő szerint nem gondolhatunk, meg kell elégednünk feltevések megköszöntésével.

Podmaniczky Ráfael halálának hírére azonnal megindult a hivatalos apparátus a hagyaték számbavétele és a kincstár számára való biztosítása végett. Miksa főherceg már február 13-án aláírta azt a kétségtelenül már korábban megfogalmazott utasítást, melynek értelmében Aranyáni Damján nádori ítélőmester, Zermegh János kamarai tanácsos és Prandorffer Tamás pozsonyi harmincados kötelesek voltak haladék nélkül érintkezésbe lépni az özvegygel, s mindazt, ami a Szent Koronát illeti, tőle átvenni és általában véve pontosan felszá-

molni az egész hagyatékot. Az utasítás értelmében mindenekelőtt azt kellett megértetni az özvegygel, hogy a fennálló törvények szerint az örökösök nélkül elhaltakbirtokai a Szent Koronát illetvén, Podmaniczky Ráfael birtokai is a Szent Koronára szállottak; ennek

Podmaniczky Ráfael sírfelirata.

(Fényképfelvétel.)

következtében a király nevében szólítsák fel az özvegyet, hogy az ura után maradt ingatlanokat a reájuk vonatkozó oklevelekkel együtt vonakodás nélkül adja át, minek ellenében özvegyi jogait biztosítani fogják. Ha örökösök jelentkeznének, azok igényeiket a nádori törvényszék előtt tartoznak igazolni. Ha az özvegy arra hivatkoznék, hogy néhai ura és Ferdinánd király közt évekkel előbb birtokjogi megállapodás történt, melyhez

ő ragaszkodni kíván, akkor a kiküldött biztosok az erre vonatkozó okiratok bemutatását kérik tőle; ha az özvegy ezeket bemutatni és a várakat tartozékaikkal együtt átadni vonakodnék, akkor Damján mester nádori ítélőmester idézze őt a nádori törvényszék elé, mely a kitűzött napon dönteni fog ebben az ügyben, akár jelen lesz azon az özvegy, akár nem. Ha ellenben az özvegy mégis bemutatná az okleveleket, akkor a biztosok az oklevelek értelmében kívánják Lednice és Hricsó várak haladéktalan átadását. Beszterce mindaddig megmaradhat az özvegy kezén, míg a kikötött 12 ezer forintot meg nem fizetik neki, a beszercei vár parancsnoka és legénysége azonban kötelesek hűséget esküdni a királynak. Ha a biztosok átvették Lednice és Hricsó várakat, azok felszereléséről, tartozékairól s jövedelemforrásairól azonnal részletes kimutatást készítsenek, biztosítsák azonban az özvegyet, hogy bármit tartana is meg a király a leltári tárgyakból, azokért méltányosan kárpótolni fogják.¹

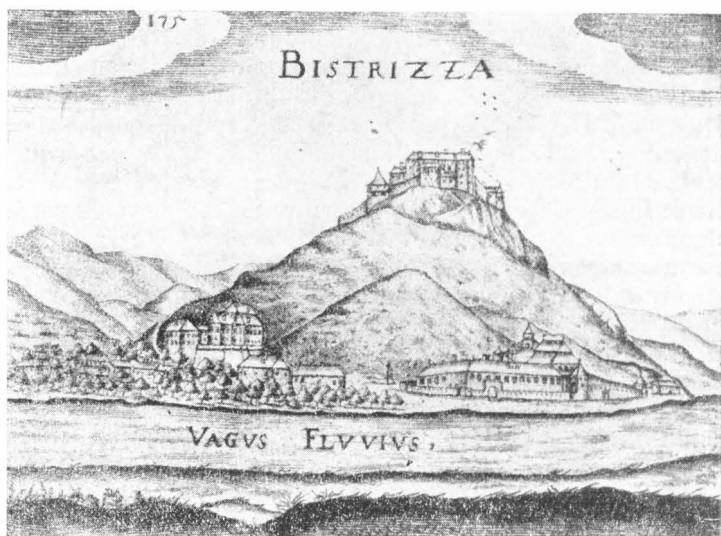
Ferdinánd királyt, aki ebben az időben Augsburgban tartózkodott, elsősorban az érdekelte, jelent-e számára a Podmaniczky-örökség anyagi tekintetben könnyebbítést? A királyt főleg az nyugtalanította, hogy nincs módjában megfelelőképpen gondoskodni a magyarországi végvárak katonaságának zsoldjáról és ellátásáról, mert állandóan pénzügyi nehézségekkel küzdött s ezért most az az ötlete támadt, nem volna-e célszerű a kincstárra szállt Podmaniczky-vagyont elzálogosítani és az ekként befolyt — kétségkívül tekintélyesnek ígérkező — pénzt katonai célokra fordítani. Ferdinánd király annyira meg volt győződve elgondolása gyakorlati keresztülvihetőségéről, hogy — legalább is eleinte — határozottan visszautasította azok kérését, akik a Podmaniczky-hagyatékából birtokadományokért jelentkeztek.²

A királyi biztosok időközben — utasításuknak megfelelően — megjelentek az özvegynél (február 21.) Beszterce várában. Damján ítélőmester elsősorban a

¹ Miksa főherceg 1559. február 13-i utasítása. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 121—125. ll.

² I. Ferdinánd király leirata 1559. február 28. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 125—128. ll.

hagyaték teljes átadását kívánta az özvegytől, aki azonban, miután ügyvédjével és megbízhatóbb híveivel megtárgyalta a kérdést, az ítélmester kívánságát megtagadta, arra hivatkozva, hogy ragaszkodik ahhoz az egyességhez, melyet néhai ura kötött volt annak idején Ferdinánd királlyal. S bár a biztosok megkísérelték

Beszterce vára.

(Gualdo Priorato: Historia di Leopoldo Cesare. Bécs, 1676.....c. művéből.)

álláspontja megmásítására reábirni, az özvegy nem engedett. Az ítélmester ennek következtében az özvegyet — ugyancsak az utasításnak megfelelően — a nádori törvényszék elé megidézte.¹

Az ügy lényege ezzel arra az egyességlevélre helyeződött át, mely Ferdinánd király és Podmaniczky Ráfael közt 1553. szeptember 13-án jött létre,² mely egyesség az özvegy jogait volt hivatva — Podmaniczky Ráfael elgondolása szerint — biztosítani. A kérdés az volt, mit

¹ Nádasdy Tamás nádor bizonyáglevelé 1559. március 6. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 130—133. ll.

² Podmaniczky-Oklevéltár. IV. 528—531. ll.

tartalmaz az egyességlevélnek a beszercei várra vonatkozó szövege? Az egyességlevél idevonatkozó része a következőképpen hangzik: „Illam quoque inscriptionem duodecim millium florenorum, quam ipse Raphael Podmaniczky in et super dicto castro suo Beztercze generosae ac magnificae dominae Johanka de Lomnycza consorti suae fecisse dinoscitur, litteras etiam inscriptionales superinde editas, gratiose confirmare et in casu praemissi defectus seminis dicta duodecem millia florenorum eidem dominae Johanka, priusquam dictum castrum Beztercze de manibus eiusdem dominae auferretur, plenarie et cum effectu, ac in omnem eventum deponere et persolvere debeamus, haeredesque ipsi et successores nostri debeant et teneantur.”¹ Az egyességlevélben olvasható feltétel tehát akként szól, hogy amennyiben Podmaniczky Ráfaelben kihalna a család (defectus seminis), a király és utódai a beszercei vár és tartozékai fejében kötelesek az özvegynek megfizetni a 12 ezer forintot, vagyis más szóval: magszakadás esetén a vár és tartozékai jogilag királyi tulajdonba mennek át, de ténylegesen csak akkor vehetik birtokukba, ha megfizetik az özvegynek járó és számára egyességlel kikötött összeget. A kamara, illetőleg a birtokosok szerint magszakadás esete forogván fenn, már most kell megtörténnie a vár elméleti átadásának, ezért is intézték az özvegyhez a felszólítást.

Az özvegy ezzel szemben az 1552. december 30-án Réway Ferenc nádori helytartó előtt kötött egyességre támaszkodott, mely pontosabban meghatározta, hogy mikor lesz esedékes a 12 ezer forintnak kifizetése. Ez utóbbi oklevél szerint: „Quod si ipsum dominum Raphaelem Podmaniczky (quod Christus optimus maximus diutius avertat) mori contingat, ipsa domina Johanna tamdiu, donec nomen et titulum ipsius domini Raphaelis Podmaniczky gesserit, in dicto castro Beztercze residere, manereque ac castrum idem cum cunctis suis pertinentiis, redditibus, emolumentis et obventionibus quibuslibet pro se retinere possit, debeat et valeat; ac dum et quando domina ipsa Johanna nomen

¹ Podmaniczky-Oklevéltár. IV. 530. l. A kifejezések megegyeznek annak az oklevélnek a szövegével, mely 1553. szeptember elsején kelt. Podmaniczky-Oklevéltár. IV. 519. l.

et titulum eiusdem domini Raphaelis Podmaniczky mutare voluerit atque ad alia vota se transtulerit, haeredis ipsius domini Raphaelis Podmaniczky sive naturales, sive substituti utriusque sexus universi, vel in casu defectus seminis eiusdem ille, vel illi, quibus regia maiestas castrum ipsum Beztercze cum suis pertinentiis praenotatis perpetuo, vel alio quocunque iure contulerit et inscripserit, castrum idem et suas pertinentias non aliter, nisi depositis prius et exolutis ipsi dominae Johannae praetactis duodecim millibus florenis Hungaricis in integrum, de manibus eiusdem dominae Johannae excipere possint aut valeant quovis modo.¹

Ez az oklevél tehát Beszterce várának és uradalmának birtokát az özvegy számára mindaddig biztosítja, ameddig urának nevét viseli, ha pedig újból férjhez menne, akkor Podmaniczky Ráfael természet vagy jog szerint való örökösei kötelesek lesznek neki megfizetni a kikötött 12 ezer forintot. Ennek az összegnek a kifizetése megszakadás esetén a királyt, vagy azt terheli, aki örökjogon, vagy zálogban kapja majd Besztercét és uradalmát adományba a királytól. Az egyességre vonatkozó oklevelek tehát megszakadás esetére jogilag a királynak biztosítják a várnak és uradalmának birtokát, természetesen a kikötött összeg megfizetésének kötelezettségével. Amikor tehát Ferdinánd király arra figyelmeztette a magyarországi ügyeket az ő nevében intéző Miksa főherceget, hogy Podmaniczky Ráfael özvegye csak addig tarthatja meg a besztercei várat és uradalmat, ameddig neki ki nem fizetik az egyességben megállapított összeget,² teljesen a fennálló egyesség értelmében járt el.

A királyi jogügyi igazgatóság egyébként a kérdésre vonatkozó oklevelek tüzetes áttanulmányozása alapján³ azon volt, hogy a hagyatéknak törvényes formák közt történő átadását mielőbb végrehajtsa. Mint-hogy Lednice és Palota vára átvétele tekintetében semmiféle nehézség nem mutatkozott, az előbbinek

¹ Podmaniczky-Oklevéltár. IV. 508. l.

² Augsburg, 1559. március 14. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 144—145. ll.

³ Podmaniczky-Oklevéltár. V. 134—135., 138—139., 147—149. ll.

átvételét 1559. március 30-ára, az utóbbiét pedig az azt követő napok valamelyikére tűzték ki. Beszterce vára és uradalma az özvegy kezén maradván meg a többször említett összeg lefizetéséig, vele a jogügyi igazgatóság egyelőre nem kívánt foglalkozni — bár lettek volna lényegbevágó észrevételei az egyesség érvényességére vonatkozólag —, ellenben azt javasolta, hogy Hricsó várát és uradalmát, nemkülönb a báni uradalmat mindaddig gondnokság alatt kell tartani, amíg az időközben megjelent igénylők igényeit meg nem vizsgálják. Erre az időre Zay Ferencnek a gondnoki teendőkkel való megbízatását hozta javaslatba. Mivel pedig az oklevelek átvizsgálása alkalmával kitűnt, hogy Hricsó és Beszterce várak tartozékainak egy része vétel útján került a várak tartozékai közé, a jogügyi igazgatóság véleménye szerint azok a Podmaniczky-család nőági örököseit illetik. Hasonló volt a helyzet Bánnál is, ámbár érthetetlennek látszott, miért eszközölt ki akkor magának Podmaniczky Ráfael a királytól Bánra és tartozékaira vonatkozólag szabad rendelkezési jogot. Ezekre a homályos részletekre való tekintettel és a még fennálló függő kérdések beható megtárgyalása végett a királyi jogügyi igazgató 1559. április 23-ára újabb tanácskozásra hívta össze mindazokat, akik kezdettől fogva foglalkoztak a Podmaniczky-hagyaték felszámolásával.¹ Meg kell azonban azt is említeni, hogy a jogügyi igazgatóság kezdettől fogva állhatatosan kutatta a Podmaniczky Ráfael és a király közt létrejött egyességelevelek jogi szempontból sebezhető pontjait, kétségkívül azzal a céllal, hogy azokba kapaszkodva, csökkentsék a kincstárra háramló terheket, sőt esetleg azoktól teljesen mentesítsék is azt. Ugyanez volt a magyar kamara álláspontja is. Az özvegyre mindezek következtében nehéz küzdelem várt, mert egyenlőtlen erők állottak egymással szemben.

A magyar kamarát a várak átadásával kapcsolatosan főleg az a kérdés érdekelte, hogy mi történjék a várakban lévő hadiszerekkel. A maga részéről azt vitatta, hogy a hadiszerekhez az özvegynek nincs joga,

¹ Rakovszky György jelentése 1559. március 15-ről. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 150—153. ll.

miért is azokért nem jár neki kárpótlás. Minthogy azonban a nádor más véleményen volt, a kamara azzal a javaslattal fordult a királyhoz, hogy ő rendelje el a hadiszereknek minden ellenszolgáltatás nélkül való visszatartását.¹

A Podmaniczky-vagyon átvételére kiküldött bizottság közben folytatta tárgyalásait, melyeknek az volt a céljuk, hogy mielőbb minél többet szerezzenek meg az özvegytől a lehető legkisebb ellenszolgáltatás mellett. A biztosok és az özvegy ügyvédje, Kubinyi Kristóf között éles szóharcok folytak, melyekben pókateleki Zomor János királyi jogügyi igazgató képviselte a kincstár érdekeit, de végül is a bizottság úgy döntött, hogy az özvegy mindaddig megtartja Besztercét tartozékaival együtt, míg meg nem fizetik neki a 12 ezer forintot; Hricsót és Bán városát zár alatt tartják mindaddig, míg a reájok vonatkozó oklevelekből, melyeket az özvegy átadni köteles, szabatosan meg nem állapítható a birtokjogi tényállás. Lednice várát 1559. március 31-én kell átadni Damján mesternek, azok az ingóságok azonban, melyek Lednice, Hricsó és Beszterce várakban és Bán városában találhatók, az özvegyet illetik. Palota várát az összes hadifelszereléssel együtt a nádor megbízottjának kell átadni. Az özvegy köteles végül átadni a várakra és Bán városára vonatkozó összes okleveleket is, melyeket azután a nádori törvényszék 1559. április 23-i ülésén fog átvizsgálni. A végleges döntés csak ezután fog megtörténni.²

Az özvegy természetesen tudomásul vette a bizottság döntését, de mivel úgy érezte, hogy — legalább is pillanatnyilag — anyagi szempontból hátrányos volna reá nézve, ha a kamara az öt megillető 12 ezer forintot megfizetné, mert ebben az esetben nem volna lakóhelye, azt kérte Ferdinánd királytól, hogy mindaddig maradjon meg Beszterce várában, míg ura nevét viseli; tekintettel továbbá arra, hogy néhai ura annak idején kölcsönökből fizette ki Hricsó várának vételárát Imrefy Jánosnak, s az akkor csinált adósság

¹ A kamara felterjesztése 1559. március 21. előtt. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 156—157. ll.

² A magyar kamara jelentése 1559. március 21. előtt. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 157—161. ll.

nagy részben még ma is fennáll, adjon a király utasítást a kamarának arra, hogy a zsolnai és puchói harmincadok jövedelmét mindaddig ő kapja kézhez, míg az adósságot ki nem fizeti.¹ Az özvegy utóbb azzal is megelégedett volna, ha még egy évre megmaradhat Beszterce várában, de mivel Ferdinánd király huzamosabb távolléte miatt nem volt kellőképpen tájékozott a hagyatéki ügy bonyodalmaiban, fiára Miksa főhercegre bízta az özvegy kérelmének elintézését.²

A főherceg és a kamara előtt azonban előbbrevaló volt a Podmaniczky-hagyaték birtokbavétele, mint az özvegy kívánságaival való foglalkozás, elsősorban tehát az átvételt akarták lebonyolítani. 1559. március 29-én Bán városát, március 31-én Lednice várát, április elsején Hricsót és Bicsét, április 3-án pedig Besztercét tartozékaikkal és a reájuk vonatkozó oklevelekkel együtt valóban át is vették.³ Most azután már idejök volt foglalkozni a hagyatékok jogi természetével és az özvegy által támasztott igények felülvizsgálatával.

A nádor elnöklete alatt üléselő törvényszék az oklevelek átvizsgálása alapján arra az eredményre jutott, hogy Hricsó és tartozékai fejében semmiféle anyagi ellenszolgáltatás nem illeti sem az özvegyet, sem pedig a nőági örökösöket, ellenben Bán városáért és tartozékaiért, melyeket a Podmaniczky-család annak idején tulajdonképpen csak zálogba kapott, 2200 forint zálogösszeg illeti meg a nőágot.⁴ Mikor azután a Besztercere vonatkozó oklevelek áttekintésére került a sor, kitűnt, hogy Besztercét Podmaniczky László Mátyás királytól vegyes adományba kapta, minek következtében a fiskus tartozik kifizetni a zálogösszeget a nőági örökösöknek.

Ilyenformán a hagyaték jogi természete tisztáz-

¹ 1559. április 14-e előtt kelt folyamodványa. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 185—187. ll.

² Augsburg, 1559. április 14. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 189—190. ll.

³ A kiküldött biztosok jelentése a megtörtént átadásról, 1559. április 3. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 180—183. és 1559. április 18-ról. Ugyanott. V. 194—196. ll. Továbbá Nádasdy Tamás nádor bizonyságlevele 1559. április 22-ről. Ugyanott. V. 198—201. ll.

⁴ A kamara jelentése 1559. május 2-ről. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 205—207. ll.

tatott ugyan, de viszont ezzel kapcsolatosan nagy terhek hárultak a kamarára éppen oly időben, mikor az súlyos pénzzavarokkal küszködött. A kamara tehát könnyíteni akart az őt terhelő fizetési kötelezettségeken és arra hivatkozva, hogy az özvegy nem adta át sem a várakat, sem a vártartozékokat, sem pedig az okleveleket akkor, amikor a királyi biztosok azok átadását utasításuk értelmében tőle kérték, — holott erre köteles lett volna, — keresztülvitte, hogy a nádori törvényszék érvénytelenítette a szerződéseknek azt a pontját, mely az özvegynek Beszterce átadása fejében járó 12 ezer forintra vonatkozott. A kamara szerint teljesen elegendő az özvegy számára, újabb férjhezmeneteléig, olyan várat vagy várkastélyt adni lakóhelyül, melyhez 50 jobbággy tartoznék.¹

A Nádasdy Tamás nádor által 1559. május 13-án kiadott terjedelmes ítéletlevél² valóban úgy döntött, hogy Beszterce vára, melyet — mint már említettük — Mátyás király adományozott Podmaniczky Lászlónak, részben érdemei jutalmául, részben pedig 12,000 forint zálogösszegben, a fiskusnak adandó át azzal a feltétellel, hogy a zálogösszeg a nőági örökösöknek kifizettségéig. Ugyancsak a nőági örökösöket illetik a vár tartozékai: a következő helységek: Egyházas-Ugyics, Nagycserna, Sztudenec, Bodinalehota, Alsófalva, Sebestyénfalva fele és Kisdomanis egy része, mert ezeket a Podmaniczky-család különböző időkben pénzen vásárolta. Azt az adománylevelet, amely a vár tartozékai közül Domanist Podmaniczky Ráfael halála után Ferdinánd király bőkezűségéből Draskovich György pécsi püspöknek és testvéreinek juttatta, a nádori ítéletlevél érvényesnek ismerte el. A vár tartozékai közül néhány helység (Hatne, Prosne, Marikovalehota, Kliestina és Katlina) zálogjogon tartozván a besztercei várhoz, ezekért a fiskus az 500 forintnyi zálogösszeget megtéríti a nőági örökösöknek és az özvegynek. Minthogy annak idején Mátyás király Bán városát is zálogba

¹ A magyar kamara 1559. május 9-i felterjesztése Miksa főherceghez. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 209—212. ll.

² Podmaniczky-Oklevéltár. V. 214—255. ll. Az ítéletlevél kivonata, mely minden lényeges pontra kiterjed, u. ott. 255—57. ll.

adta 2200 forintban Podmaniczky Lászlónak, a város és tartozékai a fiskusra szállanak ugyan, de az az említett zálogösszeget a nőági örökösöknek megfizeti. Bán város tartozékai közül Prusz helység is a fiskust illeti, de mivel ez a helység is zálogjogon tartozott Bán városához, a 280 forintnyi zálogösszeg megfizetendő az özvegynek és a nőági örökösöknek. Brezolup helység után a nőági örökösöknek kifizetendő a leánynegyed, Pravotic helység viszont, melyet a Podmaniczkyak pénzen vásároltak meg, teljesen a nőági örökösöket illeti. Palota vára a fiskusra száll, mert az a szerződés, mely a király és Podmaniczky Ráfael közt jött létre, érvénytelen, felszerelése vagy annak értéke azonban az özvegyet illeti. Érvényét veszti a Besztercére vonatkozólag kötött egyesség is, mert — mint arról már megemlékeztünk, — az özvegy az egyességben foglalt kötelezettségnek nem tett eleget. A fiskusra száll Hricsó vára és a nagybicssei várkastély is. Minthogy azonban az özvegynek a hazai jogszokás szerint mindaddig, míg ura nevét viseli, joga van annak birtokain élni, az ítélettel a nagybicssei kastélyt jelölte ki az özvegy tartózkodási helyéül és számára a tartozékokból ötven jobbhagyatékot rendelt; Beszterce várát június 15-én köteles átadni.¹

Az a kérdés, hogy mi történjék azokkal, akik mindjárt Podmaniczky Ráfael halála után örökösödési igényekkel jelentkeztek a kamaránál, kevesebb gondot okozott a kamara urainak, mint az özvegy kielégítésének kérdése. A Podmaniczky-hagyatékra, vagy annak egyes részeire elsősorban a Szunyogh Mózes és Podmaniczky Sára házasságából² származott gyermekek tartottak igényt, akik Bán városát és tartozékait kérték a királytól. Podmaniczky Katalin, aki korábban Elefánti Mihálynak, ennek halála után pedig Turáni Guzych Miklósnak lett a felesége,³ a maga és gyermekei számára a Nagybicsétől délnyugatra fekvő Hvoznic helységet kérte,⁴ melyet még bátyja, Ráfael

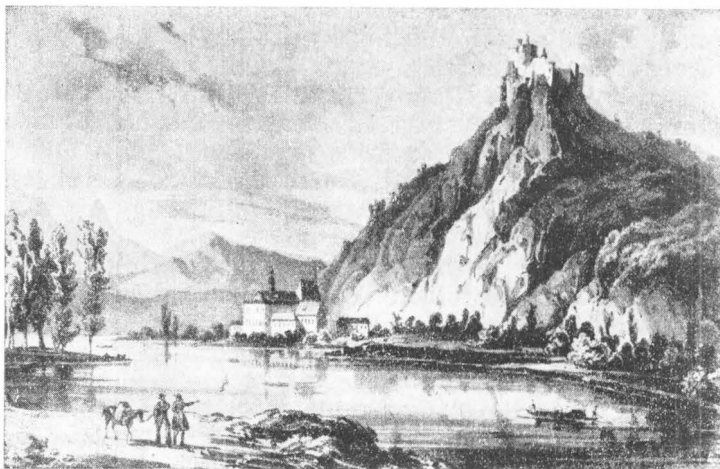
¹ Podmaniczky-Oklevéltár. V. 255—57. II.

² Podmaniczky-Oklevéltár. II. k. LVI. és 437. II.

³ Podmaniczky-Oklevéltár. III. 8., 262. II.

⁴ Podmaniczky-Oklevéltár. V. 137—138. és 141—142. II. Továbbá V. 188—189., 189—190. II.

ajándékozott volt neki. A nőági jogon igénylők közé tartozott Hrussói Mihály is, aki Hrussói János és Podmaniczky Anna házasságából született.¹ A kamara,² majd a nádor elnöklete alatt működő törvényszék nem zárkózott el a nőági örökösöknek a törvényen alapuló kielégítése elől, s mikor az egyes birtokokra vonatkozó oklevelek átvizsgálása után kitűnt, hogy a hagyaték egyes tételei jog szerint a nőági örökösöket megilletik, a nádori törvényszék meg is ítélte nekik

A besztercei vár romjai és Vágpodrágy.

(Újabbkori metszet.)

azok birtokát vagy ellenértékét.³ A nádori törvényszék csak Podmaniczky Jánossal, Balázs leszármazottjával tett kivételt. Vele szemben arra az álláspontra helyezkedett, hogy amennyiben igaz volna is a közös őstől való leszármazás, Podmaniczky Jánosnak abban az esetben sem lehetne igénye a Podmaniczky Ráfael

¹ Podmaniczky-Oklevéltár. III. 357., 366—67. II. V. 198. I.

² A magyar kamara 1559. május 2-i jelentése. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 206. I.

³ L. az 1559. május 13-i nádori ítéletlevél tartalmát. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 256—257., 258—261. II.

halálával gazdátlanná vált birtokok egyikére sem, mert Podmaniczky Ráfael elődei azokat akkor szerezték, amikor Podmaniczky János ága már különvált Podmaniczky Ráfael ágától, a két ág közt pedig semmi olyan egység nem állott fenn, mely az őseiktől reájuk maradt vagyon oszthatatlanságát állapította volna meg.¹

Nehezebb volt a király helyzete azokkal szemben, akik különféle jogcímeken adományba kérték a hagyaték egyes részeit. Nem lehetett ugyanis tagadni, hogy a legtöbb jelentkező valóban érdemeket szerzett magának azokban a küzdelmekben, amelyek a közelmúlt években Ferdinánd király érdekében folytak egyfelől János királlyal s később fiával János Zsigmonddal, másfelől a folyton terjeszkedő török nagyhatalommal. E küzdelmek folyamán sokan saját hibájukon kívül hontalanokká váltak, kegyelemkenyéren tengődtek s most természetesen siettek jelentkezni abban a reményben, hogy a nagy Podmaniczky-vagyonból kárpótlást fognak majd kapni. Olyanok is voltak, akiknek a kincstár különféle címeken adója volt s ezek most a Podmaniczky-vagyonból akartak pénzükhöz jutni. Végül olyanok is voltak, akik csak azért jelentkeztek, mert vagyonuk gyarapítására kedvező alkalmat láttak. Ferdinánd király, mint említettük, kezdetben arra gondolt, hogy a Podmaniczky-vagyont a végvárok szükségleteinek fedezésére és a katonák fizetésére fogja fordítani.² Ezért, amikor *Balassa János*, a hírhedt Menyhért testvére, Bán városát és tartozékait kérte tőle adományba, nemcsak katonai érdemeire való tekintettel, hanem azon összeg fejében is, melyet hosszú időn át csapatai zsoldjának fizetésére fordított s mely összeggel a kincstár adója neki,³ vagy amikor *Balassa Farkas* és *Horváth Bertalan* ugyancsak Bán városáért és tartozékaiért nyújtott be folyamodványt,⁴ *Gersei*

¹ Az 1559. május 13-i nádori ítéletlevél szerint. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 234—235. ll.

² I. Ferdinánd király 1559. február 28-i leirata. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 125—128. ll.

³ 1559. március 18-a előtt. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 154—155. ll.

⁴ I. Ferdinánd király leirata 1559. február 28. Augsburgból. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 127. l.

Pethő János, lindvai Bánffy István, Balassa Zsigmond, Kamarjai Tamás pedig különféle címeken birtokokat kértek a Podmaniczky-vagyonból, valamennyiök kérését elutasította azzal az indokolással, hogy a hagyatékot a magyarországi katonaság fizetésének rendezésére rendelte.¹ Utóbb azonban nem tudott már ellenállani

A vágváraljai kis-, vagy másképp Balassa-kastély
a restaurálás előtt. (1910 körül.)

(Fényképfelvétel.)

a jelentkezők ostromának és kénytelen volt érdemlegesen foglalkozni az igénylők kéréseivel; ekkor arra az álláspontra helyezkedett, hogy a hagyatékból csak megfelelő ellenérték fejében adományoz vagy ad el nagyobb birtoktestet.

Elsősorban a *besztercei uradalomról* volt szó. Erre a *nádor* is igényt tartott, aki ennek a korszaknak legnagyobb birtokszerzői közé tartozott, de a király kitért a kérés tárgyalása elől, arra hivatkozván, hogy nem

¹ Augsburg, 1559. március 21. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 162—163. ll.

kíván e kérdéssel foglalkozni mindaddig, míg a hagyaték ügye rendezve nincs. Egyidejűleg *Kerechényi László* is jelentkezett Beszterce birtokáért és eleinte 12,000 forintot ajánlott fel érte vételárként, később azonban kész volt 40,000 forintot is megadni érte.¹ A nádor Beszterce megvételére 12,000 forintot szánt, de mivel tisztában volt azzal, hogy a vár és uradalma nagy értéket jelent, meg volt arról győződve, hogy annak birtokáért mások is versenyezni fognak. „Az Besztercze ha szintén császár magának tartja is — írta 1559. május 11-én feleségének — nagy somma pénzben leszen nála, avagy ha magának nem tartja is, annak, akinek adja, nagy pénzt kelletik érette letenni. Nem tudom azért, ha mienk leszen-e, avagy nem.”² Mivel a nádor által felajánlott összeg jóval kevesebb volt, mint a Kerechényi által felkínált vételár, Kerechényinek a kincstár szempontjából előnyösebb ajánlatát kellett volna elfogadni, ezzel azonban megbántották volna a nádort, amit pedig a király kerülni óhajtott. Ezért Ferdinánd király úgy határozott, hogy Beszterce várát, bár időközben *Dessewffy János* magyar kamarai elnök is jelentkezett érte,³ egyelőre nem bocsátja áruba, hanem megtartja magának.⁴ Mivel azonban az ország pénzügyi helyzete nem javult s e miatt a királynak a honvédelem kérdése mind nagyobb gondokat okozott, kénytelen volt elhatározását megmásítani és a várat a legtöbbet ígérőnek eladni. Ez a kényszerhelyzet volt az oka annak, hogy amidőn az év végén *Mérey Mihály* királyi tanácsos⁵ elfogadható ajánlattal lépett eléje, a király azt elfogadta.⁶ Méreynek Anna nevű leánya

¹ I. Ferdinánd király leirata 1559. március 31. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 177—178., 386. ll.

² *Károlyi Árpád—Szalay József*: Nádasdy Tamás nádor családi levelezése. Budapest, 1882. 40. l. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 266—267. ll. L. azonfelül *Komoróczy György*: Nádasdy Tamás és a XVI. századi magyar nagybirtok gazdálkodása. Budapest, 1932. 20. l.

³ Podmaniczky-Oklevéltár. V. 390. l.

⁴ Augsburg, 1559. június 1. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 265—266. ll.

⁵ *Budai Ferenc*: Polgári Lexikona. II. k. Pest, 1866. 440—441. ll.

⁶ Mérey Mihály levele 1560. január 12-ről a nádorhoz. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 397—398. ll.

Serédy Gáspárnál volt férjné, aki zálogos birtokosa volt Bazin és Szentgyörgy városoknak és tartozékaiknak. Erre a két városra azonban mások is szemet vetettek és Ferdinánd király maga is szívesen visszaváltotta volna a zálogbirtokokat, hogy azután azokat másoknak adományozhassa, ha a visszaváltáshoz pénze lett volna és tulajdonosuk ebbe beleegyezett volna. Néhány évvel ezelőtt történtek is erre kísérletek, de eredmény nélkül,¹ most azonban Serédy Gáspár hajlandó volt az 53,000 forintban elzálogosított Bazint és Szentgyörgyöt a besztercei váruradalommal elcserélni, illetőleg ugyanannyi összegért átvenni, ami azután királyi adomány formájában valóban meg is történt. A király 1560. május 13-án kelt adománylevelében Beszterce várát és tartozékait 53,000 forintban Serédy Gáspárnak és feleségének Mérey Annának és György nevű fiuknak adta.² Az új birtokos, aki nagy gondot fordított a váruradalom tartozékainak karbantartására és különösen a tartozékok jogi helyzetének tisztázására³ s akinek ezek miatt a szomszédos birtokosokkal összeütközései is támadtak,⁴ elég korán, még 1571 előtt elhalt. Özvegye, aki az 1560. május 13-i adománylevél értelmében a besztercei uradalomnak társulajdonosa volt, 1571 körül *Balassa András*hoz ment nőül.⁵ E házasság révén került Beszterce a Balassa-család birtokába.

A *lednicei vár* birtokáért Podmaniczky Ráfael halálának hírére azonnal jelentkeztek a Sárkány-örökösök, azon a jogcímen, hogy a várat annak idején Sárkány Ambrus kapta királyi adományban, s Podmaniczky János és Ráfael az ő özvegyétől erőszakkal foglalták el.⁶ Igényeiket azonban a királyi jogügyi igazgató érve-

¹ *Nagy Iván*: Magyarország családai. X. 152—153. ll. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 397. l.

² Az adománylevél. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 403—406. ll.

³ V. ö. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 420—422., 423—425. ll.

⁴ Thurzó Ferenc panaszlevele a nádorhoz Bajmócról, 1561. november 19. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 429—431. ll.

⁵ Podmaniczky-Oklevéltár. V. k. 186. sz. oklevél.

⁶ L. minderre a Podmaniczky-Oklevéltár. IV. k. XVIII—XX. ll.

lésére a nádori törvényszék elutasította.¹ A várat, melynek további történetével nem foglalkozunk, Ferdinánd király *Thelekessy Imre* főkapitánynak adományozta katonai érdemei elismeréséül 1559. június 2-án.² Lednice ettől az időtől fogva a Thelekessy-család birtokában maradt a század végéig.³

Hricsó várának és tartozékainak birtokáért valószínűságos ostrom indult meg. *Zay Ferenc*,⁴ *Balassa Zsigmond*,⁵ *Török Ferenc*,⁶ *Jakusith Ferenc*,⁷ *Pethő János*,⁸ *Thurzó Ferenc* és *György*⁹ és végül *Horváth Márk*¹⁰ különféle címeken kérték a királytól a várat és tartozékait, aki végül is *Thurzó Ferencnek* adományozta azt a *bicsei várkastéllyal* és uradalommal együtt,¹¹ mely utóbbi elnyeréséért újabban *losonci Bánffy György*¹² és *Pethő János*¹³ is tettek lépéseket. *Bán városnak* és tartozékainak megszerzéséért *Zay Ferenc*,¹⁴ *Kisvárdai Mihály*,¹⁵ *Balassa János*¹⁶ és *gróf Salm*¹⁷ versenyeztek. A versenyben az utóbbi lett a győztes, kinek a felesége Széchy Tamásnak a leánya Margit volt.¹⁸ Így hullott darabokra az a hatalmas Podmaniczky-vagyon, melyért száz éven át annyi küzdelem folyt.

Míg a Podmaniczky-vagyon egyes részeinek birtokáért a legkülönbélebb jogcímenek folyt a harc, az özvegy is szívós küzdelmet folytatott jogaiért. Mindenütt akadályokra talált, senki sem sietett segítségére vagy védelmére, mert idegennek tekintették, akinek sorsa senkit sem érdekelt. Nem csoda, hogy az özvegy

¹ Podmaniczky-Oklevéltár. V. 221—224. ll.

² Podmaniczky-Oklevéltár. V. 267—271. ll. Azonfelül u. ott. V. 260. l. *Nagy Iván* : XI. 77. l.

³ *Nagy Iván* : XI. 77—78. ll.

⁴⁻⁷ Podmaniczky-Oklevéltár. V. 387—388. ll.

⁸⁻⁹ Podmaniczky-Oklevéltár. V. 389. l.

¹⁰ Podmaniczky-Oklevéltár. V. 392. l.

¹¹ Podmaniczky-Oklevéltár. V. 442. l.

¹² Podmaniczky-Oklevéltár. V. 388. l.

¹³ Podmaniczky-Oklevéltár. V. 389. l.

¹⁴ Podmaniczky-Oklevéltár. V. 387. l.

¹⁵⁻¹⁶ Podmaniczky-Oklevéltár. V. 388. l.

¹⁷ Podmaniczky-Oklevéltár. V. 399. l.

¹⁸ *Budai Ferenc* : Polgári Lexicon. III. 219. l. *Nagy Iván* : X. 531. l. Az adományra vonatkozik a Podmaniczky-család nőági utódainak 1565. január 19-i tiltakozása. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 181. sz. oklevél.

ZIGISMUNDUS BALASSA

Balassa András fiának, Zsigmondnak († 1623) síremléke
a vágbesztercei templomban.
(Fényképfelvétel.)

menekülni igyekezett erről a vidékről, s haza kívánczozott. S mikor báró Ludanici Ulászló, a morvaország gi Helfenstein ura 1564-ben feleségül kérte,¹ vonakodás nélkül hagyta el a Podmaniczky nevet, melynek a viselése, legalább is a legutolsó években, számára csak szenvedést és terhet jelentett. Néhány évi házasság után azonban 1569-ben elhalt.² Vele együtt a magyar történelem legsivárabb korszakának egyik sokat emlegetett és sokat támadott családja tűnt el az élethől és lassanként az emberek emlékezetéből is.

¹ Johanna levele 1564. szeptember 22-ről a morvaországi Leipnik városából. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 179. sz. okl.

² Helfensteini Vencel (Ulászló) 1569. október 10-i levele. Podmaniczky-Oklevéltár. V. 183. sz. oklevél.

XV.

A Podmaniczkyak a népmondában. Mednyánszky Alajos br. gyűjteményei. A „testvéri viszálykodás“ történeti alapja és mondai értéke.

Azokat a mondákat és regényes történeteket, melyek a Vág folyó mentén lévő várromokhoz fűződnek, a XIX. század első tizedeiben gróf Mailáth János és báró Mednyánszky Alajos gyűjtötték össze és bocsátották közre. Mailáth *Magyarische Sagen und Märchen* (Brünn, 1825) címen adta ki gyűjteményét, melyet Kazinczy Ferenc magyarra is lefordított. Mednyánszky pedig *Malerische Reise auf dem Waagflusse* (Pest, 1826) címen külön kötetben bocsátotta közre mindazt, amit 1818 óta különféle folyóiratokban és zsebkönyvekben írt a vágmenti várak történetéről és a hozzájuk fűződő mondákról s regényes történetekről. Ebben az utóbbi gyűjteményben jelent meg a vágbesztercei vár (Podhrágy) romjainak leírásán és a vár rövid történeti összefoglalásán kívül Podmaniczky Jánosnak és Ráfaelnek szerelmi története is.¹ Ugyanazt átdolgozva, *Elbeszélések, regék s legendák a magyar előkorból* című gyűjteményének II. kötetében, „*Testvéri viszálykodás*“ címen 1834-ben újból kiadta.²

Mednyánszky elbeszélése így hangzik :

¹ Malerische Reise. 62—65. ll.

² „Németből Báró Mednyánszky Alajos után szabadon fordították Nyitske Alajos s Szébeny Pál nevelők.“ II. k. Pest, 1834. 106—121. ll.

Testvéri viszálokodás.

Hatalmas, híres, és rettentő volt a' XVI-dik században a' Podmanin nemzetség, nem csak a' Vág völgyben, mellynek keblében lakott, hanem a' szomszéd Morva'- és Szilesia tartományiban is, mellyekre gyakor rabló kalandozásaik, félelmet 's rettegést árasztottak. Számos várak a' kárpáthok' bércein, mellyek a' trencsini megyének éjszakain már kitünő tetőségre emelkednek, hatalmok alá estenek. Némellyik ugyan az örökösülés' igazságos útján; sokkal nagyobb számban még is erővel elragadva törvényszeres birtokosaiktól. Borzasztólag merednek, mint szintannyi sasfészkek, a' lerontott sziklavárak' omladványi a' szédelgős csúcsokon, 's a' csudálatot illy merész emberi műveken, csak hamar elnyomja azon borzalom, mellyet az e' falak közt elkövetett iszonyok' emlékezete az emberben akarat ellen is gerjeszt.

Illy szélesterjedelmű birtokokban a' számos hadi emberek 's fegyverviselők nem hibázhattak. Az azon korban olly közönségesen divatozó rabláskény pedig legkedvezőbb alkalmat nyújtott hathatós szövetségek képzésére. Ezen vitézek merészleteik tehát koránt sem állottak holmi útmelléki lappangásokban, hanem valódi táborozáshoz hasonlítottak. Így ment 1466-ban Podmanin Balázs, Ledniczi Bielkóval Morvaországba által, kirabolta itt, 's hamuvá égette a' vizsoviczi monostort, 's az egész vidéket feldulván, olly szörnyű képtelenséget követett el, hogy ama' híres, mind korabeliektől, mind a' később világtól olly méltatlanul elismért Podiebrád György, saját kézírata által kénytelenítettett frigyesét, a' Nagy Corvint ennek a' törvénytelenységnek elnyomatatása végett felszólítani, ámbár kevéssel az előtt Sternberg Máthé is Lipa Henrikkel Csehország' aligazgatójával szövetségbe, hasonló ragadozó csoporttal támadá meg a' magyar széleket. De mind ezeknél sokkal hiresebbeknek jelelik a' honi történetlapok ezen Balázs unokáit, Podmanin János és Raphael testvéreket. Olly időkorban nyomorgatták ezek az emberiséget, melly erőszakoskodásiknak felette kedve-

zett. Ez, az a' gyászos időszak, mellynek emléke minden honáért lehelő magyarnak záporkönyeket hugyogtat ki szeméből. Ellenfele ugyan ama', a' halhatatlan Schillertől olly utánnazhatlanul eldallott, „C s á s z á r t a l a n k o r n a k”; de annál nem kevésbé borzasztó. Nem volt ugyan királytalan a' magyar hon, sőt két királyt is mutathatott egyszerre, de „b í r ó még sem volt többé a' földön.” I. Ferdinánd a' hatalmas Zápolyától, és ennek rettenetes szövetségesitől, a' törököktől minduntalan szoríttatva nem volt elég erős az ingadozó párthivek' éktelenségének megzablázására. Az alatt, hogy a' két király a' korona birtoka felett versengett, azok uralkodójoknak igazait vévén ragadozásaik' örvéül, a' békességes polgárokat egészen megrontották.

Irtóztatólag használák a' testvérek e' zabolátlan idöket. Magoknak a' Vág völgy' egész felrészét meghódítván, azon Z s o l n a megye nevezet alatt, határtalan önkénnyel uralkodtak. Az elnyomott földnép, 's javaiktól megfosztott nemesek gyakor hallatták ugyan boszszut kiáltó szavaikat; királyi parancsok, 's fenyítő irások bocsáttattak több ízben a' dulakodó vitézek' erőszakoskodásaik ellen, 's mind ezek sikeretlen maradván, végre 1542-ben a' száműzet' törvénye is elolvastott felettök; de mind csekély foganattal: mert a' fenyegetésnek megkivántató sulyt kölcsönző erő hibázott, 's a' testvérek' szoros egyesége ellenállhatlan ruga vissza, minden ellenök támadott hatalmat.

Végre egy véletlen okból kelekedett viszátkodás öket is a' meghasonlás' öldöklő veszélyébe sujtá. Ez által megtört erejük kénytelen lön végtére 1545-ben királyi hatalom alá hajlani. A' dolog története következő vala:

Beszterczei városban veszteglének egyszer együtt a' testvérek. A' zordon évszak napról napra közelgeni, 's a' portyázások mind inkább bajosabbak kezdenek lenni. Elhatározták tehát még egyszer egy hirtelen csapással a' szomszéd tartományokat meglepni, 's ezzel ez idei vállalataikat befejezni. János a' szomszéd Moraviát, Raphael pedig Szilesiát tűzé ki rablása' céljául. E' terv, alig hogy megvettetett, tüstént, a' jobbágyokkal, 's frigyeseikkel közöltetett, 's mind a' két tartományban létező czinkosok a' vitézeknek

majdani eljövetelekről tudósíttatván, barátságos részvételre meghivattattak. Egynehány nap alatt minden készen állott. A' vár' kapujában eloszták magok közt seregeiket a' testvérek, 's mindenik kiszegzett útjának vezeté' csoportjait.

A' szerencse, a' gonoszságnak olly gyakori előmozdítója, különösen mosolygott e' menetében is Raphaelnek. Jablunki szorulatoktól nem messze egy szekér, körülötte fegyveres lovagok ötlenek szemébe. Lassinkovitz Girich útazott ebben, egy jeles öreg úr Szilesiából, leányával Hedviggel.

Erőszakos merészletekre mindenkor elkészülve, 's ébren lesve mindenduló vágyjokat kövér zsákmánnyal kecsegtető alkalmat, egész csoportjával rohant a' rabló vitéz a' szekérre. Hős elszántsággal védék a' szolgák urokat, ki ellenére aggságának maga is kardot rántott. De igen erős volt a' megtámadók' száma. Kevés perczenetek múlva Girich úr, mély sebet kapván, alétan rogyott a' földre. Az őrizet elnyomattatott, 's Hedvig ájultan a' kocsiból kihurczoltatott.

Raphaelben, jöllehet eddig semmi szelidebb érzelmet sem ismert, a' szép hölgy' látása még is egy hirtelen ébrenülő nyájas vonzalmot gerjesztett. Az alatt, hogy czinkosi mindent feldultak, ő egész tehetségét gyönyörű ragadományának felélesztésére fordította. Sok fáradságai Hedviget csak ugyan eszméltre hozták. De a' mint ez szemeit felnyitván, atyját a' földön elhalva, magát pedig latrok kezeiben látja, zokogó siránkozásra fakad. Azonban a' vitéz mit se gondolt könnyeivel; hanem őt egy bitang lóra ültetvén, magával sziklafészke felé kényszeríté ügetni, hová éjszakára el is jutottak. Itt ugyan lakására Hedvignek legszebb szoba rendeltetett; de ez keményen bezárattatott, 's a' kulcsokat maga a' vár' ura vette oltalmába.

Azonban a' megsebesült szerencsétlen felocsódván, meztelen 's mindenekből kirabolva, nagy fáradsággal a' legközelebbi vityillóhoz vánczorgott, és ott segítségért esedezett. Könyörgése sokáig hallatlan maradt; mert a' bősziült csapatok' berohanása az egész környéket félelem' 's rettegéssel eltöltötte, 's az embereket legmélyebb szugaikba rejteztette. Végtere még is meggyőződve, hogy a' jajongzótól épen nincs mit félniök,

ajtót nyitottak. Itt a' mennyire a' szükség engedé beköttette Girich sebeit, 's magát felruházta. Azután önnönihez egy híreszt útasított, ki a' rajta történt veszedelmet nekik tudokra adja, 's a' szomszéd Teschenből segítséget kérjen. Fia, egy derék levanta, a' váratlan híren egészen elrémülvén, tüstént atyjánál termett, őt' a' városba vitette, 's keményen megesküdtött, előbb nem nyugodni, míg az elkövetett undokságon véres boszút vévén, nővérét ki nem szabadítja.

Gondos vigyázattal őrzé az alatt rablója Hedviget. Egy vén asszonyon kívül senkinek sem volt szabad hozzája közelíteni. Csak ez lépett kiszabott órákban teremébe, elvégezni a' legszükségesebb szolgálatokat. Mihelyt ez megtörtént, az ajtó azonnal bezárattatott. Annál szabadabban éle maga a' vitéz kulcsaival. Szép foglya iránti lángérezése, ennek bátorszívű ellenállása miatt, egész bősziúságig nevedezett. Szerelmének nyilatkoztatási, ámbár mindig hevültebbek, mindig sikeretlen maradának. Szive nyájas érzelm, és szilaj indulat között hasonolva, szüntelen kínzó kétségben habozott. Majd erővel akará kicsikarni, a' miért híjában esengett, majd fáradhatatlan igyekezete által reméllé a' szűz' tetszetét, 's kölcsön szerelmét megnyerendhetőnek. Majd meg nőül is elakará venni; jóllehet a' guny, mellyre magát bátyja, 's szilaj czimborái előtt okvetetlen kiteszi, elviselhetetlennek látszék. Így dulták a' legellenkezőbb indulatok keblét; mindig nyugtalan, mindig boszus maga sem tudá igazán mit akarna, midőn bátyja a' morvai menetből megtére.

Diadal és örömkurjongzatok közt vonódott ez, szokás szerint a' várba. De ő nem így fogadtatott. Zordon és zsémbelődve üdvözlé őt Raphael, 's elégületlenségét, csak alig tudá az erőltetett barátság' leple alá rejtteni. Felette elbámulva öccsének illy szokatlan viseletén, 's minden kérdéseire, csak rövideden kielégítve fordula a' megérkezett egy nyers káromlás után lakjába. Itt egyike a' fegyvernekeknek felnyitotta piláit; a' mióta a' Szilesiai portyázatból megjöttek, 's a' szép hölgy fogva ül, az úrral nem jól van a' dolog.

Hangos kacajjal fordula vissza öccséhez János, neki jó vastagon bevágni puha szíve miatt. De rettentő

komollyal inti ez bátyját : kiméllené meg őt minden legkisebb gunyolástól, különben a' testvéri egyetértésen is könnyen kitörend, ezen érzékeny oldalán megtámadtatva. Szótlan álla húzamosb ideig János bámúltában, az előtte olly idegen hangu beszéden. Míg végre a' kíváncsiság látni a' csudaleányt, kinek bájai az ő különben olly köszívű öccsét annyira megtudák igézni, minden más indulatot, elfojtott benne. Nyakasan szegzé magát ellene Raphael e' kívánságnak, 's bátyját egész erejéből igyekezők visszatartoztatni foglyától. Ez egy tüzes vitát gyullasztott a' testvérek között. János közös birtokára hivatkozott minden zsákmánynak, következőleg ebben is tagadhatatlan jogát akará megmutatni. Raphael ellenben épen itt egy kivételt akara tenni. Mivel egyik sem engedett, a' szóváltás mindig élénkebb, mindig zajosabb lőn. János már megmarkolá kardját, hogy azon időkori szokás szerint okainak megadja a' parancsoló felvilágosítást, midőn néhányan a' czinkosok közül előugorván, a' tusakodó testvéreket elválaszták egymástól. Irtóztató volt az elutasítottnak tombolása ; és sem a' habzó serlegek, sem vigasztaló baráti nem tudák dühét enyhíteni. A' mint végre a' szőlőnek drága piros nedve foganatját éreztetni kezdé, hirtelen felrándult barátnak karjai közül, erősen elszánva, öccsét jóval vagy rosszal engedésre kényszeríteni.

Raphael bátyját a' poharaktól, 's dorbézőlő társitól feltartatni sejdítvén, Hedvighez csusszant, őt esdek-léssel 's ajánlatokkal ostromolni. Alig hogy öccse' hol-létét meghallá János, tüstént annak nyomába sietett, 's hirtelen a' fogolynak szobájában termett. Haragra gerjesztette az alkalmatlan háborgatás Raphaelt, 's fő pontját érte annak bősziútsége, midőn a' belépőben testvér bátyjára ismér. Egészen magán kívül ugrik ő ellensége melyének, 's őt izmos karjaival magragadván, fojtogatni kezdé. De ez is hason' erővel markolja meg az ádáztt. Végső erőlködéssel küzd a' két testvér egymásnak leggyőzöttetésén, míg mind a' kettő földre rogyva, szorosan egymásba karoltan megújítja a' rettenetes tusát. Hedvig elrémülve az öldöklő látványon, rendítő rikoltással tölti el a' boltozatokat, melyre felriadván a' férjfiak, előfutának, 's parancsnokaikat egymással tüzes küzdésben a' földön találják. Nem kevés

fáradtságokba került azoknak a' viaskodók' izmosan egybefűzött karjaikat elbontani egymástól, 's a' tájékozó dühönczöket hajlékjokba vezetni.

Engesztelhetetlen gyűlölet dúlá most egymás ellen a' két testvér' mellét. Az egyszer felingerült heves indulatok minden korláton keresztül törének. A' mérséklet' szava nem hallgattatott meg többé, 's csak vér, ha mindgyárt testvéri is, csöndesítheté le a' felháborodott lelket. Álmatlan futa el az éj, ezer tervek furdálák a' zajongók' agyaikat; 's alig szürkült a' hajnal, midőn János megküldé öccsének a' bajvívó kesztyűt, őt harmad napra é l e t - h a l á l tusára kihíván. „Mond a' vitéznek“ így szólítá meg a' híreszt Raphael, „üzene te az enyémet csak megelőzte; egy órával későbbben ugyan azt lett volna ő is tőlem veendő. De a' három napi haladékot el nem fogadom, ma! és pedig tüstént igazítson köztünk a' kard.“

Irtózáttal hallák a' vendégek, kik már elmenő félben valának, a' testvéreknek végső eltökélteteket. Ezek minden terveiket összeomlani láták, ha fővezéreik ön magok törlendik egymást. Egyedül ezeknek hatalmas paizsok alatt ragadozának ők eddig büntetlen, 's a' gondtalan életet csak ezeknek rovására éltek. Ez mindennek véget vetni, 's a' szendergő igazságot felébreszteni fenyegetődzék, számot vetni tőlök az ártatlanul kiontott temérdek vérért. Egész lételők egy igen kétes koczkára jutott; és az mind — egy leány miatt. — Ezt jól megfontolván semmit el nem mulasztának a' czimborák, mellynél fogva a' testvéreket béke' útján egymással megengesztelhetnék. Igyekezetők sokáig sikertelen lőn, csak azon előterjesztésre kezde foganatosb lenni; hogy egyedül egyesség által valának eddig erősek az ellenők sujtott számúzet' törvényével daczolni. Most ez szét bomolván, igen könnyű eleve látni, hogy ellenségeik új szívet nyervén, a' fenmaradt félnek végromlására minden hatalmakból kitelhető módot előveendnek. Milly nagy lesz ezeknek diadalmok, ha a' hatalmas, még soha le nem győzött Podmanin vitézek önmagok pusztítják el egymást! vagy ha talán még mindketten a' síkon maradandnak. Egyezzenek meg inkább békeségesen egymással, 's bízzák a' leányra mellyikét akarja kettőjök közül magának választani,

Sok tétova beszéd után végre megegyeztek a vitézek, 's legalább színleg megbékélve, Hedviget, hogy közülök válasszon, előhívják. 'S ime! a' sok fáradtsággal alkotott béke, alig hogy újra félbe nem szakadt. Hedvignek tudniillik egyáltalában nem volt semmi választáshoz kedve, 's minden ígéretök, minden fenyegetések ellenére is, csak szabadságáért esengett. Már szinte az előbbeni pontra jutta a' dolog, midőn egyike a' közbenjáróknak azon javaslatot hozá; hogy a' leánynak bírását s o r s h a t á r o z z a el. Tetszik a' javaslat, a' kockák előhozatnak, 's Jánosnak kedvez a' szerencse. Elfojtott lángok közt szemléli szép zsákmányát elragadtatni Raphael, 's az alatt, hogy bátyja' vesztére dühöngve fondorkodik, ez tudtára adja mátkájának sorsát, 's menyegzői napot határoz, keveset ügyelve annak sírására 's vonakodására.

Néhány napok előkészületekben mulnak. Azonban a' kémek hírül hozzák: Szunioagh János' és György' két hatalmas urak a' császári udvarba hivatattak, hová ezek fényes követséggel el is indultak, 's várakat Budetint, csak gyöngé őrizetre bízák.

Már rég óta fenték a' Podmanin vitézek fogaikat e' várra; mert Zsolna városának ellenében szorosan a' Vághoz ragaszkodva, az egész folyón uralkodik, 's az ezen hajózókat adózójává teheti. Ez volt azon kívül az egyetlen erős pont az egész felvölgyön, melly hatalmoknak még meg nem hajlott.

Most tünt fel a' mint előttök rémlett, a' kedvező alkalom, a' vár' birtokába jutni; vagy a' mint a' mai felvilágult időkben, finomitott nyelven mondják, magokat körbe helyezni. Hamar elhatározzák tehát a' vitézek véletlen reája csapni a' várra, 's el is indulának tüstént; mert hirtelen kelle megtörténnie a' történendőnek, mi előtt a' tulajdonosok segítségre siethetnének.

Örült Raphael vitéz a' rég óhajtott alkalomnak. Most kelle az elfedett mérget kiöntenie, 's el is tökéltette azt hasznára fordítani. Hogy minden gyanut elhárítson magától, ő is elkésérte bátyját a' rablásra. De alig mulik el egynehány óra, 's magát egyszerre gyengélkedőnek tettet. Ez mindig nagyobbra nevekedni, 's végre olly heves kezde lenni, hogy már a' nyeret is alig ülhetné, 's maga János tanácslá öccsének, vissza-

térését a' várba. Ez volt, a' mit az ármányos Raphael akart. Csak szükségtől kénszerítve színle magát bátyja' tanácsának engedni, 's két fegyvernek' kíséretében haza vánczorgott. Alig hogy ide jutott, igyekezetének kiviteléhez fogott.

Hedvig, ki legnagyobb örömmel szemlélé a' vitézetet távozni, eszközökről gondolkodék, mellyeknél fogvást magát kiszabadítsa. De az egy cselen kívül egyik se látszék előtte kivihetőnek. E' végett most sokkal nyájasabbnak mutatkozik a' szolgálatjára rendelt banya iránt, 's a' nélkül, hogy neheztelést mutatna, hallá attól dicsértetni a' boldogságot, mely reája János vitéz' oldala mellett várakozik. Már egy lépéssel előbbre haladtnak képzelé a' szerencsétlen magát, a' mint Raphael vitéz' beléptétől felriadva, minden igyekezetét megsemmisítve látá. A' vitéz erősen eltökélvve legvégsőbbhez folyamodni, nem kéméllett semmi kérelmet vagy esengést, 's minden hathatóságát elővévé az ékesszólásnak, hogy czélt érhessen; 's mindezek mit se használnván, erőszakkal akara hozzá jutni. Hirtelen feltalálá magát a' szorongatott hölgy, őt rettenetes bosszuállással fenyegetvén, ha nőszője hazajövend. Mérges gyűlöletre fordula most a' vakítottnak zajlongó szenvedélye. Dühösködő féltékenységében irtózatot esket fogada: a' hölgyet, ha önmagáé nem lehet, bátyja se bírhasa.

Egy meghitjének segedelmével határozá el a' vitéz beadni a' boldogtalannak a' mérget. Ez által akara a' történetekre örök fátyolt vonni, 's bosszút állani a' megvetett szerelmért. De ezt magának kell a' szerencsétlennek elkövetni, a' szolgáló banyának pedig haza jövő bátyja előtt azon, a' fogolynak több ízben tulajdon szájából vett állításáról: hogy magát inkább halálnak, mint nőül János vitéznek szánandja, bizonyosságot tennie.

Az áruló Raphael fekete szándékát a' barátság' álarcza alá rejtven, meghivá a' halálos vacsorára az ártatlan áldozatot. Már az asztalon pezsgett az öldöklő ital. Himzett igékkel vallá meg a' vitéz színlett bánatját az elkövetteken, 's a' hölgyet bátyja előtt hallgatásra kérven, hogy iránta jövődében nagyobb szerénységgel viseltetik, szentül fogadja. Erre poharat emelvén,

azt őszinte engesztelést jeleül a' szüzre köszönti. 'S ímé! szinte ajkaira nyomja az elámított hölgy a' halálos edényt, midőn egy lövés, és a' kapus' kürtölése rettenőleg megrezzenti az egész palotát. Halványan 's elrémülve rohan be azon hírrel egy szolga, hogy ismétlen ellenség ostromolja nagy erővel a' várat. Földre ejti ijedtében az ártatlan áldozat a' mérges serleget. Bőszült haraggal rohan ki a' vitéz szembe szállni váratlan vendégével. De a' várórség, János vitéz' elmentével meggyengülve, semmi támadtatásra el nem készülve, késő éjjel hirtelen felriasztva, 's mind e' mellett csak silányan fegyverezve, nem állhatott sokáig ellent; az ellenség csak hamar meg mászá a' nyugatszaki falakat, 's Raphaelnek nem maradt egyéb hátra, mint menekedésére fordítani a' kedvező sötétséget. Magát a' harczolók' seregein keresztül vágván, a' kapun elcsusszant.

Térdre esve rimáncodék Hedvig az iszonyu lárma alatt szabadulásáért az egeknek. Egyszer csak hirtelen felpattan az ajtó, 's diadalmi örömmel rogyik karjába a' bátyja. — Ez tudniillik mindent mozgásba hozott, hogy barátjaitól segítséget nyerjen; 's egybe is gyűjtött szerencsésen egy bátorszívű seregecskét, keményen eltökélve a' legvégsőbbet elkövetni szeretett testvérének kiszabadítására. De hogy szándékát annál mélyebb titokban tarthassa, és semmi neszt ne támaszson, embereit elszélesztvén, csak egyenként gyűjté ismét össze meghatározott napon a' gyülekezett helyére, Besztercze városától egy órányira. Innét fejszéssel, ostromlétrákkal, kötelekkel, és rövid fegyverekkel ellátva közelítették legmélyebb csöndben az éj' homálya alatt a' vár felé, melyet nyugatszaki oldalán, hol az, egy más hegyhez kapcsolódik, megtámadták, 's szerencsésen bevették.

Hajnal' hasadtával a' győzedelmesek a' mi vihető volt felszedvén, a' többi lerontották, 's a' várat felgyújtván, elvonódnak.

Azonban a' Budethini támadás szerencsésen elsült. Tajtékzó billikomok közt ünneplé János vitéz a' teli pinczéből egész késő éjjelig diadalmát. Ugyan azért igen kedvetlenül költé fel őt öccsének megjötte, ki neki tulajdon várak' elvesztét adá hírül. Rögtön lóra üle

a' két vitéz minden embereivel, és siette vissza venni sajátját. De csak a' kiégett üres falakra találtak. Ellenállás nélkül vonódának be egy pernye halomra a' testvérek, hol nem csak szép foglyokat, de még öszverablott kincseikből is némellyeket hijánozni láttak. Azonban a' megtörtént csinyt többé jóvá nem lehetett tenniök, 's megfontolván az egész dolgot, legjobbnak itélék a' várat ujonnan felépíteni, 's azt közös joggal lakni. De a' régi viszony köztök fel nem állhata többé, a' kölcsönös bizodalom meg volt gyöngítve, 's egy rejtélyes fondor, melly némelly eset' alkalmával akarat ellen is kitört, egymástól mindinkább elidegeníté lelköket. — Ennek az lón következőse, hogy erejük meghasonolván, többé olly rettentő nem vala, 's őket azon reménytől, hogy magokat az eddig üzött módon sokáig fenntarthassák, teljesen megfosztá. Eltökéllék tehát magokban, a' királynak hódolni, a' mit az 1545. év' 47-dik törvénycikkelye, melly által Podmanin urak a' számüzet alól felszabadíttatnak, 's a' királytól kegyelembe vétetnek, nyilván bizonyít.

Ezen testvérekben, kik mindketten nótelen haltak el, kiveszett a' Podmanin' nemzetség. Tetemes jószágaik más érdemes férfiakra szálltak, kiknek maradéki azokat nagyobb részint mai napiglan is bírják.

Ez a regényes történet a Mednyánszkynál olvasható alakban, teljesen magán viseli a XIX. század első felére annyira jellemző romanticizmusnak minden lényeges jegyét. Valószínű is, hogy azt egészben véve Mednyánszky alkotásának kell tekintenünk, nem pedig az ottani lakosság emlékezetében fennmaradt hagyománynak, melynek Mednyánszky csak egyszerű feljegyzője volt. A nőrablás és az elrabolt nő birtokáért támadt „testvéri viszátkodás“ ismert motívuma népies eredetű ugyan, de azért a podhrágyi romokhoz fűződő helyi hagyománynak lehetett történeti magva. Nem hisszük ellenben, hogy az 1542-i pozsonyi országgyűlésnek a Podmaniczkyakat megbélyegző határozatairól (XLIV. és XLV. art.), nemkülönben az 1545. évi pozsonyi országgyűlésnek arról a törvénycikkéről, mely

hatályon kívül helyezte az 1542-i országgyűlésnek említett artikulusait (XLVII. art.), a Podhrágy-vidéki lakosságnak tudomása lett volna. Mednyánszky, aki a magyar Corpus iuris trencsénmegyei vonatkozásait jól ismerte, azért tette ezt a két évszámot előadása tengelyévé, hogy egy regényes történet keretében megmagyarázhassa, hogyan és milyen körülmények között jött létre az 1545-i országgyűlésnek felmentő határozata és egyáltalában hogyan volt lehetséges, hogy ez a garázda testvérpár, amely éveken át izgalomban tudott tartani egy egész országrészt, hirtelen megtért és meghódolt a király előtt. Mednyánszky jól ismerte ezt a korszakot. Amit a két Podmaniczkyról előadott, nem áll ellentétben a két testvér jellemével és egyéniségével és a Podmaniczkyakra vonatkozó kutatások eredményeivel. A nőrablás is megtörténhetett, mert beleillik annak a kornak a képébe, sőt ismerve a két Podmaniczkynak szélsőségekre hajló lelki alkatát, az sem volna lehetetlen, hogy a testvérek a leány miatt szembekerüljenek egymással. Mindez azonban csak feltevés, melyet semmiféle adattal nem tudnánk igazolni.

Bár a Podmaniczkyak tetteire még a XVII. század közepe táján is visszaemlékeztek Vágbeszterce vidékének lakói¹, a nép képzelete mondai alakokká nem változtatta őket. Akik a Vág völgyével és az itteni várromok történetével foglalkoztak, szinte kivétel nélkül Mednyánszky könyvéből vették az anyagot s azt legfeljebb átdolgozták és kiszínezték. *Zakariás Sándor*,² *Szeghalmi Gyula*,³ *Krasznayánszky Károly*⁴ és mások elbeszélései valóban nem egyebek, mint a Mednyánszky Alajosnál olvasható elbeszélések átdolgozásai. Mednyánszky elbeszéléseire, regéire és legendáira pedig teljes joggal alkalmazhatjuk azt a megállapítást, melyet

¹ L. erre az 1641. évben foganatosított tanúvallatást, mely megjelent a Podmaniczky-Oklevéltár. V. k. 199. sz. oklevél.

² Várregék. II. k. Kassa, 1908. 120—122. ll.

³ A Vágvidék mondaköre. 1904 és újabb feldolgozása: Felvidéki regék. Debrecen, 1929. 218—231. ll.

⁴ A regényes Vág völgy várainak történelmi emlékei és regéi. (Trencsényi kir. kat. főgimn. 1907—1908. évi Értesítője. 36. l.)

Mailáth Magyar regéiről mondott 1863-ban a *Pesti Napló* ismertetője. „Többnyire a nép ajkáról vett mondatárgy van ezekben földolgozva és alakítva többkevesebb szabadsággal. Nem mesegyűjtővel van dolgunk, aki a nép ajkáról ellesett költői darabokat alak- és tartalomhíven jegyzé gyűjteményébe, hanem ügyes elbeszélővel, ki az általa hallott vagy olvasott mondaszöveget saját képzelődése hozzájárultával is emelni törekvék. Sem szín, sem szerkezet nem azon kezdetlegességet mutatja, melyet a népszellem ilynemű alkotásain előtenni szokott. Nyájas regék az olvasó közönség számára. Nem mindenben a tudomány kutató boncolásának tárgyai, hanem a nemesen mulatni vágyó kedély és képzelem ártatlan játékszerei.”¹

Nem állítjuk, hogy Mednyánszky elbeszélései, regéi és legendái kivétel nélkül tudatos irodalmi alkotások, melyeknél népi eredetet ne keressünk. A „*testvéri viszálykodás*”-ról szóló történetet azonban azok közé a regényes történetek közé számíthatjuk, melyek Mednyánszky Alajos egyéni alkotásai közé tartoznak.

¹ Pesti Napló, 1863. 288—289. sz. Idézi Griesbach Ágost: A budetini monda. Budapest, 1891. 25. l.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

RÖVIDÍTÉSEK :

h.	= helység.	vm.	= vármegye.
hg.	= herceg.	vs.	= város.
sz.	= század.		

Abaúj vm. 52, 177.
 Acsády Ignác 238.
 Aczél Péter kir. titkár 121.
 Adriamenti szlávok 28.
 Adrián (Hadrián) név 28.
 Albert király 34, 38.
 Albert özvegye Erzsébet 34, 38.
 Albert osztrák hg. († 1463) 53.
 Aldiód (Algyógy) vs. 78, 79, 80.
 Al-Duna melléke 33.
 Alkotmányos sérelmek 1526 után 145, 146.
 Alsófalva h. 70, 270.
 Alsószucska h. 260, 261.
 Alsó-Fehér vm. 78.
 Alsóhricsó h. 57.
 Alsólehota h. 70.
 Alsópodváz h. 69.
 Anna királyné, II. Ulászló felesége 90, 91, 92.
 Annenbergi Parcifal (XV. sz.) 54.
 Anonymus 7, 8, 9.
 Anjouk kora 23, 42.
 Arad vm. 25, 63, 77, 103, 113, 161.
 Aranyáni Damján nádori ítélőmester 242, 244, 261, 263, 264, 268.
 Ardaháti-család 69.

Ardaháti Frank 99.
 Ardaháti Miklós 99.
 Augsburg vs. 263, 266, 269, 273, 274, 275.
 Aulæ miles 39.
 Aulicus 104, 112.
 Ausztria 139.
 Árpádkor, -ház 9, 17, 39, 42.
 Árva vm. és uradalom 127, 151, 152, 153, 164, 181.

Baidar mongol hadserege 12, 13.
 Bajmóci vár és uradalom 127, 276.
 Bajna h. 8.
 Bajoni Benedek 183.
 Bajor választófejedelem 244.
 Bakith Pál 165, 166.
 Bakith Péter 243, 244.
 Bakócz Magdolna 169.
 Bakócz Magdolna első férje Újlaki Lőrinc 169.
 Bakócz Magdolna második férje Csulai Mór László 170.
 Bakócz Tamás esztergomi érsek 118, 119.
 Bakonybéli apátság 227.
 Balassa-levéltár 38.
 Balassa-család 164, 175.
 Balassa-kastély Vágváralja 274.

- Balassa András 276.
 Balassa András felesége Mérey Anna 276.
 Balassa András fiának Zsigmondnak síremléke 278 (kép).
 Balassa Farkas 273.
 Balassa János 273, 277.
 Balassa Menyhért 173, 178, 273.
 Balassa Zsigmond 274, 277.
 Banai várispánság 8.
 Báni praedium (1208.) 10.
 Baracskey Pál trencsénmegyei alispán 225, 226, 243.
 Baracskey János 257.
 Baranya vm. 25.
 Baratin Lukács zágrábi püspök 87.
 Barát-Lehota h. 19.
 Bars vm. 135, 158, 238.
 Barsi János kanonok 217.
 Bartoniek Emma 92, 125.
 Bartossii Chronica 52.
 Basó Mátyás 164, 181, 204.
 Basó Demeter 204.
 Batthyány Ferenc horvát bán 219.
 Batthyány-Strattmann hg.-i család köpcsényi (ill. körmendi) levéltára 15, 21, 75.
 Bazin város 276.
 Bán (Bana, Banov) vára 7, 8.
 Bán város és uradalom (1234.) 11, 40—41, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 64, 68, 95, 96, 98, 99, 100, 103, 106, 107, 111, 112, 115, 116, 118, 141, 148, 149, 167, 186, 250, 267, 268, 269, 270, 271, 273, 277.
 Bánffy (alsólindvai)-család 25, 27, 93.
 Bánffy (alsólindvai) János 103, 104.
 Bánffy (alsólindvai) Miklós 103.
 Bánffy (alsólindvai) István 274.
 Bánffy (tallóci) Boldizsár 199.
 Bánffy (osonci) György 277.
 Bánka (Bánya) h. 8.
 Bányavárosok 135, 155, 163, 167.
 Bányavidéki kapitányság 251.
 Bárói rangemelés 63, 93, 94.
 Báthory András 188, 190, 204, 206.
 Báthory István nádor 143.
 Báthory István országbíró 100, 101,
 Bátorkő vára 171.
 Bebek Ferenc 177, 178.
 Bebrava patak 16.
 Beckó vára l. Bolondóc a.
 Becsva határfolyó 173, 174, 182, 246.
 Bérczy Ambrus 202.
 Beke Antal 78.
 Bela h. (1208.) 10.
 Belgrádi bán 95.
 Bellus vs. 72, 105, 185, 194, 200, 205, 206.
 Belsőszolnok vm. 119.
 Beneska hegy 245.
 Beneuch h. (1271.) 10.
 Berchtold von der Lippe 243.
 Bercsény h. 227.
 Berger V. 20.
 Beszterce l. Vágbeszterce a.
 Besztercebánya 193.
 Besztercebányai országgyűlés (1542.) 216.
 Beszterce megye (Trencsén vármegye része) 32.
 Bethlen-család 113.
 Bethlen Miklós (bethleni) 77.
 Bethlen Sára férje Tárczay János 113.
 Bezseny h. 179.
 Bécs 132, 136, 142, 147, 149, 166, 179, 180, 182, 190, 201, 220, 224, 227, 230, 248, 250, 253, 254.
 Bécsi Staatsarchiv 38, 143, 144, 145, 146, 158, 159, 170.
 Békés vm. 25, 63, 77.
 Bél Mátyás 136.
 Béla (IV.) magyar király 12, 15, 16, 17, 18, 57.
 Béla vára (Horvátország) 63, 80.
 Bicsányka-Lhota h. 57.
 Bicse h. (1250.) 10, 14, 31, 43.
 Bjelik Vaclav alias de Cornis cseh vezér (1460.) 42, 43.

- Birckenstein tört. műve 117, 149, 179, 187, 200, 203, 207, 254.
 Birtokviszonyok Mohács után 238.
 Bobotlehota h. 19.
 Boda (Szalóki) család 69.
 Bodina h. 68.
 Bodinalehota h. 270.
 Bodmenschky cseh vezér 53, 54.
 Bodrog vm. 25.
 Bohuniczky János 108.
 Boleso h. 105, 107—110, 116.
 Bolondóc (Blundus, Becko, Blundic, Bolodoch) vára 7, 16, 25, 32.
 Bolya (Alsó-Fehér vm.) h. 78.
 Bonfini történetíró 52, 53, 55.
 Bontosovci család 27.
 Bornemisza János kincstartó 77.
 Bornemisza Pál püspök 183, 242, 243.
 Borona h. 7, 8, 9.
 Boronkay János 236.
 Borosjenő h. 82, 85, 115, 122, 123, 124, 141.
 Borosjenői erdő 124.
 Borosini Blaskó 51.
 Borovszky Samu 87.
 Bossányi család levéltára 21.
 Bossányi János 121.
 Bosznia 39.
 Bottka Tivadar 8, 19.
 Brana szó 9.
 Bresthyen (Bresthen, Briesz-ten) h. 27.
 Breszti család 27.
 Briesztenszky (Brestyenzsky) család 27.
 Brezolup h. 44, 45, 49, 103, 115, 271.
 Brodaries István szerémi püspök 125, 126, 173, 174.
 Brumow vára és uradalma (Morvaország) 45, 50, 64, 75, 96, 99, 107, 248.
 Brumowi Ádám 225.
 Brunn 166, 280.
 Buda vs. 63, 73, 78, 81, 104.
 Budai káptalan 74, 124, 141.
 Budai országgyűlés (1527.) 126, 130, 133.
 Buda vára 33, 132, 136, 166, 177 (ostroma 1540., 1541.), 184, 185, 186, 187, 188, 190, 192, 193, 241.
 Budai Ferenc Polgári Lexicon 48, 95, 112, 114, 129, 131, 136, 170, 171, 197, 237, 242, 251, 275, 277.
 Budetin vára 17, 63, 76, 154 (kép), 155, 156, 167, 168, 198, 233, 234—36, 249, 287, 289.
 Budetini monda 292.
 Budetin-Lehota h. 19.
 Budinalehota h. 70, 73 (l. Budinalehota a. is).
 Buesso János udvari káplán 136.
 Buttkay Péter főispán 87.
 Buzlay Mózes (gergelylaki) 48, 50, 97, 108.
 Byter Comes (1278.) 57.
 Chaloupecky csehtörténetíró 8.
 Chernel Ambrus kir. jogügyi igazgató 242, 244.
 Chmel I. 54.
 Chorényi József 19, 53, 127.
 Chronicon veteris collegiati Pragensis 52.
 Címkérdés 93, 94, 113.
 Conditionarius 31, 37, 45.
 Corpus iuris 29.
 Cosmas krónikája 8.
 Csabacsüd h. (Békés vm.) 77.
 Csallóköz 144, 149.
 Csanád vm. 63, 77.
 Csanádi nagyprepostság 115, 116, 118.
 Csák Máté 16, 17, 18, 19, 23, 29, 57.
 Csáky Mihály 95.
 Csáky Mihályné Rozgonyi Anna 95.
 Csáky Mihály leánya Margit 95.
 Csálya vára 161.
 Csánki Dezső 12, 25, 26, 27, 39, 40, 53, 57, 78, 80, 86, 104.
 Csázmai káptalan 87.
 Cseh (lévai) család 25, 27, 39, 65, 94.

- Cseh (lévai) Ilona Podmaniczky Lászlóné 81.
 Cseh (lévai) János 94.
 Cseh (lévai) Zsigmond 81, 95.
 Cseh János 121.
 Cseh háborúk 39, 40, 42, 43, 52, 53, 55.
 Cseh-morva rendek 129, 130.
 Csehország 139, 165, 243, 281.
 Csehek 170.
 Csejte vára 25, 26, 66.
 Cselko-Lehota h. 19, 68.
 Csepes János (kissarlai) 135.
 Csepes Gergely 135.
 Cserna (Nagy-) h. 270.
 Csernakokosztelec h. 34, 36, 38, 49.
 Csery József 85.
 Csetnek vs. 84.
 Csicsó vára 119, 216.
 Csoma József 93.
 Csulai Móré László 170.
 Csulai Móré Fülöp pécsi püspök 170.
 Czeizel Gábor 118, 131, 135, 136.
 Czimer Károly 39.
 Czobor Gáspár 166.
- Dánffy (dobozi) család 25.
 Dánffy (dobozi) András 77, 101.
 Debrecen vs. 171, 291.
 Demeter sanctuarii püspök 118.
 Demkó Kálmán 39, 42.
 Dersfy (szerdahelyi) család 25, 27.
 Desew iudex Comanorum 57.
 Desseffy János kamarai elnök 275.
 Dezsér (1234.) h. 10, 22.
 Décsényi Gyula I. Schönherr Gyula a.
 Dévényi kapu (Porta Hungarica) 9.
 Dica-jövedelmek 228, 229, 230, 256.
 Dillich W. krónikája 143, 169, 197.
 Dlhopolje h. 19, 57.
 Dobner G. 52.
 Doboz (Temes vm.) h. 82.
 Dobra h. (1113.) 9.
 Dóczy Ferenc (nagy-lucsei) kir. kamarás 106.
 Domanis h. (1268.) 10, 38, 68, 105, 270.
 Domanis patak 68.
 Domanovszky Sándor 31.
 Dombo (Dubova) h. 11.
 Dominich Gáspár 189.
 Donáttornya h. (Csanád vm.) 77.
 Dömösi Szent Margit prépostság 115, 119, 121.
 Draskovich György pécsi püspök 270.
 Drágffy-család 93.
 Drágffy Gáspár 188, 190.
 Drienove h. 47, 49, 68, 69, 99, 101.
 Drietoma h. (1244.) 10.
 Dubnic (1262—65.) h. 10.
 Duboveci János 155, 168, 181.
 Dubraviczky Márk kir. kamarás 141.
 Dulo (1259.) h. 10, 14, 22.
 Duna folyam 104.
 Dunamedence 74.
 Duna-Tisza-köz 192.
 Dunántúl 171, 175, 186, 202, 227.
 Egresd (1234.) h. 11, nobiles de — (1276.) 15.
 Egri püspök 158.
 Egyházi befolyás 125.
 Egyházi javak 227.
 Elefánti János 201.
 Elefánti Magdolna (E. Mihály és Podmaniczky Katalin leánya) 162.
 Elefánti Magdolna-férje divék-újfalusi Zsámbokréthy Boldizsár 162.
 Elefánti Mihály 114, 271.
 Elefánti Mihályné Podmaniczky Katalin 114.
 Elek szalkai apát 110.
 Endre (III.) magyar kir. 16.
 Engel I. Christian 78.
 Endrej lietavai várnagy (1318.) 17.
 Erdély 24, 32, 63, 78, 80, 177, 178, 181, 188, 202, 204, 216.

- Erdélyi vajda 53, 104, 126, 127, 128, 133, 138, 147, 152, 169, 170.
 Erdélyi káptalan 78.
 Gr. Erdődy-család levéltára 74, 77.
 Erdődyek 171.
 Erdődy István nyitrai püspök († 1512.) 117, 119.
 Erdődy Péter 158.
 Erdődy Simon zágrábi püspök 125, 126, 158.
 Ernyey József 17, 20, 29.
 Esterházy hercegi levéltár 19, 22.
 Eszéki Tamás pécsi püspök 185.
 Esztergom 149, 153, 154, 163, 202, 229.
 Esztergomi érsekség 43, 119, 131, 208.
 Esztergomi főesperesség 115, 116.
 Esztergomi káptalan 147, 149, 207, 211, 215, 217, 220, 234, 235, 238, 250, 251, 259.
 Esztergomi érsek praediális nemesei 31.
 Etele (sülyi és kartali) család 45.
 Ethy Gyula 8.
 Európa (Közép-) 192.
 Európai udvarok 130.
 Ezüstkoporsó 136, 201.
 Északnyugati Felföld 44, 128, 135, 144, 152, 157, 167, 168, 191, 204, 239.
 Facsko h. 58, 69, 70.
 Facskolhota h. 68.
 Faller Jenő 170.
 Familiaris 57, 186.
 Fegyvernek Ferenc prépost 122, 123, 124.
 Fegyverszünet 148.
 Fejér György 7, 10, 11, 14, 15, 16, 17, 20, 21, 23, 29, 57.
 Fejér vm. 25, 73, 74.
 Fejérpataky László 7, 9, 17, 20, 29.
 Feketeerdő 101.
 Fekete Nagy Antal 7, 8, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 20, 21, 22, 25, 26, 27, 31, 33, 40, 42, 44, 46, 53, 57, 75, 76.
 Felkeszi h. 122, 141.
 Fels Lénárt császárfőparancsnok 168.
 Felsőhricsó h. 57.
 Felső Magyarország 36, 39, 40, 43, 151, 177, 181, 190, 191, 205.
 Feöldy Doby Antal 35, 48, 59, 87, 92, 93, 112, 136, 251, 259, 260.
 Ferdinánd (I.) magyar király 115, 124, 126, 127, 129, 130, 131, 132, 133, 135, 136, 137, 139, 142, 144, 145, 147, 148, 150, 151, 155, 156, 157, 158, 159, 160—167, 170, 173, 174, 177, 178, 179, 181, 182, 183, 186, 187, 188, 189, 190, 192, 193, 194, 197, 198, 199, 201, 202, 204, 206, 207, 211, 213, 214, 215, 219, 220, 222, 223, 224, 226—230, 232, 233, 235, 236, 237, 240, 241, 242, 246, 247, 250, 251, 253, 262, 263, 264, 266, 268, 269, 270, 273, 274, 275, 276, 277, 282, 290.
 Ferdinánd megkoronáztatása 133.
 Fessler I. Aurél 125, 127, 129, 133.
 Félegyház h. 81.
 Főgel József 48, 86, 104, 112, 170.
 Fonyód h. 171.
 Forgách-család 135.
 Fő- és jószágvesztés 217, 218, 234.
 Főnemesi szövetséglevél (1525) 128.
 Főrendiség (örökös) 91.
 Fraknoi Vilmos 127, 128, 130, 131, 132, 186.
 Francia-török szövetség 160.
 Francisci Tamás harmincados 224, 225.

- Fráter György 158, 161—62, 166, 174, 177, 178, 179, 180, 185, 186, 188, 193, 197.
 Fügedi Erik 8.
 Galgóc vára 7.
 Galgóci levéltár 74, 77.
 Gall Ádám főkapitány 257.
 Garai család 81.
 Garai László nádor 81.
 Garai László nádor fia Jób 81.
 Garai Bánffy Katalin 240.
 Garamszentbenedeki konvent 59, 121.
 Gálszécsi család 48.
 Gálszécsi Magdolna 48.
 Gebrenolehota h. 27, 38, 68.
 Gedeon Gyula 136.
 Gerebeni család 27.
 Gerő János 52, 54.
 Gertschacker Kristóf trencsényi kapitány 225, 226.
 Geszte (1238.) 10.
 Giskra János (brandeisi) 48, 52, 84, 103.
 Gogan és Anian besztercei alvárnagyok (1339.) 17.
 Gosztonyi János erdélyi püspök 125, 126.
 Gotthóy (Gotthay) Miklós 233, 237, 238—40.
 Gotthóy (Gotthay) Miklós felesége Garai Bánffy Katalin 240.
 Gown (Gouor, Gowor, Souor) h. l. Horovce a.
 Göding város 243.
 Gömör vm. 181.
 Görzvidéki szlávtság 28.
 Gradec vára 27.
 Gregorianczai Pál zágrábi püspök 243.
 Gregoróczy Vince győri kapitány 257.
 Griesbach Ágost 292.
 Gritti Alajos 155, 160.
 Guidoto Vincenzo velencei követ 115, 126.
 Guzych Miklós (Turáni vagy Horváth) 271.
 Gyalókay Jenő 125.
 Gyalui szerződés 193.
 Győr vár 202, 231, 257.
 Győr vm. 25, 174.
 György brandenburgi örgróf 80.
 György kolosi apát 121.
 Györgye h. 81.
 Győrök h. 171.
 Gyulay János 80.
 Habsburgok 138, 139, 160.
 Hagymássy László 201.
 Hajdúk 167.
 Harasth (1379.) 21.
 Haraszthy család 65.
 Harbatin h. 70.
 Határ- és dűlőnevek Trencsén megyében 12, 14, 15.
 Határkérdés Magyarország és Morvaország közt 112, 182—184.
 Határmegállapító biztosok 241.
 Hatna (Hatne) h. 41, 71, 270.
 Hatnai család 38, 71.
 Hatnai György (1466.) 41, 42.
 Hatvani országgyűlés (1526.) 170.
 Háj nevű birtok 215, 224.
 Hedvig tescheni hercegnő 128.
 Helfenstein vára Morvaországban 279.
 Helfensteini Ulászló l. Ludanici a.
 Helvény h. (1276.) 10, 14.
 Helynevek (magyar, szláv) Trencsén megyében 12, 14, 20.
 Helytartó (l. Thurzó Elek alatt is) 143, 144, 145, 189.
 Helytartótanács 197, 198, 201, 206, 208, 223, 224, 228, 239, 242, 243, 244.
 Henrik soltész (1370.) 19.
 Henrici villa 20.
 Hédervári György 150.
 Hidegkút h. 82, 85, 122, 141.
 Hidegvíz (Alsó-Fehér vm.) h. 78.
 Hilboke (Alsó-, Felső-) h. 57.
 Hlinik h. 38, 47, 49, 58, 59, 60, 69, 99.
 Hódoltság (török) 192, 201.
 Holasnje hegylánc 68.

- Hollókővára 66.
 Honfoglalás 9.
 Hont vm. 47, 49, 65, 168, 179, 239.
 Horovce (Horóc) h. 10, 40, 72, 101, 102.
 Horvát bán 219.
 Horvát-szlavón területek 24, 28.
 Horváth Bertalan 273.
 Horváth János 77.
 Horváth Jenő (Rónai) 48, 52, 54.
 Horváth Konstantin 171.
 Horváth Márk horvát bán 76.
 Horváth Márk 277.
 Horváth Mihály történetíró 129, 130, 131.
 Horváth Mihály sztreceseni várnagy 110.
 Horváth Miklós (Guzich) 114.
 Horváth Miklósné Podmaniczky Katalin 114.
 Horvátország 130, 161.
 Hosszúmező l. Dlhepolje a.
 Hradissa h. (1242.) 10.
 Hricsó (1208.) h. 10.
 Hricsó (Hiricsin, Hirichou, Rízoj) vára és uradalma 15, 16, 24, 38, 44, 56, 57—58, 61—62, 63, 69, 74, 119, 140 (kép), 156, 162, 167, 172, 180, 181, 186, 198, 201, 210, 212, 213, 216—220, 221, 222, 225, 233, 248, 249, 250, 253, 254 (kép), 263, 267, 268, 269, 271, 277.
 Hricsóvárálja h. 57.
 Hrozinkói szoros 9, 16.
 Hrussó vára 158.
 Hrussóy (zábláti) család 158.
 Hrussóy János 114, 272.
 Hrussóy János felesége Podmaniczky Anna 114, 272.
 Hrussóy Mihály 272.
 Hvoznic (Hvozníc) h. 10, 14, 38, 68, 271.
 Humec h. 185, 251.
 Hunyadi-ház 37.
 Hunyadi János kormányzó 34, 39.
 Hunyadi László 37, 39.
 Hunyad megye 78.
 Hupka György 150, 153.
 Huszárok 165, 166.
 Huszita háborúk 24, 36, 37, 39, 40, 42, 48, 51, 52, 53.
 Hűbériség 31, 32, 82, 83.
 Időlátott levél 95.
 Ilhalka (Lehota) h. 40.
 Illava (Leva, Leba) h. és vár 19, 20, 36, 53, 127, 134, 150, 163, 201, 223.
 Illésy János 226.
 Imrefy család 217, 218, 219, 249.
 Imrefy János 210, 216, 217, 219, 220, 253, 254, 268.
 Imrefy Mihály (szerdahelyi) 119, 216.
 Imrefy Péter 200.
 Ipolyi Arnold 114, 125.
 István moldvai vajda (1500.) 119.
 Istvánffy Pál 243, 244.
 Isztebnyik h. 14.
 Iványi Béla 21, 74, 77, 105, 113, 122.
 Jablonova h. 112.
 Jablunkai szoros 283.
 Jagello-ház 34, 92, 138.
 Jajca vára 80, 88, 89, 92.
 Jakusith Ferenc 277.
 Jasztrebi h. 27.
 Javornik hegység 245.
 János kir. l. Zápolyai János a.
 János Zsigmond 188, 189, 192, 193, 203, 204, 273.
 Jásd h. 170.
 Jásdi apátság 200.
 Jászay Pál 88, 114, 126, 129, 131.
 Jászóvári formuláskönyv 90, 91, 105.
 Jedlicska Pál 25, 48, 54, 65.
 Jeszenice h. (1269.) 10.
 Jescsin h. 14.
 Jobbágyügyek 24, 25, 85.
 Jókő vára 66.
 Kajár h. 227.
 Kamara (magyar-) 215, 221, 222, 224, 225, 226, 228,

- 231, 256, 257, 265, 267, 268, 269, 270, 272, 275.
 Kamara (udvari-) 226, 243, 257.
 Kamarási méltóság 63, 78, 81, 86, 88, 89, 91, 92, 93, 112.
 Kamarjai Tamás 242, 243, 274.
 Kamenicsán h. 122, 135, 142.
 Kamenicsáni János 135.
 Kancellária (magyar-) 257.
 Kaplat h. 27.
 Kaplathi család 27.
 Kapornaki konvent 104.
 Kárácsenyi János 25, 77.
 Kardosfalva (Kardoslehotá) h. 27.
 Karthuz Vencel és Jeromos 82.
 Kaser H. 19.
 Kassa vs. 161, 177.
 Kasza h. (1272.) 10.
 Kasza vára (1250—1272.) 15, 16, 32, 40, 45, 53, 127, 147, 148, 150, 163, 205, 206.
 Kaszai család 40—41, 46, 47, 112.
 Kaszai György 105.
 Katlina h. 38, 71, 270.
 Katona István 131, 133, 135.
 Kazianer János császári vezér 144, 150, 153, 155, 163, 186, 221.
 Kálnay-család 135.
 Károly (V.) német császár 130, 160, 178, 202, 203.
 Károly Róbert magyar király 19, 20, 23, 24, 28, 29.
 Károly János 19, 53.
 Károlyi Árpád 275.
 Károlyi János 9, 13, 19, 26, 127, 128, 190.
 Kárpátok 281.
 Kecheti Márton veszprémi püspök 202.
 Kelet-Magyarország 204.
 Kelet-Európa 74.
 Kempelen F. 27.
 Kenese h. 227.
 Kerechényi László 275.
 Kereky György özvegye Magyar Benigna 111.
 Kertbeny Károly 133.
 Kesselőkö 193.
 Keve vm. 26.
 Kinizsi Pál özvegye 76.
 Királyi jog 59, 60, 69, 72, 99, 172, 180, 219, 221, 251.
 Királyi könyvek 224.
 Királyi tanács 145.
 Királyság h. (Békés vm.) 77.
 Királyválasztás Mohács után 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131.
 Kiss István (R.) 135, 228, 242, 244.
 Kiscserna h. 68, 73.
 Kisdomanis h. 82, 270.
 Kisdovorányi Pál 121.
 Kishelvényi Imre 99.
 Kissarló h. 135.
 Kisszántó h. 82, 122, 123, 141.
 Kisvárdai Mihály 272.
 Kiszuca folyó 17.
 Kiszucaújhely h. 23.
 Klesztina (Kleschina, Klesztina) 22, 38, 42, 71, 270.
 Klobouk vs. (Morvaország) 248.
 Klobuca h. (1262—1265.) 10.
 Klobucsai Barnabás l. Lucskai a.
 Klobucsai László (XV. század) 34.
 Klobucsai vagy Klobusiczky Miklós (XV. század) 34, 35.
 Klobusic h. 110.
 Klobusiczky György (1519.) 110.
 Klochowald vallis (1330.) 19.
 Klucsova h. 105.
 Knauz Nándor 24, 44, 118.
 Knezvolhota h. 68.
 Kniezsa István 11.
 Kobra h. (1255.) 10, (1265.) 15.
 Kocskóc h. 185.
 Kolarovice h. 19, 20.
 Kolini Tamás nyitrai udvarbíró 136.
 Kolosi apátság (Nyitra vm.) 121, 193, 201, 237.
 Kolozsmonostori konvent és levéltár 78, 80.

- Komárom vs. 231.
 Komárom vm. 8.
 Komoróczy György 275.
 Konska h. 27.
 Konstantinápoly 185.
 Korbel cseh vezér 43.
 Korlátkői család 76.
 Korlátkői Oszvald 71.
 Korompai Nehéz Péter (1466.)
 és özvegye 42, 43, 75, 104,
 105.
 Korompai Nehéz Simon
 (1466.) 42.
 Korpona vs. 84, 85.
 Korvin János 77, 78, 80, 87,
 88.
 Korvin János fia Kristóf 77.
 Korvin János özvegye Frange-
 pán Beatrix 80.
 Kosztelec h. 68, 69, 70.
 Kosztka Miklós 137, 151, 152,
 153, 154, 155, 156, 160,
 163, 164, 165, 168, 175,
 181, 182, 192, 206, 207,
 210, 211, 212, 213, 214,
 215, 216, 217, 235.
 Kosztka—Podmaniczky-féle
 viszály 207—209.
 Kosztka Péter 151, 152, 153,
 155, 181, 211.
 Kosztolány vára 43, 54, 55.
 Koteso h. 69.
 Kozalka Vencel vagy László
 58.
 Kőmegy (Alsó-, Felső-) h. 68.
 Köpcsényi, illetőleg Kör-
 mendi levéltár 57, 75.
 Körmöcbánya 155, 163, 215.
 Körös megye 12, 25, 27.
 Krakkó 164.
 Krassó vm. 26.
 Kraszno h. 22, 182, 206,
 207, 210, 213, 214, 215.
 Krasznayánszky Károly 16, 17,
 25, 29.
 Krebrenolehota l. Gebreno-
 lehota a.
 Kubinyi család 218.
 Kubinyi Ferenc 218.
 Kubinyi Kristóf ügyvéd 218,
 219, 220, 245, 246, 249,
 268.
 Kubinyi Miklós 151, 218.
 Kuchina h. (1275.) 10.
 Kúria (királyi) 215.
 Kvassai család 71, 82.
 Kvassó h. 71, 82.
 Ladamos h. (Alsó-Fejér vm.)
 78.
 Lajos (II.) magyar király 76,
 82, 111, 112, 115, 119, 122,
 123, 125, 126, 129, 132,
 133, 137, 138, 141, 156,
 170, 184, 194, 222.
 Lajos (II.) özvegye Mária
 125, 129, 132, 133.
 Lapis refugii 204.
 Laski Jeromos 152, 153, 170.
 Lassinkovitz Girich 283, 284.
 Lassinkovitz Girich leánya
 Hedvig 283, 284, 285, 286,
 287, 288, 289.
 Latk (1113.) h. 9, 21.
 Lándzsával való szolgálat 30.
 László pannonhalmi udvar-
 bíró 229.
 Leánynegyed 65, 66, 96.
 Lednice h. (1259.) 10, 38, 68.
 Lednice vára 15, 17, 36, 41,
 42—43, 59, 63, 75—76, 79
 (kép), 150, 151 (kép), 153,
 156, 162, 167, 171, 180,
 181, 186, 200, 210, 219,
 220—222, 225, 233, 248,
 249, 250, 263, 266, 268, 269,
 276—77.
 Lednici Bialko 281.
 Lehotka h. 19, 68, 72, 101,
 102.
 Lehotaváralja h. 19.
 Lengyelország 20, 151, 165,
 243.
 Leveldi kartauziak 175.
 Lédec 45, 70.
 Léva l. Illava a.
 Léva vs. 231.
 Lévai Cseh vagy Vajdafi Já-
 nos 65.
 Liber dignitatum saecularium
 53.
 Libocha h. 99.
 Liburcha (1242.) h. 10, 14.
 Lieszkóc h. 10, 21.
 Lietava vára 17, 26, 38, 57,
 151, 152, 160, 184 (kép),

- 185., 206, 208, 212, 213, 257.
 Ligeti Antal festőművész 127, 140.
 Linz 257.
 Lipa Henrik 281.
 Lipcsey Orbán 114.
 Lipcsey Orbánné Podmaniczky Saloména 114.
 Lippa vára 103.
 Liptó vm. 27.
 Liptói uradalom 127.
 Lomnici család 248.
 Lomnici Ádám morva főúr 175, 248.
 Lomnici Ádám leánya Johanna, Podmaniczky Ráfael felesége 248, 265, 266.
 Loránd kaszai várnagy (1318.) 16.
 Lovcsányi Gyula 9, 16, 17, 26, 42.
 Lucska erdőbirtok 21, 30, 33, 34, 36.
 Lucskai család (XV. század) 23, 33.
 Lucskai Bertalan (XV. sz.) 33.
 Lucskai Bertalan fiai Lőrinc és Barnabás 33, 34.
 Lucskai Lőrinc (1439. k.) 34.
 Ludanici Ulászló báró, morva főúr 279.
 Ludány h. 164.
 Ludányi Tamásné Nyffor (Noffri, Onoffry, Onuphrius) Veronika 46, 47, 64, 99, 100.
 Lukácsi János nyitrai kánok 206.
 Lukinich Imre 125, 177, 181, 187, 188, 189, 193, 194, 202.
 Lundi érsek 168.
 Lyppai Zavisa (1458.) 39.
 Macsó bíró 95.
 Magyar család 39.
 Magyar Balázs 45, 52—53.
 Magyar-csehszlovákia personalis unio 74.
 Magyarische Sagen und Märchen, Brünn, 1825. 280, 292.
 Magyar-morva határper 218, 233, 240—47.
 Magyar szavak: Agyagos locus (1423.) 22.
 Althalbyk silva (Prechnabukovina 1408. k.) 22.
 Bechokutja (Brethokuta) fons (1297.) 15, (1328.) 20.
 Benkhege mons (1379.) 21.
 Berchnevű hegy (1242, 1244, 1245, 1259, 1265.) 14, 15, (1330.) 21.
 Bercz (Sztranya) 1408. k. 22.
 Bik erdő (1245.) 14.
 Bohdalkwy lapis (1327.) 20.
 Bohomir parloga spelunca (1355.) 21.
 Borlog hygh mons (1355.) 21.
 Bykerdew (Bukovina, 1408.) 22.
 Bykerdeu silva (1355.) 21.
 Bykhegh (Bukovahora, 1408. k.) 22.
 Bykfa (1327.) 20.
 Cipkebukur virgultum (1341.) 21.
 Eresthwen nemus (1381.) 22.
 Erezthwenalya locus (1413.) 22.
 Farcasku petra (1355.) 21.
 Farkasfalw villa (1381.) 22.
 Farkashydgy mons (1355.) 21.
 Feketekeo petra (1351.) 21.
 Galagonyafa (1379.) 21.
 Galganya arbor (1369.) 21.
 Gemölchen arbor (1327.) 20.
 Gerchenbokor (1379.) 21.
 Hasfa (1379.) 21.
 Haskwihfew fons (1355.) 21.
 Hedálja locus (1413.) 22.
 Hedyesmalnicha mons (1330.) 21.
 Hozywdulewfeld (1413.) 22.
 Javorfa mons (1417.) 22.
 Jeghenyefa (1341.) 21.
 Kaaczhelgh mons (1408.) 22.
 Kaladamegy (1413.) 22.
 Kelemenhalma (1297.) 15, (1328.) 20.

- Kerekhygh mons (1355.) 21.
 Kerekreth pratum (1330.) 21.
 Kyeshed mons (1351.) 21.
 Kyscheewys (1417.) 22.
 Kysnes aqua (1330.) 21.
 Kysrakpathaka rivulus (1417.) 22.
 Megye virgulta (1408.) 22.
 Melpatak (1330.) 20.
 Nadaalsaar (1408.) 22.
 Nagrakpathaka fluvius (1417.) 22.
 Nyárfa (1245.) 14.
 Nir arbor (1242.) 14.
 Nyir arbor (1247.) 14.
 Nyrfa (1327.) 20.
 Orlowhwe (Dubovahora) 22.
 Ozthroheghalya locus (1413.) 22.
 Parthfeletwalo Agyagus locus (1413.) 22.
 Predbarhegie mons (1355.) 21.
 Rakathya bokor (1330.) 21.
 Rakatya Mochar locus (1297.) 15, (1328.) 20.
 Solimos kő (1272.) 15.
 Swrokpathaka rivulus (1417.) 22.
 Szilfa (1297.) 15.
 Teldfa arbor (1379.) 21.
 Temdukhygh mons (1355.) 21.
 Teplapataka (1355.) 21.
 Teulg arbor (1351.) 21.
 Thaareth (Thorowaluka, 1408. k.) 22.
 Thamaspataka rivulus (1408.) 22.
 Theyeshgh (Mlechnahora, 1408.) 22.
 Tolgyfa (1245.) 14.
 Tulgarbor (1242.) 14.
 Tulgfa (1341.) 21.
 Tülgyfa (1247.) 14.
 Tyzaffa arbor (1355.) 21.
 Venchfa (1379.) 21.
 Veresharahst rubetum (1369.) 21.
 Vereskeo petra (1364.) 21.
 Veresky petra (1330.) 21.
 Warhege mons (1408.) 22.
 Zamarheeg mons (1379.) 21.
 Zill arbor (1265.) 15.
 Zuhanos rivulus (1330.) 21.
 Zylffa (1355.) 21.
 Zylfa (1328.) 20.
 Mailáth János gr. 280, 292.
 Majthényi család 41, 193.
 Majthényi György (1640.) 113.
 Majthényi Bertalan 135, 153.
 Majthényi Uriel turóci prépost 135.
 Makitka hegy 245.
 Makovica vára 201.
 Malenovic vára (Morvaország) 55, 58.
 Malerische Reise auf dem Waagflusse (Pest, 1826.) 280.
 Malikovalehota h. 38.
 Manin hegycsoport 28.
 Maninalja (Podmanin) 28.
 Manin szoros 28.
 Marikova h. 42.
 Marikovalehota h. 71, 270.
 Marikovska (Marikova) patlak 68, 71.
 Markos Péter 183.
 Markuslehotá (Markovec) h. 70, 71, 82.
 Marsófalva h. 68.
 Marsovszki család 71, 112.
 Martonfalvay Imre deák 192.
 Máma h. 227.
 Máriássy László palotái kapitány 229.
 Márki Sándor 25, 85, 103, 113.
 Mármaros vm. 12, 74.
 Mátyás király 24, 37, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 47, 48, 52, 53, 55, 56, 59, 60, 61, 64, 65, 74, 77, 86, 100, 104, 185, 218, 269, 270, 281.
 Mátyusföld 28.
 Mednyánszky Alajos br. 42, 280, 290, 291, 292.
 Mednyánszky János palotái kapitány 229.
 Melegnani őrgróf császári főparancsnok 194.
 Melich János 7, 11, 19, 28, 259.
 Mérey Mihály kir. személynök 242, 275.

- Mérey Anna 275—76.
 Miklós de genere Beych (1264.) 16, 57.
 Miksa főherceg 231, 255, 256, 257, 259, 261, 263, 269.
 Mikus h. (1259.) 10, 14.
 Milochov h. 22, 70, 71.
 Mindenszentek oltára a beszercei templomban 116.
 Misen h. 21.
 Modenai Hyppolit-kódexek 81.
 Mohács 85, 88, 91, 93, 94, 114, 115, 123, 125, 130, 137, 138, 140, 141, 170, 232, 238.
 Mojtin (Majtény) h. 45, 70.
 Moldva 178.
 Moller György lőcsei plébános 204.
 Morva folyó 7, 9, 55.
 Morva határok 71, 173, 174, 182—84.
 Morva nemesek 196, 243, 244, 247.
 Morvák 109, 143, 166, 174, 175, 176, 183, 184.
 Morvaország 16, 17, 19, 20, 44, 45, 50, 55, 64, 95, 98, 99, 106, 112, 147, 150, 164, 165, 173, 174, 183, 195, 196, 211, 222, 230, 240, 243, 244, 246, 279, 281, 282.
 Morvaország és Magyarország közt határper 240—47, 248.
 Mostenec (Alsó-) h. 167.
 Motesic h. (1208.) 10.
 Moyteh (Motesic), nobiles de — (1265.) 15.
 Murányvár 164, 181.
 Nagybicse h. és kastély 61—62, 63, 69, 74, 83, (kép), 102 (kép), 119, 120 (kép), 172 (kép), 179 (kép), 216, 248, 269, 271, 277.
 Nagybirtokosok 186.
 Nagy Iván történetíró 11, 24, 48, 59, 65, 95, 113, 114, 136, 276, 277.
 Nagykotoso h. 57.
 Nagy Lajos magyar király 30.
 Nagyságos cím 93, 94.
 Nagyszombat város 51, 52, 54, 55, 167.
 Nagyszombati harmincad 158.
 Nagyszombati országgyűlés (1545.) 216, 236 (1547. dec.) 241.
 Nagytapolcsány h. 236.
 Nagyvárad 168.
 Nagyvárad béke (1538.) 158, 167, 174, 176, 177, 178, 179, 185.
 Nastic h. (1295.) 10, 101.
 Nádas (Nyitranádas, 1232.) h. 11.
 Nádasd h. 19, 20.
 Nádasdladány h. 20, 21, 53.
 Gr. Nádasdy-család levéltára 20, 21, 53.
 Nádasdy Gáspár 71, 72.
 Nádasdy Tamás nádor 158, 171, 197, 198, 202, 220, 230, 231, 250, 264, 269, 270, 274, 275.
 Nádori helytartó 219, 239, 249.
 Nádori törvényszék 211, 263, 268, 269, 270, 272.
 Neczpáli László (XV. század) 57.
 Nekes Zsigmond morva főúr árvái 244, 245, 246.
 Nemsova (1242.) h. 10.
 Német birodalom hadivállalata (1542.) 192, 193, 194, 201.
 Népmondákban a Podmaniczkyak 280.
 Népvándorlás kora 9.
 Névtelen jegyző l. Anonymus a.
 Noffry család 46, 47.
 Nogarola 156.
 Noszic h. 22, 185.
 Noszici soltészszág 53.
 Nozdrokoc (1113.) h. 9.
 Novák h. 193.
 Nyáry Albert báró 81.
 Nyáry Ferenc 163, 167, 179, 180, 239.
 Nyáry János 243, 244.
 Nyitra folyó 236.
 Nyitra megye 8, 27, 32, 99,

- 134, 135, 147, 193, 237, 238, 239, 240, 256.
 Nyitra vára 34, 117 (kép), 149, 150, 200, 251.
 Nyitra város 122, 125, 155.
 Nyitrai főesperesség 118.
 Nyitrai főispánság 121.
 Nyitrai káptalan 33, 34, 47, 50, 60, 62, 66, 99, 103, 109, 110, 112, 119, 121, 124, 136, 142, 206, 216, 219, 221, 236, 243, 248, 251.
 Nyitrai püspökség 107, 115, 117, 118—19, 121, 126, 132, 134, 156, 159, 200, 223, 239, 242.
 Nyitrai polgárok 131.
 Nyitrai részgyűlések 135, 136, 175.
 Nyitrai tábor 239.
 Nyitravidék 16.
 Nyitske Alajos 280.
 Nyúlzigeti prémontrei prépostság 122, 123, 124.
 Nyúlzigeti Szent Mihály-egyház 122, 124.
 Oláh Miklós 114, 125.
 Oláh vajdák 39.
 Oláhság 12.
 Olchváry Ödön hadtörténet-író 12.
 Olmüci püspök 245.
 Olsava folyó 9.
 Orda h. 171.
 Orehove h. 27.
 Orlove h. 38, 68.
 Oroszlánkő (Löwenstein) vára 10, 15, 17, 18, 20, 24, 32, 38, 44.
 Ország (Guthi) család 25, 27, 39, 65, 77.
 Ország Ilona, Podmaniczky László felesége 48, 49, 50, 64, 98.
 Ország János 48.
 Ország János váci püspök 125, 126, 127, 133.
 Ország Imre 135.
 Ország Mihály 26, 48, 49, 65, 94.
 Ország Mihály fia László 65.
 Ország Zsigmond 65.
 Ország Sebestyén Vízaknai Margit 77, 78.
 Országos nemesség 30, 31.
 Ortway Tivadar 10, 94, 125, 128, 129, 132, 133.
 Ostrenec hegy 68.
 Ostrosith János 194, 195, 205, 206, 224, 225, 226.
 Oszlány h. 238.
 Oszvald zágrábi püspök 88.
 Oszvald Arisztid 124.
 Óvár vára Trencsén vm. 9, 17, 26, 38, 108 (kép), 183.
 Ovcsársko h. 57.
 Ozor h. (1234.) 10.
 Ozorai József 31.
 Örökös tartományok 241, 242.
 Ősi h. 227.
 Őskü vára 171.
 Ötvenablakú h. 77.
 Pacmán vára 171.
 Pais Dezső 7, 8, 9.
 Paksy-család 65.
 Palota vára 158, 169 (kép), 170, 171 (tartozékai), 172, 173, 175, 180, 181, 186, 187, 199, 200 (kép), 201, 202, 210, 227—32, 233, 250, 253, 254, 255.
 Palotai Szent-Ferencrendi rendház 170 (kép), 256, 257, 266, 268, 271.
 Pannonhalma 229.
 Papkeszi h. 227, 228.
 Papradno völgy 68, 71.
 Parasztforradalmak (német —) 85.
 Paruca nyitramegyei birtok 122.
 Pauler Gyula 8.
 Pál prépost kir. kincstartó 121.
 Pápa vára 149 (kép), 160, 161, 171, 187, 190, 231.
 Pártküzdelmek Mohács után 126, 127, 128, 129, 130, 131, 137, 138, 139, 140, 146, 147, 186, 189.
 Pártváltoztatások 142, 146, 147, 148, 158, 160, 161, 186, 189, 190, 192, 203, 223.

- Peklina h. 57.
 Pekry Lajos 197.
 Pempflinger István 153.
 Peregi Albert 204.
 Peremarton h. 227.
 Perényi-család 40.
 Perényi Imre nádor 72, 95, 105.
 Perényi Péter 177, 190, 197.
 Peröcsény h. 49, 65, 81.
 Pest városa 188, 191, 192.
 Pest vm. 141.
 Pesty Frigyes 8, 9, 11, 13, 14, 16, 27.
 Pesti Napló 292.
 Pethő Ferenc (Gersei) 80.
 Pethő János 274, 277.
 Petri-Lehota h. 19.
 Petrogalli Artúr 28.
 Petrovics Péter 185.
 Petrőczy Pál 147, 178.
 Pécs város 201.
 Pécsi püspökség 201, 202, 270.
 Pilisborosjenő h. 1. Borosjenő a.
 Pilis vm. 122, 141.
 Pleban-Lehota h. 19.
 Plevnik h. 38, 68, 72.
 Pocsarova h. 68.
 Pocsarovalehota h. 82.
 Podhrad h. 38.
 Podhrágy (Vág-) 1. Vágvár-alja a.
 Podjebrád cseh király 44, 55, 56, 281.
 Podluzsan h. 10, 101, 103.
 Podmaniczky-családra vonatkozó kutatások 5, 6.
 Podmaniczky-család levéltára 260.
 Podmaniczky-család bárói oklevele 74, 88—91, 92, 93—94.
 Podmaniczky-család címere 87, 92—93.
 Podmaniczkyak a népmondában 280. s köv. II.
 Podmaniczky-hagyaték és sorsa 261. s köv. II.
 Podmaniczky-család eredete 23, 28.
 Podmaniczky *Adrián* (XIV. század) 28, 30, 33, 35.
 Podmaniczky *Adrián* fia *Miklós* (1351.) 30, 35.
 Podmaniczky *Adrián* fiának *Miklósnak* fia *Silvanis* (János, Zwanis) (1399), 30, 31.
 Podmaniczky *Antal* (1428.) 33, 34, 35, 51. Felesége *Anasztázia* 35.
 Podmaniczky *Antal* fia *László* (XV. század) 34, 35.
 Podmaniczky *Kelemen* (XIV. század) 35 (1428.) 35.
 Podmaniczky *Anna* (Mihály † 1526. leánya) 114.
 Podmaniczky *Anna* (László leánya) 48, 50.
 Podmaniczky *Anna* férje *Gergelylaki Buzlay Mózes* 48, 50.
 Podmaniczky *Balázs* († 1480. körül) 35, 43, 51—62, 69, 218, 247, 272, 281.
 Podmaniczky *Balázs* első felesége *Bjelik Vencel* leánya 59.
 Podmaniczky *Balázs* második felesége *Svidrigal özvegye Dorottya* 59, 60.
 Podmaniczky *Balázs* fia *Vencel* v. *László* (de Precsin) 35, 59, 60—62, 69, 172, 218.
 Podmaniczky *Vencel* (László) fiai *János* és *Balázs* 51, 172, 189, 190, 218, 247, 248, 272, 273.
 Podmaniczky *Burián* (Mihály fia) 113, 114, 141.
 Podmaniczky *Ferenc Ádám* 63, 82, 108, 111, 112, 122, 124, 125, 142.
 Podmaniczky *Frigyes* báró 35, 48, 59.
 Podmaniczky *György* de Precsin et Podmanin (1495. e.) 35.
 Podmaniczky *Ilona* (Mihály leánya) 114, 115.
 Podmaniczky *István* nyitrai püspök 48, 49, 50, 64, 65, 95, 96, 98, 99, 100, 101, 103, 105, 106, 107, 111, 115—136, 137, 139, 140, 141,

- 142, 148, 156, 223, a mohácsi ütközetben: 125, a koronázásokon 128, 129, 133, Ferdinánd pártján: 132—33, állítólagos házassága és vallásváltoztatása 136.
- Podmaniczky János (1418.) 35.
- Podmaniczky János fia Miklós (1428.) 35.
- Podmaniczky János (László fia, † 1514.) 43, 44, 45, 48, 49, 50, 61, 62, 63—97, 98, 99, 100, 101, 105, 106, 107, 108, 117, 118, 122, 128, 141, 147, 218.
- Podmaniczky János első felesége Lévai Cseh Borbála 65, 66, 94.
- Podmaniczky János második felesége Csáky Margit 73, 80, 95, 97.
- Podmaniczky János leánya Margit 66, 73, 80, 94, 95, 97, 107.
- Podmaniczky János fia László 94—95.
- Podmaniczky János fia Ferenc Ádám 97 (l. fentebb).
- Podmaniczky János pecsétje (1484.) 91 és (1511.) 93.
- Podmaniczky János (Mihály fia) 62, 113, 114, 137, 141, 142, 146—47, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 155, 156 s ettől fogva majd minden lapon, 216, 223, 227, 234, 236, 237, 248, 280, 281, 282, 284, 286, 287, 288—91.
- Podmaniczky János budai háza 142.
- Podmaniczky Katalin (Mihály leánya) 113, 114, 162, 251, 271.
- Podmaniczky Krisztina (László leánya) 48, 50, 63.
- Podmaniczky Krisztina férje Szerdahelyi Imrefy v. Kiss Mihály 48, 50.
- Podmaniczky László de Klobuesa dictus Fodor (1418., 1428.) 35.
- Podmaniczky László fia Miklós (1451.) 35.
- Podmaniczky László de Precsin et Podmanin 35.
- Podmaniczky László († 1488—1489. k.) 36—50, 52, 58, 59, 60, 61, 62, 64, 69, 98, 99, 100, 103, 269, 270, 271, első felesége Erzsébet asszony 48, 50, 63, második felesége Guthi Országh Ilona 48, 50, 98, 99, 103, gyermekei 48—49, 50, 64, 98.
- Podmaniczky László (az előbbi László fia) 49, 50, 64, 98.
- Podmaniczky László (Mihály fia, 1525. k.) 114.
- Podmaniczky Magdolna (Mihály leánya) 113, 114.
- Podmaniczky Margit (László leánya) 49, 50.
- Podmaniczky Margit férje Szerecsen György 49, 50, 98.
- Podmaniczky Margit (János † 1514. leánya) 63.
- Podmaniczky Márta († 1495. előtt) 35, 99.
- Podmaniczky Márta férje Ardaháti Frank 99.
- Podmaniczky Mihály († 1526.) 48, 49, 50, 64, 65, 72, 82, 95, 96, 97, 99, 100—114, 115, 116, 117, 118, 122, 123, 124, 137, 141, felesége Tótselymesi Tárczay Katalin 113, 251, 252, gyermekei (János, Ráfael, Burián, Ilona, Sára, Katalin, Magdolna, Anna, Salómena) 113—114.
- Podmaniczky Pál nyitrai kanonok 248.
- Podmaniczky Ráfael (Mihály fia) 62, 113, 114, 141, 147, 148, 150, 153, 158, 162, 168, 169, 173, 174, 175, 176, 178, 182, 183, 193, 195, 196, 201, 204, 205, 210 s köv. ll. 280, 281, 282, 283—291.
- Podmaniczky Ráfael és Koszt-

- ka Miklós becsületügye 212—215.
- Podmaniczky *Ráfael* felesége Lomnici Johanna 233, 248, 249, 250, özvegye 218, 253, 259, 261 s köv. ll. 278—79.
- Podmaniczky *Ráfael* halála, síremléke 93, 253, 257, 258 (kép), 259, 260, 261, 262.
- Podmaniczky *Ráfael* vallása 261.
- Podmaniczky *Salomena* (Mihály leánya) 114.
- Podmaniczky *Sára* (Mihály leánya, Szűnyogh Mózesné) 113, 114, 251, 252, 271.
- Podmaniczky *Sebestyén* rajeci plébános (1428.) 35.
- Podmaniczky *Zsófia* (XV. sz.) 35, férje Kazalka László 35.
- Podmaniczky *Zwany* (XIV. század) 28.
- Podmaniczkyak vallási fel-fogása (1544. k.) 205.
- Podmanin h. 19, 20, 36, 68.
- Podmaniniak 1. Podmaniczkyak a.
- Podvasje (Podváz, Alsó-, Felső-) h. 38, 68.
- Pojnik h. 85.
- Pokoly József 136.
- Pongrácz Gáspár 181.
- Pongrácz János (dengelegi) erdélyi vajda 53.
- Pór Antal 16, 19.
- Pozsega vm. 25, 26, 27.
- Pozsony vm. 11.
- Pozsonyi főispánság és várkapitányság 94.
- Pozsonyi gróf 94.
- Pozsonyi kamara 153.
- Pozsonyi káptalan 175, 193, 227.
- Pozsonyi országgyűlés (1526. dec.) 129, 130 (1535. nov.), 241, (1538.), 176, 182 (1539), 180, 183, 192 (1542.), 195, 199, 205, 290, 291 (1545. febr.), 205, 206, 290, 291, (1546. febr.), 287 (1548. okt.), 237 (1550. jan.), 241.
- Pozsony város 125, 128, 146, 166, 201.
- Prædialis nemesség 30—31, 71, 82.
- Prandorfer Tamás pozsonyi harmincados 261.
- Pravotic h. 271.
- Pray György 126, 133, 136.
- Praznov (Prazno) h. 38, 68.
- Prága 224, 225, 250.
- Precsin h. 58, 62, 68, 70.
- Precsini László vagy Precsinszky 62, 70. L. Podmaniczky Vencel v. László alatt is.
- Precsény-Lehota h. 71.
- Predmér (Predmir) h. 38, 68, 238.
- Prémontreiek 122, 123, 124.
- Prémontreiek Szent Mihályról nevezett prépostsága 81.
- Prilesz h. 27.
- Priorato Gualto 264.
- Privigye 84.
- Proszne 41, 71, 270.
- Prota (Pravotic) h. 72.
- Provta (1232.) 10.
- Pruskau l. Pruska a.
- Pruska (Poroskö, Pruski, Poroszka) h. 19, 20.
- Pruz (Prúsz) h. 10, 45, 49, 103, 115, 136, 239, 240, 271.
- Pruzsina h. 27.
- Przemek János morvaországi alkamarás 243, 244, 245, 246.
- Puchler Lénárt udv. tanácsos 244, 246, 247.
- Puchoi harmincad 269.
- Puruska h. (1244.) 10.
- Puth h. (1243.) 10.
- Pyewiczneblatho (1408.) 22.
- Radis (Rasic) 1113. k. 9.
- Radul havasalföldi vajda 78.
- Rajec h. 57, 206, 208.
- Rakolub h. (1262—1265.) 10.
- Rakovszky György 244, 267.
- Rares Péter moldvai vajda 178.
- Rasov (Rassó) 2, 38, 68.
- Ratkovszki Péter (1463.) 40.
- Rákosi végzés (1505.) 88, 138.
- Ráskai Balázs kir. tárnokmester 76.

- Reformáció 125.
 Renyek h. 99.
 Részsországyülések (1531—1532.) 146.
 Réway Ferenc kir. személy-nők 152, 153, 154, 155, 156, 163, 179, 182, 186, 198, 199, 207, 210, 211, 219, 222, 235, 236, 239, 250, 251, 265.
 Réway István turócmegyei főispán 164.
 Ribnic h. (1208.) 9.
 Rögerius mester 13.
 Roggendorf Vilmos 192.
 Rosenau város (Morvaország) 174.
 Roma 118, 133.
 Rovásadoszedők 175.
 Rozgonyi Sebestyén (1458.) 39, 52.
 Rozson család 147, 148, 201.
 Rozson Kelemen 108, 109, 110.
 Rozson Benedek 109.
 Rozson László 108, 109.
 Rozson Péter 109.
 Rozson Pál 238.
 Rozvagy h. (1212.) 10.
 Rudnay Béla 16, 114, 148, 162, 163, 166.
 Rupp Jakab 135.
 Salgay Mihály nyitrai várnagy 119.
 Salm Miklós gr. 208, 226, 228, 277.
 Salm Miklós felesége Széchy Margit 277.
 Samar (Zamárd) h. (1208.) 11.
 Sandzilvogius (Sendzivoj) kalisi palatinus (XIV. sz.) 30, 32, 38.
 Sarlay Ferenc 135, János 135, Máté 135.
 Sasinek F. 14, 51, 52, 54.
 Sasvár 9.
 Sándor h. 227.
 Sándor Márton (szlavnicai) 108, 109.
 Sánkfalvay Antal nyitrai püspök 119.
 Sárkány (ákosházi) család 221, 222, 223, 249, 276.
 Sárkány Ambrus 76, 222, 276.
 Sárközy Albert (nádasi) 98, 104, 105.
 Sárközy Imre 104, 105.
 Sárközy-család 104.
 Sáros vm. 40, 106, 111, 201.
 Sárvár 7, 9.
 Schiller Bódog 91, 92, 93, 94.
 Schiller Frigyes 282.
 Schönherr Gyula 77, 80, 87, 88, 92, 93.
 Schwandtner Márton 52.
 Schwoy F. I. 45, 55, 248.
 Schevnik I. Styavnik a.
 Sebestyén Béla 160, 161, 171, 190.
 Sebestyénfalva h. 72, 270.
 Semppte vára 7.
 Serédy Gáspár 242, 276.
 Serédy Gáspárné Mérey Anna 276.
 Serédy Gáspár fia György 276.
 Siegmeth Károly 17, 28.
 Siklós vára 201.
 Sildelmanus német telepítő 19.
 Simonyi Dezső 8, 9.
 Simonyi Mátyás deák 119.
 Sinkovics István 24.
 Sirok vára 66.
 Sitna h. (1295.) 10.
 Skala (Szkalka) h. (1208.) 9, 10, 11.
 Skalke major I. Kömegy a.
 Skodnikok 167.
 Smilauer cseh történetíró 8, 9, 10, 11, 14, 15, 17, 57.
 Sokolie h. (Solymos) 15.
 Solymos vára 103.
 Somi Józsa és fia Gáspár 73, 74.
 Somogy vm. 25, 27, 73, 81, 169, 177.
 Somogyi konvent 80.
 Spanyol zsoldosok 144, 145, 149.
 Speyer 194.
 Stain Jörg osztrák kancellár 53.
 Stájer-magyar határok 183, 241.
 Sternberg Máté 281.
 Stibor erdélyi vajda 32, 38.

- Stipnic (Isztebnyik, 1208.) 9, 10.
 Stranyei Labuth János 58.
 Styavnik (Szevnik) h. 38, 68.
 Styavnik völgy 68.
 Surány vára 66.
 Svehla cseh vezér 53, 55.
 Svidrigal (Svedergal) család 69.
 Svidrigal cseh huszita vezér 59.
 Svidrigal cseh huszita vezér felesége Dorottya 59.
 Svidrigal cseh huszita vezér fiai János és Miklós 59, 60.
 Swietlowski Burján 211, 214.
 Sybrik György vagy Gergely 242.
 Symiensis Sebestyén kir. titkár 237, 238.
 Szabó Dezső 128.
 Szabó Károly 8, 9, 13, 16, 17, 18, 84.
 Szakállos h. 47, 49, 65, 81.
 Szakolcai határmegállapító bizottság 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247.
 Szalaházi Tamás veszprémi püspök 125, 126, 158.
 Szalay József 275.
 Szalay László 126, 129, 133.
 Szaniszló kislednici soltész 82.
 Szatmári György esztergomi érsek 106.
 Szavcsina h. 40.
 Szárberény h. 227.
 Szász választófejedelem 244.
 Szebeny Pál 280.
 Szeghalmi Gyula 291.
 Szele h. (Pest vm.) 81.
 Szentandrás h. (Békés vm.) 77.
 Szent András ereklyéi 136.
 Szent Benedek ereklyéi 136.
 Szentetornya (Békés vm.) h. 77.
 Szentgyörgy h. 171.
 Szentgyörgy város 276.
 Szentgyörgyi és Bazini Farkas gróf 153.
 Szentgyörgyi és Bazini Farkas gróf özvegye Zábláti Zsófia 200, 221, 222.
 Szentgyörgyi Péter 73, 74, 77, 104.
 Szentistván h. 227.
 Szent Korona 31, 32, 257, 261, 262.
 Szent Mihály napja 106.
 Szent Mihály napi októva 242.
 Szentmiklósi Pongrác 26, 57.
 Szentpétery Imre 259.
 Szepesi káptalan 113.
 Szepes vm. (Szepesség) 204, 206.
 Szepetki-család 26.
 Szerdahelyi (Nyitra-) várkastély 201, 206, 233, 236—37.
 Szerdahelyi Családi Antal 236.
 Szerdahelyi Imrefy v. Kiss Mihály 48, 50.
 Szerecsen Anna 103.
 Szerecsen Lajos 104.
 Szerémi-Ernyey József könyve 39, 41, 42, 43, 46, 47, 51, 52, 57, 59, 60, 193.
 Szerémi György 128.
 Széchy Tamás 277.
 Szécsény vára 66.
 Székely Jakab (1499.) 87.
 Székesfehérvár 134, 143 (kép), 187 (kép), 201, 202, 227, 230.
 Székesfehérvári káptalan 194.
 Székesfehérvári országgyűlések 115, 126, 127, 128, 129, 133.
 Szilágyi Mihály 37.
 Szilézia 20, 195, 281—284.
 Szalkai apátság 134 (kép), 135, 136, 233, 235, 249.
 Szlavicsin vár és uradalom Morvaországban 45, 50, 64, 96, 99, 106, 107, 248.
 Szlavónia 80.
 Szlávok földvái 8.
 Szlopna h. 105.
 Szobi Mihály 79, felesége Desseffy Zsófia 79.
 Szokoly János 147, 148, 149.
 Szokoly Jánosné Podmaniczky Margit 74, 95, 147.
 Szokoly Péter macsói bán 95.
 Szokoly Albert belgrádi bán 95.
 Szomolyán vára 66.

- Szöllős (Kis-, Nagy-) h. 171.
 Szöllőskislak h. 171.
 Sztine h. (Alsó-Fejér vm.) 78.
 Sztrecser (Sztrecsno) vára 17,
 25, 26, 38, 63, 76, 110,
 111, 151, 152, 159 (kép),
 160, 182, 207, 208, 211,
 212, 243.
 Sztrecsenec h. 22.
 Sztrecsenovici család 27.
 Sztudenec h. 270.
 Szucs h. (1244.) 14.
 Szucsá vára 15, 17, 26, 32,
 38, 127, 134, 135, 158,
 165, 166, 167, 168, 171,
 180, 210, 222—226.
 Szucsán h. (1208.) 10, 63, 76.
 Szucsinafalva h. 71, 72, 101,
 103.
 Szulejman szultán 136, 142,
 147, 160, 185, 186, 188,
 189, 192, 193.
 Szuló vára 213, 233, 237, 238.
 Szulóc h. 193.
 Szulyói vagy Szulyovszky
 család 70, 201, 237, 238.
 Szulyovszky György 237, 238.
 Szulyói v. rohácsi vár 17
 (l. Szuló vára alatt is).
 Szulyói völgy 28.
 Szulyói Illés (1470.) 17, 58.
 Szunyogh Mózes (budetini)
 114, 235, 251, 271, felesége
 Podmaniczky Sára 114.
 Szunyogh László 233, 235.
 Szunyogh János 287.
 Szunyogh György 287.
 Szunyogh család 235, 236.
 Szverepec h. 20, 21, 72, 251.
 Szvinna h. 27.
 Takács Pál 104.
 Talio, recompensa 32.
 Tamás erdélyi vajda és tren-
 cséni ispán (1339.) 19.
 Tapolcsány vára 66.
 Tarkó vára 98, 106, 111.
 Tata vára 187, 202.
 Tatárjárás (1241.) 12, 13.
 Tárcsa kastély 98, 106.
 Tárcay János 113, özvegye
 Zádorlaki Sára 111, 113.
 Tárcay Miklós 113.
 Tárcay Katalin férje Podma-
 niczky Mihály 113, 114.
 Teleki József gr. 7, 8, 9, 10,
 16, 23, 25, 27, 29, 34, 42,
 53, 54, 55, 56, 81.
 Telepítések Trencsén megvén-
 ben 12, 13, 14, 18, 19, 23,
 24, 25, 26, 27, 28, 44.
 Temes vm. 25, 26, 82.
 Tepla h. 38, 68, 70.
 Teplai fürdők 251, 253.
 Teschen város 284.
 Testőrkapitány (királyi) 112,
 113.
 Testvéri viszálykodás című
 monda a Podmaniczkyak-
 ról 281—290, 292.
 Tettauer Vilmos kir. kapitány
 60—62, 218.
 Tettauer Vencel 225.
 Térkép a magyar-morva hatá-
 rokról 112.
 Thallóczy Lajos 38.
 Thelekessy-család 277.
 Thelekessy Imre főkapitány
 277.
 Thuróczy krónikája 51, 52.
 Thúry György 230, 231.
 Thurzó Elek országbíró, ké-
 sőbb helytartó 135, 136,
 144, 145, 146, 149, 150,
 155, 158, 159, 160, 161,
 162, 163, 165, 166, 167,
 168, 173, 175, 181, 188,
 189, 190, 191, 193, 194,
 198, 222.
 Thurzó Ferenc nyitrai püs-
 pök 136, 159, 239, 242,
 257, 276, 277.
 Thurzó György 277.
 Thurzó János 158, 160.
 Thurzó Zsigmond nyitrai püs-
 pök (1503—1504.) 119.
 Tiszántúl 203.
 Tisztító eskü 110, 124, 125.
 Tokaji gyűlés (1526. okt.) 127.
 Tolna vm. 25, 199.
 Tót nyelvi hangváltozás 11.
 Tóth Szabó Pál 37, 40, 42,
 51, 52, 54, 55, 106, 118.
 Tóth Zoltán 52, 56, 60.
 Tömör h. 171.
 Török Bálint (enyingi) 148,

- 149, 150, 153, 160, 161, 171, 173, 174, 179, 185, 188, 190.
 Török Ferenc 277.
 Török János 161.
 Török porta 155, 160, 161, 188.
 Török előnyomulás 24.
 Török háborúk 36, 39, 74, 89, 92.
 Törökök 123, 124, 135, 136, 142, 160, 166, 171, 178, 189, 191, 192, 198, 199, 201, 202, 203, 228, 229, 230, 231, 239, 255, 273.
 Trakostyán vára 63, 80.
 Trencsén vm. 7, 8, 9, 17, 21, 29, 30, 32, 34, 36, 40, 44, 45, 47, 50, 51, 52, 53, 57, 68, 75, 76, 78, 81, 101, 105, 113, 116, 119, 132, 136, 138, 142, 143, 147, 149, 150, 151, 153, 155, 175, 181, 182, 185, 186, 195, 205, 206, 209, 219, 222, 224, 226, 227, 229, 234, 236, 237, 238, 239, 256, 257, 281, 291.
 Trencsén vára (Trusun, Treinchen, Trincin, Trücsün stb.) 7, 8, 10, 13, 14, 16, 17, 18, 20, 26, 32, 38, 40, 127 (kép), 128, 158, 190, 224, 225, 226.
 Trencsén város 291.
 Trencsényi harmincad 158, 190.
 Trencsényi várispánság 14.
 Trencsén megye a középkorban 15, 16, 17, 18, 29.
 Trencsénmegyei helynevek 9.
 Trencsén megye várai a középkorban 7—9, 23—24, 25, 26.
 Trencsénmegyei magyarság 7, 11, 12, 14, 15, 19, 20.
 Trencsénmegyei német telepítések 14, 19, 20, 21.
 Trencsén megye szláv lakossága 7, 9, 10, 14, 15, 19, 20.
 Trencsénmegyei telepítések 7, 13, 14, 23, 25, 26, 27, 28, 44.
 Tripartitum 94.
 Tuchina h. (1243.) 10.
 Tuniszi hadjárat 160.
 Turóc vm. 9, 17, 27, 76, 152, 163, 164, 207, 239.
 Turóci konvent 33, 34, 60, 61, 62, 110, 141.
 Turóci prépost 135.
 Turóci uradalom 127.
 Turócszentmárton vs. 84.
 Tutajok 229.
 Tyc Teodor 20.
 Udvari élet 86, 88.
 Udvarnokok (királyi—) 104.
 Ugali Pál besztercei várnagy (1354.) 17.
 Ugróc h. és vár 11, 16, 25, 26, 32, 70, 101.
 Ugyics (Nagy-, Egyházas- v. Kis-) 68, 270.
 Ujezdo h. 234.
 Újfalú h. (1297.) 11.
 Újfalussy család 148.
 Újfalussy Ferenc palotai kapitány 229.
 Újlaki Ferenc kir. helytartó 239.
 Újlaki Lőrinc 169, 170.
 Újlaki Lőrinc felesége Bakócz Magdolna 169.
 Újlaki Miklós (1440. k.) 169.
 Újszász h. 81.
 Újvár vára (Sáros vm.) 40.
 Ulászló (I.) magyar király 8, 34, 37.
 Ulászló (II.) magyar király 48, 63, 71, 74, 75, 76, 77, 78, 80, 85, 86, 87, 88, 91, 92, 101, 103, 104, 105, 119, 137, 141, 170, 216, 218.
 Ung. Hradisch vs. 55.
 Ung. Ostrau vs. 9.
 Ungnad János 199, 201, 202, 223.
 Úrhida h. 227.
 Ursinus Velius 114.
 Ursu J. román történetíró 178.
 Urtizer h. 37, 68.
 Vagner József 118, 206, 248.
 Vajdahunyad vára 171.
 Valkó vármegye 25, 26, 27.
 Valpó vára 201.

- Varin (Várna) h. 8, 9, 10, 17.
 Varinka patak 17.
 Varsány (Vyssian) h. 11.
 Vas vm. 25, 26.
 Vaszka h. 27, 68, 105.
 Vác vs. 126, 187.
 Vágbeszterce vára és uradalma
 10, 17, 20, 28, 29—30, 31,
 32, 36, 37, 38, 42, 43, 44,
 45, 46, 50, 58, 59, 63, 64,
 67, 68 (tartozékai), 69, 70,
 71, 72, 73 (uradalom tér-
 képe), 75, 82, 83, 95, 96,
 99, 105, 106, 107, 109,
 112, 125, 142, 148, 149,
 150, 152, 155, 156, 167,
 169, 173, 175, 182, 186,
 202, 213, 220, 229, 233,
 243, 245, 246, 249, 250,
 251, 253, 257, 258, 259,
 260, 261, 263, 264 (kép),
 265, 266—272 (kép), 274—
 276, 278 (kép), 280, 282,
 289, 291.
 Vágbesztercei templom 116,
 261.
 Vágbeszterce város 38, 63,
 83—85.
 Vág folyó és völgye 7, 9, 12,
 13, 14, 15, 16, 17, 20, 23,
 24, 25, 29, 30, 36, 37, 40,
 42, 57, 68, 71, 73, 82, 83,
 84, 85, 154, 195, 198, 204,
 216, 229, 280, 281, 282,
 287, 291.
 Vágújhely vs. 20, 150, 167,
 harmincad 255.
 Vágvidék 16, 26, 28, 29, 44,
 57, 137, 142, 147, 150,
 156, 161, 168, 169, 177,
 181, mondaköre 291.
 Vágvárálja (Podhrágy) 274
 (kép), 280, 290, 291.
 Vál h. (Fejér vm.) 73, 74.
 Vámosmikola h. 47, 49, 81.
 Várallyay Szaniszló pécsi püs-
 pök 201, 202.
 Várálja (Podhrágy, Vágbesz-
 terce alatt) 68.
 Várdai Pál egri püspök, ké-
 sőbb esztergomi érsek 125,
 126, 131, 132, 198, 208,
 212.
 Várjobbágyok Trencsén me-
 gyében 15, 30, 31, 39.
 Várna h. és vár (1244.) 14, 17.
 Várpalota l. Palota a.
 Várvizsgálatok 226.
 Vegyes bizottság sérelmek
 ügyében 149, 153.
 Veszprém vs. 170, 171.
 Veszprém vármegye 25, 169,
 177, 227.
 Veszprém vára 197 (kép),
 203 (kép).
 Veszprémi káptalan 227.
 Veszprémi püspökség 173,
 185, 202, 227, 230, 242,
 243.
 Veszprémvölgyi apácák 208,
 227.
 Végrendelkezési jog (szabad-)
 250.
 Végvárak 121, helyzete 231,
 232, 263, 273.
 Vérdíj 33, 34.
 Vicsap (1243.) h. 10.
 Viezd (Ujezdo) h. 1208. k.
 10, 15, 20.
 Vígvár (Veszele) h. 8.
 Vigyázó Ferenc gr. végrende-
 lete 5.
 Vigyázó-levéltár 260.
 Visegrád 149, 187.
 Visegrádi értekezlet (1531.)
 170.
 Viszocsán h. 11.
 Viszolaj h. 20, 21, 72, 251.
 Viszolaji család 72.
 Viszovici monostor 281.
 Vitéz János esztergomi érsek
 56.
 Vízkeleti Tamás szalkai apát
 233, 234.
 Vladislaviai Márton udvar-
 bíró 226.
 Vlára szoros 45.
 Vörösberény h. 227.
 Vöröspecsét használata 90,
 92, 93.
 Vránai perjelség 161.
 Vrchtepla h. 34, 36, 38, 49,
 68, 69, 70.
 Warkoch György kapitány
 201.

- Wenzel Gusztáv 7, 9, 10, 14, 16, 17, 29, 32, 38, 57, 128.
 Werbőczy Imre főispán 199.
 Werbőczy István 126, 127, 128, 130, 131, 132, 185, 186.
 Wertisel I. Urtizer a.
 Wertner Mór 42, 46.
 Wsetin város és uradalom Morvaországban 244, 245.
 Wyfalu (1328.) 20.
- Zagoria kerület 80.
 Zakariás Sándor 291.
 Zala vm. 25, 26, 177.
 Zalaházy Tamás I. Szalaházi Tamás a.
 Zaluski család 27.
 Zamárd (Samar) h. 11, 21.
 Zaskalje h. 68.
 Zavadka h. 87, 167.
 Zavodje h. 110, 111, 206, 207, 210, 213, 214, 215.
 Zay Ferenc 267, 277.
 Zábláti Zsófia 200, 221, 222.
 Zágráb megye 27.
 Zágrábi püspökség 86, 87, 89, 92, 243.
 Zápolyai család 26, 39.
 Zápolyai István nádor 53, 61, 70, 94, 128, 147, 170.
 Zápolyai János magyar király 81, 115, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 137, 138—39, 141, 142, 147, 148, 151, 155, 158, 159, 161, 162, 164, 165, 166, 169, 170, 171, 177, 178, 179, 180, 181, 183, 184, 185, 186, 187, 190, 194, 195, 199, 200, 211, 216, 221, 223, 234, 241, 273, 282.
 Zbinov h. 208.
 Zbinovi fegyverszünet (1545. október 25) 208, 209, 210.
- Zermegh János kamarai tanácsos 261.
 Zirc 171, -i apátság 171, 200.
 Zlatóc (1245.) h. 10.
 Zliecho h. (1272.) 10, 15, 21, 185, 234.
 Zobori apátság 7.
 Zólyom vm. 168.
 Zólyomlipcse vs. 84.
 Zomor János (pócateleki) kir. jogügyi igazgató 268.
 Zrinyi család 161.
 Zsámbokrét várkastély 158, 162—164, 165, 166, 168.
 Zsámbokrét (zsámbokréti) család 114, 162.
 Zsámbokrét (divékújfalusi) család 162, 163.
 Zsámbokrét Pál 162, 163.
 Zsámbokrét Boldizsár 162.
 Zsámbokrét Ambrus 162 és felesége Borcsiczky Borbála 162, 163.
 Zsigmond magyar király 31, 32, 33, 37, 38, 57.
 Zsigmond magyar király felesége Borbála 38.
 Zsilinka folyó 17.
 Zsoldoskatonaság 142, 143, 144, 145, 146.
 Zsolna város 9, 19, 23, 57, 60, 63, 76, 84, 110, 155, 164, 165, 166, 181, 189, 206, 207, 208, 210, 211, 213, 214, 215, 224, 225, 287.
 Zsolnai harmincad 152, 180, 182, 201, 208, 210, 253, 269.
 Zsolnai templom 214.
 Zsolnai soltészszág 57, 173, 206, 211, 214, 248.
 Zsolna megye 282.
 Zwany (Joannes, Giovanni, Zuane, Zovan stb.) név 28.

TARTALOM.

	Lap
Előszó	5
I. Trencsén vármegye várai a honfoglalás korában. A vármegye szláv lakossága és magyar helységei. Telepítések a tatárjárás után. A magyarság Trencsén vármegyében a XIII—XIV. században . . .	7
II. Trencsén megye várai a XIV. században. A telepítések kérdése. A Podmaniczky-család eredete. Első ismert tagjai a XIV. századból. A család nemessége. A család elágazásai. A Lucskaiak. A Lucskai-testvérek pere. Az első Podmaniczkyak	23
III. Podmaniczky László pályája. A besztercei vár és uradalom megszerzése. Antal aulae miles. Résztvétele a különféle hadjáratokban. Birtokszerzései. Emelkedése a katonai pályán. Családi viszonyai.	36
IV. Podmaniczky Balázs személye. Téves azonosítások vele kapcsolatban. Birtokai. Családi viszonyai. Felesége, Vencel vagy László nevű fia	51
V. Podmaniczky János megegyezése néhány birtokperben. A Podmaniczky-vagyon felosztása. Házassága. Törekvései a besztercei váruradalom kikerekítésére. II Ulászló királytól nyert birtokai. Hricsó és Nagybicse, Lednice, Sztrecsen, Zsolna, Szucsán, Budetin, arad-, békés- és csanádmegyei, továbbá erdélyi birtokai. Béla és Trakostyán vára. Birtokai Buda körül. Vágbeszterce városának kiváltságlevele. Az udvarban mint kamarás és főkamarás. Bárói rangra emeltetése. Gyermekei: László, Margit és Ferenc Ádám. Halála	63
VI. Podmaniczky László és második házasságából származó fiai: László, Mihály és István. 1490. januárius 5-i tiltakozásuk. Mihály a királyi udvarban. Összeütközése Sárközy Alberttel és ebből támadt pere. Az 1510. június 3-i családi egyesség. Tarkó vára és Tárca kastély birtokában. A bolesói	

birtokvizsály. A báni birtok elzálogosítása. Köz- életi pályája. Családi viszonyai	Lap 98
VII. Podmaniczky István. Egyházi pályára lép, csa- nádi nagyprépost és kanonok, esztergomi főesperes és kanonok. 1512-ben nyitrai püspök. Tevékeny- ségének emlékei. A dömösi prépostság, a pilisboros- jenei birtokért folytatott perek. A mohácsi ütközet- ben s Zápolyai János pártján. A székesfehérvári koronázás. Ferdinánd pártjának megerősödése. Podmaniczky István átpártolása. A második székes- fehérvári koronázás. 1527. Birtokügyei. Halálának időpontja	115
VIII. Magyarország a mohácsi ütközet után. Társadalmi ellentétek. A két ellenkirály és pártja. A Podma- niczkyak elhelyezkedése kezdetben Ferdinánd király, utóbb János király pártján. A Vágvidék sorsa. A Podmaniczkyak és a két Kosztka-testvér. Podmaniczky János egyénisége	137
IX. Podmaniczky János és Ráfael átpártolása Ferdinánd királyhoz. Visszatérésük (1535) János királyhoz. Fráter György. Zsámbokrét ostroma. Thurzó Elek szerepe. A két Podmaniczky garázdálkodása. Palota vára. A váradi béke. Az országos rendek és a kuszált belpolitikai helyzet	158
X. A nagyváradi béke jelentősége. Fráter György szerepe. A két Podmaniczky helyzete a János- párton. A morva határkérdés. Budavár ostroma 1540-ben és 1541-ben	177
XI. Budavár török kézre jutása (1541) és hatása. A német birodalom hadi vállalata 1542. Az 1542-i pozsonyi országgyűlés és a Podmaniczkyak. A Pod- maniczkyak pártváltoztatása, annak indító okai. Az 1543-i török támadás. A Podmaniczkyak hűség- esküje. Megegyezésük Kosztka Miklóssal. Podma- niczky János halála	192
XII. Podmaniczky Ráfael és Kosztka Miklós. Pereskedés Zsolna és tartozékai miatt. Hricsó birtokáért küzde- lem Imrefy Jánossal. Per Lednice birtokáért. Szu- csa vára sorsa. Palota vára és jelentősége, nehéz- ségek fenntartása körül, tárgyalások a vár át- engedéséről	210
XIII. Podmaniczky Ráfael pereskedése Vízkeleti szkal- kai apáttal, Szunyogh Lászlóval Budetin birtoka miatt, a nyitraszerdahelyi vár elfoglalásához kapcsolódó tanúvallatás (1551), Szuló várának elpusztítása (1550), a Gotthóy-ügy. A magyar-	

morva határper (1551) és Podmaniczky Ráfael. Házassága, vagyoni intézkedései felesége javára, a Podmaniczky-vagyon tulajdonjogának rendezése. Családi ügyek.	Lap 233
XIV. Hricsó és Palota várak tulajdonjogának rendezése és fenntartásuk biztosítása. Podmaniczky Ráfael halála. Síremléke, temetési helye. A Podmaniczky-hagyaték sorsa. A birtokok átvétele, tárgyalások az özvegygel. Nádori ítélet. Nőági örökösök. Az igénylők. Birtokadományok. A Podmaniczky-vagyon végleges felosztása. Az özvegy új házassága és halála	253
XV. A Podmaniczkyak a népmondában. Mednyánszky Alajos br. gyűjteményei. A „testvéri viszálykodás” történeti alapja és mondai értéke	280
Név- és tárgymutató	293